

Prof:NƏRİMAN HƏSƏNZADE

KULTUROLOJİ

DÜNYA
MƏDƏNİYYƏTİ
TARİXİ

TƏBRİZ 2103

نریمان حسن زاده

کولتورولوژی

(دوینا مدنیتی تاریخی)

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

رایچیلر:

آم ع آ-نین موخبیر عضوو نظامی جعفر،

فلسفه علملری دوکتورو، پروف. جمال مصطفی یئو

رئداکتور: فلسفه علملری دوکتورو، پروف. فواد محمدوو

رئداکتور: فیلولوژی علملری نامزدی گولدانه پناه اووا

کولتورولوژی (دوینیا مدنیتی تاریخی) آذربایجانین موستقیللیگیندن سونرا اؤلکه نین عالی تحصیل اوجاقلاریندا، کوللئجلرده گئنیش تدریس اولونماغا باشلابان و معنوی دیر تو-ومونا گؤره میقیاسلی انستتیک-فلسفی اهمیته مالیک علم ساحه لریندن بیریدیر.

مؤلیف درسلییه بشر جمعیتی نین ایلیک ابتدایی مدنیت ائپوخاسی، مئسوپوتامیا (ایکی چایاراسی) دؤولتلری نین مدنییتی، آنتیک دؤور، آتروپاتئنا، قدیم شرق، اورتا عصرلر غربی أوروبا، انتباه، معاریفچیلیک ائپوخالاری مدنیتی، 20- عصر آذربایجان مدنیتی (1918-1991) و س. موضوعولاردا عالی مکتب طلبه لرینه اوخودوغو محاضره لری داخیل ائتمیشدیر. بوندان علاوه ، یئری گلدیکجه، دوینیا مدنیتی تاریخی زمینده آذربایجان مدنیتینه ده نظر یئتیریلیمیشدیر.

آکادئمیک عاریف میر جلال اوغلو پاشائیوه ایتحاف ائدیرم

AKADEMIK ARIF PASAYEV MIRCƏLAL oğluna İthaf edirəm.

مؤلفدن

© آلمان فیلسوفو ف.هنگئل قافقازی پرومئتئیین وطنی آد-لاندیریر و یازیر کی، بیز شرقدن گلیریک...

© " مدنیت " سؤزو ایلك دفعه قدیم رومادا اکینجیلییه آید ائدلمیشدیر.

© تدقیقاتچیلار قدیم مصرلیلرین قافقاز عیرقیندن اولدوغونو یازیرلار.

© آریستوتلین فیکرینجه، طبیعتده بیر-بیرله علاقه سی اولمایان، تصادفی حادثه لر یوخدور.

علمی-فلسفی تفکرون تدقیقات اوبیئکتلریندن بیر کیمی،

خاریجی و غرب اؤلکه لرینده گئیش یاییلان کولتورولوژی سون ایلرده مدب دؤولتلی نین عالی تحصیل اوجاقلاریندا دا تدریس اولونماغا باشلامیشدیر.

ایندی بو ایستیکامته آذربایجاندا نشر ائدیلن درسلیکلر، علمی-مئتودیک وسایطلر، مونوقرافیالار مدنیتیمیزین تاریخینه آید قییمتلی منبعلرین اوزه چیخماسی ایشینه خیدمت ائدیر.

ایللر اوزونو آذربایجان ضیالیسی نین دونیوی بیلیکلره مالیک اولماسی اوچون باشقا دیللرده کی منبعلی تدقیق ائتمه یه ایسته نیلن شرایطی اولمامیش، آنا دیلیمیزده کی بیر چوخ قدیم الیازمالاری خاریجی اؤلکه کیتابخانالاریندا توز آلتیندا قالمیش و دئمک اولار کی، " اونودولموشدور " .

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

معلوماتدور کی، وطنپرورلیک حسلری هئچ ده میلی حیثیت حسلریندن آیری اولمامیش، بلکه ده، بیر-بیرینی تاماملامیشدیر. قدیم گؤرکملی سرکرده لرین، یازچی، عالیم و اجتماعی خادیملرین یاشادیققلاری معنالی حیات دئدیکلریمه نومونه اولابیلر.

واختیله شئکسپیر میلی-معنوی دیرلره اعتناسیز مناسیبتی سارکازم یولو ایله گؤرون نئجه ایفاده اندیردی: " ...قیرخ ایل اوخویوب اؤیرندیگیم آنا دیلیمی اونوتمالیام. منیلمشمه میس کامانچا، یاخود آرفا کیمی داها منه گرک دئیل " ¹ " ...اؤز وطنیمین دیلینده منه " باغیشلایرام! " دئه، کرال، فرانسیز دیلی کوبوددور، بیز اونو خوشلامیریق " ².

موستقیل آذربایجان رئیسوبلیکاسی، باشقا ساحه لرده اولدوغو کی-می، علمی-ذهنی فیکریمیزی ده سویکؤکوموزون تدقیقینه، یئنی منبع-لرین اوزه چیخاریلماسینا یؤنلتمیشدیر.

آذربایجاندا ائستتیک-فلسفی فیکرین اینکیشافی ایله مونتنظم مشغول اولان آکادئمیک فواد قاسیمزاده میلی مدنیت تاریخیمیزه، اونون بشری چالارلارینا دایر قییمتلی علمی نتیجه لره گلن تانینمیش عالیملریمیزدندیر. مشهور آذربایجان فیلسوفونون " قم کاروانی، یاخود طولمتده نور " (" آذرشر " ، 1968) آدلی سانباللی تدقیقات اثرینده فوضولی نین دونیاگؤروشو، فلسفی و علمی ایرسی، دینه مناسیبتی نین خاراکتیری، ائتیک و ائستتیک گؤروشلری، حادیثه لره اجتماعی-سیاسی مناسیبتلری نین ایستیقامتی، عادت-عننه کیمی کولتورولوژی پروبلئملر گئنیس شرح ائدیلمیش و بو گون ده آکتواللیغینی ساخلاماقدادیر.

آم ع آ-نین موخبیر عوضوو، پروفئسسور نظامی جعفروون تورکولوژی-فلسفی-ائستتیک آختاریشلاری - همچنین علمی نایلیتلری و اونون چوخیؤنلو یارادیجیلیق

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اینتللئکتی سۆیکۆکوموزه فاییدیشین یئنی کولتورولوژی اینکیشاف مرحله سی کیمی قییمتلیدیر.

رئسپوبلیکادا ایلك بین الخالق کولتورولوژی تدقیقاتلار مرکزی " سیمرق " مدنیت آسوسوسیاسیاسی نین تاسیسچیسی و پرئزیدئنتی، اجتماعی خادیم، پروفئسسور فواد محمودو هله 1989-90-جی ایللردن بو ساحه ده گئنیش فعالیت پروقرامی ایله چیخیش ائدیر و گئنیشمیقیاصلی علمی آختاریشلار آپاریر.

اونون 2002-جی ایلده نشر ائتدیردیگی " کولتورولوژی " اثری بیر سیرا خارجیجی اولکه لرین میلی کیتابخانالارینا گؤندریلمیش، آذربایجان کولتورولوگییا علمینین بین الخالق عالمده تانیماسما سبب اولموشدور.

گۆرکملی فیلسوف، پروفئسسور جمال مصطفی یئوین آنتیک یونان، روس و آوروپا فلسفی فیکری کونتئکستینده محاکمه لری میلی-معنوی دیرلریمیزین اؤزونودرکینه خیدمت ائدیر. اونون نظامی هومانیزمی ایله اینگیلیس یازیچیسی ت.مورون ایدئال جمعیت آنلایشی آراسیندا آپاردیغی مقایسه لر آذربایجان و آوروپا انتباهی ائپوخالارینا دایر علمی دوشونجه لره ماراگی داها دا آرتیریر.

سون واختلاردا آ.عادیلووون " مدنیت نظریه سی " (1990)، ح.تاغییئوین و ق.ع " کولتورولوژی " (1997)، آ.شیرینوون " کولتورولوژی " (1998)، آ.شوکوروون " کولتورولوژی " (1998) آدلی درسلیک و درس وسایطلری نین، مونوقرافییالارین، مئتودیک وسایطلرین نشری علمی-مدنی حیاتییمیزین منظره سیدیر.

گۆرکملی علم آداملاری، میلی دنیاگؤروشلریله سئچیلن قاباقجیل ضیالیلار مدنی اریثمیزین آراشدیریلماسی ساحه سینده فعالیت گؤستمیش و ایندی ده گؤستریرلر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

میر جلالین، ب.واهازاده نین، آنارین، ائلچی نین، و.محمد علییوین مدنیت تاریخیمیزه آید اثرلینی، همچنین ن.مهدی نین، س.داداشوون، ع.اباسوون، ر.عبدالوون، و.پاشائیوین، م.محمدوون، ف.فرجوون، م.سولئیمانلی نین، ن.میکاییلوون، او.سولتانوون، ای.حسینیوون، ن.الکبروون، ر.اصلانوون، م.زئینالوون، انجفوون تدقیقات ماتریالارینی اوخوجولار همیشه ماراقلا قارشیلامیشلار.

بونولا بئله، علمی نشرلر طلبه لریمین مدنیت تاریخیمیزه اولان سئوگی و ماراغینی تام اؤده یه بیلیمیر. اعتراف ائدک کی، تاریخیمیز، مدنیتیمیز معین واختلاردا تدقیق ائدیلسه ده، اونا تئندئنیسالی مونا سیبت اولموش، بیر چوخ حاللاردا معنوی دیرلریمیزی گؤزدن سالماق اوچون، بو ایش غرضلی، داخیلن میلته یاد و دوشمن آداملارا تاپشیریلیمیش، کیملیگیمیز، سوی-کؤکوموز، دیلیمیز دانیلیمیش، تحریف ائدیلمیشدیر. ضیالیلاریمیزی ساوادسیز قویماقدان اؤترو تحصیل و معاریف سیستئمیمیز، ایفبامیز، میلی مدنیت مونا سیبتیمیز دفعه لرله دییشدیریلیمیش، اؤزگلهشدیریلیمیشدیر. دوشون باشلار سورگونلره گؤندریلدی، " سینه دؤینلر " فخری آد آلدیلار، " فخری خیابان " دا یئر توتدولار و سونرادان اونلارین ادبی طالعی گتیرمه دی. اونودولدولار.

ایمضاسین قویموش میلل اوراقی-حیاته،

بوخ میلتمین خطی بو ایمضالار ایچینده ³

- دئیرکن موتفککیر شاعیریمیز م.هادی حاقلییدی. چونکی تاریخ بیزیم اولسا دا، تاریخیمیزی یازانلار میللیتجه (تکجه میللیتجه می؟!) اؤزگه لر اولوردو. بیزیم کدریمیز، سئوینجیمیز او تاریخ کیتابلارینا دوشموردو. مکتبلرده " سسری تاریخی " ، " پارتییا تاریخی " تدریس ائدیلمیدی و س.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بیلیریک کی، مدنیت مختلیف اینکیشاف مرحله لریندن کئچیر، لاکین تاریخی اینکیشاف مدنی اینکیشافلا همیشه اوست-اوسته دوشمور.

مدنیتین ترکیبینی ائله ماهیت ائلمئنتلری تشکیل ائدیر کی، بونلار اونون خاراكتئرنی، پروسئسین اؤزونو معینلشدیریر، چوخشاخه لی بیر سیستم کیمی، یارادیجی اینسانین هومانیزمین، ائله ده مدنیتین آپاریجی فونکسییاسی کیمی، فنئسئولوژی کؤکلرینی اوزه چیخاریر.

بشریتین نسیل-نسیل توپلادیغی، فورمالاشدیردیغی، نهایت، قازاندیغی مدنیت اینجیلرینی گله جک عصرلره چاندیرا بیلیمک اساس وظیفه میزدیر. گله جک یوزیللیکلره مدنیتدن ساوایی نیی یادیگار قویوب گئده بیلیریک؟ بلکه ده، ائله بونا گؤره مدنیتی بشریتین سوسیال یادداشی کیمی قییمتلندیریرلر.

"مدنیت یئنیلیی"، "مدنی اینقیلاب" پرده سی آلتیندا دایم میلی منلیگینی، عادت-عنعه سینی دانان و اؤزگه لری یامسیلایانلار، شوبه سیز، مانقورتیزم فنئومئنیه خیدمت ائدیرلر. کیملیگیندن آسیلی اولمایارق، اولار دوغمالار ایچینده اؤگئیلر زومره سینه منسوب اولورلار.

بئلینسکی یازیردی: "هر خالقین اؤزومخصوصولوغو، یاخود بنزرسیزلیگی نده دیر؟ اساسن، یالنیز اونا خاص اولان فیکیر اوبرازللیغیندا، مختلیف شئیره اولان موناسیبتینده، دینینده، دیلینده و ان چوخ عادت-عنعه سینده دیر... خالق ان مقدس ناپلیتی کیمی، اؤز عادتین قدرینی بیلیر و راضیلیغی اولمادان اونا قصد ائدیب، قفیل بیر حلل ائدیجی ایصلاحاتین کئچیریلمه سینی اؤزونون عادتینه و عنعه سینه قصد کیمی قییمتلندیریر... بلی، عادت-عنعه مقدس شئیدیر، توخونولماز دیر و هئچ بیر

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

حاکمیتین ایختییاریندا دئییل... اونو قفیلدن داغیداندا... سیز بوتون دایاقلاری، جمعیتین بوتون علاقه لرین داغیدیرسینیز، بیر سؤزله، خالق میحو اند رسینیز " 4.

عومومیللی لیدئریمیز حیدر علیوو دئییر: " تاریخی اولدوغو کیمی قبول ائتمک، درک ائتمک و اولدوغو درک و قیمتلندرمک لازیمدیر ". بو، اونون چار روسیاسی ایله ایران شاهی نین آذربایجان ایلیک دفعه رسمن پارچالادیقلاری " کورکچای " (1805)، سونرادان ایسه " گولوستان " (1813)، " تورکمنچای " (1828) موقاویله لریندن بری تاریخمیزی ساختالاشدیرانلارا خبردارلیغی، خالقینا ایسه تاریخی توصیه سییدی.

واختیله ف.هنگئل بیزیم قافقازی " پرومئتئیین وطنی " آدلاندیراراق: " ...بیز شرقدن گلیریک: عومومدونیا تاریخی آروپایا آسیادان گلیر " 5، - دئییردی. شومئر دیلی نین تورک لهجریله قوهوملوق علاقه لریندن دانیشان آلمان کولتورولووقو ر.گونتئر 19 عصرین اوللرینده بله بیر ملاحظه ایله چیخیش ائدیردی کی، دونیانین ان قدیم مدنیتینی یارادان مصرلیلرین... اجدادلاری قافقاز عیرقیندن اولموش 6 و اونلار تاریخ قدرکی دؤورده شیمالی آفریکایا کؤچموشلر.

بیر سیرا تدقیقاتلاردا 14-عصر ایتالیا انتباهی نین بنشیکگی باشیندا دوران دانتته نین یارادیجیلیغینا، ائلجه ده آروپا شاعیرلرینه فارس و عرب پوئزیاسیندان (فارس و عرب دیلرینده دیوانلار یارادان میللیتجه آذربایجانلی شاعیرلر ده فارسین، عربین ایچینده گئدیردی) گلمه رمزترین تاثیر گؤستریلیر. لاکین " ...اسلام میستیسیزمی نین آروپا فلسفه سینه و مدنیتینه بیرباشا تاثیر باره ده چوخلو ثبوتلار وار... شرقده ائله بیر زنگین فلسفه و مدنیتی وار کی، بو، آرتیق اسلام دونیاسی ایچیندن کنارا چیخیر " 7.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بو درسلیک واختیله باکی دؤولت اونیوئرسیتئتینده، سون ایلرده ایسه آذربایجان اجتماعی-سیاسی اونیوئرسیتئتینده، ائلجه ده میلی آویاسییا آکادئمیاسیندا ائستتیک فیکیر تاریخینه و کولتورولوژییا دایر دئ-دیگیم محاضره لر اساسیندا حاضرلانمیشدیر.

میلی آویاسییا آکادئمیاسی آذربایجانین مستقیلیگیندن سونرا تشکیل ائدلمیش عالی تحصیل اوجاغیدیر. بورادا، اساسن، تخنیککی فنلر تدریس اولونسا دا، میلی و بشری معنوی دیرلرین اؤیره نیلمه سینه خصوصی اهمیت وئرلیر. آکادئمییادا آیرجا " هومانیتار فنلر " کافئدراسی یارادلمیش و بورادا اجتماعی شورور فورمالاری اولان فلسفه، تاریخ، سوسیو-لوگییا، ائتیکا، آذربایجان و روس دیللی اوزره موخصیصلر چالیشیر.

لاکین دنیا مدنیتی، اونون تاریخی، نظریه سی حاقیندا علم کیمی قییمتلندیریلن کولتورولوژینین میلی آویاسییا آکادئمییاسیندا آیرجا فن کیمی کنچیلمه سی بو تحصیل اوجاغی نین رنکتورو، آکادئمیک عاریف میر جلال اوغلو پاشائوین شخصی تشبوسو و تکلیفی ایله تدریس پروقراملارینا داخل ائدلمیشدیر.

بوتون بونلار تخنیککی تحصیل آلان یئنی آذربایجان گنجلیگی نین مختلف علمی بیلکله بییلنه سینه، جمعیتین زنگین دنیا-گؤروشه مالیک قاباقجیل عوضو کیمی یئتیشمه سینه سبب اولاجاقدیر.

دنیا مدنیت تاریخی نین ان قدیم منبعلردن - گیل طبقه لریندن توتوموش، آرختولوژی، پالئونتولوژی، ائتنوگرافیک تاپینتیلارا قدر اؤیره نیلمه سی، حقیقتن، گئنیش، چئشیدلی و مورکب علمی فلسفی پروسسیدیر. بلکه ده، بونا گؤره بیر سیرا حاللاردا کولتورولوقلارین یازدیغی اثرلر (علمی مقاله لر، مونوگرافیالار، درس وسایطلری) تدقیقات اوبیئکتینه گؤره ظاهرین بیر-بیرینه بنزمیر (بونا یاخشی حال کیمی باخماق

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

لازیمدیر، لاکین ماهیتجه بیر-بیرینی تاماملاییر، مدنیت ائپوخالاری نین تکرارسیز منظره سینی یارادیر. مقصد - جمعیت اوچون هومانیسیت اینسان یئتیشدیرمکدیر.

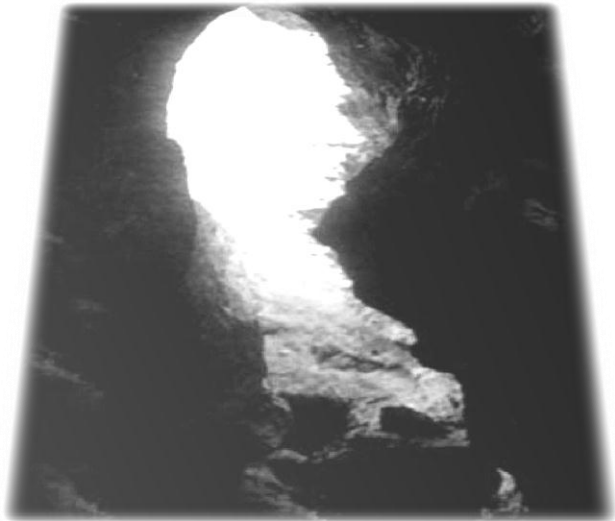
یئری گلمیشکن، قدیم دنیا تاریخچیسى پلوتارخین بیر سؤزونو خاطیرلاتماق ایستردیم. او یازیردی: " ...حادثه لرین چوخلوغو اوزوندن من اونلارین هامیسینی اولدوغو ک م یازماییب، بؤیوک بیر حیصه نین اوستوندن کئچیرمسه، بوش ایتحاملارلا اوستومه دوشمه سینلر. من تاریخ یازمیرام، ترجمه حال یازیرام. " 8

بئله لیکله، چالیشمیشام کی، عالی مکتب پروقرامی اساسیندا دئدیگیم محاضره لر موضوعیا آید لازیمی تصوور یاراتسین، طلبه لره تۆصیه ائتدیگیم ادبیاتین سییاهیسی تام کورسون منیمسنیلمه سینه دوزگون ایستیقامت وئرسین. حساب ائدیرم، بو، اساس شرطدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بشرییتین سوسیال یادداشی

آزیغ ماغاراسی (آذربایجاندا)

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آزیخ ماغاراسی شمالی آذربایجانین جنوبی آذربایجانلا کسپشدیگی یئرده (قاراباغ داغلاری نین جنوب-شرق یاماجلاریندا) یئرلشیر. ماغارانی ایلک دفعه پروفئسسور محمدعلی حسینوو 1960-جی ایلده قیده آلمیشدیر.

" آذربایجان اینسانین، بشریتین بئشیگی اولان نادیر اولکه لردن بیریدیر. بورادا حیات چوخ اثرکن یارانمیشدیر و آزیخ ماغاراسیندا تاپلمیش آزیخان تروپ آذربایجانین ان قدیم ایبتیدائی اینسان مسکنلریندن بیری اولماسینی ثبوت ائدیر.

قوبوستانداکی و گمیقایاداکی قایا اوستو تصویرلر و پئتروقلیفلر، کور-آراز و خوجالی مدنیتلرینه آید ماددی-مدنیت نومونه لری، کورقان تاپینتیلاری ثبوت ائدیر کی، حتی میلاددان اولکی مین ایلیکلرده ده آذربایجاندا اینکیشاف ائتمیش مدنیت موجود اولموشدور "

حیدر علیوو

© " مدنیت " آنالیزی و معنوی تضادلارین یارانما سببلر .

© بیر سیرا کولتورولوقلار " مدنیت " سؤزونون، اونون ماهیتیندن اول عمله گلدیگینی دئییرلر.

® مدنیتین اهمیتی، اوبیئکتی، اساس فونکسییالاری. گؤرکملی شخصیتلر مدنیتی، عادتین، اینسان و " اینسانیت " ، آدم اوولادینداکی " آدمیت " کیمی قییمتلندیرمیش، اثرلرینده تبلیغ و ترنوم ائتمیشلر. داهی آذربایجان شاعیری نظامی گنجوی بشری دیرلری محض بو باخیمدان گؤرور و: " ...هامی نین اصلی گئدیب آدمه چیخیرسا، دئمک، هامی اینساندیر، او ایسه باشدان-آیاغا اینسانیتدیر " ، - دئییردی.⁹

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

گۆرۈندۈیۈ کیمی، بورادا اینسانی کئیفیتلر اینسانین اؤزۈندن یوکسک توتولور و اونون " یئنیدن دوغولوشو " مسله سی قویولور کی، بو دا جمعیتده شخصیتین یئتیشمه سی اوچون، هومانیزم پرینسیپلریندن ایره لی گلیردی.

نظامیدن یوز ایل سونرا بؤیوک فارس شاعیری سدی ده (خییی عصر) فلسفی- دیداکتیک اثرلرینده موسلمان مدنیتینی نومونه گؤستره رک یازیردی: " اؤلکه اغیللی آداملارلا گؤ-زللشر، دین پاک آداملارلا مؤحکملمنر " ¹⁰

اینسان ماغارالار، جنگلیکلر ساکینی اولسایدی، یاخود تک اؤزونو تمثیل ائتسیدی، بلکه ده، اوندان عالی کئیفیتلر طلب اولونمازدی، هرچند او، اینسان اولاراق، یئنه ده اینستینکتین یوخ، اغلین، شعورون دیکته سی ایله آددیم آتمالیدی. بلکه ده، " آزیخانتروپ " آدلاندیریلان اینسانین حرکتلرینی و معیشت اشیا لارینی خاطرلاماق کیفیت ائدردی کی، دئیک: " اینسان نینکی جمعیتین عوضودور، او، هم ده بوتون بشر نسلینی تمثیل ائدیر " ¹¹.

" مدنیت " سؤزونون یارانما تاریخی داها اوزاق زامانلارلا گئدیپ چیخیر. هله قدیم رومادا یازیچی و دؤولت خادیمی مارک پورسی کاتون (ا.ا. 149-234) " اکینچیلیک حاقیندا " تراکتاتیندا ایلک دفعه " آفریکولتورا " سؤزونو ایشلتمیشدیر.

مؤلیف بئله بیر مصلحت وئیریدی: " تنبلیک ائلمک لازیم دئییل، آلدیغین تورپاق ساحه سینی بیر نئچه دفعه گزیب-دولاشمالیسان، او تورپاق ساحه سی نه قدر یاخشیدیرسا، بیر آزدا گزیب باخسان، داها دا خوشونا گله جک. " خوشا گلمه سی " اساس شرطدیر. اگر بو یوخدورسا، یاخشی قوللوق اولمایاجاق، دئمه لی، مدنیت ده اولمایاجاق " ¹².

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آنتروپولوژی اینکیشاف پروئسی نین مختلف دؤورلرده اؤیره نیلمه سی و بو کونتئکستده خالقین، میلتن، آیریجا فردین بئله تفکرو، خاراکتئری مدنیتن ماهیییتینی شرطلندیرن چئشیدلی مسله لردندیر.

دئییلنلری ایضاح ائدن 18عصر آلمان فیلسوفو کانت حساب ائدیر کی: " ...خالق سؤزو بو و یا باشقا بیر یئرده چوخسایلی اینسانلارین تام، واحد بیرلیگی معناسیندا باشا دوشولور. منشاچه بیر اولان بو اینسانلارین هامیسی، یاخود بیر حیصه سی واحد و بوتؤو وطنداش بیرلیگینی اعتراف ائدیرسه، بونا میلتن دئییلیر... " ¹³

ایبتیدائی دؤور آداملاری نین معیشتینی و خاراکتئرینی تدقیق ائدن اینگیلیس کولتورولووقو او.تایلور ایسه " بشرییتین تاریخی - طبیعتین تاریخی نین بیر حیصه سی، یاخود، هئچ اولماسا، کیچیک بیر حیصه سیدیر " دئییر. ¹⁴ مدنیتن حاققیندا علمده تکامل نظریه سینی اساس گؤتورن اینگیلیس عالیمی طبیعی اینکیشاف پروئسیسینده سیچراییشلاری قبول ائتمیر. و بو باره ده چوخلو میثالار گتیریر: پیفاقورون علمی قناعتینه گؤره، کایناتین قورولوشوندا قانوناویغونلوق حاکیم مؤوقئ توتور. آریستوتئل ده تصدیق ائدیر کی، طبیعتده،ضعیف فاجیعه لرده کی کیمی، بیر-بیری ایله علاقه سی اولمایان تصادوفی حادثه لر یوخدور. ¹⁵

بئله لیکله، مدنیتلرین رنگارنگلیگینه اونلارین اؤزومخصوصولوغو کیمی باخماق لازیمدیر، بشر مدنیته محض بونا گؤره قییمتلیدیر و بیر علم کیمی تدریس اولونور. کولتورولوژی، سادجه اولراق، الده ائدیلم معنوی ثروتلری سادالاماق، یاخود مدنیته، بیر نؤو، " اینوئنتارلاشدیرماق " کیمی باشا دوشمگی تکلیف ائتمیر و بونا اونون بیر علم کیمی حاقی دا یوخدور. بو پرئدمئتی -عمومبشری و میلی-مدنی پروئسئسلی، اینسانلان ماددی و معنوی حیاتیندا باش وئرن حادثه لری، تئندئسییالاری

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

سوسیولوژی موحیط کونتئکستینده اؤیرنمک، ائلجه ده، تاریخلیک باخیمیندان تنزول اینکیشاف میلیرینی گؤسترمدیر.

کولتورولوژینین پروبلملریندن بیرى ده دنیا مدنیت تاریخینی و نظریه سینی مرحله لرله ایضاح ائتمکدیر. البته، کولتورولوژینین تدقیقات اوبیئکتی مدنیتدیر، آنجاق بیر علم ساحه سی کیمی، اونون باشقا ایستیقاملری، فرقلی جهتلی ده واردیر. بونلار - مدنیتلرین مئیدانا گلمه سی، یارانماسی، سونراکی اینکیشاف پروسئسی و دؤورون، زامانین مختلف تاثیرلی نتیجه سینده محو اولماسی کیمی مسله لردیر. شوبهه سیز، بوتون بونلار جمعیتده کی اجتماعی-اقتصادی-سیاسی شرایطله باغلی اولور.

Qobustan. "Kıçıkdaş" dağında gəmi təsvirlər

Ən qədim mağara rəsmləri (ovçuluq)

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

نظامی نین فیکرینجه، ان اولوی حسلر، دوغولار، بیرینجی نؤوبه ده، اینسانا آیددیر. اینسانلیغین سینونیمی - اوجالیقدی، کثیفیت و لیاقتدی، پاکلیقدی و س. بؤیوک شاعیر بئله بیر میثال چکیر: " آدم آتا جنتدن قوولدوسا، اونون یئرینه حضرتی محمد پیغمبر گلدی " . بعضا مدنی آداملار اعاغیلی آدام دا دئییرلر. اونلار بیلگی، تحصیلی، دونیاگوروشو، تفکر طرزى ايله باشقالاریندان فرقله نیر، جمعیتده اؤزلرینی ایداره ائده و باشقالارینا نومونه اولا بیلیرلر. مدنیت اؤزلوگونده مورککب سیستم اولدوغونا گوره، دونیانین تضادلاری مدنیت مسله لرینده اؤزو-نو-داها تئز بوروزه وئریر. میثال اوچون، بیر شخصین یاشادیغی جمعیتده گئت-گئده سوسیالاشماسی و عئینی زاماندا، فردی خصوصیتلرینی قورویوب ساخلاماغا چالیشماسی بئله تضادلاردان و روحی ضیدیتلرنددیر. یاخود، بیر طرفدن، جمعیتده مدنیتین نورماتيو قانون-قایدالاری و او بیری طرفدن، شخصیتین اؤز سربست-لیگینی، آزادلیغینی قورویوب ساخلاماق ایستگی ضیدیت تشکیل ائدیر. همچنین، مدنیتین میلی عنعنه لره سونسوز تئللرله باغلیلیغی و اونون یئنیلشمه سی، زامانلا آياقلاشماسی کیمی طرفلری اینسانین داخیلینده معین تضادلار یارادیر.

بیز مدنیتی مختلیف مرحله لی و مختلیف سوییه یلی بیر سیستم کیمی قبول ائدیریکسه، بیرینجی نؤوبه ده، اونون عومومبشری و میلی خصوصیتلریندن بحث اولونماسی لازیم گلیر.

بشری مدنیت ندریر؟ بو، پلانئتیمیزده یاشایان بوتون خالقلارین مدنیتلرینه مخصوص ان یاخشی نایلیتترین سینتتیزیدیر. اونلارین دا مختلیف رنگلرده و بوپالاردا بیر-بیریندن سنچیلمه سی، تکرارسیزلیغی شوبهه سیز، اؤزومخصوصولوغو ايله معین ائدیلیر. دئمه لی، هر خالقین آیریجا مدنیتی دونیا مدنیتی نین بیر حیصه سی اولماقلا، هم ده اونو تاماملایان، زنگینلشدیرن اینسان معنویاتی نین تظاهور فورماسیدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

میللی مدنیت اۆزۈ ده مختلیف صینیفلرین، سوسیال طبقه لرین و بوتونلۈکده، میلته آید اولان مدنیتین سینتئزیدیر. دیل، ادبیات، موسیقی، تصویری صنعت و دین کیمی معنوی دیرلره مالیک مدنیتله یاناشی، تصروفات، ایقتیصادیات، ایستحصالات ساحه لری ده ماددی دیرلری اولان میللی مدنیت سایلییر، بونلار همیشه عوضسیدیر، تکرار اولونماز دیر، قییمتلیدیر.

شهر مدنیتی، کند مدنیتی، عایله مدنیتی و آیریجا اینسانین اۆز فردی مدنیتی میللی مدنیتلرین ترکیب حیصه لیدیر.

مدنیتین درک اندیلمه سی ده چوخ واجیب مسله دیر. مختلیف ایللرده، عصرلرده الده اولونان سوسیال تجروبه ایضاح و تبلیغ اندیلمه لی، جمعیتین اینتئلئکتوال ثروتینه چئو-ریلمه لیدیر.

مدنیتته صاحب اولماق، اونو یاشاتماق واجیب وظیفه لردندیر. شیفاهی، یاخود یازیلی دیل واسیطه سیله، خوصوصی حاضرلیقدان سونرا موسیقینی، تصویری صنعتی، تئاتر مدنیتینی اؤیرنمک، علمی بیلیکلره بییلنمکله فیزیکا، ریاضیات، کیمیا، طبیعتشوناسلیق کیمی مدنیتلری ده اؤیرنمک، منیمسمک لازیمدیر.

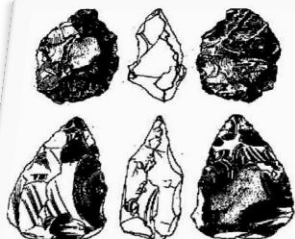
مدنیتین ان واجیب فونکسییالاریندان بیرى سوسیولوژی تجروبه نین بیر نسیلدن او بیرى نسله اؤتورولمه سی پروسئسی، ینی معنوی ثروتلرین وارینتلیگی مسله سیدیر.

ماددی مدنیت دئدیگده، اینسانین یئتیشمه سینده امگین و ایستحصالاتین تاثیرینی ده نظرден قاچیرما-مالیییق. هر بیر اینسان مدنیتین بیللاواسیته و بیرباشا ایلیک قاینایا سایلییر. جمعیت و دؤولت بونا موقاویمت گؤستره بیلر و عکسینه، ینی اینکیشافینا شرایط یارادار، لاکین قارشیسینی آلا بیلمز. اینسانین بیلگی، تحصیلی و آلدیغی تربیه

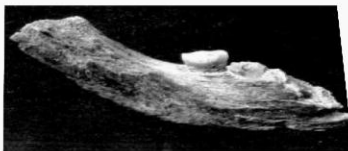
نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اونون مدنییتی نین معینلشدیریلمه سی اوچون اساس گؤتورولور. بیر سیراعالیملر " مدنیت " سؤزونون اونون ماهیییه-تیندن اول مئیدانا گلدیگینی دئییر، " مدنیت " ی کاپیتالیست ایستحصال موناسیبتلری نین، شهر حیاتی نین یارانماسی ایله علاقه لندیریرلر. بوتون بونلار بیر داها گؤستریر کی، مدنیت مسله لری نین اساسی آنتروپولوژی، سوسیولوژی و فلسفی یاشاما می-تودو ایله باغلیدیر.

ابتدایی مدنیت ائپوخاسی

Quruçay mədəniyyətinin əmək alətləri

*"Azıxantrop"un alt çənəsinin bir hissəsi.
(Qədim Daş dövrü. Paleolit.
E.ə. 2 milyonuncu ildən XII minilliyə qədər.)*

*Qobustan.
"Böyükdaş" dağının yuxarı hissəsində "Yallı" rəqsi rəsmi*

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

" شومئر قرامماتیکاسی نین اساسلاری " (ارنو پئبل، 1923) کیتابی نین نشریندن سونرا اوکراینادا مئلیتوپول شهری یاخینلیغیندا " داش قبیرلر " کورقانیندا قازینتوار آپاریلیمیش، بیر سیرا یئنی کشفلر اوزه چیخاریلیمیشدیر. کئچن عصرین اورتالاریندا کورقانی " ایتلر کاهاسی " دئییلن یئرینده شومئر دیلینده یازیلیمیش 40 عدد داش طبقه نی اوخویا بیلیمیشلر.

شومئر سیویلزاسیاسی اوزره تدقیقاتچی اناتولی کیفیشی نین فیکربنجه، بو طبقه لر بایلیستانین یازیلی گیل طبقه لریندن داها قدیمدیر. ق گؤ'ستیر کی، ایلك شومئر متلری ا.ا. ایو مین ایلییه آید ائدیلسه، " داش قبیرلر " کورقانینداکی یازیلارین تاریخی ا.ا. 6200-جو ایله گئدیپ چیخیر. کیفیشین ا.ا. 11582-جی ایله آید شومئر یازیلاری باره ده ده معلومات وئیریر. قئید ائدیر کی، " داش قبیرلر " کورقانی واختیله اوراسییا اراضیلرینی احاطه ائدن ان قدیم و ان دئموکراتیک دؤولت پوپ اراتتین مدنیت مرکزی اولموش، دونیانین هر یئریندن بورایا علم و مدنیت خادیملری (کاهینلر - ن.ح.) آخیشیب گلیمیشلر.

® " جیلانمیش داش دؤورو " ا.ا. 14-7 مین ایلیکلره آید ائدیلیر. ® یونانلار ترویا موچاریبه سینده دمیر سیلاحلار ایشلتیمیشلر.

® ابتدائی مدنیت ائپوخاسیندا تصویری صنعتین بوتون نؤولرینه آید نومونه لر اولموشدور.

® " آزیخانتروپ " اینسان 350 مین ایل اول آذربایجان اراضیسین ده یاشامیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ابتدائی تاریخین یارانماسی اینسان نسلی نین تاریخ قدرکی حیاتی ایله علاقه
نئدیریلیر. معلومدور کی، گئولوگییا بیر علم کیمی 19-عصر دن سورعتله اینکیشاف
ااتممه یه باشلامیش، بو دا، اؤز نؤوبه سینده، باشقا علم ساحه لرینه گوجلؤ تاثیر
گؤستمیشدیر.

قایناقلار گؤستریر کی، بشریتین ابتدایی تاریخینه آید ایلك تاپینتی 13-عصرده الده
اؤدیلمیشدیر.

حتّی یئرین درین قاتلاریندان اینسانین " داشلاشمیش بدنی " نین قالیقلاری
تاپیلاندا، اونو قبول ائتمکدن ایمتیناع ائتمیش و اساس گتیرمیشلر کی، اینسان بدنی
یئرده چورویر، داشلاشا بیلمز. نهایت، 1860-جی ایلده علم ثبوت ائتمیشدیر کی،
اینسان یئر اوزرینده بوزلاقلار دؤورونده ده یاشامیشدیر (بو فیکرین مؤلیفی فرانسیز
تدقیقاتچیسی ژاک بوشئه اولموشدور. بو علمی کشفی فرانسا علملر آکادئمییاسی
یئکدیللیکله قبول ائتمیشدیر).¹⁶

ابتدایی ائپوخا مین ایللر داوام ائتمیش، اینسان اوزون مودت بیولوژی، آنتروپولوژی،
سوسیولوژی مرحله لردن کئچه رک، ایندیکی وضعیتینه گلیب چاتمیشدیر. بو
باخیمدان ابتدایی تاریخ ابتدایی مدنیت ائپوخاسینی دؤرد یئر بؤلور:¹⁷

ان قدیم داش دؤورو. میس دؤورو. تونج دؤورو. دمیر دؤورو.

1. داش دؤورو: میلاددان ایکی میلیون ایل قاباق، 4- جو مین ایلیک؛

سلاحلاری - داش، آغاج، سوموک؛ میشتی - اووچولوق، بالیقچیلیق؛

پالئولیت (قدیم داش دؤورو): میلاددان ایکی میلیون ایل قاباق، 12 مین ایلیک.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

مئزولیت (ورتا داش دؤورو): میلاددان ایکی میلیون ایل قاباق، 12 مین ایلیک.

ئئولیت (سون داش دؤورو): میلاددان یئددی مین ایل قاباق، 4 مین ایلیک.

2. میس دؤورو (ئئولیت): 1.ا. 4-2 مین ایلیک؛

سلاحلاری - داش، میس.

3. تونج دؤورو: 1.ا. 2 مین ایلیک سونو، 1 مین ایلیک اولی؛

سلاحلاری - مئتال، تونج؛

معیشتی - کۆچریلیک، مالدارلیق، اکینچیلیک.

ان قدیم داش دؤورو (پالئولیت). نهنگ مامونتلارلا برابر، کرگدانلار، قورخولو ماغارا آییسى، چوخلو و گۆزل بوینوزلاری اولان ماراللار، نهنگ اؤکوزلر، حیددتلی پلنگه اوخشار قورخولو ماغارا شیرلری و س. حیوانلار بو دؤورده یاشاییلار.

اینسانلار وحشی حیوانلاردان قورونماق اوچون داش سلاحلار، بالتا و بیچاقلار، اوخلار کیمی مودافیعه خاراک-تئرلی یاراقلار دوزلدیلر.

ورتا داش دؤورو (مئزولیت). اینسانلار مؤوجود موحیطه اویغونلاشیر، اؤز احتیاطلارینی گؤروردولر: بوتون اؤزونومودافیعه سلاحلاری یئنه داشدان دوزلدیلیدی.

اؤلولری ماغالاردا، اوزانمیش وضعیتده دفن ائدیلدیلر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بو دؤورده مامونتلار آرتیق آز تصادف اولونور. ماغارا آییلاری اونلارین کؤکونو تامام کسمیشدیلر. اورتا داش عصری نین قازینتیلاری گؤستریر کی، بو دؤورده زئبرلر، داغ کئچیلری، وحشی آتلار، ماراللار، وحشی اؤکوزلر داها چوخ آرتمیشدیر.

سون داش دؤورو (نئولیت). تدقیقاتچیلار " جیلانامیش داش دؤورو " نو.ا.ا. 6-7 مین ایلیکلره آید ائدیرلر. آرتیق ایقلم دیشمیش، دنیزلر، قوراقلیقلار عمله گلیمیش، حیوانات عالمی یارانمیش، طبیعتده بیر جانلانا حس اولونموش، آغالار قالخمیش، اوتلار بیتیمیش و طبیعت دیشمیشدیر.

بیر چوخ حیوانلار اهیللشدیریلیر، اینسانلار یئمه لی بیت-کیلری سئچیب قیدالانیر، نهنگ باشداشیلاری یونورلار. بو دؤورده دؤولت قورولوشونون روشئیملری مئیدانا گلیر.

تونجدان گؤزل اشیالار دوزلدیلیر. شیمالی آمئریکا دا میس و تونجدان اول ایستیفاده ائدیلمیش. تونجدان ایستیفاده قایدالارینی آمئریکا یا ا.ا. ایو مین ایلیکده کئلتلر آسیادان کؤچ ائله ینده آپاریبلار.

دمیر دؤورو. موتخصیصلرین فیکرینجه، بوتون دنیا مدنیتلری نین بئشگی ساییلان شرقده، آروپادان یوز ایل، مین ایل اول ده دمیر ایستحصال ائدیبلر.

بو ائپوخانین ایلك عصرلرینده آرتیق بؤیوک مدنی نایلیتلر حس اولونماغا باشلاپیر. مثال، قیزیل ان مونسایب تیجارت واسیطه سینه چئوریلیر. مختلیف نؤو شوشه ایستحصال اولونور.

گؤرکملی عالیملر بو دؤورو " پولاد عصری " ¹⁷ آدلاندیریرلار.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آت، فیل، مارال سوموکلریندن قییمتلی اشیالار حاضریرلانیردی. اوچولوق، بو و یا باشقا بیر حیوانین کؤ-کونو کسمکله دئییل، باشقا شکیلده آپاریلیردی.

حیوانلاری اهیللشدیریر، تاخیل اکیب چؤرک بیشیریر، باشقا اولکه لرله گئنیش تیجارت علاقه لرینه باشلایردیلار و س.

هله ا.ا. 900-جو ایلده مئیدانا چیخان " ایلیدا " اثرینده هومئر گوستریردی کی، ترویانی داغیداندا یونانلارین دمیر سلاحلاری اولموشدور.

بوتون بونلار آرختولوقلارین، پالئونتولوقلارین، آنتروپولوقلارین تدقیقاتلاری اساسیندا ثوبوتا یئتیریلیمیشدیر.

ایلک ابتدایی مدنیت ائپوخاسی نین ان سچیویوی جهتی اینسانین دونیانی بدیعی درک ائتمک ایستگیدیر. بئله-لیکله، عئینی واختدا اونون شعور و دا فورمالاشیردی.

همین دؤوردن زمانمیزه گلیب چاتان قادین هئیکلجیکلریدیر.

بو هئیکلجیکلر داشدان و سوموکلر حاضریرلانیمیشدیر. گؤرونور، بو، ماتریارخات دؤورونون اوستونلوگونو، یا دا محصولدارلیغی رمزلشدیرن اثرلریدیر. بئله هئیکلجیکلر ایتالییادا، اوسترییادا، روسییادا و ب. یئرلرده تاپیلیب.

همین دؤورلرده مامونتلارین، فیلرین، آتالارین، جئیرانلارین خاراکتئریک چیزگیلیرینی عومومیلشدیرن تصویرلر ده مئیدانا چیخمیشدیر.

فرانسادا، ایسپانییادا و ب. یئرلرده ساری و یا قیرمیزی مینئرال بویالارلا چکیلیمیش 40 وحشی آت، 23 مامونت، 17 جئیران شکلی آشکار ائدیلیمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

شکیلر باشقا رنگلرله ده چکلمیشدیر کی، هله بو بویالارین سیرری آچیلمايیب.

فلئیتا، ناگارا او دؤورون موسیقی آلتلری اولموشدور.

ابتدایی مدنیت ائپوخاسیندا تصویری صنعتین بوتون نؤولری یارانمیشدیر: قرافیکا (سیلوئت)، نقاشلیق (رسم و شکیل چکمک)، هئیکلتراشلیق (داشدان و گیلدن دوزلدیلیمیش فیکورلار)، معمارلیق (داش عصری نین ان قدیم دؤورونده تیکیلن یاشاییش ائولری).¹⁸

قدیم اینسانلار یالنیز طبیعتین صورتینی چیخارمیر، هم ده کومپوزیسییا یارادیردیلار. مامونت سومویوندن دوزلدیلیمیش موسیقی آلتلری تاپیلیب. بو آلتلر های-کوی یاراتماق و ریتمیک سسلر چیخارماق اوچون نظرده توتولموشدو.

بوتون بونلار پالئولیت دؤورونون (ن قدیم داش دؤورو) مدنی آبیده لریدیر.

19 یوز ایللین گؤرکملی ائتئولوقو، "ابتدایی مه-دنیت" اثری نین مؤلیفی اب.تایلور یازیردی: "بشریتین تاریخی طبیعتین اؤیره نیلمه سی تاریخی نین بیر حیصه سی، یاخود حیصه جیگیدیر".¹⁹ بؤیوک عالیم سرگردان حیات سورن و وحشی حیوانلار احاطه سینده یاشایان اینسان قبيله لری نین آیری-آیری دؤورلرینی تدقیق ائده رک گؤستیریدی کی، داش آلتلردن توتوموش اکینچیلیک و حیواندارلیقدان، اووچولوقدان باشلایان آدم اؤولادی، نهایت، اؤزونو خیلاص اوچون گه می یارادیر، بیشمیش کرپیچدن بابیلیستان قله سی اوجالتماغا جهد گؤستیریدی.²⁰

قدیم روما فیلسوفو و شاعیری تیت لوکرتسی کار (ا.ا. تقریبین 95-55-جی ایللر) "شئیلرین طبیعتی حاقیندا" پوئماسیندا ابتدایی اینسانین یاشاییش طرزینی ائپیکور

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

فلسفه سی اساسیندا آچیر، اؤزونو مودافیعه اوچون موباریزه واسیطه لری سئچدیگینی، پریمیتوو شوورون ایمکانلاریندان نئجه مهارتله ایستیفاده ائتدیگینی گؤستریردی.²¹

1968-جی ایلین اییول آییندا (1961-جی ایلده همین یئر قیده آلینمیشدیر) قاراباغ دیبیری نین آزیخ ماغاراسیندا آرخئولوژی قازینتیلار آپاران پروفئسسور محمدعلی حسین وو ان قدیم اینسانین چنه سومویونو آشکار ائتمیشدیر. ماغارانین شرفینه بو اینسانین آدینی "آزیخانتروپ" قویموشلار.

علمی-تدقیقات زامانی معلوم اولموشدور کی، کئچمیش سسری اراضیسینده تاپیلان ان قدیم اینسان چنه سی 18-20 یاشلاریندا قالدینا مخصوصدور. بو "آزیخانتروپ" اینسان 350 مین ایل بوندان اول آذربایجان اراضیسینده یاشامیشدیر.²²

"آزیغین آلت چؤکونتولریندن آشکار اولونموش امک آلتلرینی" قوروچای مدنیتی "آدلاندیریرلار کی، بو دا 1 میلیون 200 مین ایلدن قدیملره گئدیپ چیخیر.²³

"آزیخانتروپلار" چای داشلاریندان ایستیفاده ائتمیش، قالدیقلاری اوجاقلارین اطرافینا هاسار چکمیش، اساسن، آیی و مارال اوولاماقلا مشغول اولموشلار.²⁴

میس و تونج دؤورلری نین مدنیتی. بو دؤورده تتطبیقی-دئکوراتیو اینجه صنعتین بیر نئچه نؤوو فورمالاشیر: کئرامیکا، متالین حاضیرلانماسی و س. آداملار کامان، اوخ، گیل قبالار ایستحصال ائدیردیلر.

اینسانلارین کشفلری اوزه چیخیردی: اوداداواملی گیل قبالار، وحشی حیوانلارین دریسیندن گئییم و س. ماتریاللار حاضیرلانیردی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اورالدا 5 مین ایل اول میس سونگولر، بیچاقلار و قار-ماقلار دوزلدیلیر، مزار داشلاری اوزرینده قوچ بارتلیئفی یونلوردو و س.

تونج دؤورونده قافقاز اراضیسینده مئتاللورگییا و مئتال ایستحصالی، میس معدنلری، تونج اریتمه دن آلبان مئتال ایشلری اولموشدور.

ابتدایی مدنیت ائپوخاسی نین سون دؤورلرینده به-دی پی پئشکارلیق اینکیشاف ائدیپ: تونجدان، قیزیلدان و گو-موشدن اشیالار دوزلدیردیلر.

یاشاییش تیکیلیلری و دفن مراسیملری. قالالار تیکیلیر، " دایاناجاقلار " کیچیک کندلر، اوللار سالینیر، دوشمندن قورونماق اوچون حاصارلار چکیلیردی. بونلار داش دؤورو اوچولاری نین آخشمالادیقلاری یئرلر ایدی.²⁵

قدیم پومپی شهری ده، ترویا دا واختیله بو مقصدله تیکیلیمیش کاروانسارالار اولوب. پالچیق کرپیلر، بالیققولاقلاری - تیکینتی ماتریالی ایدی.

دفن مراسیملری کئچیریر، داش سردابه لر تیکدیریر، داشدان، تاختادان آبیده لر اوجالدیردیلار.

روسییادا، فرانسادا، غربی آوروپادا بؤیوک سر دابه لر تیکیلیمیشدیر.

ناخچیوانداکی مؤمونه خاتون مقبره سی 12 عصر آبیده سیدیر.

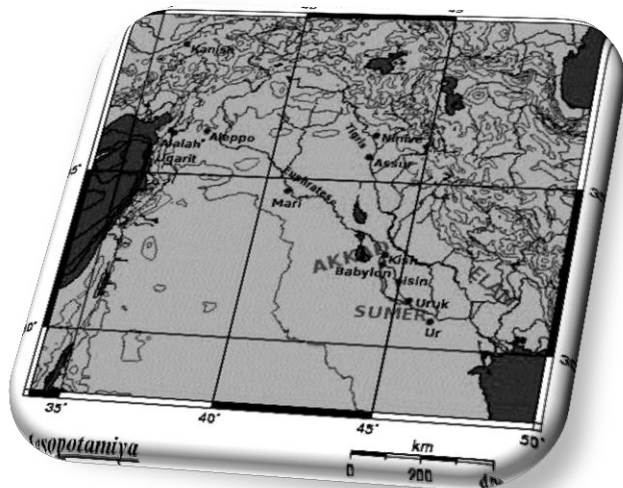
قدیم اینسانلارین اینامی آنیمیزمله باغلی (لاتین سؤزودور روحلار دئمکدیر) میفولوژی تصورلره اساسلانیردی. ان قدیم دینی ایناملاردان بیر ی ماگییا (ماگلار) آدلانیر. سحرپازلارا، جادوگرلره، تیلسیملره اینانیردیلار. حیوانلاری، آغاجلاری فختیشلدیردیلر. ابتدایی اینسان، هیندیستاندا اولدوغو کیمی، طبیعتنه جانلی وارلیق

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

کیمی باخیردی.²⁶ توتئملر (اینسان طبیعتده کی بوتون جانلیلارا اؤز قوهومو کیمی باخیردی) قدیم مصرده، چینده، شومئرده، ایراندا، هیندیستاندا گئنیش یاییلمیشدی. زردوشت دی نینده هورموزدله اهریمن خئیر-شر قوووه لر کیمی بیر-بیرله دایمی موباریزه آپاریردیلار.

مئسوپوتامیا (ایکیچا پاراسی) مدنیتی

(اثرادان اول 3-4 مین ایلیک)

" بابل نینکی چوخ بویوک شهر ایدی، هم ده شهرلرین ان گؤزه لیدی " .
هئردوت

® دنیا تاریخینده ایلك دفعه آککاد چاری بئش مین دؤرد یوز نفرلیک قوشون نووو یاراتمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

© بابیلیستان - اونلارین اؤز دیلرینده "اللاهین قاپیسی" دئمکدر.

© "آتمیش ساییلی سیستم" ین ایلك كشفى. ® تاریخده ایلك میلیتاریست دؤولت.

© شومئرلرین گیل لؤوحه لر اوزرینده ایلك ایلاملاری - دونیانین ان قدیم یازی مدنیت ساییلیر.

مئسوپوتامییا (ایکیچاراسی) غربی آسیادا اساسن ایراقد(عراق) - دجله و فرات چایلارینین اورتا و آشاغی سمته دوغرو آخدیغی اراضیلرده یئرلشن ویلایتدیر.

بشر مدنیتی نین بئشیگی باشیندا دوران علمی-فلسفی-دینی گؤروشله، یارادیچی تفکره مالیک ان قدیم دؤولتلرین ساکینلری شومئرلر، آککادلار، بابیلیستانلیلار و آششورلار اؤزلریندن سونرا عوضسیز آبیده لر میراث قو-یوب تاریخ صحنه سیندن چکلیسه لر ده، تاریخ اونلاری اونوما-میش، دونیا یا گلن هر یئنی نسلین معاصیرلری، بلدچیلری، موعیلملری اولموشلار.

دؤولتلراراسی گئنیش تیجارت و مدنیت علاقه لريله مشغول اولان بو خالقلار آپاردیقلاری قانلی موحاریبه لر، مختلف قبیله لرین تالانچیلیق یوروشلری، داخلی چکیشمه-لری نتیجه سینده اؤزلری نین دؤولت قورولوشونا، جمعیتین اجتماعی حیاتینا، یارادیجیلیق-قوروجولوق ایشلرینه همیشلیک سون قویموش معبدلر اوچورولموش، قالالار داغیدیلیمیش، شهرلر ویران قویولموشدور.

شومئر-آککاد مدنیتی. شومئر مدنیتی ایکی-چاراسی سیویلیزاسییانین ان قدیمی ساییلیر. سون یوز ایلهه آپاریلان قازینتیلار گؤستیرر کی، آسسوریالیلاردان و بابیلیستانلیلاردان اول بورادا بؤیوک مدنیتی اولان شومئر خالق یاشامیشدیر. بو خالق

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

دولوسچولوقلا، کرپیج کسمکله (بیشیرمکله)، شهر دیوارلاری، معبدلر تیکمک-له، سوورما کانالاری چکمکله، اکینجیلیکله مشغول اولموش، باغ-باغات سالمیش، ایکیتکرلی جنگ آرابالاری، گمیلر، امک آلتلری، ائججه ده ساخسی قبالار، میسدن و تونجدان سلاحلار دوزلمیشلر. اونلار زرگرلیک صنعتی اینجیلری یا-راتمیش، هئیکلر اوجالتمیش، شعر یازمیش، موسیقی اثرلری بسطله میس، سماوی علملرله مشغول اولموش، دیش دوزلمیش، بیر نئچه پیوه نؤوو ایستحصال ائتمیشلر.

یونانلاردان، رومالیلاردان، آروپالیلاردان چوخ-چوخ اول شومئرلرین خصوصی " جدول ائوی " دئییلن مکتبلری اولموشدور. شاگردلر اورادا گیل لؤوحه لر اوزرینده یازیب-اوخوماغی اؤیرنمیشلر²⁷؛ جیدی تعلیم-تربیه و نیظام-اینیظام اولموشدور: " سن نه اوچون گنجیکدین؟ " ، " سن نه اوچون ایجازه سیز دانیشدین؟ " ، " سن نه اوچون ایجازه سیز سالام وئردین؟ " ، " سن نه اوچون ایجازه سیز آیاغا قالخدین؟ " ، " سن نه اوچون ایجازه سیز گئتدین؟ " ، " سن نه اوچون ایجازه سیز ال قالدیردین؟ " و س.²⁸

بئله بیر سرت تعلیمین نتیجه سی اولراق، " جدول ائوی " مکتبینی بیتیرلره سونرادان انبارلارین آچاری اعتبار ائدیلیر، ریس قویولور، حاکیمیتده وظیفه توتورموشلار. اونلار سو انبارلاری تیکمک، واختی چاتاندا او سولاردان اکین ساحه لرینده ایستیفاده ائتمک ایختیاری وئرلیردی.

بیر چوخ کشفلریله شؤهرتلنن شومئر خالقی دونیادا ایلك دفعه گیل خریطه لر، کیتابخانا کاتالوقو یاراتمیش، آلاھین شرفینه هیمنلر یازمیشلار. تیبی رئسئپتره آید سورغو کیتابلاری و ایلك تقویم ترتیب ائتمیشلر. اونلارین تقویمینده آیلا - 29 و 30 گوندن، ایل ایسه 12 آیدان عبارت اولموشدور. بالیق و تگه لری یاراتماق ایدئیاسی دا

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

شومئرلردن گلیر. لیرا، آرفا، توتک، فلئیتا، ناغارا کیمی موسیقی آلتلری نین کشفی شومئرلرین آدی ایله باغلیدیر.

دونیاین یارانماسی و یئر اوزونو سو باساماسی باره ده ایلك معلوماتی بشریت شومئرلردن ائشیتیمیشدیر. شومئرلر دونیا تاریخینی ایکی یئرہ بؤلوردولر: سوباسمادان اول و سونراکی دؤورلر. اونلارین فیکرینجه، اینسان گیلدن یارانمیشدیر و آلاها خیدمت ائتمه لیدیر.

چار سارقون آککاد شهری نین بونؤوره سینی قوباراق اونو آبادلاشدیرمیش و تاریخده ایلك دفعه 5400 نفردن عیبارت قوشون نؤوو یاراتمیشدیر.

شومئر خالقی اینکیشاف ائتمیش، گوجلو دؤولت قورموشدور. اونلار دؤیوش سلاحلاری (وخ و کامان)، امک آلتلری (توخا، کرکی، کوتان، اوراق)، مؤحکم آشیلانمیش گؤندن حربی گمیلر دوزلدیردیلر.

آیاققابی، قالدپاق (پاپاق)، اؤرتوک (حیوانلارین بدنینه چکمک اوچون)، مختلیف حالقالار، سونراکی دؤورلرده حتّی، خصوصی یازی ماتئریاللاری ایستحصال ائدیردیلر. قویونچولوغون سورعتله اینکیشافی نتیجه سینده دری، یون پارچالار استحصالی گئنیش یاییلمیشدی.

بونونلا بئله، شومئر قانونلاری آتائین اؤز اوشاقلارینی قول کیمی ساتماسینا راضیلیق وئریدی. اؤزگه اوشاغی نین اوغول-لوغا گؤتورولمه سی ده قانونیلشدیریلیمیشدی. أما اوغولوغا گؤتورولن اوشاق آتاسینا حق اؤدمه لییدی. چوخاروادلیلیق دبدہ ایدی. حتّی "قادی نین قییمتی" کیمی تغمین ده ایشله دیلیرمیش. کاسیب وارلیدان بورج

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آلندا، خئیلی فایزله قای-تارمالییدی. اکس تقدیرده، او، گئت-گنده کۆله وضعیتینه دوشورموش.

شومئرلرده قولو " ساق " دئییه چاغیریردیلار، بو دا " دنه " ، " عدد " یاخود، حیوانلارین سایلیدیگی کیمی " ...باش " معناسیندا ایدی. کۆله نین، قولون قییمتی 117-168 قرام گوموش آراسیندایدی. بو، خصوصیه شومئرلرین پایتاخت شهری اوروکدا حربی اسیرلره آید سندلرده تطبیق ائدیلیردی.

شومئر خالقینی میللی قهرمان، اوروک شهری نین (هم ده دؤولتینین) حؤکمداری گیلقامئش ایداره ائدیردی. گیلقا-مئش حاقیندا یارانان داستان سیلسیه حکایتلردن عبارتدیر.

اثری تدقیق ائدن عالیملر یازیرلار کی، بو داستان یوکسک بدیعی تاثیر گوجونه مالیکدیر. اینسانین، حتّی ان شوهرتلی قهرمانین بئله اولومه محکوملوغو اثرده رئال بویالارلا اؤز عکسینی تاپمیشدیر اثر بئله باشلاییر: قدیم اوروک شهری نین حؤکمداری " اوچده ایکی حیصه سی آلاه، اوچده بیر حیصه سی ایسه اینسان " اولان گیلقامئش شهرده آلاهلارین شرفینه معبدلر تیکدیریر، شهره حاصار چکدیریر، جاماعاتی مجبوری ایشله دیر. آلاهلار

داخما

آلاچیق

گمی

آرآبا

خیزک
کوتان
کامان
اوخ
گولدان
کوزه
بوشقاب

قدیم شرقین افسانوی قهرمانی، شومئرده اوروک شهر-دؤولتی نین
حؤکمداری گیلقامئش (4600 ایل بوندان اول یاشامیشدیر).

آرفا

پالما

بیتکی و سو

شیر

اولاق

قاز

اینسان باشی

ال

چیگین

ایشاره لی شکیلرله بیزه معلوم اولان قدیمشومئر الیازماسی. اوروک اهاالیسی نین ناله سینى ائشیدیب، ائنکیدو آدلی فؤوقلبشر بیر پهلوانی مئشه یه، حیوانلارین ایچینده یاشاماغا گؤندیرلر. گیلقامئش بونو ائشیدیر، بیر معبد گؤزه لینی اونون یانینا گؤندیریر. اولار قورشاق توتسالار دا بیر-بیرینه قا-لیب گله بیلیمیر و ال-اله وئریب باریشیر، سونرا ایسه دوستلوق ائدیرلر. ایکی قهرمان کوکنار مئشه سینه گئدیر و اورادا گؤزتچی خومبابانی اؤلدورورلر.

گیلقامئشین هونرینی گؤرن ایشتار آدلی ایلاहे اونا وورولور و تکلیف ائدیر کی، ائولنسینلر. لاکین گیلقامئش ایشتارین محبتینی ردد ائدیر. بونون جاوابیندا ایشتار آتاسیندان خواهیش ائدیر کی، دهشتلی اؤکوز گؤندیریب، قهرمانی محو ائتسین.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

گۆندریلن اۆكوز شهرده یوزلرله آدامی تاپدالاییر، لاکین گیلقامئش دوستو ایله بیرلیکده اۆكوزو اۆلدورور. بو قلبه نی بایرام اندیرلر. او گئجه ائئکیدو آغیر بیر یوخو گۆرور، اونا قاباقچادان خبر وئیرلر کی، هلاک اولاجاقسان.

قفلتن اۆلومجول خسته لنن ائئکیدو دوستو گیلقامئشه طالعییندن گیلئیه نیر، دؤیوش مئیدانیندا یوخ، خسته نیب یاتاقدا دونیادان کۆچمه سینه تأسوفله نیر. گیلقامئش بو آغیر ایتکییه آغلادیقجا، اۆلومون آغیر قانادلارینی ایلك دفعه اۆز اوزرینده حس اندیر و دوستونا طنطنه لی دفن مراسیمی تشکیل اندیر.²⁹

اثرین اینسان حیاتی نین مووققتی اولدوغونو گۆسترن اولکی فصیللری بو شکیده بیتیر. بئله اۆلومه اعتراض مو-تیولرینی بیز سونرالار قدیم مصر مراسیملری حاقیندا روایتلری اؤیرندیکجه گۆره جگیک. اونلار فیرونلارین، ایم-کانلی آداملارین (اؤلندن سونرا روحلارین گئری قاییدا-جاغینا اینانیردیلار) شرفینه بالزاملار، مومییالار کشف اندیر، احراملار تیکدیریردیلر.

گیلقامئشین بو نتیجه سیز اۆلمزلیک (بدیت) آختاریشلاری باره ده حکایت 12 گیل لؤوحه نین 11-ده تصویر ائدیلمیشدیر.³⁰

گیلقامئش " دیرلیک سویو " آختاران ماکدوننیالی ایسکندر کیمی * اوزاق سفره چیخیر، نتیجه هاسیل اولمور. نهایت، اینسان آیاغی دیمه یهن بیر دینزین ساحیلینده قادین اؤرتویونه بورونموش ناملوم بیر آداما راست گلیر. او، اۆلمزلیگین یولونو گۆستریر. بئله لیکله، گیلقامئش اوتناپیشتی آدلی مئسوپوتامیا لوحونا راست گلیر. اوتناپیشتی اونا دونیانین سوباسیمی باره ده دانیشیر و قهرماندان سیاهتی نین سببینی سوروشور. او دا اۆلمزلیک، ابدیت آختاردیغینی دئییر. بو آرزویا چاتماق اوچون تام آلتی گون، آلتی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

گنجه اویاق قالماسینی مصلحت گۆرور. گیلقامئش ائله یورولوب الدن دوشموشدو کی، عکسینه، یئددی گون اوزوقویلو یاتیر.

اوتناپیشتی بو دفعه قهرمانی ایناندیریر کی، او، تمیز بو-لاق سویوندا چیمسه، ابدی گنجلیک و گوج-قووت الده ائدهجکدیر. گیلقامئش بو سیناقدان دا چیخا بیلیمیر. اوتناپیشتی اونا اوچونجو تکلیفی ائدیر و " حیات چیچگی " وئریر، لاکین ایلان بو چیچگی گیلقامئشدن اوغورلاییر، قابیغینی دیشیر و اوزو جاوانلاشیر. قهرمان بو دفعه ده اؤلومدن یاخا قورتارا بیلیمیر. 2. ائپوس آذربایجان دیلینه ترجمه ائدیلیمیشدیر.³⁰ مشهور آلمان کولتورولوکو ر. گونتئر هله 1901-جی ایلهده نشر ائتدیردیگی " کولتورولوژی " کیتابیندا شومئر دیلینین تورک لهجریله قوهوملوغوندان دانیشیر: " تاپلمیش هئیکه لین باش حیصه سی داها عیانی شکیلده ثبوت ائدیر کی، شومئرلر سامی اولماییلار، اونلاری بورونلاری نین قورولوشوندان، ساچلاری نین سیخلیغیندان و ساقلالاریندان تانیماق اولور... " گونتئر اونلارین یئرلی اولمادیقلاری، میدیا داغلاری طرفلردن بورایا کؤچمه لری باره ده ده اطرافلی معلومات وئریر.³²

شومئر ائپوسونون ترجمه چیسسی یازیر: " موتخصیصلر اونون آککاد واریانتینا داها چوخ اساسلانیرلار. محض اونا گۆره ده داستان حاقیندا تام تصوور یاراتماق اوچون (روسجا ترجمه سی نظرده توتولور - رئد.) آککاد واریانتی نین ترجمه سی وئرلیمیشدیر " .

ترجمه چی گۆستیریر کی، " ..قهرمانین آدی گیل لؤوحه-لردن مختلیف جور اوخونسا دا، ترجمه لرین هامیسیندا اونون معناسی عئینیدیر، ینی هر شئی گۆرن، هر شئی بیلن دئمکدیر... اونا گۆره ده ترجمه زامانی قهرمانین آدینی محض بیلقامیس کیمی وئرمگی داها مقصدویغون سایدیق " (صه.7).

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

موتخصیصلر قئید ائدیئرلر کی، شومئرلردن قاباق بو اراضی باتاقلیق اولموشدور. خالقین امکسئورلیگی نتی-جسینده همین یئرده حیات اوزه گولموش، اینکیشاف اتمیش بیر اؤلکه یه چئوریلیمیشدیر.

اونلار ایشلتدیکلری تکهئجالی سؤزلری اوقور-فین و تورک خالقلاری کیمی حاللاندیریر و تصنیف ائدییدیلر.

شومئرلر اؤزلرینی "ساققیق" آدلاندیریدیلر، بو دا "قاراباشلیلار" دئمکدیر. بو خالقین 3000 ایل بوندان قاباق دا یازی-اوخو مدنیته اولموشدور.

ایتی اوجلو قارغی (قامیش) ایله یومشاق گیل لؤوحه اوزرینده نازیک زولقلار چکیر، یاخود ایشاره لر قویوردولار - بونلار دا یا بوتؤو بیر سؤزو، یا دا هئجالاری تمثیل ائدییدی. "جیدد-جهدلی... عاغیلی، درراکه لی ایریگؤزلو و ایریبورونلو خالقین" ³³ بشریته یادیگار قویوب گئتدیگی مدنیته تاریخی هئچ واخت اونودولا بیلمز.

شومئرلرین زادگان عایله لری دفن مراسیملری زامانی اؤزلرینی چوخ تمکینلی آپاریدیلر. مراسیمه ان یاخشی پالتارلارینی گئییر، قییمتلی داش-قاشلارینی، قیزیل-گوموش بویونباغی و قولباغلارینی تاخیردیلر.

سونرالار چارلیغین پایتاختی اولان آککاد شهری او قدر شؤهرتلنمیشدی کی، شومئرلره آککادلار دا دئییردیلر. شومئر دؤولتی نین سوقوطوندان سونرا، اونون دیلی ده گئت-گئده آرخایکلشیردی. آرتیق بوتون یاخین شرقده دیپلوماتیک یازیشمالار و بین الخالق سندلشدیرمه لر آککاددیلینده گئدیر، هئتت چارلاری قونشو اولکه لرله موقاوایله لرینی بو دیلده باغلاییدیلر. بونونلا بئله، هئتلر شومئر دیلینی جیدی و مقصدیؤنلو اؤیره نیریدیلر. هئتت-شومئر لوغتی ده ترتیب ائدیلمیشدی. شومئر سؤزلری نین چوخو

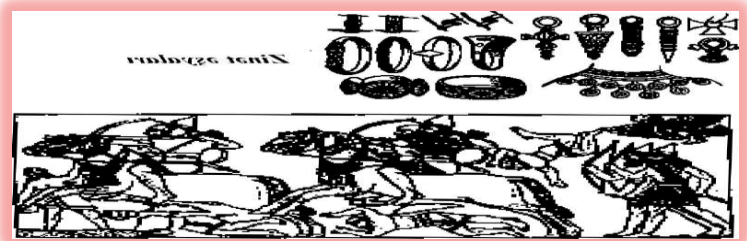
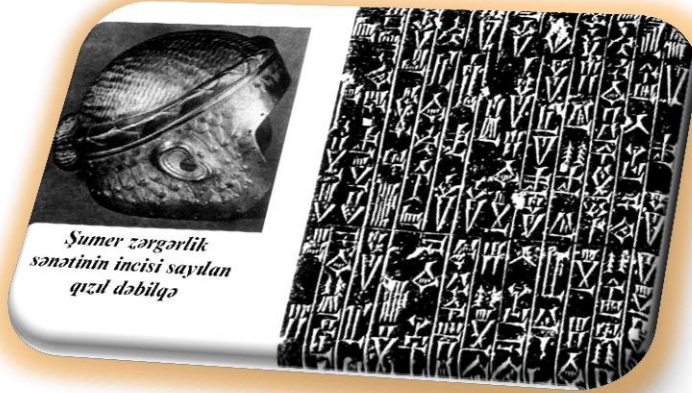
نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

تکھئجالی اولدوغوندان، هر سؤز، هر بیر ایشاره معین معنا، مضمون ایفاده ائدیردی. بؤیوک مطلبیری قیسا ایشاره لرله دئمک اولوردو. بیر نؤو، ستنو-قرافیک یازی دیلیدی. هئتت اینزیباتی ایداره لرینده بو یازی مه-دنیتیندن گئنیش ایستیفاده ائدیلدی.³⁴

آککاد چاری ای سارقون کیش چاری فخری آدینی آلدیقدان سونرا بوتون یاخین شرقده قودرتلی بیر دؤولت یاراتمیشدی. اونون واختیندا شومئر دیلی اورتا عرر آوروپاسینداکی و غربی روما ایمپئریاسینداکی لاتین دیلی رولونو اوینایردی. شومئرده گیل جدوللری سیلیندرشه کی للی مؤهورله تصدیقلنیردی. اونو هر کس واجیب سند کیمی اؤزویله گزدرمه لییدی.

شومئر قادینلاری آز دوغوردولار، اوشاقلاری آز اولوردو. جاماعات ایسه ائپیدئمییالاردان قیریلیر، آزالیردی. بونون عوضینده اؤلکه یه یادئلیلیر، قوللار گلیب دولوردولار. بی-لعلیکله، دؤولت لاخلاییردی. بو وضعیت ا.ا. 2200-جو ایله قدر، شیمالدا یاشایان قوتی دئییلن قبیله لرین آرامسیز هوجوملارینا و دؤولتین سوقوطونا قدر داوام ائتدی. منبعره گؤره، قوت قبیله لری اوزدن اینسانا اوخشاسالار دا، دانیشاندا ایت کیمی هوروردولر³⁵ بابیلیستان مدنیتی (ا.ا. 2 مین ایلیک). ببیلیا (تؤورات) میفولوگیاسیندا دئییلیر: بیشمیش کرپیچدن تیکلمیش بابیل قله سی نین تاریخی ایکیچاراسی خالققلاری نین عئینی دیلده دانیشدیقلاری واختا تصادف ائدیر.

بابلستان شاہینین گیل اوزرینہ یازماسی (آکد متنی)

"تاریخین آتاسی" یونانلی ھئروودوت دونیانین یئددی معجوزہ سیندن بیرى ساییلان 90 مئترلیک قوللہ نی حئیرانلیقلا سئیر ائتمیشدی. او، سونرالار یازیردی کی، کوادرات مئیدان-چانین اورتاسیندا - 370 مترلیک اراضیدہ مؤحتشم قلہ اوچالدیلمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بوخارییا قالخماق اوچون قولته نین دیوارلارینا حالقاواری پیلله لر دولانیر. آرادا نفس دریب دینجلمک اوچون بابویستان هب'کمداری حموراپی نین گیل ایبوئه اوزرینده ابدیلسدیردیگی آککاد متنلری نین بیر حیصه سی آیریجا یئر آیریلیب. بؤیوک، مقدس یئر آخیرینجی قوله لده یئرلشیر، اورادا ایری تاخت، اوستونه دؤشکچه لر و قیزیلدان ماسا قویولموشدور. آنجاق بورادا آلاهیین بوستو یوخدور. خالدئی کاهینلری نین دئدیکلرینه گؤره، اورایا آنجاق قادینلار داخیل اولاییلر کی، یئرلی قادینلاردان بیرینی آلاہ سئچسینلر.

ایکیچایاراسی خالقلاری آیین، گونشین، ائلجه ده یئددی گؤی جیسمی نین حرکت یولونو یاخشی بیلیر، دوزگون حسابلایر و دونیانین بو قانوناویغونلوقلارینا دايم سجده ائدیردیلر.

اؤکوز، اوخاتان، اوغلاق، بالیق، عکیزلر، خرچنگ، شیر، ترزی و عقرب کیمی سما بورجلری نین آدلاری هله مئسوپوتا-میادا اه. و عصرده معلوم ایدی.³⁷

بو خالقلارین حسابلادیقلاری واخت اؤلچوسو ایندی ده قوووده دیر: ایندی ده اونلارین حسابلادیغی هفته - یئددی گوندور. اونلارین مقدس سایلاری وار ایدی: 12، 60، 360. ایندی ده بیزیم بیر ایلیمیمیز 12 آیدان، بیر ساعاتیمیز - 60 دقیقه دن، بوتؤو ایلیمیمیز ایسه - یئننه ده 365 گون و بیر نئچه ثانیه دن عیبارتدیر.

بوتون بو حسابلامالارین هامیسی شومئرلردن گلیردی. بابیلیستان دؤولتی شومئر دؤولتی نین واریتییدی. اونلار بو قناعته گلمیشدیلر کی، یئرده کی حادثه لرین هامیسی اوولجه گؤیده باش وئیریر. بئله کی، بیزیم حیاتیمیز آنجاق گؤیده اولانلارین عکس-صداسی، تکراریدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

شومئر دۆولتی نین اجتماعی-سیاسی قورولوش کیمی یاشاماماسینا باخمایاراق، شومئر گیل یازی مدنیتی نین، آسترونومیانین، جبرین، تیببین، معمارلیغین و باشقا ساحه لرین اؤیره نیلمه سی، اینکیشافی بابیلیستاندا یئنه ده داوام ائتدیریلیردی.

بابیللیلر اؤز شهرلرینی " یئرین و گۆیون گۆنگی " ، " آلاهیین قاپیسی " آدلاندیریردیلار.

واختیله کیچیک بیر شهرچیک اولان بابیل، شومئرلرین پایتاختی اوروکون داغیدیلما سیندان سونرا گوجلو بیر دۆولته چئوریلیمیشدی.

اهالی حاممورایی نین حؤکمرانلیغیندان راضیلیغینی اونون شنینه سؤیله دیگی مدحلرله بیلدیریردی. اوانو " دوشمنلرینی بوینوزلاریندا قالدیران نهنگ جامیش " ، " ..بابیلیستانین شؤهرتینی ابدیلشدیرن " ، " ان مرحمتلی، رحملی حاکیم " ، " ابدی حؤکمدار بهره سی " و س. کیمی تعریفلی ایفاده لرله وصف ائتدیردیلر. حاکیمیتی نین 13-جو ایل-دۆنومونده اونا هئیکل اوجالدیلیمیش و پوستامئنتین اوزهرینده " حاممورایی بوللوق دئمکدیر " ، " حاممورایی خالقین ثروتیدیر " سؤزلری حک اولونموشدو³⁷

حمورایی بشر تاریخینده ایلك دفعه 2 متر هوندورلویونده بازالت دیره یه برکیدیلیمیش گئیش لؤوحه اوزرینده 282 ماده دن عیبارت قانونلار مجلله سی ترتیب ائتمیشدی. او، هر گون بابیل قله سینده کی معبدلر کومپلئکسینه گئدیر، آلاهلارا دوعا اوخویوردو. " قانونلار مجلله سی " نین بیر بندینده یازیلیمیشدی: " او، بؤیوک آلاهلارا عیبادت ائدیر و اونلارین ایطاعتینده دورور " .

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

حمورابی نین " قانونلار مجلله سی " نده دئییلیر: " ...واجیب بیر مسله نین گندیشینده یالاندان آند ایچنه اؤلوم جزاسی کسلییر؛ اؤز ائویندن اوغورلوق ائندن توتولدوغو یئردجه اؤلدو-رولور؛ یانغین زامانی اوغورلوق ائندنی اوراداجا اودا آتیرلار؛ ارینی باشقا کیشی نین اؤیرتمه سیله اؤلدورن قادینی پایایا کئچیریب سویا آتیرلار؛ بیر ائو، یاخود تیکیلی اوچاندا، او ائوین صاحیبی، یاخود اوغلو هلاک اولارسا، همین ائوی تیکن بننانین اوغلونا اؤلوم حؤکمو وئریلیر؛ پیس جراحییه عملیاتی آپا-ران حکیمین الی کسلییر؛ مباحثه اسناسیندا بیرى او بیرینی ته-سادوفن اؤلدوررسه، بیر کیلوقرامین دؤردده بیرى قدر گوموش اؤدمه لیدیر، بیرى او بیرینه (صوحت آزاد اینساندان گئدیر) قصدن سیلله وورارسا، بیر کیلوقرام گوموش اؤدمه لیدیر؛ نو-فوزلو بیر آداما سیلله وورارسا، جامعاتین گؤزو قاباغیندا کورگینه اؤکوز گؤنوندن آیریلیمیش 60 قامچی وورولمالیدیر؛ اوغلو آتاسینی هانسی علیله وورموشسا، او بیلگی کسيلمه لیدیر " . اوشاق اوغروسونا دا اؤلوم جزاسی کسلییردی و س.

قول - ائو حیوانی سایلییردی، صاحیبکار اونون اوشاقلارینی ساخلایا دا، ساتا دا بیلردی.³⁷ " قانونلار " دا عسگرلرین حقوقو خصوصی مودافیعه اولونوردو. حؤکمدارین اونلارا وئردیگی ائوی، یئری، مال-قارانى زورلا، یاخود ساتین آلمایا هئچ کسین ایختییارى یوخ ایدی. " قانونلار " دا یئتمیلرین، دول قادینلارین حاقى، هو-قوقو مودافیعه اولونوردو.

بابیلیستانلیلار اللرینی گؤیه قالدیریب همیشه آلاها یالواریر، اوندان کؤمک دیله بیردیلر.

یئنی ایلی، یاز گلنده، باهار بایرامی کیمی قئید ائدیر-دیلر. اولدوزلاردان خاطا-بالا توخونماسین دئییه، حؤکمدار اؤز تاخت-تاجینی بئش گونلویه عادى آداملارین بیرینه

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

وئیریدی کی، اۆلکه نین باشیندان قزا یان اۆتسون (میرزه فتحعلی آخوندوون " آلدانمیش کواکیب " پووئستی نین فابولاسیندا اولدوغو کیمی).

سونرا ایسه تاخت-تاجا مووققتی اوتوزدورولموش " پادشا-هی " بایرام مراسیمی قورتارمامیش قتله یئتیریردی کی، بوتون اۆلکه نین گوناھی اونون تۆکولن قانی حسابینا یویولسون: شر قوووه لردن خیلاص اولسونلار.³⁹

اونلارین قناعتینه گۆره، دونیانین هئچ بیر یئرینده آنالار هئچ واخت گوناھسیز اوشاق دوغمورلار. یعنی، بو دونیادا هامی گوناھکار دیر. بونا گۆره ده قوربانلیقلار کسلیردی.

خالق حمورابی نین سرنجاملارینی، گۆستریشلرینی ائشیدیر و اونلاری یئرینه یئتیریدی.

بابیلیستان مدنیتینده، مصرده اولدوغو کیمی، دفن مراسیملرینه آید تصویرلر یوخ ایدی. دین، اینجه صنعت و ایدئولوگیا رئاللیغا اساسلانیردی.

اساسن، سویا، سما جیسملرینه سیتاییش ائدیردیلر. مونومنتال صنعت اینکیشاف ائتمیشدی. اوجو شیش قولله لر، قیزیل سو-یونا چکیلمیش قوبه لر، آرکالار، یوکسک تاوانلار او دؤورون معمارلیغینا آید ایدی.

بابیل بؤیوک، سسلی-کویلو شرق شهریددی. اطراف قبيله-لرین هوجوملاریندان قورونماق اوچون اۆلکه نین سرحدلری بویو ایری، قالین حاصار چکیلمیشدی. 24 بؤیوک پروسپئکتی وار ایدی.

منبعلرین وئردیگی معلوماتا گۆره، بابیلیستاندا گیلدن ائله کامیل کیشی فیقورلاری یارادیردیلار کی، تاماشاچی هانسی طرفدن باخسایدی، مطلق همین هئیکللرین

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

باخیشلاری ایله قارشیشالیمیشدی. بونلار مصرده کی کیچیک هئیکلردن رئال جیزگیلریله سئچیلیردیله.

حمورابی نین واختیندا مصرله، هئتلرله و دون-یانین باشقا اولکه لریله ایقتیصادی، مدنی علاقه لر یارادیلیمیشدی.⁴⁰ بو موقاویله لرین لئیتیموتیوی " قارشیشلیقلی قارداشلیق موناسیبتلری " آدلانیردی. قدیم آذربایجانلیلار دا ایکیچایاراسی خالقاری ایله مه-دنی علاقه لر ساخلامیش، ایقتیصادیاتینی دایم مؤحکملن-دیرمیشلر. " ا.ا. 3 مین ایلییین سون روبرونده آذربایجان اراضیسی نین بیر حیصه سی (اورمیا گؤلوندن قریده و جنوبدا یئرلشن ویلايتلر) اهالیسیله بیرلیکده شومئر-آککاد یازیلی منبعلری اوربیتینه دوشوردو. " ⁴¹

کولتورولوقلار قئید ائدیله کی، یئرلی اهالی بیللیادا (تؤوراتدا) آدلاری چکیلن بابیلیستان و آسوریا خرابه-لری ایچیندن کئچیب گئدن سیاحلارا اوستونده ناخیشلاری اولان کریچ پارچالارینی هدیه ائدیله، سیاحلار ایسه بونا اهمیتسیز باخیردیله.

تدقیقاتچیلاردان بیری یازیر: " آروپا عالیملری نین اؤزلی نین ایندییه قدر " جاهیل " سایدیقلاری موسلمان عالمیندن چوخ-چوخ گئری قالدیقلاری بیر داهاییدین اولور. منیم هئچ بیر شوبهه یوخدور کی، قرآندا خاطرلانا " اوستویازیلی کریچلر " مئسوپوتامیانین هر یئرینده راست گلدی-ییمیز ساییز-حسابسیز اوستویازیلی کریچلره آیدیر. بو کریچلرین منشایینی ایضاح ائدن محمد پیغمبر ده بیلیردی کی، اونلارین اوستویازیلارلا اؤرتولموشدو. " ⁴²

موتخصیصلرین معلوماتینا گؤره، بابیلیستانلیلار ریاضی حسابلامالاری موکمل اؤیرندیکن و اوزون ایللرین تجروبه سیندن سونرا گونشین، آیین، پلانئتلرین حرکت

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

جدوه لینی دوزگون معینلشدیرمیش، اصلینده، " آسترونومیاینین آتاسی " اولموشلار. یاشادیقلاری اؤلکه نین ایقلمینی اولجه دن آسانلیقلا معین ائده بیلیمیشلر.

اونلار جوغرافیائی یاخشی اؤیرندیکلری اوچون قارا دنیزه و خزر دنیزینه قدر گلیب چیخمیشلار. یئر کوره سی نین یاستی، گوئیون - کونبزشکیلی اولدوغونو سؤیله میشلر.

بوتون بو دئییلنلرله یاناشی، بابیلیستاندا قانونلار دوزگون ریایت ائدیلمه دیگیندن، اؤلکه ده دلدوزلوق آرتمیش و قارشیسینی آلماق مومکون اولمامیشدیر. والیدیئیلر دولانیشیق خاطرینه اوشاقلارینی ساتمالی اولوردولار. هله بئله بیر آتالار سؤزو ده یارانمیشدی: " گوجلو آدمالار اؤز الی نین امگیله، ضعیفلر ایسه اوشاقلاری نین حسابینا یاشاییرلار ".

داخیلی وضعیت و اطراف دؤولتلرین غرضلی مونا-سیبتلری، آردی-آراسی کسيلمه یهن ققیل هوجوملار، نهایت، بابیلیستان کیمی بیر دؤولتی ضعیفله دیر. بابیلیستانلیلار فارسلا لا محاریبه ده مغلوب اولور. فارسلا ر " قانون مجله سی " کوللیاتینی اؤز اولکه لرینه آپاریر و گیل لؤوحه اوزرینده کی 282 ماده دن 15-نی قازیبیب تۆکورلر.⁴³

ایکیچایاراسی دؤولتلری نین تاریخی صحنه سینده آسسوریا دؤولتی گؤرونمه یه باشلاییر و اؤزوندن اولکی شومئر، آککاد، بابیلیستان مدنیتلری نین، دینی ثروتلری نین و صنعت اؤرنکلری نین واریشی کیمی اونلاری تمثیل ائدیر.

آسسوریا مدنیتی (ا.ا.وی مین ایلیک). اؤلکه نین آدی اوللر آششور اولوب، سونرالار یونانلار آسسوریا آدان-دیرمیش، تاریخی منبعلره ده بو شکیلده دوشموشدور. اؤلکه

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

نین چاری آششوربانیپال (ا. ا. 669-633-جو ایللر) پایتاخت شہری نینئویبانین⁴⁴ اساسینی قویموش، او واختکی دونیانین ان زنگین کیتابخاناسینی یاراتمیش گیل لؤوحه لر اوزرینده یازلمیش اثرلرین (داس کیتابه لرین) اورپژیناللارینی و صورتلرینی بیر یئره توپلامیشدیر.

قدیم سپارتا دؤولتی نین باشچیسى لیکورق ھومترین اثرلرینی توپلاییب اوروپالیلارا یادىگار قويدوغو کیمی، 1-جى آششوربانیپال دا گیلقامئش حاقیندا ائپوسون بوتون متنینی بیر یئره جملہ میشدی. اونون بؤیوک کیتابخاناسیندا 30 مین گیل لؤوحه (جدول) وار ایدی کی، بو دا یالنیز 1849-1854-جو ایللرده نینوا شہرینده تاپلمیشدیر. آششوربانیپال-لین توپلادیغی گیل یازی جدوللریندن عیبارت شخصی کوللئک-سییاسینی تدقیقاتچیلردان بیرى " ...قدیم شرقین تام سیس- تئملشدیرلمیش ایلك کیتابخاناسی " کیمی قییمتلندیریر و حاضریدا ھمین داش کیتابه لرین بریتانییا موزھینده ساخ-لاندىغینی گؤستریر.

آششوربانیپال زمانه سی نین چوخ گؤزواجیق و ساوادلی آداملاریندان ایدی، بونونلا بئله، حاکیمیتی ایللرینده ایش-غالچیلیقلا مشغول اولموشدور. اونون گیل اوزرینده چکدیردیگی رسملر ایچریسینده دؤولتین قودرتینی، قلبه لرینی اکس ائتدیرن دؤیوش صحنهلری، عئیجر اینسان صورتلری، برلمیش گؤزلری اولان اؤکوز شکیللری تاپلمیشدیر (هر اؤکوزون ده آياغیندا بئش بارماغی واردیر). اونون سارایی نین دیوار رسملرینده اسیرلره وئرلین عذاب-اذیتلرین، ایشگنجہ-لرین تصویرى قالمیشدیر. بو دؤورون رسملرینده شیر، دوه، آت شکیللری داھا خاراكتئریک ایدی (" جان وئرن شیر " رسمی خصوصیلہ مشهوردور).

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آشوربانیپال بوتون غدارلیقلاری ایله یاناشی، موهن-دیس قورغولاری تیکدیریر، سارایلارین ترتیباتینی وئریر، کومپلئکس تیکیلیر اوجالدیردی. اؤلکهده ایلك دفعه 3000 کیلومئتر اوزونلوقو و 15 مئتر ائنی اولان سو کمری چکدیرمیشدیر...⁴⁴

آسسوریا میلیتاریست دؤلت ایدی. ایقتیصاداتین اساسلارینی پاتربارخال عایله تشکیل ائدیردی. اوشاقلار قول کیمی املاک سیبیهیسینا سالینیر، قادینلار ساتیلیر و آلینیردی، اری اؤلندن سونرا قادین اری نین قارداشی نین، آتاسی نین، اوغلونون ایختیارینا کنچیردی.

قادین او واخت " دول " ساییلیردی کی، عایله ده 10 یاشینا چاتمیش اوغلان اوشاغی اولماسین. اؤلکه ده قول دایم چاتیشمیردی، اونا گوره ده حربی یوروشلر زامانی، باشقا خالقلاری اسیر ائدیپ قول کیمی ایشله دیردیلر. تاریخچیلر یازیرلار کی، دونیا تاریخینده بونون آنالوقونو تاپماق مومکون دئییلدی. قالب گلن سرکرده اسیر آلدیغی آدمالارین هم بیلگینی کسمه لی، هم ده اسیرلرین سایینی تقدیم ائتمه لی ایدی. بو، اونون هونری ساییلیردی...

آسسوریا چارلاریندان بیرى فخرله یازیردی کی، تابی اولما-یان اسیرلرین دریسینی دیری-دیری سويدوروب، ایقامتگاهی نین قاپیسیندان آسدیرمیشدیر.

باشقا بیرى غورورلا دئییردی کی، من 3 مین اسیری دیری-دیری یاندیرمیشام. دیگرى ایسه من کسيلمیش باشلاردان احرام-لار اوجالتمیشام، - دئییه قوررله نیردی. باشقا بیر گیل لؤوحه اوزرینده اوخویوروق: من اسیرلرین دیلرینی بوغازیندان قارماغا کنچیردیب، کندیرله آیقلارینا باغلاتدیرمیشام کی، آددیم آتان کیمی، دیلری بوتؤلؤکده قوپوب دوشسون.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آششوربانیپالین " قهرمانلیغی " هئج ده او بیرى چارلاردان گئرى قالمیردی: " ...من دوشمن دۇیوشچولرینی نیزه یا-غیشینا توتدوم و اونلارین بدنلرینی دلیک-دئشیک ائدیپ خلپیره دۇندردیم. ...من اونلارین باشینی قویون باشی کیمی کسدم. من اونلارداکی ان قییمتلی حیات منبعیینی کندیر کیمی کسب ائتدم. منیم تۇكدویوم بو قانلار گوجلۇ سئل کیمی آخیردی، قوشدوغوم اتلار بو سئلین ایچیندن سانکی سئل یارا-یارا کئچیردیلر. ایکیتکرلی جنگ آرابامین تکرلری قان ایچینده " یویونوب تمیزله نیردی " . دوشمن دۇیوشچولری نین مئیتلری اوت کیمی چۇلله سربلمیشدیر. اون-لارین اللرینی اوزوم کسدم...

...سالامات قالان اھالیینی اوزوم ازیشدیردیم. اونلارین به-دنلری نین دوغرانیمش تیکه لرینی ایتلره، دونوزلارا، جانا-وارلارا، قوزغونلارا، گۆیده قوشلارا، دنیزلرده کی بالیقلارا یئم ائله دیم...

" عربیستان پادشاهی اوائتی... الیمه دوشموشدو. الیمی گۆیه قالدیریب (دوشمه نیمه قالیب گلکمک اوچون بو منیم عادتیمدی) آششور و نینلیل آللاهلاری نین امریله اوز آیریبورون بیچاغیملا اونون اوزونو زولاق-زولاق دوغرادیم، امر ائتدیم کی، آغزینا یوین کئچیرسینلر، ایتی باغلایان قاییشلا ساریتدیردیم و اونو نینئویبانین مرکزینده، شرق طرفدکی " خالقلارین یوروش قاپیسی " ندا قفسده ساخلادیم " ⁴⁵.

آسسوریالیلارین حربی پئشکارلیغی، حقیقتا، بۇیوک ایدی. اونلار، لازیم گلنده، اوپتراتیو صورتده حربی یوللار چکیر، کۆرپولر سالیر، دوشمنه قفیل ضربه لر ائندیرمک اوچون حربی حیلله دیر، گۆزله نیلمز مانعورلر ائدیر-دیلر.

اسیرلر اوچون اطرافینا حاصار چکیلمیش دوشرگه لر دوزلدیر، قالالار تیکیر، قوشون دسته لری نین مانعه سیز حربی یوروشلری اوچون یوللاردا تمیر ایشلری آپاریردیلار.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

مین کیلومئترلیک مسافه لره بئله لازیم اولان معلوماتلاری گئجه یاریسی اود ایشارلرله چاتدیریدیلار. ناملوم یئرلرده ایره لیله مک اوچون اونلا-رین همیشه کشفیاتچیسی، جاسوسلاری اولوردو و س.⁴⁶

آسسوریا دیکتاتورو اؤزو حاقیندا دئییردی: " من، آشوربانیپال کایناتین حؤکمداریم، آسسوریانین چاریبام تانری آششور و ایلاहे نینلیل منه موستثنا حاکیمیت وئریلر ".⁴⁷

باشقا خالقلار آسسوریا اؤلکهسینی - " آسلان یاتاگی " ، اؤلکه-نین پایتاختی نینئویانی ایسه " قانلی شهر " آدلاندیریدیلار. آششوربانیپالین ساغلیغیندا اعلامدان توتوموش مصره، بابیلیستاندان اورارتویا قدر هئچ کس اونون علییه اینه چیخا بیلمزدی، اکس حالدا، مطلق جزاسینی آلماییدی. لاکین اونون اؤلوموندن سونرا آسسوریا همیشه لیک بیخیلیدی و می-دییا فاتتحلری نینئویا شهرینی یئرله-یئکسان ائتدیلر.⁴⁹

ان وحشی، یاخود قودوزلاشمیش بیر حیوان بئله اؤز هم-جینسینه، همچی نین شیکاری اولان باشقا حیوانلارا بو دیوانی توتمازدی و بئله " ذؤوق " آلا بیلمزدی. چونکی حیوانلار اینستینکتله حرکت اندیر - گوجلو گوجسوزه قالب گلیر؛ اینده نه وارسا آلیر و چیخیب گئدیر (یقین کی، بو هئچ واخت اینس-تینکتین اینسان شوورونا و ذکاسینا قارشت قویولماسی کیمی دوشونولمیه جک).

دیکتاتورون هم اینستینکتی، هم ده شوورو حاکیمدیر. دوشمن سایدیگی " شیکارینی " بوتون ایمکانلاردان محروم اندیر، محو ائتمه میش ال چکمیر. بعضا دوشمنی نین بوتون نسلینی بو قیصاصچیلیقلا یوخا چیخاریر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اینستینکته خیانت یو خودور؛ جینایت وارسا، کورطیبیعدیر، غئیری-شعووریدیر. دیکتاتورون شوورو باشقادی: قدیم چین ایمپئراتورو تسین شیخواندی چین سددی نین چکیلشی زامانی اینسانلاری دیری-دیری دیوارلارا هؤردورور، عالیملری خندکله-ره باسدیریر؛ نثرون قدیم روما شهرینی یاندیریر، بؤیوک بیر فیلسوفو و شخصی موعلیمینی مجبور ائدیر کی، وئاسینی کسب اؤزونو اؤلدورسون؛ ناپولئون مین بئش یوز تورک عسگرینی دیری-دیری دنیزه دولدوروب سولاردا غرق ائدیر؛ لنین سولووکی آداسیندا ایلک اؤلوم دوشرگه سی یارادیر؛ هیتلر میلیوندان آرتیق یهودینی قاز پئچلرینده بوغدورور؛ ایسپانیانین اینکویزیسیا تونقاللاریندا 30 مین قادین یاندیریلیر و س.

مشهور دراماتورق آرتور میللر "سایلم جادوگرلری" پیئسینده بئله اینکویزیسیا دهشتلرینی گؤسترملکه، جمعیتی عومومی قورخو و واهیمه ده ساخلابان مدنیت جلالدارلاری نین معنوی پوزغونلوقلارینی ایفشا ائتمیشدیر.⁴⁸

آششوربانیپال تۇرتدیگی آغلاسیغماز فلاکتلرله یاناشی، مئسوپوتامییا خالقلاری نین مدنی ایرسینی توپلامیش و تاریخده ده بو جور قالماق ایسته میشدیر. لاکین تاریخ دیکتاتورلارین حیاتیینی و عمللرینی هئچ وخت بیرمعنالی قبول ائتمیر.

قدیم مصر مدنیتی

Misir. İsgəndəriyyə şəhərindən bir

" هر خالق اوز اجتماعی تاریخی نین گۆزل صحیفه لری ایله، اینسان مدنیتی نین خزینه سینه بخش ائتدیگی اینجیلر، یئتیردیگی ب'بیوک شخ-سیتلر و دوها لارلا دایمی اولاراق فخر ائدیر ". صمد وورغون

® قدیم یونان تاریخچسی هئرودوت ان ساوادلی آداملاری مصیره گۆردویونو دئییر.

© کولتورولوقلار معلومات وئریرلر کی، " خئوپس " احرامی ایگیرمی ایله تیکلیب، اونون اینشاسینا هره سی ایکی-اوچ تون اولان ایکی میلیون اوچ یوز مین داش ایشله نیب.

® مصرده ایلك دفعه (ا.ا. تقریبین 1419-1400-جو ایللرده) تک الله لیلیق اتلان اولونوب.

دؤوروموزه قدر ده او، بئلجه قالیر " 50 .

مصر قدیمدن مؤعجیزه لر اؤلکه سی سایلیب.

هنگئل بو " مؤعجیزه نی " مصرده نظری جلب ائدن یاری-حیوان و یارینسان جیلدینده، اکثر حاللاردا ایسه قادین شکلینده اولان سفینکسلرده گؤروردو. او دئییردی کی، عومومیلیکده، اژداها، کنتتاور، تیتانلار همیشه شرقی یادا سالییر. آما سفینکسلر داها درین معنا داشیییر. اونلار، اس-لینده، مصرلی روحونون رمزی کیمی باخماق اولار.

قدیم مصر نیل چایی نین آشاغی آخاریندا یغرلشن، دونیانین ان قدیم شیمال-شرقی آفریکا اؤلکه سیدیر. بورادا نیل چایی یازدا قوروپور، یابدا داشیر. اوچ آی قوراقلیق اولور،

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اوج آی ایسه لئیسان یاغیشلاری یاغیر. مصرین قورو ایقلیم شرایطی آبیده لری ائروزیبیا اوغراماقدان قوروپور.

علمی منبعلر خبر وئیر کی، مصرلیلرین ان قدیم اجدادلاری، ائلجه ده شیمالی آفریکانین اهالیسی تاریخه قدرکی دؤورده بورایا میدییا داغلاریندان کؤچموشلر و قافقاز عیرقینه منسوبدورلار.⁵¹

مصرلیلرین قدیم یازی مدنیتی اولموشدور. بو یازی مدنیتی نین تاریخی اا. 3-جو مین ایلییه گئدیپ چیخیر. قدیم مصرده جبر، آسترونومییا، یئرؤلچمه، موسیقی، تیب علملری چوخ اینکیشاف ائتمیشدی. هنرودوت یازیر کی، ان ساوادلی آدمالاری من بورادا گؤردوم. یونان فیلسوفلاری فالئس، دئموکریت، پیفاقور و باشقا گؤرکملی شخصیتلر مصرده علم اؤیره نیب یونانیستانا قایتمیشدیلا.

قدیم شومئرلرده اولدوغو کیمی، مصرلیلرده ده پیکتوقرافیک (اویما) یازیلار مؤهورلر اولموش، اونلارداکی ایشار لر و رسملر (دیللری بیر-بیریندن آیری اولسا دا) بعضا اوخشار سؤزلر ایفاده ائتمیشدیر. مصرین ایلك یازیلی سالنامه لری داش اوزرینده و پاپیروس کاغیدلاریندا بو گونه قدر گلیب چاتمیشدیر.

مصر دونیایا حاکیملیک ایدیعاسیندا اولان بؤیوک ایمپئریا ایدی.

مصرلیلر، دونیادا ایلك دفعه اولاراق، اینسانین اؤلومونو غئیری-نورمال سایاراق، اونا اعتیاض ائتمیشلر. بیر مقصدلری اولموشدور: ابدی حیاتی نجه تمین ائتمک!

احراملار، دبدبه لی سردابه لر، توربه لر اوجالتمیشلار کی، هئچ اولماسا، آخرت دونیاسیندا ابدی یاشایا بیلسینلر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

مصرلیلر گومان ائدیردیلر کی، اینسانین روحو او زامان یاشاییر کی، اونون قاییدان یئر، یعنی انوی اولسون. خراب اولماماسی اوچون مئییتلری بالزاملایر، مومیالاییردیلار.

احراملار فیرونلارین امریله تیکیلیدی. بو آغیر اینشات ایشینین اسل قورو بوجولاری اوزونمودتلی تیکینتی ایشینه گؤندریلن آداملار اولوردو.

خئوپس آدلی فیرونون شرفینه تیکیلن ان مؤحتشم احرام ا.ا. 2600-جو ایلده 20 ایل مودتینه باشا گلیمشیدیر. سونراکی حسابلامالارا گؤره، بو تیکینتییه تخمینن 2 میلیون 300 مین داش بلوک و پیلته صرف اولونموشدور.

بورایا 60 میلیون سننتنر داش گتیریلمیشدیر، ینی 600 مین واقون! داشلارین گتیریلمه سیندن داها چوخ، اونون یونولوب یئرینه قویولماسی چتینلیک توره دیردی. چونکی او زامان برک پولاد، تونج آلتلر یوخ ایدی. یالنیز میسدن ایستیفاده ائدیلمه یی، او دا تئزلیکله سیرادان چیخیردی.

هئرودوت یازیر کی، رامزئسین واریشی خئوپس اؤلکه نی بلالار گیردابینا سالمیشدیر. او، اولجه بوتون عیبادتگاهلارین باغلانماسینا امر وئریب، قوربان کسيلمسینه قاداغا قویموش، سونرا مصرلیلرین هامیسینی اونون اؤزونه ایشله مه یه مجبور ائتمیشدیر... " 52

" بو ایشی اوچ آیدان بیر دییشدیریلن یوز مین آدام آرام-سبز اولاراق یئرینه یئتیرمیشدیر " 53 .

آخیرت دونیاسینداکی حیات گوجونو " کا " نی قازانماق ابدیت حساب اولونوردو. و احراملارین تیکیلیرینده ایشتیراک ائتمک دینی بورج ساییلیردی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

۱. 2-3 مین ایلیکلرده احراملار و توربه لر داشدان تیکیلیردی. اونلار ائله هؤرولموشدور کی، هله ایندییه دهک او داشلارین آراسیندان بیر سانجاق بئله کئچیرمک مومکون اولمامیشدیر.

مصر احراملاری آراسیندا ان قدیمی فیرون جوسئرانین شرفینه ۱. ۵-جی مین ایلیکلده تیکلمیشدیر. قدیم مصر احراملاری دونیانین ینددی مؤعجیزه سیندن بیرى ساییلیردی. لاکین بو اینشات ایشلری حددن آرتیق خرج آپاردیغیندان، ۱. ۲- مین ایلیکلده احراملار کرپیچدن تیکلمه یه باشلادی و حجمی کیچیلیدلی. بئله لیکله، احراملارین تیکینتیسی 1- مین ایلیگین اولینده دایاندریلدی.

قدیم مصرلیرین اؤز فیرونلاریندان قورخمالارینا و اونلاری ایلاهیلشدیرمه لرینه باخمایارق، مصر تاریخی نین بوتون دؤورلرینده بو مقبره لر اوغورلانمیش، تالان ائدیل- میشدیر.

او دؤورده مصرده چوخ اللاهلیلیق حؤکم سوروردو، هر شهرده اونلاردان بیر نئچه سی اولاییلیردی. باش آلاه گونش را ساییلیردی. او، آلاله‌لارین چاری، آتاسی ایدی. اساس آلاله‌لاردان بیرى اوسیریس آخیرت آلاهی ایدی. واجیب آلاله‌لاردان بیرى ده اوسیریسین آروادی ایسیدا ساییلیردی. او، آنالیق و بوللوق ایلاهی سی ایدی. آی آلاهی، عئینی زاماندا، یازی آلاهییدی. دوزلوک و نیظام-اینتیظام آلاهی جماعات حساب اولونوردو.⁵⁴

بو قدر چوخاللاهلیلیق مصر کیمی گوجلو بیر دؤولتین گئیش اراضیسینه سپلنمیش قبیله لری اؤز تابئلیگینده ساخلاماسینا مانعچیلیک تۆره دیردی. اونا گۆره ده، تاریخده ایلك دفعه اولاراق، فیرون آمئنهوتئپ ایو (۱. ۱۴۱۹-۱۴۰۰) ایصلاحاتچی دین خادیمی کیمی تک اللاهلیلیق ایدیاسینی اورتایا آتدی و تک آلاها عیبادت ائتمگی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

دۆولت سوییپه سینده حیاتا کئچیردی. کاهینلرین " رانین بدنی " کیمی معنالاندیردیقلاری گونشین دیسکینی آتون آلاهی اعلان ائتدی. پایتاخت شهری نین آدینی دییشیب آختاتون آدلاندیردی، اؤز آدی نین ایسه ائختاتون (" آتونون شفقی ") چاغریلماسینی طلب ائتدی. مشهور کاهینلرین واردؤولتینی الیندن آلیب، نوفوزدان سالدی، تیکدیردیکلری توربه لری داغیتدیردی، یئنی قانون قایدا قویدو. لاکین بو، چوخ سورمه دی، اولکی قاراگوروه اونو ییخیب، مؤوقئلرینی یئنیند برقرار ائتدی.

یئنی ایصلاحتالار آپاردیغی اوچون ائختاتون تکجه اؤز گوجونه و دونیاگوروشونه یوخ، هم ده خانیمی نفئرتیتیبه بوجلویدو.

نفئرتیتی قدیم مصر دیلیند: " گۆزلیک دوزومو " دئمکدیر. اونون غئیری-عادی گۆزلیگی، ناز-قمزه سی، ایتی عاغلی، ذکاسی و اؤزومخصوص خاراكتئری موعاصرلرینه گوجلو تاثیر باغیشلايیردی. نفئرتیتی نین یوکسک دؤوقو، تصویری صنعتدن طلب ائتدیگی اولوب یئنیلیکلری خصوصیله دؤولتین یئنی پایتاختیندا اؤزونو داها آیدین گؤستیریدی.

داخیلی عالمین اینجه لیکلری، اینسان هیجانلاری نین و ایضطیرابلاری نین دراماتیزمی اونون گورمک ایسته دیگی خاراكتئریک جهتلردن ایدی. نفئرتیتی نین و ائختاتونون ظریف هئیکل پورترئتلری هئیکلتراش توتمنسوم طرفیندن ا. ا. 14-رده یارادیلسا دا، یالنیز 1912-جی ایلده آرختولوژی قازینتیلار زامانی تاپیلیمیشدیر.⁵⁵

مصرده سردابه لرین قاباغیندا سفینکسلر قویولوردو کی، اونلار - مصر دؤولتی نین مؤحتشم گوجونو اؤزونده تجسسوم ائتدیریردی. سفینکسلری " ائدیپ کونسئپسییاسی " کونتئکستینده و ائککترمانین گونده لیگینده کی فیکیرلر اساسیندا ایضاح ائدن

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آلمان فیلسوفو افرومم اونلارداکی درک اولونمازلیغین سیرینی قدیم مصرده کی ماتریارخات سیستمیله علاقه لندیریر و یازیر:

" اگر سفینکسین دیلینده کی رمزلی عادی دیله چئویرسک، او بئله سسلنر:

"...کیم دئسه کی، قارشیسینا چیخان ان چتین سوالارین اساس جاوابینی اینسان وئرمه لیدیر ائله او، همین اینسانین اؤزو-دور. او، بشریتی خیلاص ائده بیلر ".
فیکرینی تصدیقله مک اوچون مؤلیف فاجیعه دن اندیپین قیزلاری نین تربییه سیله باغلی مصرده کی ماتریارخات دؤورونو میثال گتیریر:

بو ندیرل گؤرونور، مصرلیردن اخلاق قایداسینی اؤیره نیبیلر...⁵⁶

(سطری ترجمه)

اه. ای مین ایلیکده مصرده " حیات ائوی " آدلی عالی تحصیل اوجاغی آچیلیمشدیر. درسلیکلر و موعالیجه اوچون وسایطلر بوراخیلیردی.

11 عصرین گؤرکملی ایتالیان شاعیری و فیلسوفو جوردانو برونو قدیم مصرلیلرین مدینتینی خصوصی قییمتلندیریر و قئید اندیردی کی، مصرلیلر یونانلارین، رومالیلارین و یهودیلرین موعلیمی اولموشلار..

آراشدیرمالارین نتیجه سی بئله دیر کی، قدیمده شمالی و شرقی آفریکا قبیلله لری نین گئت-گنده قایناییب قاریشماسیندان مصر خالقى عمله گلمیشدیر. ان قدیم قاللارین (کئلتلرین)، سومالیلرین و مصرلیلرین دیللیرینده کی سؤزلرین یاخینلیغی، آرختولوژی قازینتیلار زامانی تاپیلان کلله سوموک-لری و اونلارین اؤلچولری، قیبروستو ناخیشلارین بیر-بیرینه بنزگیشلیری بو فیکری تصدیق اندیر. بونا گؤره ده مصر خالقى

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

نین منشایینی، دبلینی و مدینتینی آسیا-سامی منشایینه باغلاماق جهدلری، یاخود مصر مدنیت تاریخی نین آسیا منشالی آری عیرقینه منسوبیتیندن بحث ائتمک ده، موختصیلرین فیکرینجه، علمی منطیقه ضیدیر.⁵⁷ مصرلیلر ان قدیم آرخایک میشتلریله، مدینتلیله و دینی گؤروشلیله اوزون عصرلر بویو نیل چایی ساحیللرینده یاشامیش، آسیالیلاردان ایسه ایکیتکرلی موحاریبه آراباسینی، اوراقبورون قیلینجی و موسیقی آلتی لیرانی گؤتور-موشلر.⁵⁸

هئروdot یازیر کی، معبدلرده آوادلارلا علاقه یه گیرممک و قادینلا علاقه دن سونرا دستماز آلمایینجا معبدده داخل اولماماق عادتینی ایلک دفعه مصرلیلر دب سالمیشلار. مصرلیلر دینی مراسیملره خصوصی ریایت ائدیردیلر. بورادا ایستر ائو حیوانلاری، ایسترسه ده وحشی حیوانلارین هامیسی مقدس ساییلر. پیشیک اؤلنده ائو ساکینلری نین هامیسی قاشلارینی، ایت اؤلنده ایسه بدنلری نین توکونو تامام تمیزله بیر و ساچلارینی قیرخدیریلار.

پلوتارخ بونون سببینی بئله ایضاح ائدیر: مصرلیلر پیشییه، یاخود اؤکوزه سیتایش ائتمیردیلر؛ لاکین اونلاردا تجسسوم اولونان عالی کئیفیتلر: اؤکوزون - دؤزوملو و یارارلی اولماسینا، پیشیگین ایسه جلدلیینه... یعنی، صیرسیزلیگینه گؤره احترام گؤستیردیلر. اونلار بونو آزادلیق کیمی معنالان-دیریر و بو آزادلیغی سئودیکلری اوچون، بوتون ایلاهی کئیفیییتلردن اوستون توتوردولار.⁵⁹

مصرلیلر جاناورلارین، آییلارین، تیمساهلارین، ایتلرین و پیشیکلرین بدنلرینی بالزاملایب مقدس یئرلرده دفن ائدیر و اونلارا یاس ساخلاپیردیلار.⁶⁰

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

مصرلیلر بالیغی قیسمن گون آلتیندا قاخاج ائدیلمیش، قیسمن ده دوزا قویولموش حالدا یئییردیلر. دوزا قویولموش اؤردک و باشقا خیردا قوشلارلا قیدالانیردییلر.

گنجلر قوجالارلا اوز-اوزه گلنده (ائللین عادتى اوزر) اونلارلا یول وئریر، یاخود قوجالار یاخینلاشاندا اوتوردوقلاری یئردن آیاغا قالخیرلار. باشقا بیر مصر عادتى ایسه، عکسینه، ائللین طایفالاری نین عادتینه اوخشامیر. مصرلیلر کوچه ده سؤزله سالاملاشماق عوضینه، سالام علامتى اولاراق اللرینی دیزلرینه قدر ساللائییرلار.

هر بیر حکیم بیر نئچه خسته لیگی دئییل، آنجاق معین بیر خسته لیگی موعالیجه ائدیر و بوتون مصر اؤلکه سی حکیمله دو-لو ایدی، بئله کی، گؤز خسته لیکلری، دیش خسته لیکلری، باش خسته-لیکلری، قارین و داخلی خسته لیکلر اوزره حکیملر واردیر؛ میصیرلیلر ائللینلرده اولدوغو کیمی، یالنیز بیر قادیلا ائوله نیر-دییلر.

هئروودوت بونلاردان ساوایی، وارلی و کاسیب آداملارین، کوبار قادینلارین، تیمساره توتان آداملارین مومیالان-ماسی مراسیملریندن ده اطرافلی دانیشیر.⁶¹

کئمی سؤزو اونلارین دیلینده قارا دئمکدیر. مصرلیلر اؤز اولکه لرینی قارا آدلاندیریرلار. سهرا یا - قیرمیزی تورپاق، دنیزه - بؤیوک یاشیلیق دئییرلر. اینسان اونلارین دیلینده مصرلی معناسیندادیر. شرق آلاله لارین وطنی، آلاله سؤزو - یازیدیر، مک-توبدور. چارین قوللو قچوسو فیرونون دوستو ساییلیر. کئمی اهلی بئله دوشونوردو کی، اینسان اورگیله فیکیرلشیر.

حیرصلی آداما یوخاری مصردن اولان ببیر دئییردییلر. مصرلیلر اولدوزلاری اؤلولرین روحو حساب ائدیردییلر. نیل چایی داشاندا دئییردییلر: اکین یئری گیزلندی. سو چکیلندی: اکین یئری گؤرونودو، دئییب ایشه باشلائییردییلر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

نیل چایی همیشه ان پارلاق اولدوز اولان سیریوس گؤروننده داشاردی. بو آنا قدر یکی آی مودتینده او، گؤیده گؤ-رونمزدی.

بوغدا قیزیل، گوموش دیرینده اولان قییمتلی محصول ساییلردی. وارلیلار بوغدانلی
آنبارلارا بیغیب ساخلایار، آجلیق واختی باها قییمته ساتاردیلار.⁶²

اه. اییی مین ایلییین اولینده قدیم مصرده یازی اوچون پاپیروس کاغیدی کشف
اؤدیلدی و بوتون آرائیق دنیزی اؤلکه لرینه یاییلدی. اه. وی یوزیللیکده مصرلیلر فارسلا
طرفیندن مغلوب اؤدیلدیلر، مصر دؤولتی موستقیللیگینی ایتیردی. 11. 332-جی ایله
ایسه ماکندونییالی اسکندر مصری توتدو و اورادا ائللین عادت-عنعه سینی یایماغا
باشلادی، اسکندرییه شهرینی سالدیردی. بورایا مشهور عالیملر، معمارلار، یازیچیلار،
شاعیرلر گلیب، ایشله مه یه باشلادیلار. فاروس آداسیندا اوجالدمیش اسکندرییه
مایاکی (هوندورلویو 120 م) - دونیانین یئددی مؤعجیزه سیندن بیریددی.
ماکندونییالی اسکندر ایسته بیردی کی، مصرلیلر اونو اؤلکه لرینی فارسلا
تابعلیگیندن خیلاص ائدن بیر قوووه کیمی تانیسینلار. محض بونا گؤره ده خالقین
عنعه سینه، اینانجلا رینا خصوصی حؤرمتله یاناشیردی. بو مقصدله ده مئمفیش
معبدی کاهینلری نین اونون آئینه فیرونون دینی عیبادت لیباسینی گئیدیرمه سینه
راضیلیق وئرمیشدی. بلکه ده، بو یوللا، کؤهنه عادت-عنعه یه او یغون شکیلده، اونون
باشینا تاجقویما نیتی گودوردولر. بئله لیکله، بشر تاریخینده یئنی بیر اثر
باشلانیردی.⁶³

*Ağac allah. Mitirni.
Hindistan.
E.ə. I-III əsrlər.*

Buddanın heykəli.

*Aşoka dövrü müstəqil
Hindistanın vəmzi.*

قدیم هیند مدنیته

"اسلام دینی ھیندیستانی آییلدی " .

جواھیرلل نہرو

® قدیم ھیند آسترونوملاری یئرین شارشکللی اولدوغونو و اؤز اوخو اطرافیندا فیرلاندىغینی بیلیردیلر. ھیند عالیملری بو گونه قدر ایستیفاده ائدیلمن " 10 " ساییلی سیستم تطبیق ائتمیشدیلر.

® ا.ا. 1- مین ایلیین اورتالاریندا ھیندیستاندا ادبیاتین ائپیک نؤو اینکیشاف ائتمیش، ائپوسلار، پوئمالار یارادیلیمیشدیر.

® آشوکا آدلی حؤکمدار (ا.ا. 268-232) ایلك دفعه ھیندیستانی دؤولت حالیندا بیرلشدریمیشدیر.

® بوتون ھیندیستان سیلکلره (" کاستالار " آ) بؤلونموشدور.

® سونونجو ھیندلی وطنینه قایدانا قدر (1880-جی ایل) باکیدا آتشیگه اؤز فعالیتینی داوام ائتدیریمیشدیر.

® بوددا: " حیات ایضطیرابدیر " دئیمیشدیر.

اولتورولوقلار بشریتین قدیم مدنیت مرکز لریندن بیرى کیمی ھیندیستانی آوروپادا ایتالیا ایله مقایسه ائدیر، داغلار و دنیزله احاطه اولونان بو جوغرافی شرایطه اوستونلوک وئریر، گئنیش یارادیجیلیق ایمکانلارینی خصوصی قئید ائدیملر.⁶⁴

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

معلوماتور کی، خ.کولومب هیندیستانا یول آچارکن، اولجه، دونینین باشقا بیر اراضیسینی کشف اتمیشدیر. او واخت آروپالیلار هیند مدنیتینه دورغونلوق دؤورو کئچیرن، قدیم یونان - روما مدنیتلری نین قالیغی کیمی سئیرچی نظرله باخیردیلارسا، قدیم هیندیستانین اسل مدنیتله تانیشلیقدان سونرا حئیرتلینی گیزله ده بیلمه میشلر.

بو باخیمدان، مشهور اینگیلیس یازیچیسی ر.کیپلینقین آسیا قاریشیق " قرب - قریبیر، شرق - شرق. اونلار بیر یئرده یاشایا بیلملر " 1 دئمه سی سیاسی-فلسفی پروفوز کیمی اولابیلسین کی، معین اجتماعی قورولوشون، یاخود سیاسی-ایقتیصادی دایاقلارا سؤیکنن طبقه لرین مارق-لارینی تمثیل ائتسین، آنجاق مدنیتلرین اؤزونه مخصوصلوقو اونلاری بیر-بیریندن تجرید ائتمیر، عکسینه، بیر-بیرینه یاخینلاشدیریر و بیر-بیرینی تاماملاییر؛ بشر مدنیتی خزینه سینه عوضسز توهفه کیمی قییمتلندیریلیر.

مدنیتلرین فردی خصوصیتلرینه گلدیکده، بونا محافیظه اکارلیق کیمی یوخ، معنوباتین عنعنه لر اوزرینده اینکیشافی کیمی، میلی دونیاگوروشون رئاللیق فورماسی کیمی باخماق و قبول ائتمک لازیمدیر.

قرب و شرق (هم ده آسیا) خالقاری نین بیر-بیرلرینه قارشی قویولماسی فیکری، بلکه ده، قدیم دونینین گورکملی موتفککیری آریستوتلدن گلمه دیر. حتی او، بو فیکریددی کی، خالقار آراسینداکی فرقلری طبیعت اؤزو یاراتمیشدیر. .

پلوتارخ بئله یازیر: " ماکئدونییالی اسکندر آسیا حربی یوروشله باشلایاندا، آریستوتل اونا مصلحت گورموشدو کی، ماکئدونییالیلارا و یونانلارا مونسابتده اؤزونو زادگانلارین سئچیلیمیش نوماینده سی، باشچی کیمی آپار، اؤزونه یاخین و دوست

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

کیمی قایغیلارینا قال، باربارلارا (باشقا خالقارلا) حیوان کیمی باخ، اونلاری آتارین
آیاقلاری آلتیندا اوت کیمی ازیب کئچ. " 65

آریستوتئلله بیرینجی اعتراض ائدن ماکئدونییالی ایسکندرین اؤزو (طلبه سی)
اولموشدور. دئییلنه قولاق آسایدی، یقین کی، اونون چارلیغی واختیندا اؤلکه
موحاریبه لردن اسکیک اولماز، قاچ حاقاچ دوشر، گیزلی عوصیانلارا شرایت یاراناردی و
س. 66

گؤرکملی روس عالیمی آ.ف.لوسئو قدیم یونان فیلسوفو-نون فیکرینی بئله ایضاح ائدیر:
آریستوتئلین فیکرینجه، او آدمی قول سایماق اولار کی، او، طبیعتن آنادان قول
دوغولوب، همچی نین آزاد اینسان او کس دئییل کی، آزادلیقدان تام ایستیفاده ائدیر و
هئج بیر کسه قوللوق ائتمیر؛ او دا طبیعتن آزاد دوغولمالیدیر.

آریستوتئلله گؤره، قول کیمی ساتیلان آدمین اؤزو بئله ته-بیتن آزاد دوغولوبسا، قول
دئییل، آزاد اینساندیر، یاخود، عکسینه. 67

بؤیوک فیلسوف اینسان طبیعتینی اساس گؤتوروردو. ینی، این-سان آنادان نه جور
دوغولوبسا (قول، یاخود آزاد)، او تبی-اتله ده یاشاییر.

آنتیک دؤورون فیلسوفو آسیا و شرق خالقارلی نین قول طبیعتلیلیگینی میثال
گتیریر و گؤستریردی کی، ماکئدونییالی ایسکندرین توتدوغو اولکه لرده ینی
شهرسالما، سددچکمه، گمیقاییرما و س. ایشلرده اونلار قول کیمی تابی ایدیلر.*

هیندیستاندا پالتولیت، مئزولیت، اساسن، نئولیت عصرینده -اووچولوق، داشلا تاخیل
دؤیمک مدنیتی اینکیشاف ائتمیش، مختلیف گیل قبالار ایستحصال اولونموش، داش
اوززینده حیوانلارین، اینسانلارین و بوتؤو اوو صحنهلری نین رسملری تاپیلمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

داشداڭ، تونجدان، میسدن امک آلتلری دوزلتمیشلر؛ بالتا، اوراق، میشار، بیچاق، قارماق کیمی میشته ایشلنن آلتلردن ایستیفاده ائتمیشلر. ایلك دفعه پامبیق پالتاری دا هیندلیلر توخوموشلار.

قدیم هیندیستاندا یئرالتی کانالار سیستمی گئنیش یایلمیش، بیشمیش کرپیجدن ایکی-اوج مرتبه لی ائولر تیکلمیشدیر.

هله ا.ه. اییی مین ایللین ایکینجی یاریسیندا هیندلیلرین 400-ه قدر پیکتوقرافیک یازی اوسلوبو و هئجاشه کی للی ایشارلری (یازی مدنیتلری) اولموشدور. قدیم منبعلرده بونلارا وئدالار دئییلیر. ایلك هیند ادبیاتی دا وئدا دیلینده یارانمیشدیر. همین دؤورلرده قالای، میس، قورغو-شون، گوموش، قیزیل مئتاللار ایستحصال اولونموش؛

* فیکریمجه، اینگیلیس یازیچیسی س.پ. کیپلینق (1865-1936) قرب قرب-دیر، شرق - شرق، اونلار بیر یئرده یاشایا بیلمز لر شکلینده دئدیگی سؤزلر آر ستوتئل نیرسلیککونسنسپس یاسی اساسیندا سؤیلم شدر نه لره و موعالیجه لره خصوصی اهمیت وئرلمیش، آئاتومییا، پاتولوگییا، جراحییه ساحه لری دریندن اؤیره نیلمیشدیر.

قدیم هیند آسترونوملاری یئرین شارشکیلی اولدوغونو و اؤز اوخو اطرافیندا فیرلاندیغینی بیلیردیلر. هیند عالیملری بو گونه کیمی ایستیفاده ائدیلن " 10 " سایلی سیستم تطبیق ائتمیشلر. اونلار آیین 30 گوندن، ایلین ایسه 12 آیدان عبارت اولدو-غونو (هر بئش ایلدن بیر 13-جو آی علاوه ائتمکل) موعینلشدیرمیشدیلر. یئر کوره سینده گونلرین و گئجه لرین اوزونلوغو-قیسالیغی اؤلچولور، مقایسه لی شکیده اؤیره نیلیردی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

کیمیانی یاخشی بیلمه لری، سیرکه تورشوسو، رنگ، عطیرلی ائفیر ماده لری، سئمننت و حیوه دن مختلیف درمان پرنپاراتلاری حاضیرلاماغا ایمکان وئریردی.

ا.ا. 1- مین ایلییین اورتالاریندا هیندیستاندا ادبیاتین ائپیک نؤوو اینکیشاف ائدیر.

" ماهابهاراتا " و " رامایانا " هیند خالقلاری نین ائپوسودور. ا.ا. 1- مین ایلییین اورتالاریندا یازیلیمیش و 18 کیتابدان عیبارتدیر.

" ماهابهاراتا " میفولوژی چار بهاراتانین نسلیندن اولان ان گوجلوشیمالی هیندیستان سولاله سی آراسیندا حاکیمیت اوغروندا موباریزه دن، داخلیلی چکیشمه لردن بحث ائدیر.

بورادا دینی-فلسفی موضوعدا محاکمه لر، دونیانین یارانماسی و یئر اوزونون سوباسیمی کیمی ائپیک خاراکتئرلی روایتلر، افسانه لر، ائلجه ده فولکلور ماتئریرالاری (" نیل حاقیندا افسانه " ، " ساویتری حاقیندا حکایت " ، " بحاقاویدگیتا " فلسفی پوئماسی) اساس یئر توتور.

" ماهابهاراتا " ائپوسو بیر چوخ افسانه لرین، بدیعی اوبرازلارین منبعیی کیمی آسیا خالقلاری ادبیاتلاریندا گئنیش یاییلمیشدیر.⁶⁸

" رامایانا " پوئماسی کومپوزیسییا قورولوشو و اوب-رازلارین ایشلنمه سی باخیمیندان فرقله نیر. 24 مین بیئتدن عیبارت اثر شاهزه ده رامانین دیولر پادشاهی راوانا اوزرینده کی قلبه سیندن بحث ائدیر. ایکی مین ایلدن آرتیق پوپولیار اولان بو اثرلرین قهرمانلاری کیشنا (" ماهابهاراتا ") و راما (" رامایانا ") ایلاهلیشدیریله رک، موعاصیر هیندویزمین ان واجیب آلاهلاریندان بیری ویشنانی تمثیل ائدیرلر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

قدیم ھیند خالق یارادیجیلیغی، دینی آیینلری و پرستیش ائتدیکلری اوبرازلار اساسیندا رقص، پانتومیمالار یارانمیش، نهایت، قدیم ھیندیستاندا دراماتورگییا مئیدانا گلمیشدیر. قدیم ھیند دراماتورقو کالیداسا سوژئتلرینی ائوسدان گؤتوردویو پیئسلیرنده پئرسوناژلارین داخیلی عالمینی آچماغا مووفق اولموش، مختلف کوللیزییالار یاراتمیشدیر.

قدیم ھیندیستاندا گئت-گئده وطنداشلیق سیلکلری (" وارنا " لار) فورمالاشیر:

براهمانلار - دین خادیملری و راهیبیلر؛

کشاتریلر حربچیلر و کئچمیش طایفا حاکیمیتی نوماینده لری؛

وایشیلر - کینچیلر، صنعتکارلار و تاجیرلر؛

شودرالار ان آشاغی ایستحصالچیلار کوتله سی و اساسن، تابعچیلیکده اولان اھالی.

جمعیتین سیلکه لره بؤلونمه سی اؤلکه ده داھا دا آرتیردی.

میفولوگییا گۆزه، براھمانلار قدیم ھیندیستانین باش آلاھی براھمانین آغزیندان، کشاتریلر اللریندن، وایشیلر قابیرغالاریندان، شودرالار ایسه آیقلاریندان تۆره میشلر.

حقوق و وظیفه لر اینسانلار آراسیندا یوخ، سیلکلر آراسیندا بؤلونوردو. " اینسان کیمی یوخ " ، بو و یا باشقا بیر سیلکین نزدینده یاشاماق اولاردی. سیلک عوضولری نین هر آدیمی سرت قانونلارلا اؤلچولوب-بیچیلیردی.

بوتون بونلار اونا گۆره ائدیلمیشدی کی، سیلک عوضولری حیاتین و اؤلومون نه اولدوغونو درک ائتسینلر. اونلاری اینانمیشدی یار کی، اینسان دونیا یا بیر نئچه دفعه گلیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بوددائین ترجموئی-حالی نین افسانوی واریانتیندا دئییلیر: " عصاتیره گۆره، بیر چوخ کالپ ایللر بویو (1 کالپ - 24 مین " ایلاهی " ایله، یاخود 8 میلیاردا - 640 میلیون اینسان ایلینه برابردير) بوددا مختلف جانلی وارلیقلار شکلینه دوشموشدور: 83 دفعه مقدس اولموش، 58 دفعه پادشاه، 24 دفعه راهیب، 18 دفعه مئمون، 13 دفعه تاجیر، 12 دفعه تویوق، 8 دفعه قاز، 6 دفعه فیل، هابئله بالیق، سیچووول، بننا، دمیرچی، قورباغا، دووشان و ب. صیفتلره دوشموشدور... " ⁶⁹

بونا گۆره ده سیلک عوضولری یاشاماقدان داها چوخ، اؤزلینه اؤلوم آرزولاییردیلر کی، بلکه، دونیایا یئنیندن گلنده یوخاری سیلکه دوشسونلر.

سیلک عوضولری چای کناریندا دورا بیلمزدیلر، گوندوز گونشه، سوبا، حیوانلارا باخا بیلمزدیلر. گوندوزلر اوزو شیمالا باخمالی ایدیلر. گئجه لر ایسه هارایا ایستسه لر، باخا بیلریدیلر، کۆلگه ده جنوبا باخماق اولاردی و س..

بونلار، گویا، سیلک عوضولری نین مدنی اینکیشافی اوچون نظرده توتولموشدو.

قدیم هیندیستاندا اینجه صنعت و معمارلیق گئت-گئده اینکیشاف ائدیر، موسیقی اساس یئر توتوردو. خالق تئاتری " سانگیت " سئوینج و ایستگی میمیکا و ژئستلره، موسیقی دیلیله ایفاده ائدیردی.

تصویری صنعت، هئیکلتراشلیق، بدیعی پئشکارلیق، مهارتله ایشلنمیش تصویرلر یوکسک سوییه یه چاتمیشدی. حؤکمدار آشوکا اینسانلار اوچون ایستیراحت پارکلاری سالدیرماسی ایله فخر ائدیردی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ماگارا هئیکل تراشلیغی گئیشله نیردی. بئله کی، بوددا راهیبلی نین یاشاماسی اوچون ماگارالاردا یاتاقخانالار تیکیر، آبیله لر اینشا ائدیردی لر کی، بو دا بوددیزمین گئیش میقیاسدا یاییلماسی ایله علاقه دار ایدی.

بوددیزم - دینی دنیاگوروش کیمی شریلانکادا، بیرمادا، تاپلاندا، لاس و کاموجادا، نئپالدا، تیبئته، چینده، ژاپنیادا، جنوب-شرقی آسیادا، آمریکا ایجماعلاری آراسیندا چوخلو طرفدارلار تاپمیشدی. بوددا بشریته ایضطیرابلاردان قورتارماغین یوللارینی گؤس-تیریدی.⁷⁰

بوددیزم. آکادئمیک و.وسترووی بوددیزمین ماهییتیندن دانیشارکن یازیر: " بوددیزمین اساس ماهیتی سعادتدن ایمتیناع ائتمکدیر. " ⁷¹

سیددهارتهها قاوتاما (بوددا) ا.ا. تقریبین 623-جو ایله هیمالای داغلاری نین اتکلرینده آنادان اولموش، روایت گوره، سکسن یاشیندا دونیاسینی دییشمیشدیر.

اؤلوم آیاغیندا موریدلرینه و یانینداکیلارا سون سؤزو بو اولموشدور: " راهیبلیر، داها منیم سیزه دئمه یه سؤزوم یوخدور، بوتون یارانمیشلار محو اولماغا محکومدور. اؤزونوزو خیلاص ائتمه یه چالیشین " .

بؤیوک دین خادیمینه آنادان اولدوغو یئرده آبیله قویولموش و اوزرینده: " بورادا اولوی بیر اینسان دوغولموشدور " سؤزلی یازیلیمیشدیر.⁷²

بوددا - اوجا بویلو، ماوی گؤزلو، آریق و جینگیلتیلی سسه مالیک تاریخی شخصیت اولموشدور. عادتین، ساری کؤینک گئیرمیش، اونون داوامچیلاری دا بونو تکرار ائدردی لر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

جاوانلیغیندا شاه آتاسی شوددهودانین ساراییندا فیراوان شاهزاده حیاتی سورموش، عاغلی، ذکاسییلا اطرافداکیلاری حیران قویموشدور. شاه آتاسی اونو ائولندیرمیش و عایله حیاتی دا خوشبخت کئچمیش، بیر اوغلو اولموشدور.

بیر گون شهر اطرافینا گزینتییه چیخارکن خسته، آغریلاری نین الیندن بئلی ایکی بوکولموش قوجانی گؤرموش و اینسان عذابلاریندان خبردار اولموشدور. ائله همین گئجه ده خلوتی اولاراق سارایی ترک ائتمیش، یئددی ایل سرگردان دولاشمیش، گونلرینی کاهینلرین کیتابلارینی اوخوماقلا کئچیرمیشدیر. آعاج آلتیندا اوتوروب دینجلدیگی یئرده اونا وهی گلیمیش، " دؤرد نجیب حاقیقتی " درک ائتمیش، بوددا اولموشدور.

او بئله قرارا گلیمیشدیر کی، عداوته - عداوتله قالیب گلکم اولماز، یالینیز محبتله قالیب گلکم مومکوندور. ان بؤیوک قلبه ایسه اینسانین اؤزو اوزرینده قلبسیدیر. بورادا اصیل-نجابت، یاخود کیمینسه اؤولادی اولماق کؤمه یه چاتمیر، اینسانی یالینیز اخلاق اوجالیدی، آلچالدا بیلر، دئییردی.

بوددانین دؤرد نجیب حاقیقتی:

1. حیات - ایضطیرابدیر.

2. اضطرابین سببی اینسانلارین سونسوز ایستکلره، دؤوقه، ایلنجه یه ائتهتیراسلی مئیلرله یاشادیغی حیاتین اؤزودور.

3. اینسان اؤزو اؤزونه قالیب گلکمکه، ایضطیرابلاردان خیلاص اولما بیلر، چونکی هئچ نیین آخیری یوخدور.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

4. اضطرابلاردان قورتارماق اوچون اینسان گرک بوددانین گؤستریدیگی یوللا گئتسین. بو یول سککیزدیر.

بوددانین سککیز توصیه سی:

1. دؤرد نجیب حقیقتی قبول ائتمک.
 2. دؤرد نجیب حقیقته دوغرو-دوزگون مئیل.
 3. دوزگون دانیشماق، یالاندان، بؤهتانان، کوبودلوقدان، بوش سؤصؤحبتدن اوزاق اولماق.
 4. دوزگون ایش گؤرمک اینسانلارا، هئچ حیوانلارا دا ضرر یئتیرمه مک.
 5. دوزگون حیات طرزى حلال زحمتله یاشاماغا عادت ائتمک.
 6. دوزگون حرکت ائتمک اؤزونو نزارته گؤتورمکله خودبین فیکیرلردن، شخصی منافع مئیللریندن اوزاق اولماق.
 7. فیکیر دوزگون و تمیز اولمالیدیر باشا دوشمک لازیمدیر کی، دونیادا نه وارسا، هامیسی کئچیدیر. اینسان غرضلی اولماقدان چکینمه لیدیر.
 8. هر شئی دوزگون دقیقلشدیرمک لازیمدیر کی، بوتون ایستکلردن ال چکمگی باجارسان.
- 1956-جی ایلده بشریت بوددیزم دینی نین 2500 ایلیک یوبیلینی قئید ائتمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ایلکین بوددیزم تعلیمی زامانی دین خادیملری هینایانا و ماهایانا آدلانان ایکی مذهبه قوللوق ائتمیشلر.

هینایانا - آز میقداردا سئچیلیمیش آداملارین، راهیبلرین دینی ساییلیر. ماهایانا - هامی اوچون معین ائدیلیمیش بؤیوک یولدور. هینایانا هیندیستانین جنوبوندا، ماهایانا ایسه شیمالیندا گئنیس یاییلمیشدیر.

هینایانا طرفدارلاری نین فیکرینجه، اساس وظیفه موشاهیده و اینسانین تفکردور. زیروه به چاتماق اوچون اینسانین اؤزونو تکمیلشدیرمک قابیلیتی بس ائدیر، هئچ بیر ایلاهی قوووه یه احتیياج یوخدور.

هینایانا راهیبلگی مودافیعه ائدیر، ترکی دونیالیغی هر شئیدن اوستون توتور. طبیعی حسلری بوغماغی تکلیف ائدیر.

ماهایانا طرفدارلاری بو دونیادان اوز دؤندرمگی بینمیرلر. ماهایانا مذهبی اینام و محبت واسیطه سیله سعادتته چاتماق ایمكانی ود ائدیر.

هیندیستاندا اثرامیزین اوللرینده هیندویزم - براهمانیزم و بوددیزمین سینتتزی کیمی مئیدانا چیخیر، اساسن، گوناھلارین یویولماسی یوللارینی آراشدیرماقلا مشغول اولور.

ج.نهرودئیردی: هیندویزمین اساس ایدئياسی بودور کی، یاشا و باشقاسی نین دا یاشاماسینا ایمكان وئر.

هیندویزم هیندیستاندا اینگی، ایلانی، قانق چایینی مقدس ائلان ائتمیشدیر.⁷³

کولتورولوقلار یازیرلار کی، بوددیزمین " خیلاص اولماق " نظریه سی، اومیدسیزلیک و مقاویمت گؤسترمه مک کیمی توصیه لری سونرالار بعضی قرب

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

فیلسوفلاری نین (شوپنھاوئر، هارتمان، نیتشه) اساس ایدئا منبعینه چئوریلیمیشدیر. یعنی، " مؤوجود اولماق فلسفه سی " نی (اگزیستئسیالیزم)، یاخود " اومیدسیزلیک دونیاگۆروشو " نو هیدروگئن بومباسی تهلوکه سی قارشیسیندا " محواولما مقامی وورنوخما " ، " سرحد وضعیتی " کیمی ده قییمتلندیریرلر.

بونو دا ثبوت ائتمه یه چالیشیرلار کی، اینسانی موباریزدن چکیندیرن " ظولمه موقاویمت گۆسترمه مک " کیمی دینی-فلسفی دونیاگۆروش بؤیوک روس یازیچیسی ل.ن.تولستویا بوددیزمدن گلمه دیر.⁷⁴

عادتن، هیندیستانا فیلر اؤلکه سی دئییرلر. فیلیری اورادا اهیللشدیریرلر، اساسن، دؤیوشن فیلر یئتیشدیریرلر، حربی یوروشلرده یوزلرله فیل ایشتیراک ائدیر. اونلار یارالاناندا داها مغلوب ائدیلمز اولورلار.

ا.ا. 1500-جو ایللرده آری دئییلن حربچی قبیله لر دایم هیندیستانا هوجوملار ائتمیش، نهایت، یئرلی اهاالینی اؤزلرینه تابع ائتمیشلر. اونلار ایران طرفدن گلیردیله و فارسلا یاخین خالقلا ریندان اولموشلار. آشوکا آدلی حؤکمدار (ا.ا. 268-232)، ایلك دفعه هیندیستانی دؤولت شکلینده بیرلشدیرمیشدیر.⁷⁵

تورپاغیمیزین اراضیلریندن تاپیلان آرخئولوژی قازینتیلار یئرلی قبیله لرین اؤز نومخصوص مدنیترلی اولدوغونو و هیندیستانا، سوریا و فینیکیا ایله، مصر و ایکچایاراسی اولکه لرله گئنیش علاقه لریندن خبر وئیر. اوزاق اولکه لره گئدیش-گلیش ایران، اورمیه و قدیم ناخچیوان واسیطه سیله آپاریلیمیشدیر بئله کی، ایندیکی فوضولی رایونونون آزیخ ماغاراسیندان تاپیلان 18-20 یاشلی گنج قادى نین چنه سوموکلری نین قالیقلا رینی تدقیقاتچیلار قدیم پالئولیت دؤورونه آید ائدیرلر.⁷⁸

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

۱. 10000 ایلدن آرتیق یاشی اولان قوبوستان قایالاری اوزرینده چکیلیمیش رسم اثرلری آبشرونون ان قدیم اینسان مسکنلریندن اولدوغونو گؤستریر.⁷⁷

آبشرون اوستالاری نین علیله تیکیلن سوراخانی معبدگاهی (آتشگاه) هئچ شوبهه سیز هیند معمارلیغی نین تاثیریه اینشا ائدلمیشدیر.

هیندیستانا سیاحتی زامانی (و اورادا اوزون مودت یاشایان) سیاح حاجی زئینال العابدین شیروانی دونیانین یئددی مؤعجیزه سیندن بیری اولان تاجماحالی (17- عصرده اینشا ائدلمیشدیر) گؤرموش، موسلمان معمارلیغینی تبریز اوستالاری نین ال ایشی کیمی قییمتلندیرمیشدیر.⁷⁹

" یئددی گؤزل " پوئماسیندا هیند گؤزه لی نین بدیعی اوبرازی، " ایسکندرنامه " ده ماگئدونیا چاری ایله هیند فی-لوسوفونون دیالوقو، نظامی نین هیند تاریخینه، هیند فلسفی فیکرینه یاخیندان بلدیگینی گؤسترن عامیلدیر.

بهرام شاهین سارایینداکی خورنق قالاسینداکی گؤ-زللرین پورترئتلی سیراسیندا هیندیستانین شاه قیزی فوراکین صورتی او قدر جزئیددیجیدیر کی، شاعیر بله بیر تشبئه ایشله دیر: " اونون صورتی اؤنونده آی ایشیغینی ایتیرمیشدیر " .⁸⁰

مشهور هیند شاعیری امیر خسروو دهلوی (1253-1325) 12 عصر آذربایجان شاعیرلری خاقانی نین، موجیرددین بی-لقانی نین یارادیجیلیغینی یوکسک قییمتلندیریردی. خاقانی هیند فلسفی فیکرینه، منطیقینه، موسیقی و رقصینه، گؤزللرینه اؤز اثرلرینده خصوصی یئر آیریر، اونلارا مفتونلیغینو بیلدیریردی. آذربایجان موغامی نین مختلف شؤعبه لری نینکی بوتون شرق عالمیله، زنگین هیند موسیقیسیله ده یاخین و دوغما اینتوناسیبالارلا باغلیدیر.

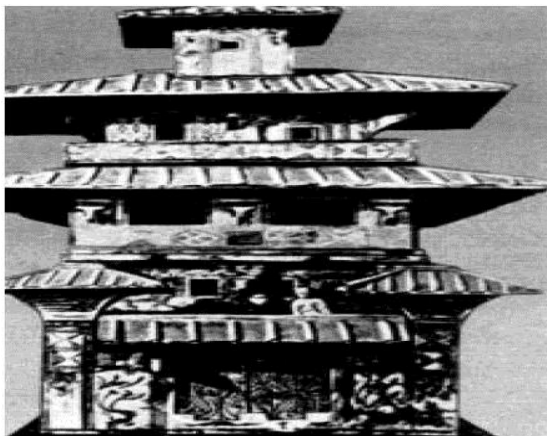
نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

17- عسردن شیروانین شاماخی و ارش ماحاللاری ایله، اساسن، ایپک تیجارتی ائدن هیند تاجیرلری و عومومیتله، هیند زووارلاری سوراخانی معبدگاهینی زیارته گلیر و اونلاردان بعضیلری باکیدا قالیب یاشاییردیلار. منبعلر گؤستریر کی، سونونجو هیندلی وطنینه قایی-دانا قدر (1880-جی ایل) آتسگاه باکیدا اؤز فعالیتینی داوام ائتدیرمیشدیر.⁸¹

قدیم چین مدنیتی

Qədim Çinin rəmzi

خوان ایالتینده سردابه لرین بیریندن تاپیلیمیش خوان ائپوخاسی زادگانلارینا مخصوص سارای ماکتتی (ماکتت بیشمیش رنگلی گیلدن حاضیرلانمیشدی).

" اینسان تکجه جمعیتین او'زوو دئییل، هم ده عومومبشر نسلی نین نوماینده سیدیر. "

اثریخ فرومم

© چن دیلی آذربایجان دیلی کیمی، تکهئجالی سؤزلردن عیبارتدیر.

© کونفوسی دئییردی: " دؤزوملولوک، مؤحکملیک، ساده لیک و آز دانیشماق - اینسانی هومانیزمه یاخینلاشدیریر "

© بوددیزم دینی ایلیک تورک-اسلام دؤولتی قاراخانیلر ایمپئرییاسی (840-1212) دؤورونده همین اراضیلرده یاییلمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

© چینلیلر صولحسئور اولدوقلاری اوچون باریتدان (ایلک دفعه اونلار کشف ائتمیشلر)، آنجاق آتشفشانلیقدا ایستیفاده ائدیردیلر.

© قدیم چینده حیوانلارین دؤل واختی اووچولوق قاداغان اندیلیر، نغمکار قوشلارین بیوالارینا نظارتچیلر قویولوردو. این، پلانئتیمیزین ان قدیم ماددی و معنوی ده یرلره مالیک دؤولتیریندن بیریدیر. موتخصیصلر گؤستریر کی، ماوی چای ایله ساری چای آراسینجا اوزانیب گئدن سونسوز دوزنگاهلار شرقی آسیادا چی نین یئرلشدیگی بو برکتلی تورپاقلار هله ان قدیم دؤورلرده دؤرد یوز میلیوندان آرتیق اهالیسی اولان اؤلکه نین ایقتیصادیاتینی این-کیشاف ائتدیرمیش، بؤیوک مدنیتین یارانماسینا سبب اولموشدور.

13- عصرین آخیرلاریندا گؤرکملی ایتالیان سیاحی مارکو پولو چین حاقیندا یازیردی کی، آروپا بو بؤیوک اؤلکه نین تکجه ایپک ایستحصالی ایله مشغول اولماسی ایله یوخ، هم ده بیر چوخ کشفلیله تانیش اولاندان سونرا، حئیرتلمیشدیر. آروپالیلار، اولجه، همیئرلیری نین یازدیقلارینا اینانماق ایستمه میش، حتّی اونو " یالانچی " ، " اویدورماچی " کیمی قله-مه وئرمک فیکرینه دوشموشلر. لاکین اونون یازدیقلاری حقیقت ایدی. بو، تاریخقه دهرکی واختلار ایدی کی، آروپالیلار آرالیق دنیزی نین شمال ساحیللرینده سرگردان دولاشیر، هله هئچ اوتوراق حیاتا دا کئچمه میشدیلر.

هیندیستان رئیسوبلیکاسی نین ایلك باش ناظری جواهرلرل نهره " عمومودونیا تاریخینه نظر " کیتابیندا چینلیلرین صلحه داها چوخ میلیلی اولدوغونو، اؤلکه ده امین آمانلیغی قورویوب ساخلاماقلا سئچیلدیگینی، موحاریبه لر آپارمادیغینی خصوصی وورغولاییر؛ بونون عکسینه، قونشو ژاپنلارین ایسه دؤبوشکن، موباریز خالق اولدوغونو و اونلارین بیر چوخ کشفلیرینی، مدنیتلرینی چینلیلردن گؤتورمه لرینه

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

باخمایارق، بونلاری مهارت و باجاریقلا اینکیشاف ائتدیردیکلرینی، اصلینده، اؤزونونکولشدیردیگینی یازیر: " ...هر ایکی اؤلکه نین دونیاباخیشیندا چوخ بؤیوک فرق اولماسینا باخمایارق، ژاپنییا چی نین فراستلی شاگیرد ی ایدی " .⁸²

چینلیلر ایکی مین ایل ایدی کی، فارفور، کاغیذ ایستحصال ائدیر، اوزوم مئینه لری، چای کوللاری اکیب-بئجیردیلر.

1. ا. 419-200-جو ایللر آراسیندا توش کشف اولونموشدو. 6- عصرین آخیریندا تاختا لؤوحه لر اوزرینده چاپ ایشلری گؤرولور؛

11- یوزیللیکده ایسه فارفوردان تۆکمه چینی حرفلر دوزلدیلیر و اوندان سییار شکیلده ایستیفاده ائدیلیردی.

بیلدیگیمیز کیمی، چین دیلی تک هئجالی سؤزلردن عیبارتدیر. چینلیلر هم ده یئر اوزونده ایلفباسیز اوخویان، یازان، کیتاب چاپ ائدن یئگانه خالق ایدیلر.⁸³

کومپاس، عئینک، باریت، کاغیذ، پول (ایندییه قدر چین اراضیسینده سیککه تاپیلمایب)، حسابلائیجی ماشین، شوسئه یوللاری، خۇرک یئمک اوچون چوبوقلار و س. چینده کشف اولونوب و ایکی مین ایلدن آرتیقدير اولنلارین بیر چوخوندان ایستیفاده ائدیلیر.

قدیم چینده هئروقلیف، پاسپورت سیستمی یارادیلیر، پولیس فعالیت گؤستریردی. سلاح گزديرمک قاداغان ایدی⁸⁴

چینلیلر هئروقلیف یازی مدنیتینی یوکسک قییمتلن-دیریرلر، چونکی اونلار بو رسم ایشاره لری نین کؤمگیله ان قه-دیم تاریخلرینی بئله اوخویا بیلیرلر. چینلیلر تاریخ

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

دئییلنده، عادت، جمعیتین اینکیشاف پروسئسینی نظرده توتور، مدنیت ایسه جمعیتین یاشاماسی اوچون واسیطه دیر.⁸⁵

قدیم ایمپئریالار داغیلان کیمی، اونلارلا بیرلیکده مدنیتی ده قئیب اولور، آرخایکلشیر، نهایت، اونودولور. شومئرلرده، بابیللیرده، آسوریالیلاردا اولدوغو کیمی. چینلیرده ایسه بئله دئییل. اونلار بونون سببینی هئروقلیف یازی مدنیتیه ایضاح ائدیرلر. مدنیت تاریخی -هم ده موعاصیرلیکدیر.

هئروقلیفلری هر بیر ساوادلی چینلی اوخویا بیلیر. او، ایستسه مین ایل بوندان اول یازیلانلاری دا اوخویار و حادثه لردن خبردار اولار. ینی، توز آلتیندا قالان بیر یازی بئله یوخدور.

چینلی اوچون " کئچمیش - بو گوندور " ⁸⁶.

تأسوف کی، بیزیم حیات طرزیمیز، اجتماعی-سیاسی موحطیمیز ائله اولوب کی، الیفامیزی زامان-زامان دیشیبیلر، مدنی ایرتیمیزی بیر نسیل او بیری نسله اؤتوره بیلمه ییب، مدنیتین و میللی کولوریتین اساسینی تشکیل ائدن عادت-عنعنیمیز بعضا ایستنهزا اوبئیکتینه چئوریلیب.

چین مدنیتی سابیتدیر. لاکین اورادا دا واختیله، اؤتن عصرین 60-70-جی ایللرینده، کئچمیش سسری مکانیندا اولدوغو کیمی، " مدنی اینقیلاب " ائتمه یه باشلادیلار. ماو تسزئنون اولومویله خالق اؤز یادداشین، قدیم مدنیتینی برقرار ائتدی، هئروقلیفلرینی دیشمه دی.

تاریخی قاینقلار معلومات وئریر کی، چینده یازیلی مدنیت او قدر اینکیشاف ائدیب کی، حتّی مین یوز ایل بوندان اؤنجه 180.000 جیلد کیتاب نشر ائتمیش و گئنیش

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

کیتابخانا سیستمی یاراتمیشلار. بو کیتابلار ادبیاتین، معمار-لیغین، تصویری صنعتین بوتون نۇولرینی احاطه اندیر.

نانکین شهرینده مشهور دوققوز مرتبه لی فارفور قولله، اوزونلوغو 2000 کم-دن آرتیق و دیوارلاری نین ائنی 5-6، هوندورلوگو 6-10 متر اولان مشهور چین سددی، شمال عیالتلریله جنوب عیالتلری آراسیندا چکیلمیش 1800 کم اوزونلوغوندا ایمپراتور کانالی و س. دیقتلایق یئرلر چین صنعتکارلاری نین یادیگار قویوب گئتدیگری مؤحتشم تاریخی آبیده لردی.

بۇیوک چین سددی نین گۇرونوشو.

(سدد اۆلكه نین واحد مرکزی دؤولت شکلینده بیرلشمه سی

شرفینه چکلمیشدیر - ا.ا. 207-221)

چینلیلر تورپاغا باغلی خالقديرلار. اونلار خاريجده، لاپ ان اوزاق آمئريکادا ياشاسالار دا، ان کاسیبی نین بئله آرزوسو بودور کی، نه واختسا، اونلارین سوموکلرینی آپاریب وطنلرینده دفن ائتسینلر.

قدیم چینلیلر دونیانین فؤوقلطبیعی قوووه طرفیندن یارادیلماسینا اینانیردیلار؛ یعنی، دونیادا هر شئی حرکت ائدیر و هر شئی ایشیق و ظلومت کیمی عکس کوسمیک قوه لرین توقوشماسی نتیجه سینده دیشیر.⁸⁷

چینده طبیعت قوووه لرینه، روحلارا (تورپاق، سو، گونش، آی، کولک، شیمشک و س.) دوغالار اوخویور، قوربانلیقلار کسیر، سیتاییش ائدیردیلر. حاکیمیتی ایلاهلشدیریدیلر، بئله کی، ایمپراتور آلاهلین یئرده کی ائلچیسى، میلتن آتاسى سایلیردی و س. اجدادلارین خاطیره سی ایسه همیشه عزیز توتولوردو.

ا.ا. 4-5 عصرلرده چینده اوچ ایدئولوژی جریان عمله گلیمیشدیر، سونرالار بونلار دینی-فلسفی سیستم کیمی فعالیت گؤستریر: داوسیزم، کونفوسیچیلیک و بوددیزم.

داوسیزم - حرفی معناسی " یول " دئمکدیر. بیر چوخ فلسفی-ائتیک معنالار داشییان " داو " یول و دونیانین یارانماسی باره ده عومومبشری قانوندور؛ هئچ بیر ایلاهی، یاخود فؤوقل الطبیعی قوووه دن آسیلی دئییل.

فلسفی داوسیزم ایدیعا ائدیر کی، اینسان پاسسیودیر، او آنجاق دونیانی سئیر ائده بیلر. بئله لیکله ده، اینسانین فعالیت-سیزلیک نظریه سینی ایره لی سورور.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بو فلسفی فیکرین مۇلیفی لاو-تسیزی ۱.۱. 6-5 عصرین او-وللرینده چینده یاشامیش و " داو دئه تسزین " اثری نین مۇلیفی کیمی تانینمیشدیر. یوخاریدا قئید ائتدیک کی، " داو " سۆزون ان گئنیش معناسیندا یول دئمکدیر و نهایت، داودونیانین یارانماسی ایله باغلی هر شئی احاطه ائدن قانوندور.

" دئه " تفرمینله لاو-تسیزی ائتیک نورمالاری دئییل، حادثه لرین کئیفیتینی، ماهیتینی آچیر کی، بونون واسیطه سیله " داو " اؤزونو بوروزه وئیر.

مودریک عالمین فعالیتسزلیک کونستپسییاسی دا ماراقلیدیر. اونون فیکرینجه، بو، " داو " نون اینسانا موناسیبتینده اساس طلبلریندن بیر کی ایفاده اولونور.

لاو-تسیزی فلسفه علمینه و بیر چوخ عاجیز مۇلیفلره حادثه لرین اساس ماهیتینی آچا بیلمه دیکلرینه گۆره گولموش، مورکب، غلیظ فیکرلرین سادلشدیریلمه سینی طلب ائتمیشدیر. واجیب مقاملارین و معنالارین خالقان گیزلی قالما سببلرینی بو غلیظلیکده، یعنی، غئیرصمیمیلیکده گۆرموشدور.⁸⁸

فلسفی دونیاگۆروشون اساسیندا سونرالار دینی داوسیزم عمله گلیمیش و او دا اولکی فلسفی جریان کیمی اینسانین فعالیتسزلیگینی و موقاویمت گۆسترمه مه سینی تبلیغ ائتمیشدیر.

دینی داوسیزمین اساسینی مطلق داو آنلایشی تشکیل ائدیر: ینی، گۆردویوموز دونیا خولیدان باشقا بیر شئی دئییل، روحون اؤلمزلیگی ایسه طبیعی وارلیغا قایدیش کیمی ایضاح ائدیلیر. " ابدیت حاقیندا قانون " کیمی توصیه ائدیلن داوسیزم گئت-گئده شامانیزم و آسترولوگییا ایله قاریشیق یاییلیر، فالچیلیق، جادوگرلیک، سحر بازلیق اینکیشاف ائدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

کاهینلر و راهبیلر اؤلنلرین روحلاری نین ساغ قالانلارین طالعیینه تاثیریندن دانیشیر، اونلارین اینجیمه مه سی اوچون

اؤلنلری یاخشی یئرلرده دفن ائتمگی، یاس مراسیملرینی یوکسک سوییه ده کئچیرمگی و س. مصلحت بیلیردیلر.

داوسیزم - اینسانلاری ابتدایی ایجماع حیاتینا قاییتماغا چاغیرمیشدیر..

کونفوسیچیلیک. کونفوسی (ا.ا. 551-479) جمعیتده کی بوتون قانونسوزلوقلاری و فلاکتلری معنوی دیرلرین پوزولماسیندا گؤروردو. حساب اندیردی کی، اینسانلارداکی خیرخواهلیغین اساسی صداقتدیر، دئیله نی ائشیتمکدیر، والیدینلری و یاشلی آداملاری سایماقدیر.

کونفوسی أوروبا ترانسکریپسییاسیندا کونفوسی کیمی قبول ائدیلمیش، بیر چوخ قاینقلاردا دا آدی، سویادی بو شکیلده گئدیر. او، تکجه فیلسوف دئییل، هم ده پئداقوق و سیاسی خادیم کیمی فعالیت گؤستریش، ائله بیر ائتیک پرنسیپ یاراتمیشدیر کی، اؤزوندن سونرا دا جمعیتین ایداره اولونماسیندا ایشتیراک ائتمیش، یادداشلاردا یاشامیشدیر. اونون هومانیزمینی و اینسانپورولیغینی ایفاده ائدن " ژئن " تعلیمی " اؤزونه آرزولامادیغینی، باشقاسینا دا روا گورمه " کلامی ایله ایضاح ائدیلمیش. اینسان گرک آدیغی سهو آدیملار حاق قازاندرماغا چالیشماسین، گؤیلرین ایرا-دسینی یئرینه یئتیرسین، بو، اونون اینسانلیق لیاقتیدیر. کونفوسی نین فیکرینجه، والیدینلرین احتیرامینی ساخلا-ماق و یاشلی نسله حورمت ائتمک - حیاتین و یاشاییشین ماهیتینی تشکیل ائدیر. " ایمپراتور خالقین آتاسیدیر، خالق ایسه اونون اؤلادی " . او، کؤهنه اخلاق نورمالارینی ساخلاماغا چاغیریر - عنعنه نی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

قوروماغی، خالق مراسیملرینی یاشاتماغی، اجدادلارین خاطرہ سینی عزیز توتماغی توصیه ائدیردی.

ایمپئراتورو ایلاهیلشدیرمک، اونون حاکیمیتینی، اجدادلارینی، تاریخی شخصیتلری، گۆرکملی علم آداملارینی تبلیغ ائتمک، اونلارین قوللوقوندا دورماق واحید فلسفی-سیاسی-اینضیباتی-ایدئولوژی بیر سیستم کیمی، کونفوسیچیلیگین اساس ماهیتی ایدی.

کونفوسی تعلیمینه گۆره، کیشیلر اؤز وظیفه لرینی و اونلارا تاپشیریلان خیدمتی ایشلری سؤزسوز یئرینه یئتیرمه لی، نسلین باشچیسینا تابی اولمالیدیر. قادینلار ایسه ارلرینه، قاینانالارینا و قایناتالارینا تابی اولمالی، نسلی آرتیرمالیدیرلار. قادینلارین ایستعدادی، عاغلی، گۆزلیگی، یاخشی نیطق قابیلیتی کونفوسینی ماراقلاندیرمیردی. اونون نظرینده ایدئال قادین ارینه تابع اولان قادیندیر.

بیر سیرا کولتورولوقلارین فیکرینجه، موعاصیر چی نین بئله سورعتلی ایقتیصادی اینکیشافی کونفوسیچیلیک تعلیمی نین بو گون ده مؤوجود اولماسی و یئنی قرب تئخنولوگیاسیدیر.⁸⁹

کونفوسی، عئینی زاماندا، قدیم نغمه لری توپلاییب " نغمه لر کیتابی " و " تاریخ کیتابی " شکلینده ترتیب و رئداکته ائتمیشدیر. بؤیوک چین عالیمی، اساسن، دینی-ائتیک مسله لرله مشغول اولور، اینسانین داورانیشی، یاشایش قایدالاری باره ده تۆوصیه لر وئریردی. بونولا بئله، بیر چوخ پروبلئلر ان قدیم فیلسوفلارین یاراتدیغی " ین " و " فنن " مکتبی نین طلبله لرله ایضاح ائتمه یه چالیشیردی. " فنن " کوسمیک سمانی، " ین " ایسه یئری تمثیل ائدیردی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بونلار ایلك ابتدایی دونیانین خاوج شکلینده اولدوغونو گؤستریر و سون حدده بیرى او بیرینه چئوریلیر: گئجه-گوندوزه، سو - اودا، اعطالت آکتیولییه و س. " این " " فنن " این بو قارشیلیقلی حرکتی و بو اکسلیکلرین موباریزه سی دونیانین، ائله جه ده اینسانی مونا سیبتلرده مدنیتین، اخلاقین وضعیتینی، مطلق قانونلارینی تعیین ائدیر.

قارشیلیقلی مونا سیبتلر زامانی اینسانلارین ایستگی، آرزوسو، یاخود خوش مراملی اولماسی چوخ آزدیر، گرک اونلار اؤز " آرزولاری " ایله " خوش مراملاری " آراسینداکی حرکتلرینی اؤلچوب بیچسینلر، اکس تقدیرده، بونلار باش توتومور، هر شئی اؤز اکسلیگینه چئوریلیر، یوخا چیخیر؛ خئییرخواهلیقلا - شر، دوزلوكله - یالان، حتّی قادینلا - کیشی آراسینداکی فرقلر ایتیر، هر شئی ایلك معناسینی دییشیر. چونکی دونیادا خاوس حؤکم سورور.⁹⁰

چینده بوددیزم. 1.ا.4-5 عصرلرده هیندیستاندا مئیدانا گلن بوددیزم جریانى سونرالار چینده یاییلماغا باشلادی و گوجلو تاثیر گوجونه مالیک اولدوغونو گؤستردی. بوددیزمده، اساسن، ایکی دینی جریان تبلیغ اولونوردو: هینایانا و ماهایانا.

هینایانا (" کیچیک جنگ آراباسی "): ایلك نؤوبه ده اینسانین تکمیللشمه سینی ایره لی سورور.

ماهایانا (" بؤیوک جنگ آراباسی "): یاخین آداملارا دؤزوملو و مرحمتلی اولماغی توصیه ائدیر. بوددیزمه گؤره، حیات دایمی اولاراق زنجیروارى دوغولوش پروسئسیدیر، شر و ایضطیرابلار دا دایم داوام ائدیر. بوندان بیر چیخیش یولو وارسا، او دا دونیایا سئیرچی نظرله باخماق، شره موقاویمت گؤسترمه مکدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

41.ا- عرصه چینه کی بوددیست کیسه لری آرتیق سیاسی، ایتقصادی و دینی قودرته مالیک ایدیلر. اینسان، بیر شخصیت کیمی، دؤولتین و کوللکتیوین موقابیلینده قییمتسیز بیر اشیا ساییلیردی.⁹¹

بوددیزم دینی ایلك تورک-اسلام دؤولتی اولان قاراخانلر ایمپیریاسی (840-1212) دؤورونده همین اراضیلرده ده یایلمیش، " بوددیست و مانییست اویغورلار خئیلی دینی اده-بیات " یاراتمیشلار.⁹²

...ابراهیم قفس اوغلو ا.ا. 1027-256-جی ایللرده مؤوجود اولموش چژوو سولاله سی دؤورونده قدیم چین جمعیتی نین و اجتماعی فیکری نین، دولایسی ایله چین دؤولتی نین تشککولونده تورکلرین چوخ موهوم رول اوینادیغینی گؤستمیش، تورک بوزقورد کولتورونون و یئرلی چین کولتورونون قاریشماسیندان یئنی بیر چین مدنیتی نین عمله گلدیگینی یازمیشدیر.⁹⁴

بئله سوسیولوژی-کولتورولوژی و دینی علاقه لرین یایلما سببلریندن بیری او ایدی کی، چینلیلر قاشقارا قدر اورتا آسیانین بؤیوک بیر حیصه سینی توتموشدولار؛ اونلارین مشهور " ایپک یولو " ایله حرکت ائدن کاروانلاری چینه استحصال اولونان ایپگی، عراضاق محصوللارینی ایران، یونانیستان، عرب و ب. اولکه لرین تاجیرلرینه ساتمالیدیلر کی، اونلار دا روما ایمپیریاسی آریستوکراتیاسی نین شرق زینت شئیرینه اولان طلباتینی اؤده یه بیلسینلر.⁹⁵ کونفوسی دئییردی: " اوچ جور دوست لازیملیدیر و اوچ جور دوست دا زیانکاردیر - سؤزو اوزه دئین، صداقتلی و گنیش بیلگی اولان دوست لازیملیدیر. یالانچی، اوزویولا و یالتاق دوست زیانکاردیر " . " نجیب آدام بؤیوکدور، لووغا دئییل. آلچاق آدام ایسه لووغادیر، بؤیوک دئییل " .

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

" دۆزوملولوک، مؤحکملیک، ساده لیک و آز دانیشماق اینسانی هومانیزمه یاخینلاشدیریر . "

کونفوسیئین ائتیک گۇروشلیریندن⁹⁵

" یاخشی آدم خالقى ینددى ایل مودتینده تربییه ائتمه یه باشلاسا، اوندان حتّی حربچی ده ائله یه بیلر . "

" حربی تعلیم گۇرمه میش آدمالاری موحاریبه یه گۇندرمک اونلاری (سادجه اولاراق) قویویا آتماق دئمکدیر . "

" بیلیکلی آدم تردود ائتمیر، هومانیزست حسلری اولان ناراحات اولمور، جسارتلی آدم - قورخو بیلمیر . "

" توتاق کی، بیر اینسان " نغمه لر کیتابی " نداکی اوچ یوز شعرین هامیسینی ازبردن بیلیر، آنجاق اونا بیر تشکیلاتی ایداره ائتمگی تاپشیراندا، دوغرولتمور، اونو قونشو بیر اؤلکه یه گۇندرنده، اورادا دانیشیقلار آپارا بیلمیر. بئله آدمالار حاقیندا دئییرلر: " هرچند چوخ بیلیر، فایداسی ندیر؟

" سرکردنی اوردودان آییرماق اولار، ساده آدمین ایراده سینی اونون الیندن آتماق اولماز . "

" گنجلره احتیاطلا یاناشماق لازیمدیر. هاردان بیلمک اولار کی، (بو گنج) گله جکده بیزیم مؤوقعییمیزده اولمایاجاق؟ اگر اینسان قیرخ-اللی یاشینا چاتانا قدر بیر آد قازانا بیلمه دیسه، داها اونا احتیاطلا یاناشماق لازیم دئییل . "

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

کونفوسی چاپین ساحیلینده خئیلی دوراندان سونرا دئدی: " باخ، هر شئی بئلجه آخیب گئدیر. گئجیله گوندوزون بیر-بیرینی دیشمه سینی دایاندیرماق اولماز " . " من هله اینسانین داخیلی لیاقتینی ده ظاهیری گؤزلییی کیمی گؤره بیلن بیر آداما راست گلمه میشم " .

" اوخویاندا ائله اوخو کی، سانکی هله اؤز مقصدینه چاتماییبسان. مقصدینه چاتاندا ایسه ائله اوخو کی، سانکی سن اونو ایتیرمکدن قورخورسان " .

" خالقی لازیملی یوللا گئتمه یه مجبور ائتمک اولار، آنجاق بو یولون نئجه یول اولدوغونو باشا دوشمه یه مجبور ائتمک اولماز " .

" اینظیباتی آپاراتدا بیر وظیفه توتمامیش، اونو نئجه ایداره ائتمک باره ده دوشونمه یه دیمز " .

" یئتکین آدام ساکیتدیر و عالیجنابدیر، اسکیک آدام ایسه

- تلاش ایچینده دیر و باجاریقسیزدیر " .

کونفوسی بالیق توتاندا توردان هئج واخت ایستیفاده ائت-مزدی. اووا چیخاندا هئج واخت یوواسیندا اولان قوشا گول-له آتمازدی.

" تام مودریک آداما هله راست گلمه میشم. یئتکین اینسانی ایسه هله تاپماق اولار " . کونفوسی دؤرد شئی اؤیره دیردی: ساوادلی اولماق، اونو تجربه ده تطبیق ائتمک، سادیق اولماق (دؤولت) و اینسانلارین اعتبارینی قازانماق.

" یاراتماق یوخ، اؤتورمک (نسیلدن-نسله معناسیندا ن.ج)، قدیم دؤوره اینام و اونو سئومک. بو ساحه ده من لایق پئنه برابرلشدیم " .

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

تسزی کانتسی کونفوسییه سیاسی رهبرلیک باره ده سوال وئردی. کونفوسی دئدی:
"ایداره ائتمک دوز ایشله مک دئمکدی. سن دوز رهبرلیک اتلسن، کیم جسارت ائدیب
دئیر کی، دوز اولمالیسان؟" . تسزی لو روحلارا خیدمت باره ده سوال وئردی.
کونفوسی دئدی: "اینسانلارا خیدمت ائتمه دن روحلارا خیدمت ائتمک اولارمی؟" .
تسزی لو دئدی: "جسارت ائدیب، اؤلوم باره سینده سوروشماق ایسته بیرم" .
کونفوسی جاواب وئردی: "حیاتین نه اولدوغونو درک ائتمه دن، اؤلومو قبول ائتمک
اولارمی؟

قدیم ژاپن مدنیتی

" اینسان پیس نیتله یاشاییرسا، او آندا آرتیق اینسان دئییل، اونا رحم آنتیسفئن

® 18- عسرده ژاپنلارین آوروپاسایاگی گمیچیلیک سنایسی اینکیشاف ائتمیشدیر.

® 1636- جی ایلده ژاپنلار وطنلرینی ترک ائتمه مک حاقیندا قرار چیخارمیشلار.

® ژاپنلار تئز گۆرن، تئز گۆتورن و سورعتله اینکیشاف ائدن خالقیدیر. ژپون آرخیپئلاغمم (آدالار قروپونون) ایلک ساکینلری آینولار اولموشلار. ژاپنلار ماتئریکه کؤچندن سونرا اولاری سیخیشدیرب کئارلاشدیرمیشلار. حاضیردا اولار سئیرک شکیلده اولسا دا، کوریل آدالاری نین مختلیف یئرلرینده یاشاییرلار.

بیر سیرا منبعلر گؤستیر کی، بوتون سیویل مدنیت-لرین اینکیشاف تاریخی مودتینده بوتلره پرستیش ائدیلمیشدیر. کوریل آدالاریندا یاشایان قبیله لرین ده بعضیلری اینانج یئرلری اولان بوتلری دنیزه آتیردیلا کی، فیرتینالار ساکیتلشسین.⁹⁶

ژاپنلاری بدن قورولوشلارینا گۆره مونقول عیرقینه آید ائدییرلر؛ دیللرینه گۆره اورال- آلتای خالقلارینا یاخیندییرلار. 47 حرفدن عیبارت الیفبالاری وار، چینلیلردن فرقلی اول-راق، چوخهئجالی سؤزلر ایشله دیر، چینلیلرین ناخیشلی یازی خطیندن ایستیفاده ائدییرلر.

قدیم ژاپن روایت و افسانه لری نین تاریخی ا.ا. 7- عسردن باشلاییر، بو دا قونشولاری چینلیلرله مقایسه ده یاخین دؤورلری احاطه ائدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

شوبه سیز، ژاپنلار دونیانین مدنی خالقلاری سیراسیندا اؤز لرینه لاییق یئر توتورلار. بونونلا بئله، تدقی-قاتچیلار اونلاری دینی باخیمدان عادت-عنعنه یه، اجدادلاری نین خاطرینه سینه، روحلارا باغلی خالق کیمی تقدیم ائدیرلر.

18-عصرین اوللرینده یازیلان " ژاپونیا تاریخی " کیتابیندا ایمپراتور تاختیندا ایلشن اولو شخصیتلرین روحلارینا سیتاییشدن صۇحبت گندیر.. قئید ائدیرلر کی، ژاپن تقویمی نین اونونجو آیی، عادتین، " آلاھسیز " حساب اولونور. چونکی بوتون آلاھلار اؤز معبدگاھلاریندان چیخیب گندیرلر کی، ایلده بیر دفعه دایری آلاھینا دوغالار اوخوسونلار.

" ژاپنیا تاریخی " کیتابی نین مؤلیفی کئمپفئر یازیر کی، آلاھسئورلر ایسئ آدلی " مقدس یئر " ه ده زیارتہ گندیرلر. دئییلنه گؤره، ایلاھی گونش دنیز ساحیلینده کی بالاجا بیر عیبادتخانا یا چکیلمیشدیر. اوندان سونرا دونیا قارالمیشدیر. او، ثوبوت ائتمه یه چالیشمیشدیر کی، بوتون آلاھلارین ان گوجلوسو گونش اؤزودور.⁹⁷

ژاپن مدنیت تاریخیندن دانیشان کولتورولوقلار اونلاری، عادتین، چینلیرله مقایسه ده گؤتورور و بو کونتکستده تحلیل ائتمه یه چالیشیرلار - چینلیر پلانئتین ان قدیم صلحسئور خالقلا ریندان بیر کییمی تقدیم ائدیرلر، ژاپنلاری ایسپان جنگاورلریندن هئچ ده گئری قالما یان دؤیوشکن، موباریز اینسانلار کیمی گؤستریرلر. ژاپنلار 1894-1895-جی ایللرده چینلیرله قارشى آپاردیقلا ری موحاریبه ده اونلارین یاریمفئودال حربی قوووه لرینه قالیب گل-میش و کورئیا اوزرینده نزارت لرینی تمین ائتمیشدیلر. بئله لیکله، شرقی آسیادا هوکایدو، هونسو، کوسو، سی-کوکو کیمی زنجیرواری اوزانان 4 میندن چوخ آدادا یئرلشن ژاپنیا اؤز اراضیلرینی قونشو دؤلتین حسابینا گئنیشلندیرمک نیتینده اولموشدور.⁹⁸

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ژاپنلار اۇتن عصرلردە چینلیلردن پولاد اریتمگی اؤی-رنمیشلر، آروپانین تاثیرى ایسه خیش عصرین اوللریندن باشلايیر. ژاپن اھالیسی نین تمیزکارلیغی، ساغلام احوال-روحییہ سی، فاناتیزمه اویماماسی، خاریجیلره اعتناسیز موناسیبتی و حربی صنعتی یوکسک قاواماسی آروپالیلاری همیشه حیران قویموشدور.

قاینالاردا گۆستریلیر کی، مونقول عیرقینه منسوب اولانلارین هئچ بیرینده بئله یوکسک اینسانی کئیفیتلر یوخدور.

ضیا گۆیالپ یازیر: " ...ژاپنلار آروپا بیچیمینده بیر میلّت ساییدیقلاری حالدا، بیز یئنه ده آسیالی بیر میلّت ساییلماقدا ییق. بونون سببی آروپا مدنیتینه تام بیر صورتده گیرمه دیگیمیزدن باشقا نه اولاییلر؟ ژاپونلار دینلرینی و میلیتترینی قوروماق شرطییله قرب

مدنیتینه بییلندیلر. بونون نتیجه سینده ده هر جهتدن آروپالیلارا چاتدیلار.

ژاپنلار بو جور ائتمکله دینلریندن، میلی کولتورلریندن بیر شئی ایتیردیلمی؟
قطعییین! "99

آروپا اینکیشاف خطینی اساس گۆتورن ژاپنلار ایستعدادلی طلبه لرینی غربین نوفوزلو عالی مکتبلرینه اوخوماغا گۆندریر، بؤیوک ژاپن شهرلری ایسه گنجلره ان موعاصیر تعلیم-تریبیه وئرمک اوچون گۆرکملی آلمان، فرانسیز، اینگیلیس عالیملرینی دعوت ائدیردیلر. بونونلا بئله، اۆلکه ده ساوادلی-بیلیکلی میلی قوووه لر یئتیشندن سونرا اونلار آروپالی موعلیملریله ویدالاشیردیلار.

عمومومیتله، ژاپنلار خاریجیلر اؤنونده تزییم ائدن خالق دئییل، عکسینه، مغروردورلار، میلی-معنوی دیر-لرینی قورویوب-ساخلايیر و اینکیشاف ائتدیریرلر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آوروپالیبارین بو اۆلكه ایله ایلك تانیشلیغی 1542-جی ایلده پورتوقالییا گمیلری نین ژاپنییا ساحیللرینه یان آلماسی ایله باشلایر.

ژاپنلار قییمتلی مئتاللارین سیررینی اؤیرنندن سونرا اؤزلری سلاح و بزک شئیلری ایستحصال ائدیر و خاریجی تیجارته مشغول اولوردولار. لاکین بورادا اینسان امگی همیشه اوجوز اولموشدور - دایمیوسی دئیلن یئرلی فئوداللار کندیلرین امگینی دایم ایستیشار ائتمیشلر.

آرتیق 18-عصرده ژاپنلارین آوروپا ستاندارتلا رینا اویغون اؤز گمیچیلیک سنایسی اینکیشاف ائتمیشدی.

ژاپنلار 1595-جی ایلده پورتوقالیالیبارلار، سونرا ایسپانلارلا، 1609-جو ایلده هوللانندیالیبارلار، 1613-جو ایلده ایسه اینگیلسرله گئنیش تیجارت علاقه لری یاراتمیشدیبار.

1639-جو ایلده ایسه خاریجیلردن بوتون تیجارت علاقه لرینی اؤیرنندن سونرا اجنبیلرله علاقه لرینی کسیر و اونلاری اولکه لرینه یاخین قومورلار. بو وضعیت، طبیعی کی، اۆلكه نین ضیانینا ایدی. 1636-جی ایلدن ژاپنلار وطنلرینی ترک ائتمک، موهاجیرتده یاشاماق حاقیندا قرار چیخارمیشلار.

موتخصیصلر یازیلار کی، 1780-1855-جی ایللر آراسیندا، یعنی 75 ایل عرضینده آدالار اۆلكه سی آوروپالیبار اوچون تامامیله باغلی مکانا چئوریلیمیشدی.

یالنیز شیمالی آمئریکا گمیلری نین ژاپن سولاریندا گؤرونمه سی و اؤز گوجلرینی گؤسترمه سی نتیجه سینده علاقه لر برپا اولونموش، آوروپا مدنیتی ژاپنییا یا آباق

نریمان حسن زاده/كولتورولوژی

آچمیش و سورعتله اینکیشاف ائتمیشدیر. دونیا ایله علاقه بوندان سونرا پوزولمامیش، ژاپنیا یوکسک مدنیتینی نومایش ائتدیرمه یه باشلامیشدیر.

ژاپنیادا تصویرى صنعت و اینجه صنعتین باشقا نۇولرى، اساسن، چین و اوروپا صنعت نومونه لرى نین گوجلۇ تاثیرى آلتیندا اینکیشاف ائتمیشدیر.

ژاپنلار ھئروقلیف یازی مدنیتینی 6-7 عصرلرده چینلیردن گۇتورموشلر.

مشهور سۇزلىرى یازاندا، اصلینه او یغون اولماسى اوچون، ایدئوقرافدان - فونئتیک اوسلوب خطیندن، آلینما سۇزلىرى یازاندا کاتاگانا، ژاپن سۇزلىرىنى یازاندا ایسه خیراقانا دئییلن ھئروقلیفلردن ایستیفاده ائدیرلر.

ژاپن دیلی - رسمی دۇولت دیلیدیر. بو دیلده پوئتیک نومونه لر، خصوصیله ان قدیم دۇورلرده، اورتا عصرلرده یارانان پوئزیا نومونه لرى ژاپن شعرى نین بنزرسیزلیگینی و اۇزونمخصوصولوغونو گۇستیریر.

ژاپنلار پوئتیک خالقیدیر. اونلارین ایلك تاریخى، افسانه و روایتلری نینكى پوئتیک دیلله یازیلیمیش، هم ده شعر پارچالاری ایله نغمه کیمی اوخونا-اوخونا بو گونه گلیب چاتمیشدیر.

بو نغمه لره ژاپن شعر فورمالاریندان بیرى کیمی اوتا دئییلیر. پوئتیک فیکرین خالق ایچریسینده بئله ایفاده طرزى وی-وی عصرلرده یارانمیشدیر. شاعیر مفهومی خالق پوئزى-یاسیندا " اوتابیتو " - آدلانیر، بیزیم دیلده موغنی سۇزونو عوض ائدیر. بو ادبی پوئزیا نۇوو سارای موحیطینده یئتیشمیشدیر. لاکین او دۇورلرده احتیياج ایچینده یاشایان شاعیرلردن بیرى یازیردی:

منه آغیردی...

بو ندیر؟ بلکه،

باشیمین اوستن تۆکن یاغیش گوناھکار دیر؟

منیم سانودا، کاماقاساکیده ائویم ده یوخدور.

ژاپنیادا لاپ قدیمدن تانکا یعنی قیسا نغمه دئییلن شعر فورماسی موجود اولموشدور. بو شعر نۆوونون قیسالیغی نین سببینی بئله ایضاح ائدیملر کی، او، بدهتن دئییلیر، یاخود اونون همین یئرده دئییلمه سینه بیر سبب اولور.¹⁰⁰

سارای موحیطینده تانکا چوخ یایلمیش شعر نۆوویبدو. چونکی بورادا اوریه دولان حس و دویغولاری بدهتن ایفاده ائتمه یه هم مؤوجود شرایت، هم سبب، هم ده ایمکان وار ایدی. اصلینده، بونو یارادیردیلار.

تانکالاردا بعضا بوتؤو بیر لؤوحه رسم اولونوردو.

چای اوستونده بوتؤو گونو اوچاراق

جیرجیراما توتماق ایسته ییر، توتماق

ایسته ییر اؤز کۆلگه سینی.

" جیرجیرامانین کۆلگه سی " دئتالی - سویون گوزگو کیمی ها-مار سطحینی، یابین ایستی گونونو، کولکسیز بیر هاوانی گۆزوموز قارشیسیندا جانلاندریر. پشکار شاعیرلرین یارادیجیلیغیندا شعرین داها قیسا خوککو نۆووندن ایستیفاده ائدیلمیدو.

اٹلہ کی، گیلاس آغاجی چیچکلہ دی، -او

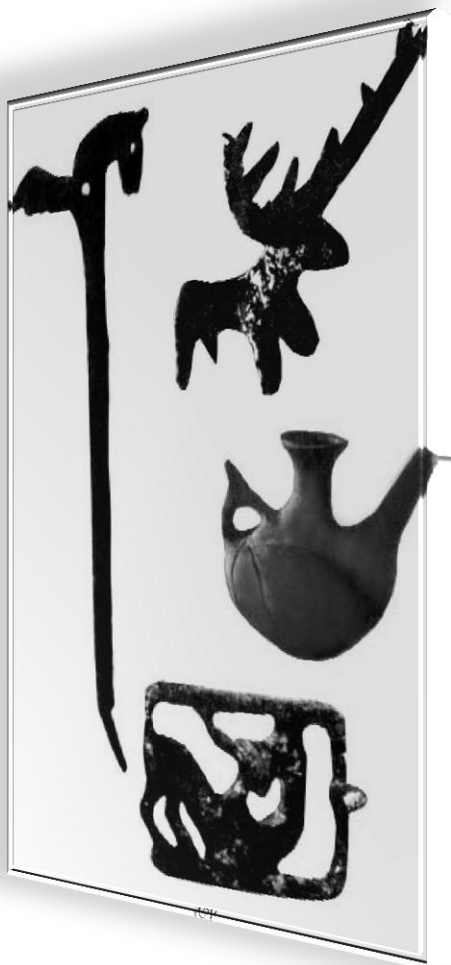
چیچکلہ - بیر یئرہ توپلادی آت بئیلیندہ کنیازلاری.¹⁰¹

بورادا دا (یقین، گیلاس آغاجی بیزدہ اولدوغو کیمی یوخ، ژاپنیادا اؤزونمخصوص شکیلدہ چیچکلہ بیر) جانلی بیر لؤوحہ رسم اندیلمیشدیر. ژاپنیادا گیلاس آغاجی نین چیچکلہ سینہ تاماشا ائتمک قدیمدن میلی عادت کیمی یاشا-بیر. زادگانلار، عادت، گیلاس آغاجی چیچکلہ یندہ یاخین آداملاری ایله سیاحتہ چیخاردیلار. بو، بیر خالق مراسیمی کیمی میشتدہ زامان-زامان اؤزونه یئر توتموشدور.

البتہ، " تانکالار " و " خوککولار " شرحلہ چاپ اولونان-دا، داها آیدین اولور و اوخوجویا تئز چاتیر. ژاپنیادا فلسفی-پوئتیک نومونہ لرلہ یاناشی، بوددیزم و اونون اساسیندا یارانان دینی دونیاگوروش دہ یایلمیشدیر. سینتویزم (ژاپنجا " سینتو " ، یعنی آلالہلارین یانینا آپاران یول) ابتدایی ایجماع قورولوشو دؤوروندہ امہ-لہ گلیمیش و اساسن، 1868-جی ایلدن تبلیغ ائدیلمہ یہ باشلامیشدیر.¹⁰² سینتویزمہ گؤرہ، آلالہلار و اینسانلار آراسیندا علاقہ آماتراسونون (گونش ایلاہہ سینین) بؤیوک واریشی و یئر اوزریندہ کی یئگانہ نومایندہ سی ایمپراتور (میکادو) وا-سیتہ سیلہ حیاتا کئچیریلیر.

1940-جی ایللرین اورتالاریندان سینتویزم جریانی تاثیر دایرہ سینی ایتیرسہ دہ، سونراکی دؤورلردہ اونو یئنیندین دیرچلتمک مئیللری اولموشدور. ژاپنلار یالینیز کاپیتالیزم دؤورو شرایتیندہ فورمالاشمیش، ادبیات و مدنیتلری دہ، باشقا ساحہ لردہ اولدوغو کیمی، عومومیللی خاراکتئر آلمیشدیر.

آتروپاتئنا مدنیتی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

" سۆزده اؤلچونو همیشه گۆزله کی، مقایسه ده اونا اینانماق اولسون "

نظامی گنجه لی

© آتروپاتئنا دؤولتین یارادیجیسی، گۆرکملی سرکرده و عاغیللی اؤلکه باشچیسی
آتروپاتم آدی ایله تاریخده قالمیشدیر.

© آتروپاتئنادا آبیده لرین معمارلیق جهتدن اینکیشافما سارایلاردان، کیلسه لردن و
اجتماعی بینالاردان داها چوخ اوستونلوک وئرلیردی.

© قدیم آذربایجان آتچیلیغین اینکیشافیندا بؤیوک رول اوینامیش، حتّی، آتین آدی
عایله عوضولری سیپاهیسینا دا داخل ائدیلمیشدیر.

© ...پلاتونون و آریستوتئلین زردوشت فلسفه سینه موناسیبتی حاقیندا دیوگئن
لایئرسی " فلسفه تاریخی " اثری نین گیریش حیصه سینده یازمیشدیر.

ا.ا. 1 مین ایلیک 4- عصرین آخیرلاریندا مئیدانا گلن بو دؤولت حاقیندا ایلك دفعه
گئنیش معلوماتی قدیم یونان جوغرافیاشوناسی سترابون (ا.ا. 1- ائرامیزین 1 عصری)
وئرمیشدیر.

جنوبی و شیمالی آذربایجانین، ائلجه ده ایران کوردوستانی نین اراضیلرینی احاطه
اادن بو بؤیوک دؤولت اوچ یوز اللی یاشامیش؛ اکینچیلیکله، مالدارلیقلا، آتچیلیقلا و
دونیانین بیر چوخ اولکه لريله آپاردیغی تیجارت علاقه لريله تانینمیشدیر.

شهرلری و شهر حیاتی گئت-گئنده اینکیشاف ائتمیش، سییاست و مدنیت ساحه سینده
بؤیوک اوغورلار قازانلمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آتروپاتئنا دۆولتین یارادیجیسی، گۆرکملی سرکرده و عاگیللی اؤلکه باشچیسی
آتروپاتین آدی ایله تاریخده قالمیشدیر.

ماکئدوننیالی ایسکندر اهمنیلر (هخامنیشیلر) ایمپئریاسینی مغلوب ائتدیکن سونرا،
اونون شیمال-قرب ساتراپلیغیندا آتروپاتئنا موستقیل دۆولتلردن بیرى اولموشدور.
اهمنیلر سولاله سی نین قانونی واریثی کیمی " ایران شاهى " تاختیندا آیلشن
ماکئدوننیالی ایسکندر آتروپاتی قبول ائتمیش، گۆستردیگی حربی خیدمتلری نظره
آلاراق، دۆولتی موستقیل شکیلده ایداره ائتمه یی اونا تاپشیرمیشدیر.

آتروپات موچارویه نین ان قیزغین یئرینده ماکئدوننیا علئیه ینه گوجلوق قیامی
یاتیرمیش، میدیا حۆکمداری باریاکسی اسیر آلاراق، قیام ایشتیراکچیلاری ایله
بیرلیکده گتیریپ تحویل وئرمیش و اونلارین هامیسی جزالاندیریلیمیشدیر.¹⁰³
ایسکندرین سوز شهرینده دوزلتدیگی طنطنه لی ائولنمه مراسیمینده شاهین سرکرده
لریندن بیرى دوستو پئردیککا آتروپاتین قیزی ایله ائولنمیشدیر.¹⁰⁴

بونا باخمایاراق، ائللینیزمین تاریخینی یازان موللیفلرین بعضیلری، سحو اولاراق،
آتروپاتین میدیا ساتراپلیغیندان کنارلاشدیریلدیغینی، حتّی دارانین یاخین
آداملاریندان بیرى اولدوغونو یازیرلار.¹⁰²

بو، مومکون اولان شئی دئییلدی، چونکی آتروپات دارانین یوخ، ایسکندرین یاخین
آداملاریندان بیرى اولموشدو. ایکینجیسی، پئردیککا ایسکندرین گۆرکملی سرکرده
سی و دوستو آتروپاتین قیزی ایله ائولنمیشدی، اونلاری عاپلهوی تئللر باغلاپیردی.
اوچونجوسو ده، هله سترابون واختیله معلومات وئیریدی کی، میدیا ایکى حیصه یه
آیریلیر. اونون بیر حیصه سی بؤیوک میدیا آدلانیر، ایکینجی حیصه سسی ایسه
آتروپاتین میدیاسیدیر. بو اراضی حربی خادیم آتروپاتین آدینی داشییر. آتروپات

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ایمکان وئرمه میشدیر کی، بو اؤلکه بؤیوک میدیانین بیر حیصه سی کیمی ماکندونیالیلارین حاکیمیتی آلتینا دوشسون. حقیقتا، ایسکندرین تعیین ائتدیگی آتروپات، اؤز شخصی قراری ایله اؤلکه سینی مستقیل ائلان ائتمیشدیر.

۱. 1 مین ایلیکده آذربایجاندا بیر-بیری نین آردینجا ماننا، میدیا، آترباتاگان (جنوبی آذربایجان اراضیسینده) و آشقوز، آلبانیا-آران (شیمالی آذربایجان اراضیسینده) کیمی دؤولتئر مئیدانا گلمیشدیر. و بونولا علاقه دار اه. 7-8 عصرلرده اورارتو، آسسوریا و ب. دؤولتئرین یازیلی منبعلرینده آذربایجانین هممین دؤورونه آید گیل طبقه لر اوزرینده فئیده آینمیش 25 توپونیم آشکار ائدلمیشدیر. تدقیقاتچیلر آراز چایی نین، تبریزین، ناخچیوانین، شکینین، قبله نین و بیر چوخ دیگر یئرلرین آدلارینی میثال چکیرلر.¹⁰⁵

قدیم تاریخچیلر بیزانس ایمپئراتورو ایراکلی نین (610-641) شرقه هوجومو زامانی ناخچیواندان چیخیب آتروپاتئنا گنجه سینه گئتدیگینی یازیرلار. اونلار بو قرارا گلیبلر کی، هممین دؤورده آران گنجه سی ایله یاناشی، آتروپاتئنا گنجه سی ده مؤوجود اولموشدور.¹⁰⁶

تکذیب اولونماز فاکتار بله دیر.

دؤیوشلرینی داوام ائتدیرن ماکندونیالی ایسکندرین اوردولاری 3-جو دارانین میدیادان قاچدیغینی ائشیدیب، اورایا داخل اولمادان ائکباتانا (ایندیکی همدانا) دؤنموش و بورادا بیر مؤعجیزه ایله قارشیلانمیشدیر: نفت چالالاری قایناییردی. عادی بیر قیغیلجیمدان یئر آلولانیر، آلیشیب یانیردی. بیر اوشاغین اوستونه نئفت تۆکوب مشعلی اونا یاخینلاشدیراندا اود آلیب یانیر و گوجلّه سؤندوره بیلیرلر.¹⁰⁷

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

تدقیقاتچیلار یازیرلار کی، ساسانی حاکیمیتی زامانی آتروپاتئنا آذرباداقان، عربلر آذربيجان، فارسلا آذربایجان دئییلر و س. سترابون " کیچیک میدیا " آدلاندیرمیشدیر.

بوندان باشقا، آذربایجانین شمال حیصه سی آلبانیا - خالق آراسیندا آران، یاخود آران، جنوب حیصه سی ایسه آتروپاتئنا کیمی تانینیردی.. بؤیوک بیر دؤولت کیمی، آتروپاتئنادا کند تسررو-فاتی ایله یاناشی، شهرسالما و تیکینتی-آبادلیق ایشلری، معمارلیق، پول دؤورییه سی، دفن مراسیملری و س. ماددی مدنیت ساحه لری سورعتله اینکیشاف ائدیردی.

منبعلرده بیر سیرا شهرلرین آدلاری چکیلیر و قازاکا شهری نین قیش وئرا شهری نین ایسه یای ایقامتگاهی اولدوغو باره ده معلومات وئرلییر. کند تصرفا-تی نین چوخ اینکیشاف ائتدیگی گؤسترلییر. تورپاغی خیش واسیطه سیله شوملامیشلار. سو کانالاری چکیر و باتاقلیقلاری قورودوردولار. سونی سووارما سیستمی موهوم یئر توتوردو. شهر اطرافیندا باغلار و یاشیللیقلار سالینیر، ساخسی قبالاردان و کهریز سولاریندان ایستیفاده ائدیردیلر.

منبعلر فراسیا (فارسا) شهری نین ماراغا اطرافلاریندا، قازاکانین لئیلان کندی اراضیسینده، وئرا شهری نین سهند داغی نین اتکلرینده یئرلشدیگی بارده معلومات وئریرلر.¹⁰⁸

اینشات ایشلرینده، مختلف تیکیلیرده بیشمیش کرییجدن، تئز قورویان هنگ و گیل محلولوندان ایستیفاده اولونوردو. ساخسی ماتریاللارین ایستحصالی کئرامیکانین داها گئنیش شکیلده یابیلدیغینی گؤستریر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

فرااسپا قدیم دینی مرکز اولموش و بو شهرده آناهیتا معبدی فعالیت گؤستمیشدیر. دین باشچیلاری ماغلار معبدرده یوخاری طبقه اوشاقلاری نین تعلیم-تربیه سیله مشغول اولور، خسته لری موعالیجه ائدیردیلر. ماغلار آسترولوگییا یا آید مسله لری اؤیره نیردیلر و طبابت علمیندن خبردار ایدیلر.

آتروپاتنادا یوکسک سوییه ده عایله مکتبلری، آتگاهلار، سارای تحصیل سیستمی مؤوجود اولموشدور. سارای مکتبلرینده شاهزاده لر، عیانلارین و منصب صاحبیلری نین اوشاقلاری تحصیل آلیردی. کندلیلرین، صنعتکارلارین و شهر یوخسوللاری نین اوشاقلاری اوخوماق ایمکانیندان محروم ایدیلر.

درس لر، عادت ن، سحر لر باشلا ییردی. دینی تحصیل آلان اوشاقلار آتگاهلاردا گنجله بیر و تحصیل حاقینی دا آتگاهلار اؤده ییردی. اورادا دینی-اخلاقی، فیزیکی (ایدمان) بیلک لر و ئریلر، یازیب-اوخوماق اؤیره دیلیردی.

" 7-15 یاش آراسیندا بیر گون بایرام ائدی لیر، دوست-تا-نیشلار همین مجلسه دعوت اولونوردو. معبدده خصوصی دینی آیینلر یئرینه یئتیریلر، اوشاقلار یویوندورولدوقدان سونرا معبدین گؤستریشله کلمه-شهادتینی دئییر، " صدره " (موقددس کؤینک) گئینیر، " گئشتی " (موقددس کمر) باغلا ییردی لار. بئله لیکله، زردوش ت دینی گنج لره (20-24 یاش آراسیندا) قبول ائتدیریلیردی. " 109

" قدیم آذربایجان آتچیلیغین اینکیشافیندا خصوصی رول اوینامیشدیر: ماننا، میدیا، آتروپاتنا، آلبانیا دؤولتلرینده آتچیلیق اینکیشاف ائتمیش، حتی " عایله عوضولری سیراسیندا آتین دا آدی چکیلمیشدیر " 110.

اوخ آتماق، اوو ائتمک کیمی ایدمان نؤولری، چؤوکن او یونو گئیش یاییلمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

قازینتیلار زامانی ایندیکی آستارا-اردبیل اراضیلرینده کئرامیکا ماتریاللاریندان تیکیلیمیش ساسان قالا، نوودوز قالا، آدسیز " قالا " کیمی اوزون مودت فعالیت گؤستریمیش بیر چوخ قالالار آشکار ائدیلمیشدیر.

بو قالالار اچاتماز یئرلرده، قایالار اوزرینده تیکیل-میش و دیوارلاریندا بؤیوک سو چنلری قوراشدیریلیمیشدیر.

آتروپاتئنلارین جوغرافی شرایطی تیکینتی ایشلرینه رواج وئریدی. اساس تیکینتی ماتریالی قایا، چای داشلارییدی؛ بو داشلاردان تیکیلن شهرلر، قالا دیوارلاری، قله له لر و ایستحکاملار، اساسن، مودافیعه خاراكتئری داشییدیر.

گیل، یاخود گیپس محلولو ایله برکیدیلیمیش داشلار و چای داشلاری (چینقیللار) دا ضحهاک قالادا تیکیلن پاولیونون بینؤوره سینه قویولموش تیکینتی ماتریالییدی کی، بو، او بیر تیکیلرله مقایسه ده، ایکینجی درجه لیگدی. ایجتیماعی بینالارین تیکیلیمیشینده و معمارلیغا آید بزک ایشله-رینده ایسه خصوصیه اهنک داشلاریندان گئنیش ایستیفاده ائدیردیلر. ضحهاک قالا سارایی نین تیکینتیسینده بئله بزک دئتاللاریندان چوخ ایستیفاده اولونموشدور.

آتروپاتئنلادا آبیده لرین معمارلیق جهندن ایشلنمیسینه سارایلاردان، کیلسه لردن و ایجتیماعی بینالاردان داها چوخ اوستونلوق وئرلییدی. بو آبیده لردن بیرینجیسی - ضحاک قالادا تیکیلن و مولکی خاراكتئر داشییان یا-شاییش یئری، ایکینجیسی ایسه قایا اوزرینده اوجالدیلیمیش کئئرف-تو کومپلئکسی معبیدیدیر.

آتروپاتئنلار اؤلولرینی ایری کولپرده (انا بطنینده اولدوغو کیمی) دفن ائدیردیلر، بورادان دا علمی ادبییاتدا " کوپ قبیرلر " ایفاده سی ایشله دیلیر. بو کوپلر خوسو-

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

سی حاضیرلانمیردی، عادبجه ایری گیل کوپلر (هوندورلوگو -1،5-1،8 متر ائنی 1 متر) اولوردو. بو کوپ قبیرلرین اوزرینده هئج بیر آبیده قویولمور، اینشات ایشلری گئتمیردی. اولو-نو ایری کوپون ایچینه دوزونه (افیقی شکیلده) سالیر، بوینونو یا سول، یا دا ساغ چیینی اوسته آیردیلر. دفن زامانی کیشیلری سول، قادینلاری ایسه ساغ بؤیرو اوسته دفن ائدیردیلر. باسدیریلیمیش کوپلرین یانلارینا خیردا آوادانلیق، ایچینه ایسه بزک شئیلری:قولباغی، بیلرزیک، اوزوک، مونجوق و س.

قویوردولار. بونلارین دا یانیندا اوستو قیرمیزی و قارا رنگلرله ناخیشلانمیش گیل قابلار اولوردو.

ناخچیواندا و آغجا بدیع ده (میل دوزو) تاپیلان بئله کوپ قبیرلر ثبوت ائدیر کی، اونلار سون عصرلرین یوخ، ا.ا. و اثرامیزین 3- عصری نین یادیگارلاریدیر.¹¹¹

آتروپاتئنا دؤولتینده پول دؤورییه سی گئنیش اینکیشاف ائتمیشدی: بو اولکه اراضیسینده سون دؤورلرده (1923-جو ایل) خزینه قالیقلا ریندا تاپیلان 600، سونرا ایسه 110 " دیرهم " پول واحیدی، ائلجه ده روما " دینار " ی گؤستیر کی، آتروپاتئنادا پارفیالیلارلا و آوقوست دؤورو رومالیلارلا گئنیش تیجارت علاقه لری، پول دؤورییه سی مؤوجود اولموشدور.¹¹²

تاریخچیلر یازیرلار کی، قدیم آذربایجاندا محصول-دار قوووه لرین اینکیشافی، ابتدایی ایجماع قورولوشونون داغیلماسی ایله یاناشی، خصوصی مولکیتین عمله گلمه سی و صنفی موناسیبتلرین مئیدانا چیخماسی یئنی دینی باخیشلار اوچون مونبیت شرایط یاراتمیشدی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بئله لیکله، زردوشتون اورمبیا گؤلۆ اطرافیندا دوغولدوغونو اساس گؤتورن
تدقیقاتچیلارین چوخو، زردوشتیلییین ایلك وطنی قدیم آذربایجان دینی نین
پروتوتورک اولدوغونو سؤیله بیرلر.¹¹³

قدیم روما تاریخچسی پلینییه اساسلاراق گؤستریرلر کی، " آوؤستا " نین ایلکین
حجمی 2 میلیون میصرع اولموشدور.

ماکئدوننیالی ایسکندر ایرانی ضبط ائتدیکن سونرا اثری یاندریمیشدیر. بو باره ده
نظامی گنجوی ده " ایسکندرنامه " اثرینده گئنیش معلومات وئرمیشدی:

ایسکندر امر ائدی کی، ایرانلیلار آتسه پرستیشدن ال چکسینلر، قدیم دینلرینی تزله
سینلر. ... موغلرین پالتاری اودا قالانسن، آتشرستلره سرت رفتار اولونسون. او واختلار
بئله بیر قایدا واردی، موعلیم آتشگاهلاردا اوتوراردی. اورادا خزینه لری گیزلینده
ساخلیاردی، اونلارا هئچ کسین الی چاتمزدی. واریلار، واریشی اولمایان حالدا، اؤز
مالینی آتشگاه قویاردی. بو عادت اوزوندن اوفوقلر عذابدا ایدی. هر بیر آتشگاه خزینه
لرله دولو ائو ایدی. ایسکندر بو بینالاری خراب ائتدیکجه خزینه سو کیمی
آخیردی...¹¹⁴

(سطری ترجمه)

زردوشتون فلسفی کونسئپسیاسینا گؤره، دنیا اکسلیکلرین وحدتی اوزرینده
برقرار دیر؛ ینی ایشیق-ظولمت، خیبر-شر، خئیبر خواهلیق-بدخاهلیق، آغ-قارا، یاخشی-
پیس و س.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

دونیانین ان قدیم دؤولتیریندن و مدنیت مرکزلیریندن بیرى اولان چینده ده اولریقداکى بو سونسوز حرکتى و دایمى دیشیکلیگی بیر-بیرینه ضید کوسمیک قوووه لرین ایشیقلاظولمتین توقوشماسیندا گؤروردولر.¹¹⁵

آکادئمیک آسلان آسلانوو آریستوتلین "پوئیکا" کیتابی نین ترجمه سینه علاوه ائندیگی "آریستوتل پوئیکاسینین شرق فلسفه سى و ادبیاتیندا مؤوقئیینه دایر" آدلى "سون سؤزده" یازیر کی، "...پلاتون و آریستوتلین زردوشت فلسفه سینه موناسیبتى حاقیندا دیوگئن لایرسى اؤزونون "فلسفه تاریخی" نه گیریشینده دانیشر".¹¹⁶

بیز بوتون بونلارا زردوشتیلیگین (هله اؤیره نیلمه میش نه قدر مباحثه لی طرفلری اولسا دا) بؤیوک تاثیر گوجونه مالیک دینی-فلسفی گؤروش کیمی دنیا خالقاری آراسیندا گئنیش یاییلماسى کیمی باخیریق.

سونرالار مزدکیزم و مانیلیک دینی-فلسفی دنیاگؤروشلری ده زردوشتون "آؤستا" سینداکی فلسفی باخیشلارا اساسلانیردی.

عالیملر قدیم آتروپاتئنا دؤولتینده " ...گنج آؤستا ایناملاری اوجاقلاری نین موجود اولدوغونو احتمال " ائدیرلر. بیزه قدر گلیب چاتان "آؤستا" یاسنادان، یاشتلاردان، ویسپراتدان، وئدیدادان (ویدئودادان) و کیچیک آؤستادان عیبارتدیر.

مؤلیفلر بئله نتیجه یه گلیرلر کی، "آتروپاتئنا زردوشتیلیگی قدیم ایران دینی تعلیملری نین تاریخینده مو-هوم مرحله لردن بیرى ایدی. ساسانیلر حاکیمیتی دؤورونده آتروپاتئنا بیر نچه عصر عرضینده زردوشتیلییین ایستینادگاهینا چئوریلیمیشدیر".¹¹⁷

" زردوشتون آلقیش نغمیری " ندن

ای آهورا مزدا، سندن سوروشورام، منه بیلدیر: بو یئری آشاغیدا و ائنه یه قویولمایان
گؤیو یوخاریدا ساخلایان کیمدیر؟ سویو، اودو کیمدیر یارادان؟

کیم یئیین و ایتی گئدن بولودا ایتی گئتمه یی اؤیرتمیشدیر؟

ای مزدا، پاک طبیعتین یارادیجیسی کیمدیر؟

ای آهورا مزدا، سندن سوروشورام، دوغروسون منه بیلدیر:

بو فایدالی ایشینی و بو قارانلیغی یارادان کیمدیر؟ خوشلوق گتیرن یوخونون و
اویاقلیغین کیمدیر یارادیجیسی؟

اینسانلاری عیباده چاغیران دان یئری نین، گونورتانین و آخشامین یارادیجیسی
کیمدیر؟

ای آهورا مزدا، سندن سوروشورام، دوغروسون منه بیلدیر:

آیا، یالانی دوغرو الینه تاپشیرا بیلرمی کی، اونو سنین آییننده موشتولوق
وئرلیدیگی کیمی، یئرہ بیخیب آغری و ایشگنجه یه گیریفتر ائده؟

بو بؤیوک سینقلیق، یالانا تاپینانلاردا درین ایز قویاردی.

...ای اینسانلار، اگر مزدانین موقرر ائدیگی ازلی حؤکمدن فایدالانسانیز، بو دونیانین
و او دونیانین خوشلوعوندان، ابدی عذابدان، یالانا تاپینانلارین ذره ریندن، دوزلوق
ایسته ینلرین خئییر و فایداسیندان آگاه اولسانیز، اوندا همیشه گله جگینیز یاخشی
کنچه جک.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

... ای مزدا، بو مقدس عاغیلدان دوغرولوق آردیجیلاری دئییل، یالانا تاپینانلار ضالته دوشدولر؛ ایستر بیرسی نین مالی چوخ اولسون، ایسترسه ده آز اولسون، گرک دوغرولوق یولو توتانین دوستو اول و یالانا تاپینانلارین ضیدینه گئده.

...ای مزدا، ایشیقلی سحر هاچان گله جک و بشر نسلی دوغرولوغا اوز توتاجاق؟ اؤز حیگمت دولو سؤزلری ایله او بؤیوک قورتاریجی هاچان دیلینه چاتاجاق؟ وهومه نین کؤمله گلدیگی آداملار کیملردیر؟ چوخ اومید ائدیرم کی، ای آهورا، اونو منه قیسمت ائدسن!

ای آهورا مزدا، منه بیلدیر: چونکی سن بیلنسن، آیا، سنین قرارلاشدیردیغین جزا گونو چاتمزدان اؤنجه دوغرولوق آردیجیلاری، یالانا تاپینانلارا قالیب گله جکمی؟ بلی، بو قلبه دنیا اوچون بیر تمیزکارلیق تاپشیریغی اولاجاقدیر.¹¹⁸

آنتیک یونان مدنیته

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

" من آریستوتل زامیندا دنیایا گلسیدیم، اونون ان گۆه زل شاگیردلریندن
اولاردیم ". الفارابی

© ا.ا. 8- عصرین اورتالاریندا کریت آداسی بیر دؤولت کیمی آرتیق اولکی گوجونو
ایتیریر و یونانیستانا تایی اولور.

© آریستوتل آکادئمیادا ایگیرمی ایل پلاتونون طلبه سی اولموشدور.

© ماکندونییالی ایسکندر شرقده 70-دن چوخ شهر سالدیرمیشدیر.

© نظامی دئییردی: سوکرات خلوتده یانان شعمدیر.

© هومئر " ایلیدا " پوئماسیندا گؤستریر کی، یونانلارین ترویا اوزرینه هوجومو
زامانی کریت آداسی 80 حربی گمی گؤندرمیشدیر.

آنتیک " سؤزونو ایلک دفعه ایتالیا هومانیستلری انتباه ائپوخاسی زامانی، قدیم
یونان-روما مدنیتلرینه تعریف وئرکن ایشلتمیشلر. یعنی، " آنتیک دؤور " دئییلنده
قدیم یونانیستان و روما نظرده توتولور.

آنتیک دؤورون مدنی ایرسی بوتون آوروپا خالقلارینین مدنیتینه، فلسفی فیکرینه،
ادبیاتینا، دینی دونیاگؤروشونه بؤیوک تاثیر گؤستمیشدیر.

یونانلارین اراضیسینده ان قدیم سیویلیزاسییا کریت-میکنن مدنیتی حساب ائدیلیر
کی، بو دا ا.ا. 2-3 مین ایللیکلره آیددیر. کریتمیکننده تئوکراتییا ایداره ائتمه اوسولو
حؤکم سوروردو. چار هر شئی تکباشینا حلل ائدیردی. قدیم منبعلر معلومات وئریر
کی، مینوی دؤولتی قودرتلی حربی دنیز دوناماسی یاراتمیشدی. هئرودوتون و
فوکیدیدین تاریخ کیتابلاریندا دا بو بارده یازیلیمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

کریت آداسیندا 1893-1931-جی ایللر آراسیندا آرختولوژی قازینتیلار آپاریلمیش و او یئرین تاریخی داها گئنیش اؤیره-نیلمه یه باشلانمیشدیر.

یونانلار هله کریت آداسینی توتمازدان اول، چار مینویو (بعضی منبعلرده او میفیک حؤکمدار کیمی ده تقدیم اولونور) "دنیزلر حؤکمداری" کیمی تانیپردیلار.

فوکیدید یازیر کی، چار مینوی اوغلانلارینی آیری-آیری آدالارا حاکیم تعیین ائدیر، اونلار دا اطراف اولکه لره هوجوم ائده رک، بیر سیرا یئرلری توتوردولار. اونلار ائنگئی دنیزی نین، حتی آتیکانین حاکیمییدیلر.¹¹⁸

کریت آداسی ایقتیصادیاتی نین اساسینی کند تصروفاتی تشکیل ائدیردی. بونولا بئله، صنایع ده مئتالورگییا، گمیقاییرما اینکیشاف ائده رک یوکسک سوییه یه چاتمیشدی. قونشو دؤولترلره، او جومله دن قدیم مصرله تیجارت، مدنیت علاقه لری یارادیلیمیشدی.

هومئر "ایلیادا" پوئماسیندا گؤستریر کی، یونانلارین ترویا اوزرینه هوجومو زامانی کریت آداسی 80 حربی گمی گؤندرمیشدی.

البتته، بو، یونانلارین کریتیمیکئن مدنیتيله مؤحکم علاقه لری اولدوغو واختلارا آید ایدی. ا.ا. 8-عصرین اورتالاریندا آرتیق کریت آداسی بیر دؤولت کیمی اولکی گوجونو ایتیریر و یونانیستانا تابع اولور. هئروودوت یازیر کی، کریت آداسیندا قدیم یئرلی کریتلیلر یاشاییردیلار کی، اونلار یونان دیلینده دانیشا بیلیمیر-دیلر.

ا.ا. 15- عصرین آخیرلاریندا آخیلار قفلتن کریت حؤکمداری نین سارایینا هوجوم ائده رک، آداملارینی اسیر آلیر، قول کیمی ساتیر و محو ائدیرلر. کریت پوستقیلیگینی ایتیریر و تاماميله یونانیستانین تابئلیگینه کئچیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

یازی مدنیتی پیکتوقرافیک شکیلده ایدی. ینی، سۆزلرین شکلینی چکیر و سولدان ساغا اوخویوردولار. یوکسک سارای مدنیتی یاراتمیشدیلار. اساسن، بینالارین دیوارلارینا بدیعی اوزلوك چکیر، داشیونما مدنیتینی، دولوسچولوغو اینکیشاف ائتدیریدیلر.

۱. ۸- مین ایلیکده سجده ائتدیکلری دینی قوووه لر توتملر اولموشدور: یعنی، حیوانلار، بعضا بیتکیلره ستایش ائتدیردیلر. ۱۵. ایی مین ایلیکده اینسان شکیللی اؤکوز اوبرازینا ایلاهی قوووه کیمی باخیردیلار. سونرالار سارایین و بینالارین دیوارلاریندا بو اینسان اؤکوزلرین شکیللرینی گۆرن یونانلار اولناری مینوتاور آدلاندیریدیلار.

یونانلار آدانى توتسالار دا، احتیرام گۆسترمه یه بورجلویدولار؛ چونکی اساتیره گۆره باش آلاه زئوس بورادا آنادان اولموش، آپولون آلاهی نین، دیونیسى نین، هئراکلین اوشاقلیغی بورادا کئچمیشدیر.

پلوتارخ گۆستیریر کی، سپارتالی لیکورق (سپارتانین چاری اولموشدور ن.۵). کریت آداسیندا اولموش، سونرادان (اسیا ساحیللرینی گزرکن) هومئیرین " ایلیادا " سینی آغیزلاردان ائشیتیمیش و بوتؤولوکده کؤچوروب یونانیستانا گتیریمیشدیر. " بو کیتابلا تام شکیلده تانیس اولدوغوموزا گۆره، میننتدار اولدوغوموز بیرینجی آدم لیکورقدور "

119

یونانلار کریتمیکن مدنیتیندن چوخ شئی منیمسه میشلر؛ بیر خالق کیمی یونانلاردا اؤیرندیکلرینی اینکیشاف ائتدیریب، اؤزونونکولشدیرمک قابیلیتی اولدوقچا گوجل ایدی. اولنار فینیکییالیلاردان ایفبا گۆتورموش و بونو تکمیللشدیره رک اؤزونونکولشدیرمیشلر. بونا " یونان مۇعجیزه سی " ده دئییرلر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آروپا مدنیته نین یارانماسی یونانیستانلا باغلی اولدوغو کیمی، هومئرن (ا.ا. 3- عصر) "ایلیدا" و "اودیسیئا" اثرلری ده آروپا مدنیته نین تملی ساییلیر.

"ایلیدا" دا، یئری گلدیکجه، "مثال"، "تونج"، "دمیر" سؤزلری گاه مئتافورا، گاه دا آتالار سؤزو کیمی ایشلنمیشدیر. پوئمادا "کیشیلری دمیر اؤزو چاغیریر" یونان آتالار سؤزو چاغیریش کیمی ده سسله نیر: یعنی، سلاحا ساریل! 2 پوئما مؤوجود میکن مدنیتهندن داها چوخ، اوندان سونراکی یونانیستانین تاریخی حیاتیعی عکس ائتدیرن موهوم مأخذدیر، اورادا قبیله جمعیتی نین اوستونلوکلری اؤزونو باریز گؤستیریر.¹²⁰

ا.ا. 13 عصرده شیمالی بالکان قبیله لری نین بؤیوک بیر حیصه سی کریتیمیکئن سیویل مدنیته توخونمادان، جنوبا کؤچدولر. اونلاری بو مجبورلی کؤچکونلویه وادار ائدن یونان قبیله لری نین ان گوجلوسو دوریلر ایدیلر. اونلارین باشقا یونان قبیله لریندن اوستونلوکلری چوخ ایدی: تونجدان داها ثمره لی دمیر سلاخلاری واردی. دوریلرین حاکیميته گلمه لری ایله ده، ا.ا. 11-12- عصرلرده دمیر دؤورو باشلادی.

سونراکی مرحله یونانیستانین هومئردؤورو ساییلیر. بؤیوک شاعیر "ایلیدا" و "اودیسیسیئا" پوئمالارینی ا.ا. 13- عصرده باشا چاتدیرمیشدیر.

"ایلیدا" داکی حادیشه لر ا.ا. 13- عصرین آخیریندا قانلی توققوشمالارلا نتیجه لنن ترویا موخاریبه سینه هسر اولونوب. اثر سپارتا دؤولتی نین حؤکمداری مئنئلایین آروادی یئلئنانین پاريسه قوشولوب ترویا یا قاجماسی ایله باغلی میکن حؤکمداری آقامئنونون (مئنئلایین قارداشی) باشچیلیغی ایله بوتون یونانلارین و قونشو دؤولتلرین حربی گمیلری نین ترویا یا هوجوموندان، اون ایل چکن موخاریبه دن بحث ائدیر. "ایلیدا" داکی حربی عملیات موخاریبه نین اونونجو ایلینده، هم ده آخیرینجی اللی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

گونو داخیلینده جریان ائدیر، اصلینده ایسه، حادثه لرین بیر نچه گونو تصویر اولونور.¹²¹

یونانیستانین آرخیایک دؤور مدنیتی ۱.ا. 3-8- عصرلی احاطه ائدیر. یونانلار آریلیق دنیزی، قارا دنیز، مرمره دنیزی ساحیلی اولکه لرینی ضبط ائدیپ، دنیا میقیاسینا چیخیرلار. ان مشهور آفینا، سپارنا، کورینف، آرقوس، فیوا کیمی دونیادا مشهورلاشان شهردؤولتلی یارانیر. " ائلادا " ، بوتونلوقده، یونانیستان دونیاسینی تمثیل ائدیر. ۱.ا. 776- جی ایلدن باشلایراق هر دؤرد ایله بیر اولیمپیا ایدمان یاریشلاری کئچیریلیر و س. گؤرکملی علم خادیملیری، دونیانین یارانیشینی درک ائتمک ایسته ین بؤیوک فیلسوفلار یئتیشیر.

فالس (۱.ا. تقریب 625-547- جی ایللر) سویو بوتون وارلیغین اساسی ساییر، آناکسیمئن (۱.ا. تقریب 585-525) دونیادا ایلك یارانان هاوادیر، دئییر. پیفانور (۱.ا. تقریب 580-500) ریاضی قانونا اوغونلوغو، کوسمیک هارمونییانی قبول ائدیر. هئراکلیت (۱.ا. تقریب 544-483) دونیانین اوددان یاراندیغینی اعلان ائدیر و س.

کلانسیک دؤور مدنیتی پئریکلین (۱.ا. تقریب 490-429- جو ایللر) حاکیمیتی ایللرینه دوشور. پئریکلین درنگینه جمعیتین قاباقجیل آداملاری (اسپاسییا، آناکساقور، سوکرات، سوفوکل و ب.) داخیل ایدیلر.

پئریکل آفینا دؤولت قورولوشونون دئموکراتیکلیگی باره ده دئییردی: " بیز موعاصیرلریمیزین و گله جک نسیللرین اؤیرنمه سی اوچون بیر اؤرنگیک و بیزه هومترین مدحنامه سی لازیم دئییل " .

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

دئموکریټ (ا. ا. تقریبین 460-370 جی ایلر) دئییر کی، کایناتدا آتومدان و هئچلیکدن باشقا بیر شئی یوخدور. بونونلا بئله، او قئید اندیر کی، سببسیز بیر حادیثه باش وئرمز. حادیثه لر بیر-بیریله علاقه داردیر. طبیعتین، ینی ماتئریالیین و تاریخین مقصدی اولمور. ماتئریا ابدیدیر و اونون مئیدانا گلمه سینی ایضاح ائتمه یه دیمز، اونو بو و یا باشقا اینانجا، یاخود ایلاهی قووه یه باغلاماغا دا احتیاج یوخدور.

هیپوکرات (تقریبین ا. ا. 460-377 جی ایلر) خسته لیگی توره دن سببلر باره ده علم یاراتمیشدیر: اینسانین رنگیله خسته لیگینی معین ائتمک کیمی مسله لر آچیر، مشهور " هیپوکرات آندی " مئیدانا چیخیر بو دؤورده ائسخیل، سوفوکل، ائوریپید کیمی فاجیعه لر یازان بؤیوک دراماتورقلار، کومئدیاقراف آریستوفان یئتیشمیشدیر.

" تاریخین آتاسی " هئردوت (ا. ا. تقریبین 480/490-425) " تاریخ " کیتابیندا یونان-ایران موچاربه لریندن گئنیش بحث ائتمیشدیر.

تاریخچی فوکیدید ایسه " پئلوپونئس موچاربه سی " ادلی تاریخ کیتابیندا بوتون یونانیستانا حؤکمرانلیق اوغروندا آفینا (آتن) و سپارتا دؤولترلی آراسیندا گئدن اوزونمدتلی موچاربه لرین دانیشیر. اثر علمی-تنقیدی اوسلوبونا گؤره هئردوتون " تاریخ " ایندن فرقله نیر. فوکیدید ا. ا. تقریبین 460-400 جی ایلرده یاشامیشدیر.

آفینانین مغلوبیتیله بیتن پئلوپونئس موچاربه سی ا. ا. 431-404 جی ایلرلی احاطه اندیر. آفینا سیاسی مستقیلیگینی ایتیریر و ماکئدونیا چاری 2- فیلیپپین تابعلیینه کئچیر.

پلاتونون (ا. ا. 429-348) و آریستوتلین (ا. ا. 384-322) فعالیتی یونان پلیسی نین (دؤولتینین) سوقولو دؤورونه دوشموشدور.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

سوکراتین طلبه سی اولان پلاتون، اونون اؤلوموندن سونرا آفینادا شخصی مکتب آچیر و اونو " آکادئمیا " آدلاندیریر. آریستوتل همین آکادئمیادا ایگیری ایل پلاتونون طلبه سی اولموشدور.

پلاتونون فیکرینجه، بیزیم گۆردویوموز دنیا، بوتون طبیعت، بوتون شئیر اولدوزلار عالمینده مؤوجود اولان و بیزه گۆرونمه یین ایدئیلار دونیاسی نین یا صورتیدیر، یا دا عکسی. هر حالدا، اؤزو دئییل. سانکی، اینسان ماغارادا اوزودیوارا اوتوروب، او ایدئیلار دونیاسی نین شکلینه باخیر و س.

پلاتونو جمعیت و شخصیت مسله سی ده دوشوندوروردو. " دؤلت " کیتابیندا او دئییردی کی، دؤلتی فیلسوفلار، حربچیلر، سونرا ایسه صنعتکارلار ایداره ائتمه لیدیرلر.

پلاتون حسلری نین اسیری اولان یارادیجی آداملاری اؤزو قوردوغو دؤولته یاخین بوراخمیردی. طلب ائیدردی کی، اونلار یالنیز هیمنلر، اودالار یازمالیدیرلار.

آریستوتل قدیم یونان علم و فلسفه سی نین دوهارلاریندان اولموشدور. دانتئ او نو " مودریکلر موعلمی " ، ف.انگئلس " ان اونیوئرسال ذکا " ، ک.مارکس ایسه " قدیم یونان فلسفه سی نین ماکئدونییالی ایسکندری " آدلاندیرمیشدیر ¹²².

آریستوتل یازیر: " یارادیجیلیغین پرینسیپی یارادیلان پرئدمئته دئییل، یارادیجی شخصیتده دیر، چونکی صنعت نیین ضرورت اساسیندا یارانماسینا، همچی نین طبیعتن نیین مؤوجود اولدوغونا توخونمور " . " صنعت گئرچکلیک ساحه سینه دئییل، یارادیجیلیق ساحه سینه داخیلدیر " . " هر بیر صنعتین وظیفه سی طبیعتن چاتیشمایان شئیرلی تاماملاماقدان عیبارتدیر " ¹²³.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ائلبینیزم دؤورو مدنیتی ماكدونییالی ایسکندرین (ا.ا. 356-323) یونانیستانی اؤزونه تابع انده رک، شرقه حربی یوروشرلیله باشلاپیر (ا.ا. 334-324).

پلوتارخ یازیر کی، ایسکندر قلبه قازاندیقدا سونرا بؤیوک مدنی-قوروجولوق ایشلری آپاریردی؛ شهرلر سالدیریر، مدنی اوبیئکتلر تیکدیریر، یئنه اولکی کیمی تئاتر تاماشالارینا گئدیر، بایرام شنلیکلرینده ایشتیراک ائدیر-دی. یونانیستاندان اونون یانینا اوچ مین آکتیور گلیمیشدی.¹²⁴

ماكدونییالی ایسکندر شرقده یئتمیشدن چوخ شهر سالدیرمیشدیر. او، بوتون دونیا ایله ایقتیصادی، مدنی، سیاسی علاقه لر یاراتماق و بئله لیکله ده، دونیادا واحد ائللین ایمپیریاسی نین بونؤوره سینی قویماق اوچون یئنی لایحه لر ترتیب ائدیردی.

میثال اوچون، یونانلارین توراندا مؤحکملنمه سی چینله ایپک تیجارتی نین اینکیشافیندا ینی، ایپک یولو-نون سالینماسیندا اساس اولموشدور.

ماكدونییالی ایسکندر خزر ساحیللرینی تدقیق ائتمک مقصدیله ده خصوصی ائکسپئدیسسیا تشکیل ائتمیشدی. او، خزرین " داخیلی دنیز " ، یوخسا، " اوکئان کؤرفزی (خلیج) " اولدوغونو اؤیرنمک ایسته ییردی. گؤرونور، بو ائکسپئدیسسیا-نین اده ائتدیگی معلومات نتیجه وئرمه میشدیر.¹²⁵

پلوتارخ ماكدونییالی ایسکندرین طبیعتن علم اؤیرنمه یه و موطالعه یه مثیلی اولدوغونو گؤستریر. ایسکندر دفعه لرله دئییردی کی، " ایلپادا " حربی شوجات قازانماق اوچون ان یاخشی وسایطدیر. " ¹²⁶

اونون اوخودوغو اثرلرین سییاهیسینی، عادتین، آریستوتئل توتوردو. ایسکندر " ایلپادا " نی همیشه یانیندا، یاستیغینین آلتیندا، خنجرله یاناشی گزدیریردی.¹²⁷

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بۇيوك سرکرده هم ده بۇيوك مطالع چيیدی. اۇزونون گۇستريشيله اونا ائوريبيدين، سوفوکلون، ائسخيلين فاجيعه لرينی، فيلوکسئنين ديفيرامبلارینی گۇندريديلر.

بیر دفعه ايسکندرہ ايران شاهی دارانين ان قيمتلی داشقاشلارلا دولو موجروسونو گتيريرلر.

چار دوستلاريندان سوروشور کی، بو سانديقچايا نه قويسام ياخشيدير. هره بير شئی دئيير، آجاق چار اۇزو " من بورادا " ايليادا " نی ساخلاياجاغام " جاوابيني وئيرير.
128

دئمه لی، حربی يوروشلرينده هومئر هم ده اونون حربی مصلحتچيسییدی. او، آخيلين دۇيوش صحنه لریندن قلبه علمینی اۇيره نیردی.

ايسکندرين اساس دۇيوش سلاحي قيلينچ ایدی؛ چين حۇكمداری اونا حددن آرتيق يونگول، هم ده مؤحکم قيلينچ باغيشلاميشدی.

پلوتارخ معلومات وئيرير کی، ايسکندر عالیملری، يازيچيلاری، آکتیورلاری، عمومیتله، صنعت آداملارینی سئوير و قيمتلنديريدی.

او، فيلوسوفلارلا گۇروشونده اونلارا تورپاق حاقيندا، دنيز حاقيندا، اينسانين ياشايشی، اولومو ايله باغلی سواللار وئيرير، حياتين، يوخسا، اولومون گوجلو اولماسی، اينسانين اۇزونو نئجه ايداره ائتمه سی، اينسان آلاھ اولاييلرمی و س. و... سواللار وئيریدی. گئنيش دونياگۇروشه ماليک چار عالیملری ايمتاحانا چکير و اونلاری قيمتلنديريدی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آذربایجانین انتباه شاعیری نظامی ده ادبی قهرمانی ماکئدونییالی ایسکندری، پلوتارخین یازدیغی کیمی، فیلسوفلار آراسیندا گؤستیریر، اونلارا دونیا، اینسان و بیر چوخ مسله لر حاقیندا اونو ناراحات ائدن سواللار وئردیغینی یازیردی.

نظامی فالئسین، سوکراتین، پلاتونون، آریستوتلین، پورفیری نین (تقریبین 233-304) و ب. فیکیرلریندن ایستیفاده یولو ایله اؤز فلسفی کونستپسیاسینی ایضاح ائتمه یه چالیشیردی.¹²⁹

شاعیرین شخصی فلسفی موحاکیملریله باغلی مسله لره توخونان جمال مصطفیئو بیر سیرا پوئتیک دئیملره آیدینلیق گتیره رک یازیر: " ...ایری-آیری مقاملار ایستثنا اولونماقلا، دئمک لازیمدیر کی، نظامی آنتیک موللیفلردن ایستیفاده زمانی بیرباشا اونلارین اثرلرینه اساسلانمامیش، اؤز معلوماتلارینی، اساسن اوچونجو، دؤردونجو منبعلردن گؤتورموشدور " ¹³⁰

او، " اوچو نجو " ، " دؤردونجو " منبعلر دئینده، عربدیلی مشهور فلسفه تاریخچسی الشهرستانینی میثال گتیریر: " اولا بیلسین، الشهرستانی نظامی نین تاریخی-فلسفی بیلکلبینی اخذ ائدیگی قییمتلی منبعلردن بیریدیر. " ¹³⁰

نظامی ماکئدونییالی ایسکندر حاقیندا منزوم رومانی گنجه ده یاراتمیشدیر. بو، تکجه ادبی نایلیت یوخ، هم ده تاریخی اجتماعی-فلسفی بیر حادیه ییدی.

نظامی شاعیر، فیلسوف، تاریخچی، آسترونوم، ایلاحیاتچی، اینسان خسته لیکلرینه بلد حکیم، دؤولتچیلیک مسله لرله مشغول اولان سیاستچی، پئداقوق، جمعیتشوناس (سوسیولوگ)، حقوقشوناس، اینسانشوناس پسیخولوگ، تدقیقاتچی عالیم

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اولموشدور. نظامی قاباقجیل یونان مدنیتینی، ادبیاتینی، فلسفی فیکرینی گؤزل بیلیردی.

سوکرات (ا. ا. 469/470-399). سوفوکل، ائوریپید و سوکرات ائللادانین ان مودریک اینسانلاری ائلان ائدیلمده، سوکرات دئییبدی: من بیر شئی بیلیرم کی، هئچ بیر شئی بیلیرم، مودریک ساییلان اینسانلار ایسه هئچ بونو دا بیلیرلر.

سوکرات دئییر: " حاقیقت او زامان اوزه چیخیر کی، اونا قارشى عکس فیکیر قویولور "

او، آفینانین کوچه لرینی و مئیدانلارینی گزیب، وطنداشلاری اؤز حیاتلاری حاقیندا دوشونمه یه، اؤز ایچلرینده اولان داهی نین (" دئمون " اون، بیز " ویجدان " آدلاندیریریق) سسینه قولاق آسماغا چاغیریدی.

سوکرات حساب ائدیردی کی، داهیلیک (" دئمون ") هامیدا واردیر، آنجاق اینسانلار دها چوخ اؤز منفعتلرینی گوددوکلری اوچون وطنداشلیق بورجونایوخ، ان چوخ اؤزگله رین فیکرینه قولاق آسیرلار.

سوکرات دئییردی: اینسان هئچ بیر شئی تمثیل ائتمه لیدیر. ائهتیراسلاری، ایدئیلاری، وظیفه لری آنجاق اولیمپ آلاهلاری تمثیل اندیرلر. اینسان آلاّه دئیل. آنجاق اونا آلاّه گوجونده اولان اولمز اورک وئریلیب، اینسان اونون کؤمگیله حیاتدا بوتون فیکیرلرینی و حرکتلرینی تنظیم ائده بیلر.

اینسانین ان بؤیوک قابیلیتی (ایستئدادی) هر جور شرایطده اؤزونه صادق قالماسیدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

هئچ بیر اجتماعی قورولوش، هئچ بیر کس، حتی ان مودریک موعلیم بئله، اونون وطنداشلیق هونرینی (" آرئتینی ") تامین ائده بیلمز.

اینسان وطنداشلیق هونرینی گرک اؤز سییله، گوجو-قوووتیله قازانسین. موعلیمین وظیفه سی اونو بو اخلاقی، معنوی کئیفیته هوسلندیرمک و اوندان بو شخصیت " دوغوشونو " قبول ائتمکدیر.

شخصیت اولاندا، اینسان اؤزومخصوص اولماق قابیلیتی (موستقیلیک) قازانیر کی، بو دا آنجاق اؤزونودرک اساسیندا اول بیلر.

سوکراتین آتاسی داشیونان، آناسی ایسه اوشاق توتان ماماچا اولموشدور. او دئییردی: من اؤز آنامدان نومونه گؤتورموشم: یعنی طلبه لریمین " یئئیدن دوغولوشو " زامانی اوشاق توتان ماماچا رولونو اویناییرام..

سوکرات شهر پولیسی نین (دؤولتینین) وطنداشی کیمی عؤهدهسینه دوشن وظیفه لری لیاقتله یئرینه یئتیرمیش پئلوپونئس موحاریبه سینده اوچ دفعه ایشتییراک ائتمیش، " بئشیوزلر " آفینا شوراسی نین خالق ایجلاسچیسی اولموشدور. بونونلا بئله، طالعی گتیرمه میش، آنتیک روحون درکاولونماز مودریک روحونا چئوریلیمیشدیر.

بو بؤیوک شخصیتین هئچ بیر یازیلی اثری قالمامیش، عومومیتله، او، یازمامیشدیر. سوکرات بئله حساب ائدیردی کی، یازی فیکری لنگیدیر، سؤزون معناسینی اؤلدورور. سوکرات حاقیندا اساس معلوماتلاری اونون طلبه لری پلاتون و کسنوفونت وئرمیشلر.. سوکرات قدیم یونانیستاندا قبول اولونموش وطنداشلیق مزیتلرینی، معنوی دیرلری دریندن اؤیرنمک و اونلارین ماهیتینی آچیب گؤسترتمک ایسته بیردی. بونا گؤره ده او، حاقلی اولراق، آوروپا تاریخینده ایلك دفعه ، اخلاقی فلسفه نین یارادیجیسی کیمی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

قییمتلندیریلیر. سوکراتین فیکرینجه، حیاتدا هر بیر اینسانین اساس مشغولیتی اؤز اورگینی عاغیلا و اخلاق پرینسیپلرینه اویغون شکیلده تربیلندیرمک اولمالیدیر. او دئییردی: " مردلیگین نه اولدوغونو آنلامایان اینسان، مرد اولا بیلمز ". سوکرات فیکرینی بئله آچیقلایردی: " اینسانلار، سیزین ایچینیزده ان مودریکی او کس دیر کی، مودریکلیگین هنج بیر شئییه دیمه دیگینی سوکرات کیمی آنلاسن " ¹³¹.

سوکرات جمعیتین و دؤولتین ایداره ائدیلمه سینی مه-نوی دیرلره باغلیلیقدن گؤروردو.

دونیانین یارانماسی کیمی سواللارلا ماراقلانمیردی، حساب ائدیردی کی، اینسانین قایغیلاری اونسوز دا چوخدور.

سوکراتین حیات طرزی و فعالیتی کؤهنه فیکرلی آفینالیلاری عصبیلشدیریردی.

او، ا.ا. 399-جو ایله عنعنه وی آلاها حؤرمتسیزلیکده، یئنی آلاهی ایلری سورمک جهدینده و فلسفی فیکرلری ایله گنجلرین اخلاقینی پوزماقدن ایتحام ائدیلدی، ایمتیازلی طبقه لر طرفیندن سئچلمیش محکمه ایجلاسچیلاری نین قراری ایله اولوم جزاسینا محکوم اولوندو.

سوکرات دوستلاری نین حبسخانادان قاچماق تکلیفینی ردد ائده رک دئمیشدی کی، قانونا تابع اولماق لازیمدیر. معین ائدیلمیش واختدا ایسه او، زهر ایچیب اولموشدور. قدیم روما ناطیقی و سیاسی خادیمی سیسترون (ا.ا. 106-43) دئییر: " سوکرات فلسفه نی گؤیدن یئره ائندیردی. سوکراتا گؤره فلسفه اینسانی درک ائتمکدیر. سوکرات قرب مدنیتینده شرقین مودریکلیک سسیدیر. " ¹³²

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

سوكرات دئییر: اینسان دونیا یا طبیعتین وئردیگی گۆزله یوخ، اؤز شوورونون، اؤز مدنیته نین گۆزویله باخمالیدیر.

اونون فیکرینجه، سییاستچیلر یازیلیمیش، شاعیرلر، دراماتورقلار ایسه یازیلمامیش قانونلاری اوستون توتورلار.

پلاتون سوكراتی " عصرین ذکاسی " آدلاندیرمیشدیر.

قدیم یونان فیلسوفو پروتاقور (ا.ا.481-411) آلاه-لار حاقیندا بیلگی لازیملی سایمیر، " ...هم سوال مورکبدر، هم ده اینسانلارین حیاتی قیسادیر " دئییردی.

فیلسوف آکراتیل (ا.ا. 5-جی عصر) دئییردی: فلسفه نی او واختا قدر اؤیرنمک لازیمدیر کی، سرکرده ایله ائششک اوتاران آراسیندا هئچ بیر فرق اولمادیغینی گۆره سن. آنتیک سپنکتیسیمین بانسی پیرونون (ا.ا. تقریبین 365-275) فیکرینجه، هئچ بیر شئی تصدیق ائتمک اولماز، بیر حالدا کی، تصدیق اولونانی اینکار ائدن باشقا دلیل ایره لی سورولور.

آنتیک روما مدینیتی

Roma. Kolizej

Imperiva dövü gladiatorların dövüşü

"مدینتیسیز خالق حیاتی موحاریبه سیز تصور ائتمیر". تیت لیوی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

® ائروسکلار ایتالیایا ھارادان گلمیشلر.

© یولی سئزار قالارلا موھاریبھ شراپتیندھ مئموار خاراكتئرلی گوندھ لیک یازیردی.

© قدیم رومادا آکتیورلار، پئداقوqlار و شاعیرلر " کۆلھ ضیالیلار " طبقھ سینھ آید ائدیلیلر، قوللاری ایسھ بورجوزی اؤدھ بیردیلر.

® اثرکن انتبھه ائپوخاسی نین نوماینده سی فرانچئسکو پئترارکا سیسئرونون " ایتیمیش " اثرلرینی تاپمیش و یوکسک قییمتلندیرمیشدیر.

© سیسئرون قتله یئتیریلیمیشدیر.

اگئدونیالی ایسکندرین دونیا خالقلارینی واحید مونارخییادا بیرلشدیرمک ایستگی اونون اؤلوموندن سونرا سوقوط ائتدی. ائللینیزم دؤولتی نین بؤیوک بیر حیصھ سینی ا.ا. 1-2- عصرلدھ روما توتدو. ائله او واختدان دا موھاصیر ایتالیانین اراضیسی آنتیک مدنیتین مرکزی ساییلماغا باشلادی.

لاکین ایتالییا تاریخیندھ ا.ا. 7- عصرین آخیرلاریندا ان قدیم سیویلیزاسییا ائروسک مدنیتی اولموشدور. رومادا حاکیملیک ائدن تارکونیلر سولاله سی نین رنالیغینا (آخیرینجی چار تکبورلو تارکونینی) علم عالمیندھ آرتیق شوبهھه ائتمیلر؛ عکسینھ، اونلارین گۆرکملی سیاسی خادیم اولمالاری بارھ دھ بیر سیرا منبعلردھ معلومات وئریلیر. 133

آیربجا ایقتیصادیاتی و سیاسی خطلی اولان اون ایکی ائروسک دؤولتی بیر فئدئراسییا شکلیندھ بیرلشمیشدی. ائت-روسک اوستالاری مئتال ایستھصال ائدیر، گوزگو و شوشھ

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اشیالاری دوزلدیر، ان ظریف زرگر ایشلری گؤرور، قیزیلدان و فیل سومویوندن قییمتلی صنعت اینجیلری یارادیردیلار.

ائتروسک دؤولتی گنت-گنده گوجلہ نیر و بوتون آپن نین یاریماداسی بویو حاکیملیک ائتمه یه باشلاییر. آرالیق دنیزی نین غربینده یئرلشن باشقا بیر گوجلو دؤولتله ایئتیفاقا گیریر، حربی گمیلرله هوجوما کئچیب یونانلاری اورادان چیخاریر، کورسیکا آداسینی ضبط ائدیر.¹³⁴

ائتروسکلارین بیر خالق کیمی هم اؤزلی نین، هم ده دیل-لری نین منشایی ایندییه دهک تاریخین سیرری کیمی آچیلمامیش قالیر.

ائتروسکلارین منشایی باره ده علم عالمینده، اساسن، اوچ ملاحظه یوردولور: گاه اونلارین دنیز یولو ایله گلدیکلرینی، گاه آلب داغلارینی کئچیب بورادا مسکن سالدیقلا رینی، گاه دا ا 131- عسره کیچیک آسیادان، ینی لیدیادان ائلیکله کؤچدوکلرینی یازیرلار. یونان یازیچسی میتیلنلی هئللانیک اونلارین یونانیستاندان بورایا گلیب چیخدیقلارینی سؤیله ییر.

حالیکارناسلی دیونسی ایسه ائتروسکلارین قدیمدن ایتالیالی (یعنی، آوتوختون) اولدوقلارینی ثوبوتا چالیشیر.

ائتروسک دیلی نین اؤیره نیلمه سینه انتباه ائپوخاسی زامانی آرخئولوژی قازینتیلار نتیجه سینده تاپیلیمیش و تونج اوزرینده حک ائدیلمیش قدیم کیتابه دن سونرا باشلانمیشدیر.

ائتروسکلار، اساسن، اکینچیلیکله مشغول اولوردولار. اکینبچین یئرلری داشلیق اولدوغونا گؤره (توف داشلاری) اونلاری تمیزله ییر، گؤلمچه لری قورودوردولار.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

قیزیلدان کمرلر (توققالار) دوزلدیر و اؤزلری یونان نومونه سینده سیککه لر کسیردیله. ائتروریانین اؤزوندن میس، قونشو ائلبا آداسیندان دمیر چیخاریردیله. ساخسی ایستحصالی و دولوسچولوق چوخ اینکیشاف ائتمیشدی.

ائتروسک تصویری صنعتینده رئالیزم اساس یئر توتوردو. قبیروستو آبیده لرده بئله اسیلزاده لرین، کوبار عایله لرین پورترئتلرینی ایدئاللاشدیرمیر، اولدوغو کیمی وئیردیله. ائتروسک رساملاری دینی موضوعدا یاراتدیقلاری رسملری ده، یونانلاردا اولدوغو کیمی، آلاهلشدیرمیر، عکسینه، داها چوخ اینسانیلشدیردیله.

آنچاق او دونیانین دهشتلی جهننم عذابینا ائتروسکلار یونانلاردان داها چوخ اهمیت وئیردیله. ائتروسک کاهینلری و فالانلاری کسيلمیش حیوانین داخیلی اورقانلاری نین (خصوصیله قاراجییرین) وضعیتینی اساسیندا ایلدیریمین چاماسینا و باشقا طبیعت حادیثه لرینه دایر دوزگون پروفنوز وئیردیله.

بئله لیکله، ا. ا. 2- عصرده " ائتروسک فنی " دئییلن علمی سیستم یارانمیشدی.¹³⁵

ائتروسکلار حربی قلبه لرینی چوخ طنطنه لی قئید ائدیردیله، بو، بیر چوخ باشقا ساحه لرده اولدوغو کیمی، رومالیلار ائتروسکلاردان قالمیشدیر.

ان گوجلو دنیز دؤولتی ساییلان ائتروسک حاکیمیتی داخیلی چکیشمه لر، رومالیلارین عوصیانلی و حربی موداخیله سی نتیجه سینده ا. ا. 510-جو ایلده دئوریلیر.

روما آریستوکراتیاسی قولدارلیق رئیسوبلیکاسینا چئوریلیر. روما جمعیتی نین، اساسن، یوخاری طبقه سی آراسیندا یونان دیلی یاییلماغا باشلاییر، ساققالین دیبدن قیرخدیریلماسی، ساچلارین قیسا ووردورولماسی کیمی یونان عادت-عننه سی ده

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

یایلییر. ائتروسک ایفباسی لاتین دیلینه اویغون سسلی یونان ایفباسی ایله عوض ائدیلییر. همین واختدان اعتیبارن یونان نومونه سی اساسیندا سیککه بوراخیلییر و س.

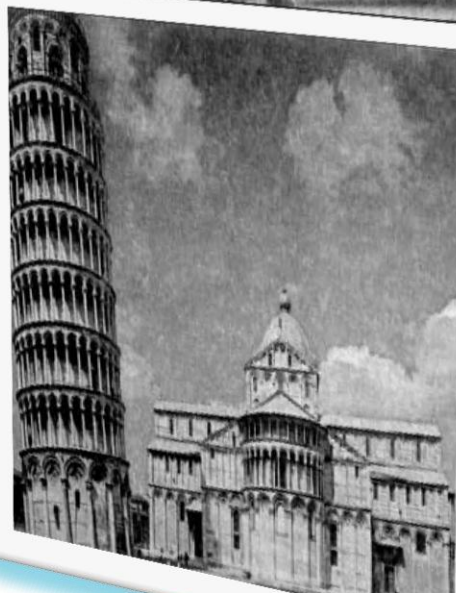
رئسپوبلیکا قورولوشو شرایتینده ناطیقلیک صنعتی مکتبی تسیس ائدیلییر. سناتورلار سناتدا و وظیفه لی شخصلر خالق ییغینجاقلاریندا چیخیش ائدیپ دینلگجیلری-نی اؤز فیکیرلرینه اینانديرماغا چالیشیرلار. ا.ا. 4 عصرده ائتروسک مدنیتی اساسیندا تناترلار آچیلییر و اورایا پروفئسسینوال آکتیورلاری دعوت ائدییرلر. یونان ادبیاتی روما ادبیاتینا گوجلو تاثیر گؤستریر.

گؤرکملی روما یازیچی دراماتورقو پلاوتین (ا.ا. 250-184)، تئرنسی نین (ئ.ه. 195-159) کومئدییا و فاجیه لری، وئرگیلی نین (ا.ا. 70-19) تروپا موحاریبه سیندن بحث ائدن " ائنئیدا " ، لوکرتسی کارین (ا.ا. 1-جی عصر) " شئیلیرین طبیعتی حاقیندا " آدلی پوئمالاری یارانیر.

مشهور روما یازیچیلاریندان آپولئیین (تقریب 124-180)، یووننالین (تقر. 60-127)، پئترونی نین (؟ ائرامیزین 66-جی ایلی)، هوراتسی نین (ا.ا. 65 — ائرامیزین 8-جی ایلی)، اوویدی نین (ا.ا. 43 — تقریب ائرامیزین 18-جی ایلی) یارادیجیلیقلاری گئنیش اوخوجو رغبتی قازانیر.

*"Romul və Remi
mizdirən Kapitoli
canavarı". Tunc.
I. ə. V əsrin əvvəli.*

*Pizada bas kilsə (1063-1160) və kampanila ("əyilən
qüllə"; 1174-1372)*

جوغرافییا و بیولوگیا ساحه سینده استرابونون (ا. ا. 64-63 ائرامیزین 23-24) علمی تراکتاتی، خصوصیه قافازا آید فیکیرلری، تیت لیوی نین (ا. ا. 59-17)، ک.تاسیتین (تقر. 55-120) تاریخ کیتابلاری رومانین شهرتینی و نوفوذونو آرتیریدی.¹³⁵

بو دؤورده واختیله یونانیستانین دؤولت خادیمی اولموش تاریخچی پولیبی (ا. ا. تقر. 201-120) یازی بارادیردی کی، اونون اجتماعی-سیاسی فعالیتینی بوتونلوکله روما ائپوخاسینا آید ائدیرلر¹³⁶

فوکیدیددن سونرا " آنتیک دؤور تاریخی فیکری نین ایکینجی زیروه سی " کیمی تاینان پولیبی بیر مسله نی ایضاح ائتمه یه چالیشیردی:

" نه واخت و نئجه اولدو کی، دونیانین بوتون مشهور تورپاقلاری (ؤلکه لری - ن.ح.) رومالیلارین حاکیمیتی آلتینا دوشدو؟ " ¹³⁷

فیلسوف، یازیچی و شاعیر لوتسی آنئی سننکا (ئرامیزدان اول 1- عصرین سونو ائرامیزین 1- عصری) اولی قول، سونرالار ایسه آزادلیغینی الده ائدن بؤیوک فیلسوف ائپیکتئت (تقر. 50-138)، روما ایمپراتورو مارک آورئلی (121-180) آنتیک یونان فلسفی دونیاگؤروشونو، تاریخی، مدنیتی، جیدی شکیلده اؤیرنمکله، دئمک اولار، هله یئنی ائرانین اولینده ایکن 10 عصر ایتالیا انتباهی نین ایلك جارچیلاری رولوندا چیخیش ائدیردیلر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ناطیقلیک فعالیتینی سرکردنن فعالیتله موقاییسه ائدن بؤیوک اجتماعی سیاسی خادیم مارک توللی سیسئونون (ا.ا. 106—43) بوتون چوخشاخه لی یارادیجیلیغی یوخاریدا دئییلن فیکره حاق وئیریر.

طیب علمینده قاليله نین (تقر.130-200) یئنی کشفلری: نفس بوروسو، بییین و اونورغا سیستئمی ساحه سینده فعالیتی، بو خسته لیکلری موعالیجه اوچون یئنی تیب مکتبلری نین آچیلماسی، ا-عصرین سونلاریندا خریستیانلیغین مئیدانا گلمه سی و عیسی پیغمبرین آلاھین اوغونون اینسان شکلینده خیلاصکار کیمی یئره نازل اولماسی و س. آنتیک روما مدنیتی تاریخی نین پارلاق صحیفه لرینی تشکیل ائدیر.

بونونلا بله، روما ایسکندریه، آفینا، کارفاگن و ب. شهر و اولکه لری ضبط ائدن، دونیایا حاکیملیک ایدیعیاسی ایله ان اوجقار یئرله حربی یوللار چکن، قوشون یئردن میلیتاریست قوللار سلطنتی کیمی تانینیردی.

بؤیوک سرکرده قنئی پومپئیین (ا.ا. تقر. 100-48) قافقازا حربی یوروشو آبانلارین و ایبئرلرین گوجلو موقاویمتینه راست گلیمیشدیر.

روما ایله باغلی منبعلرده یولی سنزار حاقیندا دئییلیر: "و... عئینی واختدا هم قولاق آسیر، هم اوخویور، هم ده مکتوبون سؤزلرینی دیکته ائدیرمیش " ¹³⁸.

پلوتارخ یازیر کی، دنیز قولدورلاری نین اسیرلیگینده اولدوغو اوتوز سککیز گون عرضینده یولی سنزار پوئمالار و نیطق لر یازیر، اونلاری خصوصی طمطراقلا دنیز قولدورلارینا اوخویوردو. ¹³⁹

بؤیوک روما شاعیرلری وئرگیلی نین و هوراتسی نین ادبی اثرلرینده شرق موتیولری گوجلو اولموشدور. ¹⁴⁰

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آلمان فیلسوفو ف.هنگئل دونیا خالقاری نین خاراكتی-ریک خصوصیتلریندن دانیشارکن یازیر کی، رومالیلار " ...مؤوهوماتلا چوخ باغلیدیلر، بونونلا بئله، اولدوقجا سرتدیرلر " 141 .

آلمان فیلسوفو رومالیلارین غدارلیقدان ذؤوق آلمالارینی بئله تصویر ائدیر: " ...یوزلرله آییلاری، شیرلری، پلنگلری، فیللیری، تیمساحلاری، دوقوشولارینی مئیدانا او مقصدله چیخاریلار کی، اونلارین اؤلدورولمه سی زامانی بو تاماشادان حظ آلسینلار. یوزلرله و مینرله قلادیاتور دنیز دؤیوشونون قلبه سی بایرام ائدیلمک گئدیب ایمپراتورو سئویندیرمک خاطیرینه موراجیعتله قیشقیریلار: " ...اؤلومه محکوم اولونانلار سنی تبریک ائدیر! دهشتدیر! حالبوکی اونلارین هامیسی بیر-بیرینی اؤلدورمه لیدیرلر " 142 .

هیندیستانین ایلك باش ناظری جواهرلل نهرهو حبسخانادان قیزینا گؤندردیگی مکتوبلاری نین بیرینده یازیردی: " ...دونیانین هر یئریندن بورایا جوربجور لذیذ یئمک-ر و زینت شئیلری گتیریلردی... بیر یاندا جاه جلال، او بیر یاندا صفالت ایچریسینده یاشایان جاماعات؛ ساده آداملارین بئلینی قیران آغیر وئرگیلر؛ سایا-حسابا گلمه ین قوللارین بئللرینده داشیدیققلاری آغیر زحمت یوکو! حتّی آداملاری موعالیجه ائتمگی ده، فلسفیه مشغول اولماغی دا روما آغالاری، اساسن، یونان کؤله لرینه حواله ائدیردیلر " 143 .

" ..اوردونو اله آلماق اوچون پول تکلیف ائدیلمدی، پولو ایسه یا خالق کوتله لری نین کورگیندن چیخاریر، یا دا ضبط ائتدیکلری اراضیلردن قوپاریردیلار. ایری گلیر منبع لریندن بیر یقول آلوتری ایدی و روما اوردولاری شرقده مونتنظم قول اووونا چیخیردیلار... قدیم یونانلارین مقدس مکانی اولان دئلوس آداسی ان ایری قول بازارینا

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بوتون بو آمانسیز طولملرین و ایشگنجه لرین نتیجه سیدی کی، قدیم ایتالیا دا " گؤرکملی تشکیلاتچی و ماهیر سرکرده " . سپارتا کین باشچیلیغی ایله قوللار دونیاسینین عوصیانی باشلامیشدیر.

سیسئون ایکی جور فعالیت نؤوونو: اینسان لیاقتینی اوجالدان و عئینی قوووه ده اولان " قیلینج " ی و " قلم " ی میثال چکیر، قلبه شوبهه دوغورورسا، او، جومله لر اراسی پاوزالارین تاثیرینی داها آرتیق قییمتلندیریدی.

" ناطیقلیک صنعتی " تراکتاتیندا یازیردی کی، بدیعی نیطقین گؤزللیگی و تاثیرئدیجی قوووه سی اونون " ساده، قیسا و قورو " لوغوندا دئییل، اوسلوبجا " ساده " ، " اورتا " و " یوکسک " اولماسیندادیر. قدیم یونانیستاندا، واختیله پئریکلین، ائسخیلین و دئموسفئنین نیطقلری خاطرالانیر، اولارین دینلگیجیلره عوضسز تاثیریدن دانیشیلیردی.

آنتیک روما تاریخی نین تدقیقاتچیسی سرگئی اوتچئنکو سیسئونون حیات و فعالیتینه هسر ائدیگی اثرینده اونو ایتالیا انتباهی نین ایلك بؤیوک صنعتکاری آدلاندیریر. آنتیک یونان مدنیتی نین پرستیشکاری فرانچئسکو پئترارکا سیسئونون یارادیجیلیغینی اوشاقلیقدان سئودیگینی دئ-بیر و آرتیق چوخدان دونیاسینی دییشمیش (اژادان اول) سیسئونو جانلی بیر اینسان کیمی مکتوبلا موراجیعت ائندیینی یازیردی. سیسئونون بیر چوخ " ایتیمیش " ساییلان اثرلرینی ده پئترارکا تاپیب نشر ائتدیرمیشدیر. اثرکن انتباه ائپوخاسی نین بؤیوک نوماینده سی بوککاچچو و باشقالاری دا " توسکلان مذاکره سی " ، " خئیر و شرین سرحدی " ، " وظیفه لریمیز حاقیندا " ، " دؤولت حاقیندا " ، " کاتون، یاخود قوجالیق حاقیندا " ، " ناطیقلر حاقیندا " ، " لئلی، یاخود دوستلوق حاقیندا " ، " ناطیق " کیمی تراکتات

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

و دیالوکلارین مؤلیفی سیسترونو ایتالیا انتباهی نین بؤوک صنعتکاری کیمی
قییمتلندیریردیله. ¹⁴⁷

سیسترونون و آشاغیدا آدلارینی چکه جگیمیز دیگر تانینمیش اینسانلارین زنگین
یارادیجیلیغینی اطرافلی تحلیل ائدن باشقا بیر تاریخچی یازیر: " ...بوتون گؤستریجیلره
اساسن لوکرتئسی و هولباخ، واررون و دیدرو، سیسترون و وولتئر عئینی معاریفچیلیک
فلسفه سی نین نوماینده لریدیله. " ¹⁴⁸

لاکین فرانسا ائسیکلوپئدیستی، بؤوک یازیچی و فیلسوف وولتئرین " رومانین
خیلاصکاری " آدلاندیردیغی بیر شخصیتین (سیسترونون) اؤز طالعی فلاکتدن
خیلاص اولما بیلمه میشدیر. ¹⁴⁹

سیسترون 64 یاشیندا ایکن قتله یئتیریلیمیشدیر. اونون بوینو وورولموش، ساغ الی
کسیلرک جاماعاتا گؤستریلمک اوچون گمی نین بورنوندان آسیلمیش، کسیک باشین
دیلمینی سانجاقلامیشدیله. قاتیلسه موکافاتلاندیریلیمیشدی واختیله روما خالق
یغینجاغیندا بو مشهور ناطیقه، یازیچیا، دؤولت خادیمینه، فیلسوفا طنطنه لی
شکیلده " آتا یوردون آتاسی " فخری آدی وئریلمیشدی.

" قوی بیزیم ائوه گلنلر قابقاغیمیزا یوخ، اؤزوموزه حیران قالسینلار " " بو گونو
اینده برک توتا بیلسن، صاباحکی گوندن آز آسیلی اولارسان " .

" اجدادلاریمیز یاخشی دئییلر: ال بیر شئی گتیرمه یندن سونرا، قناعتجیل اولماغا
دیمز " .

" کیم حیاتینی سیاحتده کئچیریرسه، نتیجه ده، اونون دوستو یوخ، چوخلو قوناقلاری
اولا بیلر " .

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

" درمانلاری تئز-تئز دیشمک قدر آدامین ساغلاملیغینی الیندن آلان شئی یوخدور ". " سئویلمک ایسته بیرسنسه، سن ده سئو ". " من اؤزومه ائله دوست سئچیرم کی، کیمه گۆره اؤلومه، سورگونه گئتدیگیمی، کیمین یولوندا ووروشدوغومو و حیاتیمی قوربان وئردیگیمی بیلیم ".

" اوز-اؤزومه دانیشیرام: سندن خواهیش اندیرم، احتیاطلی اول و دیقتله فیکیر وئر: آخی، سنین موصاحبیین آخماق آدامدیر ". " خوشبخت او آدامدیر کی، او صاباحکی گونو هیجانسیز گۆزله بیر ".

" آخماق آدامین حیاتی فرحلی اولمور، قورخو ایله دولو اولور، چونکی او بوتون ایشلرینی گله جگه قویور ".

" پارفیا چارینی هدیه سیز تبریک ائتمک اولماز، روشوتسیز ویدالاشماق مومکون دئییل ".

قدیم آتالار سؤزونده دئییلیر: " قلادیاتور مئیداندا قرار چبخایر ".

" دوزگون یاشاماق هامیا آید اولان شئیدیر، چوخ یاشاماق ایسه هئچ کسه... "

" من اونا گۆره موباریزه آپارمادیم کی، تکجه اؤزوم آزاد یاشاییم، اونا گۆره موباریزه آپاردیم کی، آزاد آداملار آراسیندا یاشاییم. "

" بیر کونجده یاشاماق اوچون دوغولمادیم، بوتون دونیا منیم وطنیمدی " بئله بیر ایناملا یاشاماق لازیمدیر.

" اوز نۇقسانینی گۆرمک - ساغلاملیغا دوغرو ایلك آددیم آتماقدیر ". " اولومدن قورخماق، قوجالیقدان قورخماق قدر آخماقلىقدى، آخی، گنجلیکدن سونرا قوجالیق

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

گلیرسه، قوجالیقدان سونرا دا اؤلوم گلیر. کیم اؤلکم ایستمیرسه، او یاشاماق ایستمیر. چونکی حیات بیزه اؤلوم شرطیله وئرلیب، حیاتین یولو دا اونا دوغرودور "

" تورپاق هامینی برابرلشدیریر: برابر دوغولموروق، اؤلنده برابرلشیریک "

" ماکئدونییالی ایسکندر هارادان باشلایب، هارایا آخدیغینی بیلمه دیگی نه قدر چایلاری، دنیزلری کئچدی گئتدی تمکینلی اولماماسی، ایچکی، الینده کی منحوس هئراکل قدحی اونا محو ائتدی "

اورتا عصرلر غربی آوروپا مدنیتی

Roma katolik kilsəsi

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

" بشر تاریخی اینسان معنویاتی نین، قلبین مورککب، زنگین و رنگین حیاتی نین بو درجه عیانی، دوروست، ظریف و تام بیر شکیلده ایفاده سینی وئرن تک-تک صنعتکارلار تانیییر کی، فوضولی بونلارین بیرینجیلریندندیر... رئنسسانس دؤورونون، بؤیوک صنعتین بؤیوک اوغلودور "

میر جلال

® اینکویزیسییا زامانی آوروپانین مدنیت مرکز لریندن اولان ایسپانییادا 30.000 آدم تونقالدا باندریلیمیشدیر.

® واتیکان قالیئییه یالنیز 1992-جی ایلده - اؤلوموندن 350 ایل سونرا برات وئرمیشدیر.

® بؤیوک چین سددی نین اینشاسی واختی اؤلنلرین مئییتینی دیوارلارا هؤرموشلر.

® 13- عصرین گؤرکملی اینگیلیس عالیمی روجئر بئکون اغلی و تجروبه نی ایدراکین اساس مئتودو حساب ائدیردی.

اورتا عصرلر " تئرمینی غربی آوروپادا خریستیانلیغین گئنیش یاییلیغی دؤوره تصادف ائدیر.

1500 -جو ایلده بو تئرمینی هومانیستلر ایشله دنده، آرتیق " اورتا عصرلری " آنتیک دؤورون " قیزیل عصری " ندن مین ایلیکلر آییبردی. بو دؤور غربی آوروپادا فئودالیزمین یارانماسی، اینکیشافی و داغیلماسی کیمی سچییلندیریلیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آروپانین حیات طرزینده کی دیشیکلیکلر، ائلجه ده اورتا عصرلر مدنیتی شهرلرین یارانماسی ایله علاقه دار اولموشدور. آروپانین بیر چوخ اولکه لرینده اھالیسی-نین سای یگیرمی مینی کئچن ایری شهرلر مئیدانا گلیردی.

و-ایخ عصرلرده غربی آروپا اولکه لرینده بوتون مک-تبلر پروقراملار ترتیب ائدیر، طلبه لری اؤز لری سئچیب گؤتوروردولر. اساس وظیفه راهیبیلر یئتیشدیرمک ایدی؛ اونلارین تعلیم-تربییہ سیله مشغول اولوردولار کی، گله جک-ده کیلسه یه خیدمت ائتسینلر.

کیلسه مکتبلرینده آنتیک دؤوردن قالان: قراما-تیکا، ریتوریکا، منطق، جبر، هندسه، آسترونومییا، موسیقی کیمی علملری ده تدریس ائدیردیلر. طبیعیدیر کی، بو فنلر کیلسه اساسنامه لرینه او یغون شکیلده آپاریلیردی. کوبار دایره لرینه منسوب مکتبلر ده فعالیت گؤستریردی کی، بورادا تحصیل آلان گنجلره وئرلن تعلیم-تربییہ کیلسه کاریراسی گودوردو.¹⁵⁰

1200-جو ایلهه پاریس اونیورسیتتی، 13- عصرده اینگیلتره-ده اوکسفورد و کئمبریج اونیورسیتتلی آچیلیمیشدی. 15 عصرین سونلارینا یاخین آروپادا 65 اونیورسیتت فعالیت گؤستریردی کی، اونلاردا دا محاضره لر لاتین دیلینده آپاریلیردی.

علم و تحصیلین بئله اینکیشافی مدنیتین بوتون ساحه لرینده اؤزونو گؤستریردی. بونونلا یاناشی، خریستیان-لیق تکیدله اؤیره دیردی کی، اینسان طبیعتی اعتباریله زیفدیر، گوناھ ایشلمته یه مئیلیدیر؛ بو ناقضلیکدن او، آنجاق کیلسه لرین کؤمگیله خیلاص اولاییلر. بئله لیکله، فئودال جمعیتلرینه تاثیر گئت-گنده گوجلنن خریستیان کیلسه لری، اصلینده، اونلاری ایداره ائتمه یه چالیشیردیلار.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

رومادا باش کئیشیلر اؤزلرینی " پاپا " اعلان ائتمیشدیلر، بونون دا سیاسی فونکسییالاری وار ایدی. بوتون بونلار اونونلا نه-تیجلندی کی، غربی روما کاتولیک و شرقی - یونان پراووسلاو کیلسه لری آراسیندا دونیا خریستیانلیق عالمینه رهبرلیک ایدیعاسی اوستونده ضیدیت باریشماز خاراکنتر آلدی. دونیا خریستیان کیلسه لرینده مختلیف اساسنامه لر قبول ائدیلدی. لاکین دینه اینام رمزی کیمی قبول ائدیلن اساسنامه بوتون خریستیانلار اوچون مجبوری ائلان اولوندو. بو خریستان تعلیمی نین اساس مودعالاری بئلیدی: عیسی پیغمبرین یئنیندن دیریلمه سینه، اونون اؤلوه دیریلتمه سینه اینام و اوچ صیفته بیرلشمیش آلهه اوبرازی نین اولماسی. بو، بئله ایضاح اولونوردو کی، هر اوچ صیفته آلاه واحیددیر: دونیانی یارادان آلهه - آتا، بوتون گوناھلاری باغیشلايان عیسی پیغمبر، ینی آلهه اوغول و آلهه مو-قددس روح (وچ اوقنوم). بونلارین هر اوچو برابر دی و بیر-بیرینی تاماملاییر.¹⁵¹

بئله بیر واختدا یئنی، یئرئتییک دینی تعلیم یارانندی. بو تعلیمه گؤره، عیسی پیغمبر ده، مقدس مریم آنا دا ایلاهی وارلیق دئییل، عادی بشردیرلر، اونلار دا اینسانلار کیمی دوغولور، یاشاییر و اؤلومه محکومدورلار.¹⁵²

دین خادیملری ایسه بو تعلیمی بدعتچیلیک، کوفر، جفن-گییات، دؤنوکلوک کیمی قییمتلندیریردیلر. روما کاتولیک کیلسه سی تکیدله ایناندرماق ایسته ییردی کی، اینسانلارین داخیلینده شیطان وار، بو شیطان قادینلاردا خصوصیله یئرلی-یاتاقلی قرار توتوب و اونلاری شر ایشلر گؤرمه یه وادار ائدیر. قادینلاری بو شردن آنجاق کیلسه لر خیلاص ائده بیلر. بو مقصدله ده عیسی پیغمبرین آدی ایله کیل-سه محکمه لری قورولور، اؤلوم جزالاری کسلیلدی.

*Yan Qus fikrindən
dönmədiyinə görə 1415-ci ildə
tonqalda yandırılmışdır*

اورتا عصرلرده آوروپا مدنیتینده اینکوئیزیسیا (لاتین دیلینده آختاریش، تحقیقات، تعقیب دئمکدیر)، یعنی گیزلی تعقیبلر مرحله سی (13-عصر) باشلاندى و علم خا-دیملری، یارادیجی ضیالیلار، قاباقجیل دوشونجه صاحیبلری آغیر جزالارا معروض قالدیلار.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اینکویزیسیا زامانی آوروپانین مدنیت مرکز-لریندن اولان ایسپانیادا 30.000 آدم تونقالدا یان-دیریلیمیشدیر.

اینکویزیسیا آوروپانین بیر سیرا اولکه لرینده گئنیش یاییل-میشدی. 1401-جی ایلده پراقا اونیورسیتتی نین پروفئسسورو، سون-الار ایسه فلسفه فاکولته سی نین دئکانی یان قوس کیلسه لرین صاحب چیخدیغی تورپاقلارا یئنیندن باخیلماسینی و ایصلاحتلار کئچیریل-مسینی تکیدله طلب ائتدیگینه گؤره حبس ائدلمیش، 1415-جی ایلده کئشیشلرین فیتواسی ایله بیدتچی کیمی اوددا یاندیریلیمیشدیر.¹⁵²

محکوم اولونانلاردان نینکی گوناھلارینی بوینونا آلماسینی، هم ده خفییه لیک ائدیپ، باشقاسینا بؤھتان آت-ماسینی، اوزونه دورماسینی طلب ائدیردیلر.

روما کاتولیک کیلسه سی نین ایسته دیگینی دئمه ین، اؤز عاغلی، ذکاسی ایله سئچیلن شخصیتلری آلاھین دوشمنی کیمی قلمه وئریر و اولنلرین اینسان جیلدینده دونیایا گلدیگینی، اصلینده ایسه، " ایلیس "، " شیطان "، " جادوگر " اولدوغونو " ثوبوتا یئتیرمکله " اوددا یاندیریدیلر. ایتالیان فیلسوفو، شاعیری و در-ماتورقو جوردانو برونو (1548-1600) اوکسفورد اونیور-سیتتینده کی دیسکوسسیا زامانی یئرین گونش اطرافیندا فیرجوردانو برونو (1548-1600) هوللاند فیلسوفو و سیاسی عقیدهسینه گؤره 1600-جو ایلده خادیمی سپینوزا باروخ تونقالدا یاندیریلیمیشدیر (بئندیکت) 1656-جی ایلده عقیده سینه گؤره یهودی اجتماعیتی طرفیندن لنتلنمیش و جمعیتدن قووولموشدور یان قوس فیکریندن دئمه دیگینه گؤره 1415-جی ایلده تونقالدا یاندیریلیمیشدیر

لانماسی باره ده کوپرنیک نظریه سی نین تحلیلینی وئردیگینه و عقیدهسیندن دئمه دیگینه گؤره ایتالیادا حبس اولونموش، دؤنوک کیمی محاکمه اولونراق، روما زیندانینا

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

سالینمیشدیر. اونا رسمی شکیلده اؤلوم جزاسی کسيلمیش، آغزینی تیخاجلا یوموب 1600-جو ایل فئورالین 17-ده تونقالدا یانديرمیشلار.¹⁵³

ایتالیان فیزیکی و آسترونومو قالیلئی ده (1564-1642) " قاتی دؤنوکلر " سیراسیندا محکوم ائدیلمیش، عؤمرونون سون سککیز ایلینی حبسخانادا کئچیرمیشدیر. واتیکان قالیلیه یالنیز 1992-جی ایلده، اؤلوموندن 350 ایل سونرا برات وئرمیشدیر.¹⁵⁴

روما کاتولیک و پراووسلاو کیلسه لری بیر-بیرینی بئلجه تقیب ائتمیش، اصلینده ایسه، خریستیان خریستیانی قیرمیشدیر.

بونون باشقا بیر آنالوقونو بیز تورکییه، آذربایجان و ایران تاریخینده سنی-شيعه مسله سینده گؤروروک. روس چاری 1- پیوتر 1725-جی ایلده یازدیغی وصیتینده بو قارداش قیرغینلارینی خریستیانلارین الینده " کسکین سلاح، باسیلماز اوردو " کیمی قییمتلندیرمیشدی.¹⁵⁵

روس چاری توصیه ائدیردی کی، بو سلاحدان و اوردودان ایستیفاده ائده رک، " ...همیشه تورکییه ايله ایران آراسیندا فیتنه-فساد یاراتماق لازیمدیر " .¹⁵⁶

هله تاریخ قده رکی دؤورلردن بری آزغینلاشمیش دؤولت باشچیلاری، دیکتاتورلار، سونراکی زامانلاردا ایسه روما کاتولیک و پراووسلاو کیلسه لری نین باش کئشیشلری کیمی دین خادیملری علمین، مدنیتین اینکیشافینا همیشه مانع چیلیک تورتمیش، آزاد، یارادیجی فیکیرلی اینسانلاری محو ائتمیشلر.

ا. 221-جی ایلده چینده حاکیمیتی اله آلان تسین شیخوآندی " کیتابلاری تونقاللار، عالیملری خندکلره! " شعاعرینی ایره لی سورموش و کیتابلاری، ائلجه ده

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

دیرلی آداملاری گیزله دنلری اینشاسینا باشلادیغی بویوک چین سددی نین تیکینتیسینده ایشله مه یه گؤندرمیش، تیکینتی زامانی اؤلنلرین می-ییتینی دیوارلارا هؤردورموشدور..

1. 4-5 عصرلرده قدیم آسسوریا دؤولتینده چارلار اسیرلرین دیلرینی بوغازیندان قوپارمیش، دیری-دیری دریلرینی سویدورموش، یاندیرمیش، تیکه-تیکه دوغراتمیش و گیل لؤوحه لر اوزرینده فخرله خاطرله یازیلاری قویوب گتتمیشلر.¹⁵⁷

13-عصرده آوروپادا باشلانان اینکویزیسیا اسپانیادا خصوصی دئکرتله یالنیز 1834-جو ایله قاداغان ائدلمیشدیر.¹⁵⁸

لئنین " .. حکمرانلیغی نین ائله ایلك گونلریندن - 1920-جی ایل آپرئلین 29-دان، آذربایجانین چیچکلنمه سی نامینه ایشله یه بیله جککسیرین هامیسینی آرادان گؤتورمک خطینی حیاتا کئچیرمه یه باشلادی " .¹⁵⁹

بوتون بو مشققلره و اولوم جزالارینا باخما-یارق، خالقار اؤز مدنی ایرسینی قورویوب ساخلا یا بیلیر، علمین و صنعتین مختلیف ساحه لری آوروپا اولکه لرینده اینکیشاف ائتدیریلیردی.

هله 10-11 عصرلرده اسپانیانین عالی مکتبلرینده فلسفه، جبر، فیزیکا، آسترونومییا، تیبب، حقوق، موسلمان ایلاحیات علمی تدریس ائتدیلیردی. غربی آوروپادان، یاخین و اورتا آسیادان گلیب اورادا تحصیل آلیردیلا.

13- عصرین گؤزکملی اونیورسیتئت عالیمی، میلیتجه اینگیلیس روجئر بئکون کیلسه نوفوزلولارینی دئیل، عاغلی و تجروبنی ایدراکین اساس مئتودو حساب ائتدیردی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اورتا عصرلرده آوروپا مدنیتی نین آپاریجی ساحه لریندن بیرى علمی تدقیقاتلارلا یاناشی، ادبیات اولموشدور.

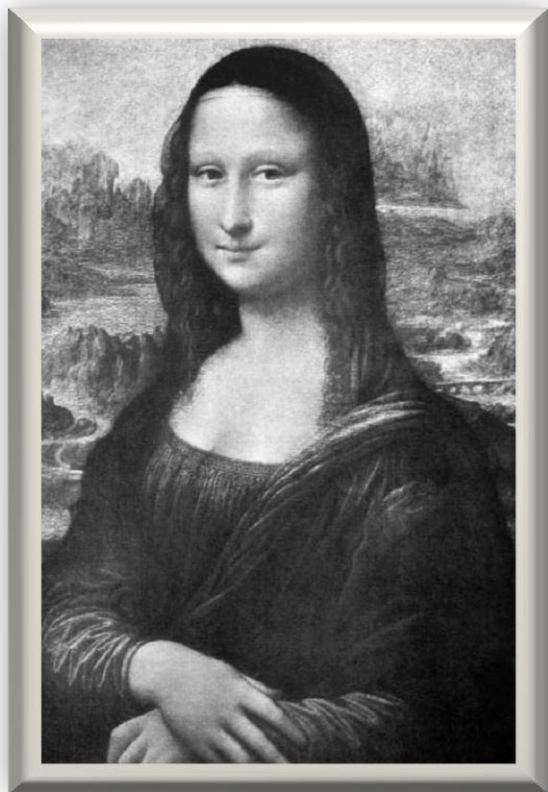
فرانسىز خالقى نین ادبى آبیده لریندن اولان " رولاند نغمه لرى " نده بؤیوک کارلین ایسپانییا حربى یوروشلرى زامانى قراف رولاندین گؤستردیگی قهرمانلیقلار و مردلیکله هلاک اولماسى اؤز عکسینی تاپمیشدیر.

" نوبئلونق حاقیندا نغمه لر " اثرینده و عصرین اووللرینده بورقوندییا کرالیغى ایله هونلار آراسیندا باش وئرن دؤیوش صحنه لرى تصویر ائدیلیر. بو ائپوس آلمان خالقى نین 12-13 عصرلرده یاراتدیغى ان گوجلو ادبى آبیده لردن ساییلیر.

بیزانسدا و کونستانتینوپولدا مقدس سوفییا کیلسسى نین تیکلمه سی، موزایک ناخیشلارین و قوبه لرین یارانماسى، آلمانیا، فرانسادا، اینگیلتره ده قوتیک اوسلوبدا معمارلیغین اینکیشافى - سونسوز اینشاتا مئیدانلاری نین، شهرسالما پرنسیپلری نین یئنی-یئنی دینی-فلسفى دونیاگؤرؤشلرین فورمالاشماسیندان خبر وئیردی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

انتباه ائبوخاسی مدنیتی

**Leonardo da Vinci. "Mona
Liza("Cokonda")Təqr. 1503.**

لئوناردو دا وینچی. "مونا لیزا" ("جوکوندا"). تقر. 1503.

"اینجه صنعتین یالیز داریخدیریچی نوووندن باشقا، بوتون نوولری گۆزلدیر "

وولتئر

© الیگیئری دانتی مؤوجود دؤولتده کیلسه رهبرلیگینی قبول ائتمیردی.

© انتباه ائپوخاسی محبت لیریکاسی نین ایلک یارادیجیسی فرانچسکو پئترارکادیر؛
بئلینسکی بو محبتی " ایدئال محبت " آدلاندیرمیشدیر.

© لئوناردو دا وینچی نین یاراتدیغی صنعت اثرلریندن علاوه ، یئددی مین چاپ
ورقی حجمینده الیازماسی و جیب دفترینده قئید-لری اولموشدور.

© 1203-جو ایلده اوروپادا صلیب یوروشلرینه قیزغین چاغیریشلار گئتدی و ایताल
یادا، ایسپان یادا نکوز س یا مئیدان سولادیغی واختلاردا نظامی آرتیق اوروپا اثرکن
انتباهینی قاباقلامیش، هومان ستفکرلرن بشرییته یادگار قویوب گئتمیشدی .

انتباه ائپوخاسی مدنیتی آوروپادا فئودالیزمدن کاپیتالیزمه کئچید مرحله سینى،
هومانیست دونیا-گۆروشه اساسلانان سیویل مدنیتین فورمالاشماسینی و دینی
میستیکا ایله علاقه لری قوران علمین، اینجه صنعتین بوتون ساحه لرینه آیدان
یوکسک کئیفیتلری اؤزوندە جەملشدیرمیشدیر.

غربی آوروپادا انتباه ائپوخاسی صنعتکارلاری اؤز یارادیجیلیق ایمکانلارینی آنتیک
دؤور اینجه صنعتینی دیرچلتمک (انتباه دا همین معنایی ایفاده ائدیر - ن.ح.)

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ایستقامتینده سفربر ائتمیشلر کی، بیمونلا دا کئچمیشین صنعت اینجیلرینه خاص اولان بدنله روحون هارمونیبیاسینی، اینسان حسلرینی، دوغولارمی و اینتئلئکتکی وحدتده گؤسترمه یه نایل اولموش، مدنیتی موترققی واسیطه لرله اینکیشاف ائدیرمیشلر.

انتباه ائپوخاسی - یوکسک اینسانی کئیفیتلرین اعجازکار صنعتکارلیقلا ایفاده سینه گؤره، اساسن، اوچ مرحله یه بؤلونور: اولاردان بیرینجیسی اثرکن مرحله، ایکینجیسی زیروه (یاخود، چیچکلنمه) مرحله سی، اوچونجوسو ایسه گنجیکمیش انتباه مرحله سیدیر.¹⁶⁰

غربی آوروپادا انتباه ائپوخاسی، عومومیتله، 13-16 عصرلری احاطه ائدیر.¹⁶¹

انتباه ائپوخاسی نین تصویری صنعت، معمارلیق، هنیکلتراشلیق، پوئزییا، دراماتورگیا و ب. ساحه لر اوزره گؤرکملی نوماینده لری یئتیشمیشدیر.

اثرکن انتباهین بشیگی باشیندا: "ایلاهی کومئدیا" اثری نین مؤلیفی عالیگیثری دانتئ (1265-1321)، "گله-جک نسیلله مکتوب" و محبت لیریکاسی نین یارادیجیسی فرانچسکو پئترارکا (1304-1374) و مشهور "دئکامرون" اثری نین مؤلیفی جوواننی بوکاکاچچو (1313-1375) دایانیردیلا.

آ.دانتئیه گؤره، آزاد فیکیرلر سؤیله مک اوچون، بیرینجی نؤوبه ده، اینسان شخصیت کیمی یئتیشمه لی و هومانیست اولمالیدیر. بونون عومده یولونو او، سربست دوشونجه نین کیلسه احکاملاریندان تام خیلاص اولماسیندا گؤروردو.

"ایلاهی کومئدیا" اثرینده شاعیرین او دونیا یا سیاحتی، جنت، جهنم، تمیزلیک، عالمی تصویر اندیلیر. اونون جهنمده گؤروشدیو رنال تاریخی شخصیتلر-له یاناشی،

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

میفیک اوبرازلار دا اولور. شاعیر اونلارین عئیبجر وضعیتده دوشدوکلرینی گؤستریر. بوتون بو سیاحتلری زامانی اونو مودریکلک و گؤزللیک رمزی کیمی تقدیم اولونان سئوگیلیسی بئاتریچی موشایعت ائدیر .

اصلا ائتروسک اولسا دا، دانته نین دوغما و سئوملی شهری فلورنسییا ایدی. بئاتریچینی ده بورادا گؤروب سئومیش-دی. دانتی اورتا عصر شهری نین هؤکومت عوضو سئچیلیمیشدی.

بؤیوک صنعتکار " ایلاهی کومئدیا " پوئماسیندا کیل-سنی تنقید ائدیگینه گؤره حکومت عوضولوگوندن کنارلاشدیریلیر و فلورنسییادان کؤچوب گئتمه لی اولور، کیلسیله آچیق موباریزه یه گیریشیر. پروتستانت کیلسه سی اولمادیغی واختلاردا، دانتی اؤزو کاتولیک ایدی.

پوئمانین " جهنم " حیصه سینده یوکسک وظیفه لی روحانیلرین گوناھلاری مذاکره ائدیلیر و آچیق ایهام وورولور کی، جهنمده کاتولیک کیلسه سی نین باشچیسی وییی پاپا بونیفاتسینی گؤزله ییرلر.

دانتی مؤوجود دؤولتده کیلسه رهبرلیگینی قبول ائت-میردی. او ایسته بیردی کی، ماکئدوننیالی ایسکندرین قورماغا چالیشدیغی (ئتروسک سویلیزاسیاسی کیمی) " دونیا مونارخییا-سی " اولسون، کیلسه اونا تاثیر ائتمه سین، خالق حاقیندا دوشون-سونلر، یئر اوزونده امین-آمانلیق، فیروانلیق اولسون.¹⁶²

جمعیته رمزی اوبرازلار واسیطه سیله فاش ائله ین داھی شاعیر عصرین فؤوقونده دایانیر و دوشدویو لابیرنتدن چیخیش یولو آختاریردی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

"ایلاهی کومئدییا" بئله باشلاپیر کی، اثرین باش قهرمانی، مؤلیف اؤزو قوصورون، قباحیتین، چاشقینلیغین پروتوتیپی اولان مئشه ده (مئشه - رمزی معنادا جمعیتی تمثیل ائدیر) یولو ایزی ایتیریر و اوچ ایرتیجییا: دیرباش، قیوریم توکلری بیر-بیرینه قاریشمیش چۆلپیشیگینه، حاکیمیتپرستلیگین، شۆهرتپرستلیگین، طاماحکارلیغین پروتوتیپی "توکلنمیش مظلوم" شیر، "آریق، آج-یلاواج" دیشی جاناوارا راست گلیر و روما شاعیری وئرگیلی نین روحونون کۆمگیله "یئنی یول" آ چیخیر.¹⁶³

گۆروندویو کیمی، دانتئ اثرینی رمزلر اوزرینده قورور، اوخوجوسونو دوشونمه یه و متنالتی معنالاری درک ائتمه یه چاغیریر؛ پوئمانین ایدئئاسینی دا محض بو معنادا ایضاح ائدیردی: "پوئما گرک بشریتین خیلاصینی و خوشبختلیگینی آلتئقوریک شکیلده گۆسترسین" ..

ف.پئترارکانین سئوگیلیسی لاورانین اؤلومونه حسر ائتدیگی لیریک اثرلر ایسه شاعیرین ان اولوی، ان بشری حسلری نین ایفاده سی کیمی قییمتلندیریلیر. اونون اورتا عصر ظولمتینه قارشى آیدین فیکیرلری، مورتققی ایدئئالاری بو بؤیوک صنعتکارین انتباه ائپوخاسی نین بیرینجی اینسانی، بیرینجی هومانستی سوییبه سینه یوکسلمه سینه گتیریب چیخارمیشدیر. گۆرکملی صنعتکارلار فئودالیزم ایدئولوگیاسی نین مؤحکم دایاقلاریندان بیرى اولان کاتولیک کیلسه سی علئیه نه باریشماز موباریزه آپاریر، حیاتا، اینسانا محبت روحوندا اثرلر یازیردیلار. انتباه ائپوخاسی لیریکاسی نین ایلك یارادیجیسی پئترارکا اولموشدور؛ بئلینسکی اونون محبتینی "ایدئال محبت" آدلاندیرمیشدیر.¹⁶⁴

**İkelanclo Buonarroti.
Müqəddəs ailə”.**

Fərhad dağı yarıq”.

**Q.Xalqov (Nizaminin "Xosrov
və Şirin" əsərindən).**

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

پئترارکانین " سونتلر " ی، " آفریکا " پوئماسی، " منیم ایتالیا " اثرلری و لیریکاسی اونا شهرت چلنگی قازاندیرمیشدیر.

یئنی دونیانین شفقلرینه غرق اولان بیر اؤلکه کلاسیک خاراكتئرلر و الچاتماز کلاسیک صنعتکارلار یئتیرمیشدیر، دئین ائنگئلس، داهی شاعیر پئترارکا ایله داهی سرکرده هارربالدی نین آدلارینی یاناشی چکمیشدیر.¹⁶⁵

پئترارکا " اؤز ایتالیا سینی " میللی بیرلییه سسله ییر، خیردا یئرلی فئوداللارین بیتیب-توکنمه یین چکیشمه لری نین نتیجه سینده خارجی اؤلکه عسگرلری نین تاپداغی آلتدا قالان " وطنین قانلی یارالارینی ساغالتماغا " چاغیریردی.¹⁶⁶

پئترارکانین موعاصیری و یاخین دوستو جوواننی بوککاچچو " دئکامرون " اثرینده فلورئنسییا دین خادیملری نین ترکی دونیالیغینی لاغا قویور و اونلارین اخلاقسیزلیغینا گولوردو. او، زادگانلارین توفغیلی حیاتینی ایفشا ائدیر، حاکیملرین موستبیدلیگینه قارشى رئسپوبلیکانی مودافییه یه قالخیردی. بوککاچچو خریستیان دینینه ده، باشقا دینلر کیمی، عینی گؤزله باخیر، هئج بیر فرق قویموردو.¹⁶⁷

هومانیست ایدئالا خیدمت ائدن ج.بوککاچچو رئالیست اوسلوبدا یازدیغی نووئللاردان عیبارت " دئکامرون " کیتابیندا اینسانین معنوی گؤزللیگینی ترنوم ائدیردی.

" دئکامرون " یوز نووئللاردان عیبارتدیر. اثرده 1348-جی ایلده فلورئنسییادا، تاون ائپیدمیاسی یاییلان زامان قیزلی-اوغلانلی اون نفر گنجین شهر اطرافى ویللارارا گندیب، اون گون عرضینده، باشقا ایلنجه لرله یاناشی، هره سی نین هر گون بیر نووئلا دانیشماسی تصویر ائدیلمیر.

دانتی، پئترارکا، بوککاچچو ایتالیا ادبی دیلی نین یارادیجیلاری ساییلیر.¹⁶⁸

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

انتباهین زیروه مرحله سی، اساسن، ایتالیانین بؤیوک موتفککیر صنعتکارلاری لئوناردو دا وینچی (1456-1519)، رافائل سانتی (1483-1520) و میکئلانجئلو بونارروتی (1475-1564) کیمی نهنگ صنعتکارلارین آدلاری ایله باغلیدیر.

بو شخصیتلرین واختیندا ایتالیا مدنیتی چیچکلنمه مرحله سینه قدم قوبور. اینسان حاقیندا، اونون یوکسک بشری وظیفه لری حاقیندا یئر اوزرینده صنعت دیلیله داها گوجلوسۇز دئییلیر.

لئوناردو دا وینچی بشر تاریخینده بؤیوک ایستعدادا و چوخشاخه لی یارادیجیلیق قابیلیتینه مالیک اولان اینسانلاردان بیر کیمی قییمتلندیریلیر. او رسام، اینجه صنعت نظریه چیسى، هئیکلتراش، معمار، ریاضیاتچی، فیزیک، آسترونوم، فیزیولوگ، اینسان آناتومیاسی اوزره موتخصیص کیمی علمین و صنعتین مختلیف ساحه لرینه آید قییمتلی ملاحظه لر سؤیله میش، اولاری کشفلریله زنگینلشدیرمیش، آپاردیغی تجروبه لرین نتیجه لرینی ثبوت ائتمیشدیر.

بو داهی صنعتکارین یاراتدیغی صنعت اثرلریندن علاوه یئددی مین چاپ ورقی حجمینده الیازمالاری و جیب دفترینده قئیدلری اولموشدور.

بؤیوک صنعتکارین میلانداکی سانتاماریا دئلا قراتسیئی کیلسه سی نین دیوارلاریندا ایشله دیگی فرئسکالارین (ناخیشلارین - ن.ح.) بیرى " گئجه نین سیرری " آدلانیر. اورادا سیرلی گئجه نین بیر آنی تصویر ائدیلیر: عیسی پیغمبرین طلبلرینه دئدیگی " ایچینیزدن بیر نفر منه خیانت ائده جک " سؤزلریندن سونرا اولارین اوزونده کی کسکین میمیکالار، گؤزلرینده کی شوبهه و هیجان حسلری ائله ایفاده لی و آیدین شکیده وئرلمیشدیر کی، داها پیغمبرین سؤزلرینه هئج بیر شوبهه یئری قالمیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

لئوناردو دا وینچی نین دونیادا مشهور اولان رسم اثرلریندن بیرى ده " مونا لیزا " پورترتیدیر. بو اثرى رسسام گنج فلورنسیالی قادى نین اری نین آدیلا دا آدلاندیرمیشدیر: " جوکوندا " .

اثرین سون درجه درین معناسی صنعتکارین یوکسک ایدئالی " جوکوندا" نى انتباه ائپوخاسی نین رمزینه چئویرمیشدیر.

لئوناردو دا وینچی کیمی صنعتکارلارین یارادیجیلیق سیرلرینی آچماق، اولناری درک ائتمک اوچون او بؤیوکلوک زیروسینه اوجالماق لازیم گلیر. " مونا لیزا " نین اوزونده کی تبسسوم بئله یارادیجیلیق سیرلریندندیر. شئکسپیر صحنه ایچریسینده صحنه (تله صحنه سی) یاراتدیغی کیمی، لئوناردو دا وینچی ده پورترت ایچینده پورترت (تبسسوم پورترتی) چکمیش و بونون معناسینی درک ائتمگی تاماشاچی نین عؤده سینه بوراخمیشدیر. بونا گؤره ده بو تبسسوم هر عصرده بیر جور قبول ائدیلمیش، گنج قادى نین ظاهیری گؤرکمیله یاناشی، داخیلی عالمی ده مارق دوغورموشدور. دئملی، فیرچا اوستاسی پورترتده تصویر اولونان اینسانی نینکی ظاهرین، هم ده داخیلین گؤسترمیشدیر. هر کس اونا بیلک سوییه سینه، دؤوقونه و دونیاگؤروشونه گؤره معنا وئرمه یه چالیشیر.

یازیرلار کی، " جوکوندا " آرتیق مشهورلاشانان سونرا بیر اینگیلیس حکیمی پورترتین اوزونده کی تبسسومه دیقتله تاماشا ائدیپ، سینیورا حامیله دیر، - دئمیشدیر؛ چونکی اللریله قارنی نین اوستونو، تصادفی بیر شئیدن زده توخونماسین دئییه، اهماللا اؤرتموشدور.¹⁶⁸

ف.هنگئل محبتین و رومانیک پوئزیانین تاثیر گوجونو ایضاح ائدرکن یازیردی: " ...بیز بونا رئسپوبلیکانین محویندن و اخلاقی حیاتین پوزولماسیندان سونرا عئینی-له

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

روما پوئزیاسیندا دا راست گلیریک، محبت آرتیق بۇیوک، یاخود کیچیک درجه ده حسی ذۇوق منبعیینه چئوریلیر.

...پئترارکا محض بو وضعیتدن فانتاستیک دوغان محبتی ابدیلشدیردی، ایتالیا موحیطینده تربیله-نن هراتلی اورگین بدعی ایفاده سی نتیجه سینده دینله دوغمالاشدی. پئترارکا اۇزو ده اۇز سونئترلینی گولمه لی، ایلنجه لی ساییردی و فیکیرلشیردی کی، لاتین شعريله و نسرله یازدیغی اثرلرله شؤهرتلسین. دانتئ ده بئاتریچئییه اولان محبتینی ابدیلشدیردی، شۇلنن بو سئوگی سونرادان اونون روحانی محبتینه چئوریلدی... "

آلمان فیلسوفو بو روحانی ائنئرزئی نین تاثیريله یارانان یوکسک صنعت اثرینی قییمتلندیره رک دئییر کی، موللیف هئچ کسین جسارت ائدیپ اۇز اوزرینه گۆتوره بیلمه دیگی وظیفه نی اینسانلارا معنوی جهتدن حاکیملیک ائتمک وظیفه سینی اۇز اوزرینه گۆتوردو و "اونلاری جهنمه، تمیزلیک اولان یئر، یاخود گۆیلره " گۆندردی.

...ونون عکسینه، بوککاچچو اۇز پارلاق نووئللاریندا هئچ بیر اخلاقی تعیینلره ائیھام وورمادان، محبتین گوجونو قیسمن سئوگیه خاص اولان ائھتیراسلاردا، قیسمن ده اونلارین یونگول، آرسیز اولدوغونو تصویر ائدیر و اۇز دؤورونون، اۇز اؤلکه سی نین داخلی عالمینی گۆزوموز قارشى-سیندا آچیب گۆستریر " 169.

زیروره انتباه مرحله سینده تصویری صنعتین و می-مارلیغین گۆرکملی نوماینده سی رافائل سانتی اۇزوندن سونرا بۇیوک بدعی ایرس قویوب گئتمیشدیر: سانتا-ماریا دئلا قراتسیئی کیلسه سی نین کاپئلاسینی تیکمیش، مقدس پیوتر کیلسه سی نین اینشاسینی لایحه لشدیرمیش، پورترئت اثرلرینده ایسه زیروره انتباه مرحله سی نین ایدئال اینسان تیپلرینی یاراتمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

رافائل سانتی "سیکستین مادونناسی" اثرینده عیسی پئی-غمبرین آناسی نین جانلی اوبرازینی وئرمیشدیر. پیغمبرین آناسی مریم آنا گؤیلردن یئره نازیل اولارکن قوجاغیندا کۆریه عیسی پیغمبری گتیریر و آنا اورگینه آرتیق عیاندیر کی، بو کۆریه یئرده کی اینسانلارین گو-ناهیینی یوماق اوچون قوربانلیق گؤندریلیر. آنانین حوزنلو چۆهره سی، فیکری نین پریشانلیغی، آنا-اؤولاد اونسپی-یتلری و قادین رحمیدیللیگی صنعتکارین پاک و موقددس ایضطیرابلاری زمینینده عومومیلشدیریلیمیشدیر.

دونیانین ان قاباقجیل آداملاری لئوناردو دا وینچینی، رافائل سانتینی و میکئلانجئلو بوونارروتینی "اینتیباھین تیتانلاری" کیمی قییمتلندیرمیشلر.

میکئلانجئلو شعرلری نین بیرینده اؤزو حاقیندا یازیردی:

من آنجاق اؤلومله یاشاییرام، آنجاق گیزلتمیرم، اؤز بدبخت قیسمتیمله من خوشبختم؛ کیم اؤلومدن و محرومیتلردن قورخورسا، قوی اؤزونو اودا آتسین، منیم ایندی یاندیغیم اودا.¹⁷⁰

(سطری ترجمه)

زیره انتباهی ائپوخاسی نین داهی نوماینده لریندن بیرى رسام، نققاش، هئیکلتراش، شاعیر و مشهور "داوید" اثری نین، مندیچی کاپئلاسی نین توربه سی اوزرینده "سحر"، "گوندوز"، "آخشام" و "گئجه" فیکورلارینین یارادیجیسی میکئلانجئلو بوونارروتیده، اؤزوندن قاباقکی صنعتکارلاردان فرقلی اولاراق، فاجیعه وی نوتلار داها گوجلر اولموشدور. بو دا اونونلا باغلییدی کی، اینسان نه قدر بؤیوک اولسا دا، اؤز ایمکانلاری نین محدودلوغونو درک ائدیر، طبیعتله یاریشدا، اونو "

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

قاباقلايا بيلميردى " . ميكالئىچئلو بو معنادا اؤزونه سيغيشا بيلمير، ايضطيراب كئچيريردى.

گنجيكميش انتباه مرحله سى ايتاليا اراضيسينده 16-عصرين 40-جى ايللرپندن 17-عصرين اوللرينه قدر داوام ائتميشدير.

ماراقلى بوراسيدير كى، ايتاليا هم انتباه مرحله لرى نين بؤيوك وطنى، هم ده كاتولىك كيلسه سى نين تۇرتديكى اينكويزيسيانين يوواسى اولموشدور.

16-عصرين اورتالاريندا ابو پاوئل يانديريلان كيتابلارين سيياهيىسنى توتوموش، تقيب ائديلن آداملارين يئرلرني معين ائتميشدى. آ.دانئتئين و ج.بو ككاچچونون اثرلرى قاداغان اولونموش كيتابلار سيياهيىسنا سالينميشدى.

هومانيزم حرركاتى عوموماوروپا حاديثه سييدى، 4-عصرده بو حرركات گئنيشلىندى و غربى اوروپا اولكه لرينه يايلىدى.

آلمانيدا مارتين لوتئر دئبيردى كى، كاتولىك كيلسه سى نين واسيطه چيلىگى اولمادان دا آلاها قوووشماق اولار. م.لوتئر ببيليانى بيرينجى اولاراق آلمان ديلينه ترجومه ائتىدى كى، بو دا آپاريلان ايصلاحاتلارين خئيرينه اولدو.

رسام و قرافىكا صنعتى نين گۇركملى نوماينده سى آلبرئخت دورئر (1471-1578) " آپوكالپسيس " آدى آلتيندا سيلسيله اثرلرني ياراتدى. او، طلب انديردى كى، شخصيت يئنى انتباه طلبلىرى اساسيندا قبول ائديلمه ليدير.

نيدئرلانددا پوتئترداملى اثرازم (1496-1536) " آخماقلىغين مدحى " و باشقا اثرلريله انتباه ائپوخاسينين ان گۇركملى نوماينده سى كيمي دونيا مدنيتى تاريخينده

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

یئنی بیر دؤور آچدی. او، اینسانی آله سوبه سینده گؤرور و آله لا اینسانلارین اؤزو گؤروشمه لیدیر، دئییردی.

اینگیلتره ده جمعیتین " سوسیال-فلسفی " ماهیتینه موداخیله ائدن توماس مور (1535-1478) " اوتوپیا " اثرینی یازدی. اونون فیکرینجه، اینسان جمعیتینده هر شئی برابر بؤلونمه لی، شخصی مولکیت اولمامالیدیر. قیزیلدان قییمتلی اشیا کیمی یوخ، جینایتکارین آیاغینا زنجیردن بوخوو دوزلنده ایستیفاده ائدیلمه لیدیر.

هومانیست یازیچی یازیردی: " ...قیزیلدان، گوموشدن آداملار گنجه لر سو باشینا چیخماق اوچون، ائلجه ده ایچینه هر جور چیرکین شئیلری تۆکمک اوچون قابلار دوزلدیرلر " ؛ " ...ئله ائو یوخدور کی، اونون ایکی قاپیسی اولماسین: بیر قاباق طرفه کوچه یه آچیلیر، او بیر - باغا. بو ایکیطرفلی قاپیلار توخونان کیمی آچیلیر، سونرا اؤز-اؤزونه اؤرتولور. کیم ایستسه ایچرییه گیره بیلر، بورادا شخصی مولکیت یوخدور " 171 .

لوندوندا 1478-جی ایلهد حاکیم عایله سینده دونیا یا گؤز آچان، اوکسفورد اونیورسیتتینده حقوق علمی اوزره تحصیل آلان گؤرکملی وکیل و هومانیست توماس مور " اوتوپیا " اثری نین بیرینجی حیصه سینده مؤوجود دؤولت قورولوشونو فاش ائدیردیس، ایکینجی - " قیزیل کیتاب " آدلی حیصه سینده یئنی، آزاد جمعیتین مودئلینی تقدیم ائدیردی.

او، اؤز موشاهیده لرینده اؤلکه وطنداشلاری نین حالینا آجییر، فیکرینی بئله عومومیلشدیریردی: " ...قارینقولو، آجگؤز، غدار بیرسی ایجاره یه ایشه گؤتوردویو آداملاری یالان و حده-قورخو ایله ایشدن کنارلاشدیریر، اونلارین شخصی لیاقتینی تهقییر ائدیر " 172 .

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ئو-ئاشیگینی ایتیرن بو دیدرگینلر دینچیلیک ائدیر، مجبور اولوب اوغورلوقا قورشانیر، توتولوب حبسخانالارا سالینی؛ اولارین باشقا چیخیش یولو یوخدور، هئچ کس اولناری ایشه گؤتورمور، حالبوکی یالواریب ایش آختاریلار، دینچی کؤکونه دوشورلر...¹⁷³

مؤلیف اوتوپیک سوسیال حیاتین چالارلارینی گئنیش تصویر ائدیر و بیر مسله نی خصوصی وورغولاییر کی: "...اولار موحاریبه لره حاضر اولماق اوچون دایم حربی- علمی تعلیم کئچیرلر. حربی مئخانیزملری مهارتله کشف ائدیرلر... آنجاق اولو سلاحلار-دان هئچ واخت ایستیفاده ائتمیرلر... هئچ کسه قول اولمازلار " ¹⁷⁴.

هومانیست یازچی یوکسک دؤولت وظیفه لرینده ایشله ییر، اینگیلتره نین کانسلئر- لوردو سئچیلیر. بو واختلاردا کرال 8 - هنریخله موناکیشه یه گیریر، دؤولته خیانتده اتحام اولوناراق، 1535-جی ایله اعدام اولونور.¹⁷⁵

آذربایجان شاعیری نظامی گنجوی /1141-1209/ اینگیلیس یازچیسى ت.موردان اوچ عصر اول قدیم گنجه ده شرق ادبیاتی نین اینجیلرینی یاراتمیش و اوتوپیک جمعیتین عسکیزلرینی جانلی لؤوحه لرله گؤستریمیشدیر.

شاعیر یازیردی کی، ایسکندر "...شهر داروازا سینا یاخین گلنده دمیردن، آغاجدان و یا داشدان قاپی گورمه دی... بزه دیلمیش چوخلو دوکانلار گوردو اولارین هامیسیندان قاپی و قیفیل گؤتورولموشدو " ¹⁷⁶.

ماراقلیدیر کی، نظامیده و ت.موردا اوتوپیانین اوخشار جهتلری اولدوقجا آیدین بویالارلا وئرلیمیشدیر. فیکریمیزی ثبوت اوچون بیر نچه میثال گتیرمک ایستردیک:

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

نظامده: " ...هئج کسین مالی باشقاسی نین مالیندان چوخ دئییل، بیز اؤز ماللاریمیزین هامیسینی برابر بؤلوروک " .¹⁷⁷

ت.موردا: " ...اؤلکه ده ارزاق بولوغو اولسا دا، هر کس لازیم اولان قدر گؤتورر، هئج کس آرتیق آپارماز " .¹⁷⁸

نظامیده: " ...قیزیلا و گوموشه آلدانماغی بیز حسابا آلمیریق، چونکی اولار هئج کسین ایشینه یارماز " و س.¹⁷⁹

ت.موردا: " ...اداملار قیزیلدان، گوموشدن گنجه لر جو باشینا چیخماق اوچون، ائلجه ده ایچینه هر جور چیرکین شئیلری تۆکمک اوچون قابلار دوزلدیرلر " .¹⁸⁰

نظامی ده: " هئج کسدن قیلینج گوجونه بیر آریا بئله ایسته میریک " .¹⁸¹

ت.موردا: " اولار... هئج واخت بوش یئره اؤز اراضیلرینده محاربه آپارمیرلار " .¹⁸⁵ و س. و...

بوتون بونلار بیر داها گؤستیر کی، دوها صاحیلری آیری-آیری ائپوخالاردا یاشاسالار دا، اولارین هومانیزمی، اینسان سئورلیگی و شخصی معنوی دیرلری بیر-بیرینی تاماملاییر، دئمک اولار کی، زامان مفهومی آرادان گؤتورولور، اولار دونیایا گلن هر نسیله یاشید اولورلار.

تدقیقاتچیلارین فیکرینجه، شرق و قرب اوتوپیستلری نین اساسلاندیقلاری عمومی قاینقلار اولموشدور: " نظامی قدیم یونان مؤلیفلرنی سیاحلارین حکایتلری، خصوصیه ماکندونییالی ایسکندرین آدمیرالی نئارخین بعضی هیند و عربیستان ایجماعلاری باره ده صؤحبتلری اساسیندا یاراتدیقلاری اوتوپیک سوسیال رومانلاردان

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

گئنیش ایستیفاده ائتمیشدیر " 182 " نظامی نین اوتوپپاسی اساس وئریر دئیک کی، او قدیم یونانلارا معلوم اولان هیمالای داغلاری نین شیمالیندا یئرلشن جنت-مکان اوتتاراکورو قبیله سی حاقیندا هیند روایتلریندن ده ایستیفاده ائتمیشدیر " 183

گورونور، نظامی نین اؤز اوتوپپاسینی یارادارکن ایستیفاده ائتدیگی قابناقار توماس مورون " اوتوپپا " سینا دا تاثیرسیز قالمامیشدیر.

1209-جو ایله آوروپادا صلیب یوروشلرینه قیزغین چاغیریشلار گئتدیگی و ایتالییادا، اسپانییادا اینکویزیسیا مئیدان سولادیفی واختلاردا. نظامی گنجوی آرتیق دونیاسینی دییشمیش، هومانیست فیکیرلرینی بشریته یادیگار قویوب گئتمیشدی.

نظامیشوناس عالیم روستم علیو واختیله یازیردی کی، حقیقتا، " فرهادین اوبرازی ایتالیا انتباه ائپوخاسی شاعیرلری نین... فداکار محبتی ترنوم ائدن اثرلری کیمی بیزی حیران قویور " 184 .

لوندونیم " قلوبوس " تئاترمدای فعالیت گؤسترن اینگیلیس دراماتورقو، بؤیوک هومانیست ویلیام شئکسپیرین (1564-1616) بیر-بیری نین آردمجا یاراتدیگی صحنه اثرلری دنیا دراماتورگییاسی نین زیروه سینی تشکیل ائدیردی. آلمان فیلسوفو ف.و.شللینق یازیردی کی، اینسانا آید ائله بیر کثیفیت یوخدور کی، شئکسپیر اونا توخونماسین، هم ده او، یونان دراماتورقلاریندان فرقلی اولراق، بو جهتلی آیریلیقدا گورور و تحلیل ائدیر... شئکسپیر بوتؤو بیر عالمدیر " 186 . اسپانییادا میگئل دئ سئروانتئس (1574-1616)، لویئ دئ وئقا (1562-1633)، فرانسادا فرانسوا رابلیئ (1494-1553)، پیئر دئ رونسار (1524-1585)، میشل دئ مونتئن (1533-1592) عصرین انتباه صنعتکارلاری کیمی شؤهرتلمیشدیلر. آرتیق غربی آوروپا اؤز تاریخی نین یئنی بیر مرحله سینه قدم قویوردو.

معاریفچیلیک ائپقخاسی مدنیتی

Volter (Fransua) Mari Arue (1694-1778). Yuzıcı, filosof

Didro Deni (1713-1784). "Ensiklopediya" jurnalının təsisçisi və baş redaktoru

Russo Jan Jak (1712-1778). Fransız maarifçisi və siyasi xa

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

"...هر حالدا مملکتیمیز آرسلانلار یوردو، قارتالار یوواسی اولاراق قالمالی، بلکه دونیادا ان پارلاق معاریف و مدنیت اوجاغی... اولمالیدیر "

حسین جاوید

© بؤیوک فرانسای اینقیلابینی (1789-1794) ایدئولوژی جهتدن فرانسیزی معاریفچیلری حاضیرلامیشدیلار.

© دالامبئر تئاتر تاماشالارینی خالقی تربییه اوچون گوجلو واسیطه حساب ائدیر، روسسو آنجاق ایلنجه آدلاندیریردی.

© دیدرو فرانسای معاریفچیلیک حرکاتیندا مرکزی سیما سایلیردی. عباسقولو آغا باکیخانوو 1832-جی ایله باکیدای پانسیونلو دونیوی مکتبین لایحه سینی ترتیب ائتمیشدیر.

تاریخچیلر " کرال-گونش آدلاندیردیقلاری 14- یازیرلار کی، فرانسادا 18- عصر لودوویقین اوصول-ایداره سییله باشلادی و بؤیوک فرانسای اینقیلابی ایله نتیجلندی؛ بو دا معاریفچیلیک ایدئولاری ایله یاشایان قاباقجیل ضیالیلارین آزادلیق، برابرلیک، قارداشلیق کیمی شوعاعرلارلا چیخیش ائتمه سینه بؤیوک ایمکان یاراتدی.¹⁸⁸

معاریفچیلیک ائپوخاسی مدنیت حرکاتی جمعیتده شخصیتین معنوی و اینتئلکتوال یتکینلشمه سی نامینه عاغیلا، شورا، ذکایا اوستونلوک وئریر و بشریتین ضروری ترققیسینی بوندا گؤروردولر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

18- عصر آلمان فیلسوفو ایمانوئل کانت (1724-1804) معاریفچیلیک ندر؟ سوالینی شرح اندیردی: " معاریفچیلیک اینسانلارین اینکیشاف ائتمه میش وضعیتدن چیخ-ماسی دئمکدیر کی، بوندا دا اولارین اؤزلری گوناهاکاردیلار. اینکیشاف ائتمه میش اینسان باشقاسی نین کۆمگی اولمادان اؤز عاغلیندان ایستیفاده ائتمگی باچارمایان عاجیز، قابیلیتسیز شخصدیر.

بو عاجیزلیک بیر ایش گۆرمک لازیم گلنده اونون عاغلیسیز اولدوغونو یوخ، باشقاسی نین کۆمگی اولمادان قابیلیتسیز اولدوغونو گۆسترن نۇقصانیدیر. اؤز عاغلیندان ایستیفاده ائتمکده کیشی اول! باخ، بودور معاریفچیلیگین دئویزی " ¹⁸⁹.

تصادفی دئییل کی، آلمانیاادا 18-عصر " کانت عصری " آدلانیر.

معاریفچیلیک حرکاتی نین نوماینده لری دینی خورافاتلا کسکین موباریزه آپاریر، عاغیلین بیر شئی کسمه دیگی جادوگر، سحر باز، اووسونچو، گۆزباغلائیجی، جین، شیطان کیمی رئاللیقلا علاقه سی اولمایان شئیلری اینکار ائدیردیلر.

معاریفچیلیک ائپوخاسیندا اینگیلتره ده ریاضیات علمی خصوصی اینکیشاف ائتدی.

پولیاک عالمی کوپئرنیک ثوبوت ائتدی کی، گونشین یئر اطرافیندا فییرلانماسی نظریه سی یانلیشیدیر. ایتالیالی عالیم قالیلئی ریپازی مئخانیکانین اساسلارینی قویدو.

عیسیاک نیوتون فضا جیسملری نین یئر فیزیكاسی قانونلارینا تابی شکیلده حرکتینی کشف ائتدی.

فرانساین گۆرکملی علم و مدنیت خادیملرین-دن دئئی دیدرو (1713-1784)، وولتر (1694-1778)، ژان-ژاک روسسو (1712-1778)، ش.مونتنسکیؤ (1689-

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

1755)، پول آنری هولباخ (1723-1789)، ژورژ لوی دی بوف-فون (1697-1788) کیمی شخصیتلر معاریفچیلیک حرکاتی نین جارچیلاری ایدیلر.

بئله لیکله، ائنسیکلوپئندیانین تشکیلاتچیسو و رئاکتورو دنئی دیدرو ایله یاناشی، فرانسوز معاریفچیلری تاریخه ائنسیکلوپئدیستلر کیمی، طبیعت و جمعیت حاقیندا یئنی بیلکلی کشف ائدن یئنی ائپوخانین نوماینده لری کیمی داخیل اولدولار.

بؤیوک اینگیلیس دراماتورقو او.شئکسپیر یئرله گؤی آراسیندا نه ایسه ایضاح اولونمايان قوووه لرین اولدوغونو دئییردی. آلمان رئافورماسیاسی نین گؤرکملی خادیمی مارتین لوتئر ایسه بو " قوووه لرین " هامیسی نین یاندیریلماسینی طلب ائدیردی.

دیدرو، عکسینه، شئکسپیرین یارادیجیلیغینی یوکسک قییمت-لعدیریر و یازیردی کی، داهیلره منسوب اولان آداملار بیر سیرا حاللاردا سلیقه سیز، دییشکن، کوبود تاثیر باغیشلایلرلار. لاکین " شئکسپیرده کی اولویلیک و داهیلیک اوزون ظولمت گئجه لرده کی شیمشک کیمی پارلاییر، راسین ایسه همیشه گؤزلدیر. هومئر - تام داهیدیر، وئرگیلی ایسه ظریفدیر " .¹⁹¹

دیدرونون تئاتر، رساملیق و اینجه صنعت حاقیندا مه-قاله لری و آپاردیغی تدقیقات ایشلری دونیا کولتورولوژی و ائستتیک فیکری نین بؤیوک بیر فسلینی تشکیل ائدیر. اونون ایضاح ائت-دیگی پروبلئلره دایر فیکیرلری او قدر آیدین و ایندی نین اؤزونده ده موعاصیردیر کی، ساغلیغیندا بو بؤیوک صنعت فدای-سینی درین بیلگیینه و آیدین تفکرونه گؤره " ..فرانسوز معاریفچیلری ایچینده آلمان باشی " کیمی قییمتلندیریدیلر.¹⁹²

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

هومئردن توتوموش، آنتیک یونان و روما صنعتکارلاری نین یارادیجیلیغینی و مؤوجود اجتماعی موحیطی تحلیل ائدن دیدرو عؤمرونون آخیرینادک یازدیغی " آکتیور حاقیندا پارادوکس " اثرینده و باشقا یارادیجیلیق تجروبهلرینده تصویری صنعتدن، هئیکلتراشلیقدان، تئاتردان، می-مارلیقدان، پوئزییادان دانیشیر، اونلارا قییمت وئرملکه، جسارتلی تنقیدی فیکیرلر سؤیله بیردی.¹⁹⁰

بئله لیکله، دیدرونون باشچیلیق ائتدیگی " ائنسیکلوپئدییا " ژورنالیندا معاریفچیلیک ایدئیلاری گئنیش تبلیغ اولونوردو.

مورتجع دونیاگؤروشون، اورتا عصر مونارخییاسی نین و کیلسه نین علیه نه اولان موباریز بیر شخصیت کیمی دیدرو فرانسا معاریفچیلیک حرکاتیندا مرکزی سیما ساییلیردی.

فرانسیز معاریفچیلری نین ان خاراکتئریک و فرقلمن جهتی بوندایدی کی، اونلار اینقیلابی چیخیشلاری و دؤیوشکن اثرلریله بؤیوک فرانسا اینقیلابینی (1789-1794) آرتیق ایدئولوژی جهتن حاضیرلامیشدی.¹⁹³

معاریفچیلیک حرکاتی نین باشقا بیر نوماینده سی بیر چوخ لیریک اثرلرین، ائپیک پوئمالارین، فاجیعه لرین، رومان و پوئستلرین، فلسفی تراکتاتلارین مؤلیفی بؤیوک یازچی و عالیم ماری آروئ وولتئر هله گنجلیک ایللرینده یازدیغی پامفلئت و وظیفه لی آریستوکراتلا ایختیلافلاری اوستونده ایکی دفعه باستیلییا حبسخاناسینا سالینمیش و لوندونا سورگون ائدیلمیشدی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

یاشجا اوندان کیچیک اولان دوستو دیدرو ایله یاخیندان الا-قه ساخلامیش، فرانسا اینقیلابینی ایدئولوژی جهندن حاضیرلایان بؤیوک معاریفچی خادیملردن بیرى اولموشدور.¹⁹⁴

وولتئر " هه و یوخ " آدلی پوئماسیندا مسله نی قطعی شکیلده قویوردو: فلسفه دن موطلق ایستیفاده ائدیلمه لیدیر کی، آداملارا بو زولمکار حاکیمیتدن قورتولوش یولونو گؤسترتمک و یئر اوزرینده سادتی تاپماق مومکون اولسون.¹⁹⁵

موتفکیر ادیب یازیردی: " اؤلکه ده ...هر نه گؤرورمه، هر شئی اینقیلاب توخومو سپیر. فرانسیزلار همیشه گنجیکیرلر، آما اول-آخیر مقصدلرینه نایل اولورلار " 3. 1732-جی ایلده یازدیغی " سامسون " پیئسینده پئرسوناژین دلیلله فرانسیزلاری جمعیتده دیشیکلیک ائتمه یه چاغیریردی: " خالق، اویان، اؤز قاندالارینی قیر، آزادلیق سنی چاغیریر، سن اونون اوچون دوغولموسان؛ اؤز بیرلیگینی برپا ائت! خالق، آبیله و اؤز قاندالارینی قیر! " ¹⁹⁶

وولتئر حاقیندا تدقیقاتچیلار یازیرلار کی، او، 18- عصر ابدی فلسفی معنوی پروبلئلرین تنظیملگیجیسی اولموشدور.

وولتئر یازچی نین وظیفه سی باره ده یازیردی: ساده، عاغلین درک ائده بیله جگی مسله لر باره ده یازماق لازیمدیر. یازچی، گرک، طبیعی اولان شئی جانلاندیرسین، پاریلتی احتیراسی آردینجا قاجماسین.

وولتئر یازچی نین وظیفه سینی یالانی، خورافاتی فاش ائتمکده، اینسانلاری دوزلویه و دؤزوملولویه اؤیرتمکده گؤروردو.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

وولتترین فیکرینجه، گرک، بوتون طبقه لردن یازماغی باجارسان: باش ناظردن چکمه
چیچن. 197

فرانسا معاریفچیلری آراسیندا آیریجا یئری و مؤوقعی اولان گؤرکملی فیلسوف و
یازیچی ژان-ژاک روسسونون آدی دونیا مدنیتی تاریخینده همیشه حؤرمتله چکیلیر و
اونون محرومیتلرله دولو بیر حیات یولو کئچدیگی گؤستریلیر.

روسسو آلاهیین مؤوجودلوغونو قبول ائتمکله برابر، روحون ابدیلیگینی ده اینکار
ائتمیردی. او، اخلاقی ایدئیلارین آنادانگلمه اولدوغونو ثبوت ائتمه یه چالیشیر،
جمعیتده برابرلیگین، دئموکراتییانین تمین اولونماسینی طلب ائدیردی.

برابرسیزیگی و اینسانلار آراسیندا طبقلشمه نین سببلیرینی خصوصی مولکیتده
گؤرور¹⁹⁸ و بو مقصدله ده آزاد خالق دؤولتی یارادیلماسی نین طرفداری کیمی
چیخیش ائدیردی. چونکی اورادا اینسانلار منشایندن آسیلی اولما-یارقاق، آزاد
یاشایاجاقلار. البته، روسسونون بله چاغیریشلاری اونون ائپوخاسی اوچون اینقیلابی،
دئموکراتیک بیاناتلار تاثیر ی باغیشلاپیردی.

روسسو اینجه صنعت اثرلریندن اجتماعی مضمون ایسته ییر و گؤستریردی کی،
اثرلرده قهرمانلارین وطنپرورلیک هونری ترنونم ائدیلمه لیدیر. معاصیری اولدوغو
اینجه صنعت اثرلرینی سیویل مدنیتین چوخ ضعیف، سولغون اینیکاسی کیمی تنقید
ائدیردی.

فرانسا معاریفچیلیگی نین مشهور نوماینده لریندن فیلسوف و ریاضیاتچی ژان لئرون
د'الامبئر (1717-1783) معاریفچیلیک ائپوخاسیندا ائستتیک فیکرین مورتققی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

رولوندان دانیشارکن یازیردی کی، تئاتر خالقی تربییه ائتمک اوچون قودرتلی واسیطه دیر.¹⁹⁹

" د آلامبره مکتوب " اثرینده روسسو اونون فیکیرلرینی تنقید ائدیر و تئاتر تاماشالاری نین تربییه واسیطه سی اولای بیلمه سینه شوبهه ایله یاناشیردی. " . تئاتر تاماشالاری آیلنجه دیر، دئین روسسو، فیکرینی بئله اساسلاندیریردی کی، " . البته، اینسانین آیلنجه یه احتیاجی وار، لاکین بونا لوزوم اولاندا لازیمدی، معناسیز آیلنجه لر ایسه عؤمر و بو قدر آز و واختی بو قدر قییمتلی اولان اینسان اوچون یامانلیقدی " .²⁰⁰

روسسونون تئاتر تاماشالاری باره ده ملاحظه لرینه دیدرونون بوراخیغی " ائسیکلوپئدیا " ژورنالیندا جاواب وئریلمیش و اونون یانلیش مؤوقعه اولدوغو گؤستریلیمیشدیر.

معاریفچیلیک ائپوخاسی نین اجتماعی-فلسفی-ائستتیک فیکرینی آلمانیا آق. باومقارتن (1762-1714)، ای. ی. وینکللمان (1768-1717)، ق. ئ. لئسسنق (1781-1729)؛ ایتالیا جوزئپی پارینی (1799-1729)، ایسپانیا فئخوایمونتنقرو (1764-1676) و ب. اینکیشاف ائدیریر، اینسان و زامان، صنعت و صنعتکار، طبیعتده کی اینکیشاف قانونای-غولوقلاری، یئنی تفکر طرزی حاقیندا ملاحظه لر یورودور، اؤز صنعت نومونه لرینی، همچی نین، یئنی آروپا مدنیتینی یارادیردیلار.

روسیادا معاریفچیلیک حرکاتیم بونؤوره سینی م. و. لومونسو (1765-1711) قویموش و بو، موسکودا اونیوئرسیتتین (م د و) آچیلیشی ایله نتیجلنمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آن.رادیشثوین (1749-1802) " آزادلیق " اوداسی و " موسکوادان پئتئربورقا سیاحت " اثرلری روسیادا باشلانان معاریفچیلیک ایدئیلارینی گئنیش عکس ائتدیریدی.

معاریفچیلیک ایدئیلاری نین تاثیرله 18 عصرده آورو-پادا اینجه صنعت کلاسسیزم و رومانئیزم جریانلارینی بیرلشدیریر و یئنی شکیده اینکیشاف ائتدیردی. میثال اوچون، گنج ایسپان رسامی قویا (1746-1828) یارادیجیلیغی ایله یئنی یوز ایللین رومانئیزمینی یاراتمیشدی.

معاریفچیلیک دؤورونده رومان اساس ادبی ژانر کیمی اینکیشاف ائتمیشدیر. دانیئل دفنون (1660-1731) " روبینزون کروزو " ، جونوتان سویفتین (1667-1754) " قولیوئترین سیاهتی " ، ژ.ژ.روسونون " یولیا، یاخود یئنی ائلووزا " و س. رومانلاری میثال گتیرمک اولار.

معاریفچیلرین اثرلرینده طبیعت خئییرخاهلیق و گؤزلیک رمزی کیمی گؤستریلیردی.

موسیقی ساحه سینده معاریفچیلیک حرکاتی نین ان آپاریجی قوووه لری وولفقانق آمادئی موتسارتین (1756-1791)، لودویق وان بئتهووئنین (1770-1827)، ایوهانن سئبستیآن باخین (1685-1750) و ب. گؤرکملی صنعتکارلارین سیماسیندا یئنی مضموندا سوناتالار، سیمفونیالار،

اوپئرالار، اودالار و هیمنلر یارانیر، بسته کارلارین یارادیجیلیغی لیریک فلسفی موسیقی اثرلرله زنگینلشیردی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

دراماتورگیا ساحه سینده ایوهانن وولفئانق هۆتئین (1749-1832)، فریدریخ شیللترین (1759-1805)، ف.کلینگترین (1752-1831) اثرلرینده اینسانین آزادلیق اوغروندا مباریزه سی ترنوم ائدیلمیسی.

دئدیکلریمیزین باریز نومونه لرینی ف.شیللترین "قاچاقلار"، "مکر و محبت"، "وهۆتئین" فا-اوست"، "انقمونت"، ف.کلینگترین "توفان و هوجوم" پیئس لرینده گۆرمک مومکوندور.

آوروپادان فرقلی اولاراق، آذربایجاندا معاریفچیلیک ایدئبالاری نین تبلیغی باشقا ایستیقامتده آپاریلیر، خالقین عصرلر بویونجا داوام ائدن گئریلیگی قاباقجیل ضیالیلا-ری جیدی شکیلده دوشوندوروردو.

آباسقولو آغا باکیخانوو 1832-جی ایلده باکیدا پان-سیونلو دونیوی مکتبیین لایحه سیننی ترتیب ائدیر، اورادا آنا دیلی ایله یاناشی، فارس و روس دیللری نین، تاریخ، جوغرافیا و حساب فنلری نین ده تدریسینی نظرده توتوردو. لاکین ایدئیا نه قدر موترققی مقصد داشیسا دا، چار هۆکو-متی نین میلی-معنوی مکتبلری حسابا آلماماسی اوزوندن حیاتا کئچمیر. چونکی "بو زمان (19-یوز-یللیگین بیرینجی یاریسیندا - ن.ح.) آرتیق اۆلکه ده روس ابتدایی مکتبلری نین یئنی شبکه سی یارانماغا باشلامیشدی" 201.

19- عصرین ایکینجی و 20- عصرین بیرینجی یاریسیندا آذر-بایجان ضیالیلاری نین ادبی-اجتماعی-سیاسی فعالیتینده آزادلیق مئیللری، مکتب، علم، تربیه مسله لر ی گئنیش یئر توتور، آروپا فلسفی فیکری نین اؤیره نیلمه سینده و یایلماسیندا خصوصی رول اوینایمیردی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

م.ف.آخوندوو، س.ع.شیروانی، ن.وزیروو، ع.حسینزاده، م.ت.صدیقی (1854-1905)،
آشایق، س.م.قنیزاده، رافندییو، س.س.آخوندوو و ب. یازیچی، شاعیر، پنداقوق و
ضیالیلاریمیزین خیدمتلری خصوصیلہ دیقتلاییقدير.

بؤیوک عالیم، معاریفچی و ژورنالیست حسن بی زردابی نین (1837-1907) تاسیس
ائتدیگی و اؤزونون رئاكتورلوغو ایله چیخان " اکینچی " قزنتی (1875-1877)
آذربایجاندا پروفئسسورلوق ژورنالیستیکانین، مطبوعاتین اساسینی قویدو. " ضیا " ،
ضیایی قافقازییه " (1879-1884) و " کشکول " (1883-1891) کیمی
مطبوعات اورقانلاری ایشیق اوزو گوردو. دئموکراتیک فیکیرلی آداملار، معاریفچی
ضیالیلار آنا دیلینده قزنت، ژورنال آچاراق، هرہ سی اؤز اطرافیندا اوخوجو کوتله سی
توپلادی، بئله لیکله ده، معاریفچیلیک فیکیرلری نین یاییلماسینا شرایط یاراتماغا
چالیشدیلار. ن.نریمانوو، م.شاهتاختلی، آز سونرا ج.محمدقولوزاده و بیر چوخلاری بو
ساحه ده فداکارلیق گؤسترديلر.²⁰²

" ادبیات قزنتی " ، 2004، 10 سئنتیابر.

خریستیان (مسیحیت) مدنیتی

Rafael Santi.
"Sikstin madonnası".
1515-1519.

Rafael Santi.
"Sikstin madonnası".
Detal.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

"...مدافعه خطی یوخدور، مدافعه سطحی (اراضیسی - ن.ج.) واردیر. او سطح بوتون وطندیر. وطنین هر قاریش تورپاغی وطنداش قانییلا ایسلامادتیقا ترک اولونماز".

مصطفی کامال (آتاتورک)

© ببیلیانین خالقدان توپلانماسی ا.ا. 12- عصردن باشلامیش، مین بئش یوز ایل داوام ائتمیشدیر.

© عیسی پیغمبرین اساس توصیه سی اینسانی سئومک، اینسانا محبتدیر.

© عیسی پیغمبرین فیکرینجه، دؤلدن تۆره ین دؤلدو، روحدان تۆره ین روح.

© تکبورلولوک ایدئالا چاتماق یولوندا ان باشلیجا مانع دیر.

ببیلیا (یونان سۆزودور، " کیتاب " دئمکدیر) خریستیان دونیاگۆروشونون و دونیانیدرکی نین اساسی ساییلیر.

باشقا دیلرده یازیلان دینی منبعلرده ببیلیا تۆورات کیمی تقدیم ائدیلیر. دنیا مدنیتی تاریخینده باش وئرن واجب حادیثه لری بو کیتابلا ایضاح ائدیلمیش. ببیلیادا یازیلانلار بیر چوخ بۆیوک یازیچیلارین، رساملارین، بسطکارلارین یارادیجیلیغینا گوجلو تاثیر گؤستمیشدیر.

ببیلیا یهودیلرین، ائلجه ده خریستیانلارین خالق آراسیندا شیفاهی یاشایان، سونرالار ایسه اوزو کؤچورولن ان قه-دیم یازی متنلری توپلوسودور. ایکی حیصه دن عیبارتدیر: " عهد عتیق " (یعنی، ببیلیانین خریستیانلیقدان اولکی قدیم حیصه سی)؛ " عهدی- جدید " (یعنی، اینجیل و باشقا خریستیان دینی کیتابلاری). " عهد " وصیت،

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

مصلحت معناسیندا دا ایشله نیر. بیلییادا یازیلان توصیه لری، بیر نؤو، ان قدیم و یئنی مصلحت کیمی ده قبول ائتمک اولار.

ایودایزم و خریستیانلیق دونیانین ان قدیم مونوتئیست (تکاللاهلیق) دینلریندن بیر کیمی ا.ا. 1- مین ایلبین اورتالاریندا فلسطینده فورمالاشمیشدیر. او واختین پیغمبرلری فلسطینلیری مختلیف آلاهلارا دئییل، یالنیز یئگانه یهوا آلاهینا سیتایش ائتمه یه چاغیرمیشلار. بو تدبیر اؤزونو یئنی دین کیمی یایماغا چالیشان مؤوهوماتین و خورافاتین علئیه اینه گؤرولموشدور. بو ایره لیلگیش ساییلردی. ایودایزم مونوتئیست دینی گله جگین بو گوندن داها گؤزل اولاجاغینی ود ائدیردی. ایودا پیغمبرلری یهودلیری اینانیرماغا چالیشیردیلار کی، ایسرائیللیر آلاهین بیه نیب سئچدیگی خالقدیر، گویا اونلار یئگانه یهوا آلاهی ایله موقاویله باغلایب، علاقه یاراتمیشلار.

خریستیانلیق فلسطینده ایودا موحیطینده مؤیدانا گلدی و تئزلیکله ده آرالاریندا موناقیشه یاراندی.

ایودایزم میلی دیندی، آلاهین بیه نیب سئچدیگی بیرجه خالق یهودلیری تانییر. بو مهدودلوغونا گؤره ده دین گئنیش یاییلمادی.

خریستیانلیق آلاهین خصوصی اولراق هر هانسی بیر خالق سئچدیگینی یوخ، آیریجا هر بیر اینسانی بیه نیب سئچدیگینی بیان ائدن دیندیر. بونا گؤره ده خریستیانلیق بوتون دونیادا گئنیش یاییلدی. کولتورولوقلار قئید ائدیرلر کی، حاضیردا بیر میلیاردان آرتیق اینسان خریستیانلیغی قبول ائتمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

" عهد عتیق " یهودیلرین مقدس کیتابیدیر. قدیم یهودیلرین دانشدیغی عبرانی (یوریت) دیلینده، " عهدی جدید " ایسه قدیم خریستیان ادبی آبیده لری اساسیندا اثرامیزین 1- عصری نین آخیری 2- عصرین اوللرینده یونان دیلینده یازلمیشدیر.

بیبلیانی بیر کیتاب یوخ، کیتابلار توپلوسو آدلاندیریرلار. چونکی زامان-زامان مختلف آداملار طرفیندن توپلانمیش 66 کیتابیدیر. یالنینز 40 نفر ترتیبچی نین آدی معلومدور. هر ایکی کیتابین خالقان توپلانماسی ا.ا.12- عصردن باشلامیش و 1500 ایل داوام ائتمیشدیر.

بیبلیا دونیا خالقاری نین بیر چوخونون دیلینه، او جومله دن 9- عصرده کیریل و مئفودی قارداشلاری طرفیندن اسلاویان دیلینه ترجمه ائدلمیشدیر.

" عهدی-عتیق " -39، " عهدی-جدید " -27 کیتابان عبارتدیر.

بیبلیانین ایکینجی حیصه سینی آنجاق خریستیانلار قبول ائدیرلر.

خریستیانلیق روما ایمپریاسی نین شرق ویلایتلرینده مئیدانا چیخمیشدیر؛ اوراداکی اینسانلار بیر خیلاصکارین گلیشینه اومید ائدیر و بو بؤیوک آرزو ایله یاشاییردیلار. بو خیلاصکار اینسانلار ایچینه اینسان جیلدینده گلن (ظهور ائله ین) آلاهیین اوغلو عیسی پیغمبر اولدو.

عیسی پیغمبرین آدی ایلك دفعه عومومی شکیلده ب. ا. 1- عصرین اوللرینده چکیلیمیش، 2- عصرین اورتالاریندا ایسه یئنی بیر دینی باخیشین اینجیلین یارانماسی باش وئرمیشدیر.²⁰³

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

نئستورون " پووئست ورمئنیخ لئت " (" اؤتن ایلترین حکایتی ") آدلی ایلك عومومروس کوللیاتى سالنامه سینده گؤستریلیر کی، کیئنو کنیازی ولادیمیر موناخ (1113-1125) روسلارین اسلاویان قبیله لری سیراسیندا اؤز یئرلرینی موینلشدیرمک، خریستیانلیغی قبول ائتمک، میللی بیرلیه چاغیریش کیمی طالع یوکلو مسله لرده تاریخین سئچیمی قارشیسیندا قالمیشدیر.²⁰⁴

مؤلیف یازیر کی، بیزانسدان میسسئونئرلر (خریستیانلیغی یایماق اوچون خریستیان اولمایان خالقلار آراسینا گؤندریلن تبلیغاتچیلار)، دونای بولقاریستانیندان موسلمانلار، خزریلردن یهودی دینی نوماین-ده لری تۆکولوب گلیردیلر کی، ولادیمیر اونلارین تکلیف ائدیگی اعتقادى قبول ائتسین. کنیاز اؤز بویارلارینی (قدیم روسیادا زادگانلار، عیانلار سیلکینه منسوب اولان مولکدار) گؤندریر کی، ان یاخشى اعتقاد هانسیدیرسا، اونو قبول ائتسینلر. ائلچیلر موسلمانلارین قانونلارینی بینمیر، دئییرلر کی، اونلاردا سئوینمک، گولمک، اورک آچان بیر شئی یوحدور. آلمانلارین عیبادتینده ده اولورلار اونو دا بینمیرلر، بیر گؤزلیک گۆرمه دیک، دئییرلر. ائله کی، یونانلارین جار سارایینا گئدیرلر، اورادا پراووسلارین آلاها سیتاییشلری زامانى جاه-جلالا، آدمالارین اوزونده گۆردوکلری نورا هئیران قالیرلار. ائشیتدیکلری کیلسه ماهنیلاری دا اونلاری والئه ائدیر. کنیازا مصلحت گؤرورلر کی، ان یاخشىسى یونان خریستیانلاری نین پراووسلاو اعتقادیدیر. بئله لیکله، 988-جى ایللرده ولادیمیرین اؤزو بیرینجى خاچ چکیر و یونان پراووسلاو دینینی قبول ائدیر. موقاویمت گؤسترلره ایسه " قیلینج و اودلا " قبول ائتدیریر.²⁰⁵

عهد عتیق

Uenon kilcasi Moskva 1475.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

" اینجیل " - یونانجا " خیر خبر " دئمکدیر.

تدقیقاتچیلارین فیکرینجه، " اینجیل " یازان مؤلیفلر چوخدور، آنجاق کیلسه لر و دین خادیملىرى بو مقدس کیتابین یالنیز دۇردونو قبول ائدیرلر. بو " اینجیل " لرین مؤلیفلری ماتفئی، مارک، لوکا و ایوانن اولوب.

" اینجیل " لر عیسی پیغمبرین حیاتینا و عملرینه حسر اولونموشدور. چوخلاری پیغمبرین گلیشینینی اومیدله گۆزله بیردی کی، اسرایل دؤولتینی روما حؤکمرانلیغیندان خیلاص ائتسین. عکسینه اولدو: او، هانسی خالقین خیلاصینا گلیمیشدیسه، او خالق دا اونو اعدام ائتدی، چارمیخا چکدیردی.

ماتفئیین " اینجیل " اینده عیسی پیغمبر سلطنت صاحیبی کیمی گؤستریلیر.

مارکین یازدیغی " اینجیل " ده عیسی پیغمبرین خالقا خیدمتی قلمه آلینیر.

لوکانین " اینجیل " ینده پیغمبر بشر اؤولادی کیمی تقدیم ائدیلیر.

ایواننین " اینجیل " کیتابیندا پیغمبر کوتله لرین احاطه ائتدیگی رهبر یوخ، داها چوخ شخصیت کیمی آچیلیر. بو کیتابلارین عیسی پیغمبرین اصحابه لری طرفیندن یازیلدیغی تاریخ اثرامیزین 1-عصری نین 60-جی ایللری نین اورتالارینا آید ائدیلیر.

عیسی پیغمبر آلاهیین اؤولادیدیر.

عیسی پیغمبر مریم آنانین اوغلودور.

عیسی پیغمبر اینسانلارین گوناھینی یوماق اوچون عادى اینسان جیلدینده هلاک اولماق نامینه یئر اوزونه گؤندریلمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

عیسی پیغمبرین ان اساس توصیه سی اینسانی سئومک، اینسانا محبتدیر. پیغمبر بوپورور کی، بعضا اینسانلار وار-دؤولتی، ایتی، کیتابی، ایلنجه نی، شهرتی، ائو راحاتلیغینی و س. سئویر. بوتون بونلار اونا گوره دیر کی، اینسان - اینسانی سئوه بیلمیر.

عیسی پیغمبر حیاتدا گوردویو هر شئیہ اینسانا محبت اولچوسویله یاناشیر.

پیغمبر هر شئیہ باغیشلایا بیلر، حتی گوناہ ایشلدن جاوان بیر قادینی دا؛ آما ایکیزولولوگو، ریاکارلیغی ایله مشهور اولان دینی-سیاسی جمعیت عوضونو فاریسئیہ باغیشلاماز.

عیسی پیغمبر ایضطیرابلاردان قورخاماغا چاغیریدی، چونکی اینسانین ساکیتلشمه سی، هیککه سی نین یاتماسی بو اضطرابلی یوللاردان کئچیر. اونون فیکرینجه، تکببورلولوک ایدئالا چاتماق یولوندا ان باشلیجا مانعه دیر.

اینسانا - گئرچکلک، اونو احاطه ائدن موحیط وئرلیب و ایدئال وئرلیب؛ لاکین بو گئرچکلک و ایدئال یالنینز اینسان واسیطه سیله رئاللاشا بیلر. هئچ کس اونون عوضینه بو ایشی گورمیه جک، هئچ کس بو ایشی گورمه یه اونو مجبور دا ائتمیه جک.

بیبلییادا (تؤوراتدا) تفسیر ائدیلن دونیانین منطیقی بئله دیر

(ماتفئیین مقدس خیر خبریندن)

18 " ...عیسا پیغمبرین آنادان دوغولماسی بئله اولدو: اونون آناسی مریم ایوسیفله کبین کسدیرمزدن قاباق، آداخلی واختی، معلوم اولوب کی، مقدس روحدان اونون بطنینه دؤل دوشوب.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

19. اونون نیشانلیسی کئچمیش مؤمین بنده کیمی بو مسله نی آچیب-آغار تاماق اوچون، ایسته ییب خلوتی چیخب گئتسین.

20. انجاق او، بو باره ده فیکیرلشن زامان آلاهیین ملگی اونون یوخوسونا گیریب و دئییب: داویدین اوغلو ایوسیف، سن آروادین مریمی قبول ائتمکدن قورخما؛ چونکی، اونون بطنینده مقدس روحون دؤلو وار.

21. بیر اوغول دوغاجاق، آدینی دا عیسی قویارسان، چونکی او، اؤز آداملارینا آید اولان گوناھلاری بویاجاق.

22. بوتون بونلار اونا گۆره باش وئریب کی، پیغمبر واسیطه سیله ایلاهی نین دئدیگی قبول اولسون، اورادا دئییلیر:

23. " بو قیز دؤلو اؤز بطنینه قبول ائدیپ و اوغول دوغاجاق، آدینی دا ائمانویل قویاجاق، بو او دئمکدیر کی، آلاهی بیزیمله دیر. "

24. یوسیف یوخودان اویاندی و آلاهیین ملگی نجه امر ائتمیشدیس، آروادینی او جوره قبول ائتدی.

25. و، قادینی تانیمادی، نهایت، اؤز ایلکی اولان اوغولونون نجه دوغولدوغونو دا بیلمه دی و اوغولونون آدینی عیسی قویدو... "

(مارکین مقدس خیر خبریندن)

1. ...یتنه سیناقوقا (یهودی معبدین) گلدی، اورادا قولو قوروموش بیر آدم وار ایدی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

2. اونو آددیم-آددیم ایزله ییردیلم کی، هفته نین شنبه گونو موعالیجه سینه باشلا سین و اونو اتحام ائتسینلر.

3. او، قولو قوروموش آداما دئییر: اورتادا دایان.

4. اونلارا دئییرلر: شنبه گونو خیر ایش، یوخسا، شر ایش گورمک اولار؟ اینسانی خیلاص ائتمک اولار، یوخسا، محو ائتمک اولار؟ اونلار ایسه سوسورلار.

5. اونلارا غضبله حیرصلنه رک، سونرا دا اورک آغریسیلا قولو قوروموش آداما دئییر: اللرینی ایره لی اوزات. او دا اوزاتدی. قولو ساغالدی.

6. فاریسئیلر تله سیک چیخیب اونو محو ائتمک اوچون مشاوره چاغیردیلمر.

7. انجاق عیسی اؤز طلبه لريله برابر دنیزه طرف اوزاقلاددی.

و خالق اونلارین آردینجا آخیشیب گئتدی...

عهدی جدید(لوکانین مقدس خیر خبریندن)

1. موقددس روحدان قوووت آلان عیسی ایوردانییادان قاییتدی و روح اونو اوجسوز-بوجاقسیز صحرا یا گؤندریدی.

2. اورادا شیطان اونو آلداتدی و او گونلرده هئچ بیر شیئی بیلمه دی؛ آخیردا گؤردو کی، برک آجیبیدی.

3. شیطان اونا دئدی: اگر سن آلاهیین اوغلو سانس، امر ائله بو داش چؤره یه دؤنسون.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

4. عیسا جاوابیندا اونا دئدی: یازیلیدی کی، اینسان تکجه چۆرکله دولانمیر، آلاهیین کۆمگیله یاشاییر.

5. شیطان اونی بیر داغین باشینا قالدیردی و بیر آنین ایچریسینده بوتون کایناتی اونا گۆستریدی.

6. و شیطان اونا دئدی: بوتون بو سونسوز سلطنتین حاکیملیگینی سنه وئرم، اوسته لیک اونون شهرتینی ده. چونکی بو یئرلرین کلی-اختییار صاحبی منم، کیمه ایستسم، اونا وئرم.

7. گر منه ستایش ائتسن، گۆردویون نه وارسا، هامیسی سنین اولاجاق.

8. عیسا اونا دئدی: " مندن آرالن، شیطان. یازیلیدی کی: یالنیز آلاها ستایش ائله، تکجه اونون خیدمتینده دور "

9. شیطان اونی اورشلیمه آپاردی و بیر اوچورومون باشیندا قویوب دئدی: اگر سن آلاهیین اوغلوسانسا، اؤزونو بورادان آشاغی آت.

10. چونکی یازیدا دئییلیر: " ملکلره تاپشیریلیب کی، سنی قوروسونلار.

11. سنی قوللاری اوستونده آپاراجاقلار، آیاقلارینا هنج بیر داش دا دیمیه جک "

12. عیسا جاوابیندا اونا دئدی: یازیلیب کی، اؤز آلاهیینی هنج واخت آلداتما.

13. بوتون آلداتمالارینا سون قویاندان سونرا، شیطان معین واختا قدر اوندان آرالاندی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

14. عیسا بؤیوک روح یوکسکلیگیله قالیلئایا قایتدی. اونون سس-صداسی بوتون اؤلکه یه یاییلدی...

عهدی-جدید(ایونین مقدس خیر خبریندن)

1. فاریسئیلر آراسیندا یهودی رئیس لریندن بیرى وار ایدی.
2. او، گئجه یاریسی عیسینین یانینا گلدی و اونا دئدی: رابی! (یهودی روحانیسی - ن.ج.) بیز بیلیریک کی، سن، موعلیم، آلاهیین یانیندان گلیمسن، چونکی او معجزه لری کی، سن یارادیرسان، هئچ کس باچارماز، گرک، آلاه اونونلا اولسون.
3. عیسا جاواپیندا اونا دئدی: طبیعی، طبیعی، دئییرم سنه، کیم کی، گؤیلرده دوغولماییب، شاهلیق سلطنتینی گؤره بیلمز.
4. نیکودیم اونا دئدی: قوجا آدام نئجه دوغا بیلر؟ دوغرودانمی، او، یئنیندن آنا بطیننه قایتسین و تزه دن دوغولسون؟
5. عیسا جاواب وئردی: طبیعی، طبیعی دئییرم سنه، هر کیم کی، سودان و روحدان دوغولماییب، شاهلیق سلطنتینه داخیل اولما بیلمز.
6. دؤلدن تۆره یین دؤلدو، روحدان تۆره یین روح!
7. منیم سنه دئدیگیمه مات قالما، سیز گؤیده دوغولمالییدینیز.
8. روح هاردا ایسته ییر، اوردا دا نفس آلیر، اونون سسی ده ائشیدیلیر. هئچ بیلیمیرسن، او سس هارادان گلیر، هارایا گئدیر: روحدان دوغولانلارین هامیسی بئله دیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

9. نیکودیم جاواپیندا اونا دئدی: بو نجه اولابیلر؟
10. عیسا جاواب وئردی و اونا دئدی: سن - اسرایللیرین معلیمین، یعنی، بونلاری بیلیرسن؟
11. طبیعی، طبیعی، دئییرم سنه، بیز بیلدیگیمیز شئیلر حاقیندا دانیشیریق، گۆردویوموز شئیلر حاقیندا دا شاهیدلیک ائدیریک؛ سیز بیزیم شاهیدلیگیمیزی قبول ائتمیرسینیز.
12. گر من سنه یئرده اولانلار باره ده دانیشیرام و سن بونا اینانمیرسانسا، گۆیده اولانلاردان دانیشسام، نجه ایناناجاقسان؟
13. هئچ کس گۆیه قالخماییب، تکجه گۆیده یاشایان بشر اوغلو گۆیدن یئره نازل اولوب.
16. ...الله دونیانی بو جور سئویب، اؤزونون تک اوغلونو یئره گۆندریب. هر کیم کی، اونا اینانیر، هلاک اولماییب، ابدی حیات قازانیب.
17. ... دونیا اونون واسیطه سیله خیلاص اولوب. ...

" علمی بئشیکدن مزارادک اؤیرنمک لازیمدیر "

محمد پیغمبر(ص)

® محمد پیغمبر 570-جی ایلده مکه ده قریشیلر قبیله سی نین بنی هاشیم نسلیندن اولان عبداللاهیین عایله سینده آنادان اولموشدور. دونیایا گؤز آچان گوندن آتاسیز، 6 یاشیندا ایسه آناسیز قالان محمد اولو باباسی عبدالمطللییین، سونرا ایسه عمیسی ابو طالیبیین حیمایه سی آلتیندا بؤیوموشدور.

® خدیجه دن پیغمبر علثیه ایسسلامین دؤرد اؤولادی دونیایا گلیر، نسلین داوامچیسسی ایسه حضرتی علی نین آروادی حضرتی فاطمه اولور.

دونیا دینلری کیمی، اسلام دا تاریخی حادیثه دیر. اثرامیزین 7- عصرینده آسیادا، عربیستان یاریماداسینمدا میئدانا گلیمیشدیر؛ بو او واخت ایدی کی، آرتیق قبیله جمعیتلری داغیلماغا باشلابیر و صینفی موناسیبتلر بارانیردی.

عربیستان آسیا، آفریکا، آرابیق دنیزی حوضه سی اراضیسینده یئرلشدیگیندن، بیر چوخ قرب و شرق دؤولتلیله دایم سیاسی، مدنی، تیجارت علاقه لریله باغلییدی.²⁰⁶ محمد پیغمبر 570-جی ایلده مکه ده قریشیلر قبیله سی نین بنی هاشیم نسلیندن اولان عبداللاهیین عایله سینده آنادان اولموشدور.

محمد اوزون ایللر بویو کاروانلاری موشاییعت ائتمیش، تیجارت ایشلرینده دوزلوگو، تمیزلیگی اخلاقی و مردانه لیگی ایله شؤهرت قازانمیشدی. بونو گؤرن خدیجه آدلی دول قادین اؤزونون تیجارت ایشلری نین ایداره اولونماسینی اونا تاپشیرمیشدیر. محمدین شخصیت و لیاقتینه گئت-گنده حیران قالان خدیجه اونا وورولور و محمد

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

عمیسی ابو طالیبین خیر دعاسی ایله 25 یاشیندا ایکن 40 یاشلی خدیجه ایله عایله قورور.

خدیجه اونو دوپور، پیغمبرلیک وئرلینده اونون اضطرابلارینا شریک اولور، محمدین بؤیوکلوگونو، نادیر شخصیت اولدوغونو گؤرور، قییمتلندیریر و اونا اینانیردی.

خدیجه دن محمد پیغمبرین دؤرد اؤولادی دونیایا گلیر، نسلین داوامچیسی ایسه حضرتی علی نین آروادی حضرتی فاطمه اولور.²⁰⁷

خدیجه نین اؤلوموندن دؤرد ایل سونرا محمد پیغمبر عایشه ایله عایله قورور.

سون دؤورون تدقیقاتلاریندا " قرآن کریم " " اسلام دینی نین مقدس کیتابی، عرب ادبی دیلی نین ان مؤحتشم آبیده سی و سماوی کیتابلارین ان سونونجوسو " کیمی قییمتلندیریلیر.²⁰⁸

آرتیق شرقده بوددیزم، آرووپادا خریستیانلیق سورعتله یاییلدیغی بیر واختدا، بؤیوک عربیستان یاریماداسیندا ان گنج و دونیوی اسلام دینی یارانیردی. تاریخچیلر یازیرلار کی، قیسا بیر مدته اسلام دینی ایدئولوگییاسی نین تاثیريله واختيله قدیم رومانین تابعلیگینده کی تورپاقلاردان داها گئیش اراضیه مالیک اولان بیر دؤولت یاراندی.

عربیستانین جنوبوندا و غربینده بیر نئچه تیجارت مرکزی اولان شهرلر مئیدانا گلدی کی، اولارین دا ان بؤیویو مکه و مدینه شهرلری محض قریش قبيله سی نین الینده ایدی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

مقدس کیتابلار. تاریخچیلر محمد پیغمبره قدر 124.000 پیغمبرین اولدوغونو و اونلاردان یالنیز دۆردونون کیتابی اولدوغونو قئید ائدیرلر. زبور دینی اساطیره گۆره داوود پیغمبره الله طرفیندن گۆندریلمیشدیر.

تؤورات (بیبلییا) یهودیلرین دینی کیتابی ساییلیر. موسی پیغمبره آید ائدیلیر.

اینجیل خریستیانلیغین دینی کیتابیدیر. عیسی پیغمبرین آدی ایله باغلیدیر.

قرآن اسلامین دینی کیتابیدیر. محمد پیغمبره الله طرفیندن نازل اولموشدور.²⁰⁹

محمد پیغمبرین باخیش و فیکیرلری واحد آلاهی و آخرت دونیاسی نین رئاللیغی اطرافیندا بوللور کیمی آیدین ایدی. و محمد پیغمبر بو اینامینی اؤزونون صمیم قلبدن گلن مؤمینلیگی، چوخ گۆزل نیتق قابیلیتی و متانتی سایه سینده اطرافینداکیلارین هامیسینا تلقین ائدیردی.

محمد پیغمبر یئر اوزرینده آلاهیین یئگانه ائلچیسیدیر. اسلام دینی نین یارادیجیسیدیر، بؤیوک دؤولت خادیمی و اجتماعی خادیمدیر.

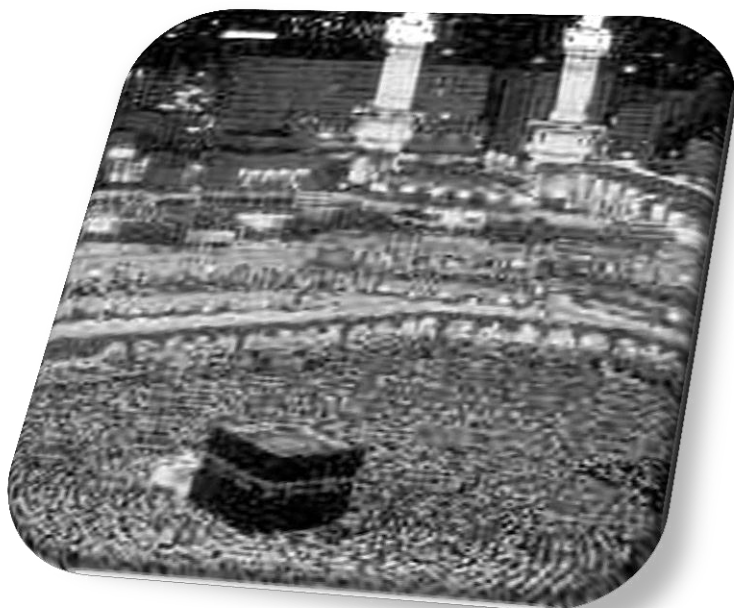
"قرآن کریم" ی آکادئمیک ضیا بونیادوو و آم ع ا-نین موخبیر عوضوو، دونیانین بیر نئچه عالی دینی قوروملاری نین فخری عوضوو واصیم محمدعلیوو 1991-جی ایلده اورینئالدان آذربایجان دیلینه ترجمه و نشر ائتدیرمیشلر.

واصیم محمدعلیو کیتابا یازدیغی اؤن سؤزده دئیر: "الله تعالانین پیغمبر سئجیدیگی کیمسه لره وحی اوچ یوللا نازل اولور: 1)الله تعالا بو و یا دیگر فیکری پیغمبرین اورگینه سالیر، یاخود گیزلی بیر سسله اوناتلقین ائدیر و یا همین فیکری اونا چین اولان یوخودا بیلدیریر؛ 2)پیغمبر الله تعالانی گۆرمه دن اوندان گلن نیدانی آچیق-

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آیدین ائشیدیر، یعنی آرادا هئج بیر واسیطه اولمادان (حجاب آرخاسیندان) آلاھلا
دانیشیر؛ 3)الله تالا اؤز حکملرینی پیغمبره ملک واسیطه سیله گؤندریر " .²¹⁰

بو وحی گؤیدن نازیل اولان کیمی، محمد پیغمبر یانینداکی اصحابه لرینه اوخویار،
کاتیبلرینه دری، سوموک، داش، خورما قابیغی اوزرینده یازدیراردی. بو اصحابه لر
مختلیف عرب قبیله لرینه منسوب آداملار ایدیلر. هر کس اؤز لهجه سینده یازیردی.

Məkkə. Mü'əddəsə.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

محمد پیغمبر دئمشدیر کی، وحی یئددی لهجه ده نازیل اولموشدور، یئددی لهجه ده اوخوماغا دا اؤزو ایجازه وئرمیشدیر.

یئری گلمیشکن، دئمک لازیمدیر کی، موسی پیغمبرین " تؤولرات " ایندان، عیسی پیغمبرین " اینجیل " ایندن فرقلی اولاراق " ...قرآن کریم پیغمبره بیردن-بیره، بوتؤو شکیلده دئیل، حیصه -حیصه، اولجه مکه ده، سونرا ایسه مدینه ده... تقریبین 23 ایل عرضینده " نازل اولموشدور.²¹¹

قرآنی-کریمین آیریجا کیتاب شکلینده ترتیبیندن دانیشان و بونون سبیلرینی آراشدیران گؤرکملی عالیم یازیر: " ...ایلک دفعه یامامه ده باش وئرن بیر ووروشدا الله کلامینی ازیر بیلن یئتمیشه قدر اصحابه شهید اولدوقدان سونرا عمرین تشبوسو ایله ابو بکرین خلیفه لیگی زامانیندا باشلانمیش " دیر.²¹²

" ...632-جی ایله گله جک واریرلری حاقیندا هئچ بیر صیت قوبمایان محمد پیغمبرین. وفاتیندان سونرا یئنی یارانان اسلام فتودال دؤولتی نین دایاقلارینی قوروماق و یاریمچیق قالان ایشلری داوام ائتدیرمک دؤرد خلیفه نین عهده سینه دوشموشدور: ابو بکرین (632-634)، عمرین (634-644)، عثمانین (644-656) و محمد پیغمبرین کورکه نی و عمیسی اوغلو علی نین (656-661). اؤز آرالاریندا معین ایختیلافلار اولسا دا، اونلار دین یولوندا مباریزه یه قوشولدولار و 640-658-جی ایللر آراسیندا فلسطینی، سوریانی، مصری، گورجوستانین بیر حیصه سینى و س. اسلاملاشدیرا بیلدیلر. "

بهمنیار آذربایجانى " ...موسلمان موتفکیرلری نین فیکیرلرینی داوام ائتدیره رک، اؤز اثرلرینده قدیم یونان فیلسوفلارینی دوشوندورن دونیاگؤروشو مسله لرینی یئنی تمل اوزرینده اسلام مودعالاری اساسیندا نظردن کئچیرمیش و ایضاح ائتمیشدیر " .²¹³

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اسلام دینی نین هیندیستاندا قارشیلانماسی، تبلیغی و یاییلماسی باره ده جواهرلله نهره دئییردی: " ...هیندیستانین ترقیسی اوچون اسلام اؤزویله یئنی، هوسلندیچی عامیلر گتیردی. اسلام معین درجه ده فعالیت یوکسلدن واسیطه کیمی تاثیر گؤستیردی. " 214

ج.نهره باشقا بیر یئرده یازیردی: " اسلام دینی هیندیستانی آییلندی... اسلام دینی هیندیستانا گتیرن تورک خالقلاری و دیگر خالقلار اولوب " محمد پیغمبرین یادیگار قویوب گئتدیگی مقدس " قرآن کریم " 114 سوره دن، 6236 آیدن عیبارتدیر. اسلام عالیملری نین فیکرینجه، قرآنین 90 سوره سی مکه ده، 24 سوره سی مدینه ده نازل اولموشدور. قرآن اینسانی آلاها عبادت ائتمه یه، اوندان کؤمک و مرحمت دیله مه یه، اونا هئج بیر شریک قوشماماغا، یالنیز آلاها بویون ایمه یه چاغیریر. او، کیشیلره قادینلا ظریف بیر مخلوق کیمی رفتار ائتمگی، اوشاقلارین تربیه سینده آتا و آنانین برابر مسئولیت داشیماسینی توصیه ائدیر.

پیغمبر علییه ایسلامین کلاملاری بوتون اینسانلارین تربیه اوجاغیدیر. او، عالیمین خدمتینه، صنعتکارلارین امگینه یوکسک قییمت وئریر: " قیامت گونو آلاهیین حضوروندا عالیمین مورکی شهیدین قانیندان قییمتلیدیر " . " عالیملر پیغمبرلرین واریرلریدیر " .

" محمدین کلاملاری " آریجا کیتابجا شکلینده 1905-جی ایلده مشهور ع.سهروردی طرفیندن توپلانیب نشر ائدلمیشدیر.

بؤیوک روس یازیچیسی لئو تولستوی محمد پیغمبرین حیاتیینی یازماغا حاضرلاشیردی، اؤلنده بو " کلاملار " اونون پالتوسونون جیبیندن چیخیب.

محمد پیغمبرین کلاماری:

" بهیشت آنالارین آیقلاری آلتیندایر ". " فهله نین آلتی نین تری قورومامیش اونون موزدونو وئرین ". " عؤمرونو علمه صرف ائدن آدام هئچ واخت اؤلمور ". " بیر ساعات یارادیجی دوشونمک، آلتیمیش ایل عبادتدن اوستوندور ".

" علمیندن فایدا گلن عالیم مین عابیددن اوستوندور ". " علمی بشیکدن مزارا قدر اؤیرنمک لازیمدیر ". " علمین آیاغی دونیادان کسیلدیگی واخت ساواش باشلاناجاق ". " اینسانین گؤزلیگیندن بیری ده اونون آیدین و گؤزل دانیشماسیندایر ". " بشریت دوز یولو تاپاندان سونرا داغیلیب محو اولماز، یالینیز موناقیشه و مباحثه یولو ایله داغیلا بیلر ". " تکبر اینسانی آلچالدیر و کیچیلدیر ". " قوجایا حؤرمت الله ا حؤرمت دئمکدیر " ...

قرآن، ایلك نؤوبه ده، عربلرین و بوتون موسلمان دونیاسی نین عاغلینا، شعورونا، دونیاگوروشونه، اؤزونودرکینه بؤیوک تاثیر گؤستمیشدیر. ان باریز میثال اولاراق، عربلرین قدیم عادتلرینه موناسیبیتین دییشمه سینی گؤستمک اولار. عایله ده دوغولان و " آرتیق " ساییلان قیز اوشاغی نین دیری-دیری باسدیریلماسینی قرآن قاداغان ائتمیشدیر.

بو مقدس کیتابداکی احکاملار و شریط (حقوق مسله لری) جمعیت، قانون، اخلاق کیمی پروبلملری احاطه ائدیر.

" ایمان " و " احسان " لا اینسان اؤزونو آلاهیین ایختییارینا وئریر، اوندان آسیلی اولدوغونو حس ائتدیریر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

عربلر دئییرلر: " بیز ایمان گتیردیک! " ، یاخود " بیز اسلام قارشیسیندا ایطاعت ائتدیک " و س. ایمان سۆزونون اوچ عنصردن عیبارت اولدوغونو یازیرلار، ینی دینی اورکدن درک ائتمک (اعتقاد)، دیل ایله سؤیله ییب اینانماق (اقرار) و خیر ایش گۆرمک (عملده گۆسترمک).

قرآندا آدی چکیلن قیامت گونونون دهشتلری جنت-جهنم، آلین یازیسی، اسلام دینینده ایلاهی قانون و یا حقوق، عیبادت، ناماز، اوروج توتماق، ذکات (صدقه)، حج زیارتی، ورثه لیک، محرملیک، اوغورلوق، عایله و س. تفسیرچیلر طرفیندن اطرافلی صورتده شرح ائدیلمیشدیر و ایندی ده ائدیلمکده دیر.

هجرت. محمدین مکه دن مدینه یه کۆچمه سی (هجرت) گنجه سی، ینی 622-جی ایل اییول آیی نین 26-سی موسلمان تاریخی نین باشلانغیجی حساب اولونور.²¹⁵

پیغمبرین زیارته گئتمه سی. منبعلر معلومات وئیرر کی، محمدین مکه نی زیارته گئتمه سینه " حجی وعدا " (" ویدعلاشما حجی ") آدی وئریلمیشدیر. پیغمبر علییه ایسلام هجدن مدینه یه قایتدی. اؤزونو اولدوقجا یورغون حس ائدیردی. بو وضعیت اوچ آی داوام ائتدی و 632-جی ایل اییون آیی نین 8-ده دونیاسینی دیشدی.²¹⁶

محمدین اؤلوموندن سونرا عربیستانین موختلیف یئرلرینده یالانچی پیغمبرلر پیدا اولدو.

قرآنین ایلك الیازماسی. محمد پیغمبر (ص) ساغلیغیندا قرآن آیریجا کیتاب حالینا سالینمامیشدی. ابوبکرین تاپشیریغی ایله زید بن ثابت (پیغمبرین اوغوللوقا گۆتوردویو اینانیمیش شخص اولموش و یانیندا کاتبیلیک ائتمیشدیر) اصحابه لرین یادیندا قالان

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آیری-آیری پارچالاری توپلایا بیلیمیش، اونلارین اوزونو کۆچورموش، ایشینی تاماملایاندان سونرا ایلك الیازماسینی ابوبکره تقدیم ائتمیشدیر.²¹⁷

ملکله و شیطانلار. ایشیقدان یارانمیش ملکله جینسی اولمور و اونلار آلاهل تالایا ایطاعت ائدیرلر. قدیم یهودی دینیندن اسلام دینینه کئچن دؤرد بؤیوک مله یین آدی بئله دیر: آلاهلین وحینی پیغمبرلره گتیرن جبرایل؛ بوتون کایناتا گۆز یئتیرن میکایل؛ قیامت گونو اؤز سورونو (شئیپورونو) چالماغا حاضر وضعیتده دوران ایسرافیل؛ اولنلرین روحونو جانیندان چیخاران عزرایل.

ملکله آدمدن اول یارادیلدیغیندن، آله امر ائدیر کی، ملکله اونا سیتاییش ائتسینلر. ایلیس اوددان یارادیلدیغینی اساس گتیره رک، تورپاقدان یارانانلار باش ایمک ایستیر. آله اونو لعنتله ییر. لاکین او، قیامت گونونجن آلاهلان مهلت آلیر، آدم و حوادان توتوموش بوتون اینسانلار یامانلیق ائتمه یه باشلاییر.

پیغمبرلر. پیغمبرلر آلاهلین رسولودورلار. قرآندا دئییلیر کی، دینی یایماق اوچون " بیز هر بیر خالقین آراسینا بیر رسول (ائلچی) گؤندردیک ". لاکین پیغمبر چوخ اولدوغو اوچون، اونلارین 6-سی باش پیغمبر حساب ائدیلیر: آدم، نوح، ابراهیم، موسی، عیسی و آخیرینچی پیغمبر ساییلان محمد.²¹⁷ (ص)

قادینلار. تدقیقاتچیلار بئله بیر فیکیر یورودورلر کی، قرآن قادینلار نوازش گؤسترمه میشدیر. چونکی اونلار آنجاق " بزگی دوشونه رک و معناسیز مباحته لر ائده رک بؤیوبورلر ". حتّی قادینلار و اوشاقلار کیشیلرین آلاهل قارشیسیندا وظیفه لرینی یئرینه یئتیرمه لرینه ده مانعچیلیک تۆره دیرلر. قرآن ایکی قادینی موکمل اولدوغونا گۆره قبول ائدیر. بیری فیرونون آروادی آسیا، دیگر عیسی پیغمبرین آناسی مریم. محمد

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

پیغمبر بو قادینلار سیراسینا آروادی خدیجه نی و قیزی فاطمه نی ده داخیل ائتمیشدیر.²¹⁸

اسلامین بئش سوتونو. دینه اینام گتیرمک – کلمه شهادتی سؤیله مکدن عیبارتدیر. یعنی، " آلاهدان باشقا معبود یوخدور و محمد آلاهیین رسولدور "؛ گونده 5 دفعه ناماز قیلماق؛ تمیز اورکله ال توتماق، یعنی ذکات وئرمک؛ ایلده بیر دفعه، رمضان آییندا اوروج توتماق؛ مکه نی، هئچ اولماسا، بیر دفعه زیارت ائتمک.

عرب خلیفه لری. ابو بکرین (632-634) خلیفه لیگی دؤورونده اسلام دینی عربیستاندا ثابتلشدی. او، محمد پیغمبرین هم یاخین دوستو، هم ده قایناتاسی ایدی. عمرین 10 ایلیک (634-644) حاکیمیتی اسلام تاریخی نین قالیبتلی یاییلما و محکم تشکیلات دؤورو اولدو.

عوثمانین (644-656) و علی نین (656-661) خلیفه لیگی دؤورونده یئنی فئودال دؤولت قورولوشو عربلرین بیرلیگینی تامین ائتدی و اسلامین شؤهرتی عربیستان یاریم آداسیندان چوخ-چوخ اوزاقلارا یاییلماغا باشلادی.

خلیفه عمر 644-جو ایلده بیر ایرانلی خریستیان طرفیندن اؤلدورولدو. خلیفه عثمان 656-جی ایلده دؤیوشلرین گرگین و چیخیلماز یئرینده سوریالی دؤیوشچولره موراجیعت ائتدی و اونلاردان ایمداد دیله دی بو، خیانت کیمی قییمتلندیریلدی و اونو تقصیرلی بیلیب قیلینجلا اؤلدوردولر. خلیفه علی 661-جی ایلده، بیر نؤو، تکلندی، بئله کی، کوفه اهالیسی اوندان اوز دؤندردی، مصر موعاوییه نین طرفینه کئچدی، امویلره قارشى ایکی ایل آراسی کسيلمه دن موباریزه آپاران علی قتله یئتیریلدی.. اسلامین آذربایجاندا یاییلماسی. منبعلردن اؤیرنیریک کی، اسلامین آذربایجاندا

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

یایلماسی 7-8 عصرلرده جنوبی قافقازین عربلر طرفیندن ایشغالی ایله باشلامیشدیر. عرب یوروشلری نین مقایسه لی تحلیلی ثبوت ائدیر کی، " ...عرب اوردوسونون خلیفه عمرین امری ایله 639-جو ایلین آوقوستوندا باشلامیش مئسوپوتامیانین ایشغالی پروستئسینده آذربایجان اراضیسینه هوجوم اولموشدور. " 219

عربلرین اوچ دفعه (639، 643، 645-جی ایللرده) آذربایجانا آردیجیل هوجومو یئرلی اهالی نین جیدی موقاویمت گؤستردیگینه دلالت ائدیر. بابک حرکاتی نین موعاصیری، عرب عالیمی ابو حنیفه الددینوری... هله او زمانلار بابک کی ن اصلی و تعلیمی حاقیندا مختلیف رابلر اولدوغونو گؤستردی... " بابکین باشچیلیق ائتدیگی خوررمیلر بابکیلر اؤز ایدئیا و عمللریله ... یئنی دینی گؤروش یاراتمیش، یالنیز عربلرین حاکیمیتلرینه قارشی دئیل، اونلارین تبلیغ ائتدیکلری و او بیر چوخ عرب مؤلیفلری. منبعلره مومکون قدر علمی و حورمتله یاناشان، اونلاردان چوخ-چوخ قاباق یاشامیش قدیم یونان، روما تاریخچیلریندن هرودوتدان، فوکیدیددن، تاسیتدن، پلوتارخدان و ب. نومونه گؤتورمک عوضینه، بابکین باشچیلیق ائتدیگی عومومخالق حرکاتینا نینکی تئندئنسییالی و غرضلی موناسیبت بسلمیشلر، حتی دؤورونون " ...ان بؤیوک سیملاریندان بیر " (سعید نفیسی) اولان میلی قهرمانین عونوانینا هر جور لکه یاخماقدان چکینمه میس، شخصی لیاقت حسین بیله تحقیر ائتمیشلر. سعید نفیسی بونون سببلریندن بیرینی بابک حاقیندا تاریخی معلوماتلارین بیزه کیفایت قدر گلیب چاتماماسیندا گؤرور. گؤرکملی ایران عالیمی یازیر:

" آیدیندیر کی، بن الاثیرین ... یازدیگی سؤزلردن مقصد، باشقا عرب یازیچیلاری کیمی، بو خالقا (آذربایجان خالقینا ن.ح.) بؤهتان آتماق ایدی " 220. منبعلری یئترینجه آراشدیران مشهور عالیم فیکرینی بیله داوام ائتدیریر: " کیتابلاردا اونلارین (بابکیلرین ن.ح.) مسله کی حاقیندا یازیلانلار دا غرض و بؤهتان خاراکتئری

داشیبیر... بو معنادا خوررمیلر یئنی مزده کیلر و یا اسلامدان سونراکی مزده کیلر کیمی تانینمایدیلر. کیتابلاردا مزده کیلر حاقیندا یازیلیمیش بۇهتانلار بونلارین (بابک حرکاتینین) حاقیندا دا دئلمیشدیر " 221.

بۇیوک آذربایجان عالمی ضیا بونپادوو یازیردی کی، سعید نفیسی ده، باشقا فارس عالیملی کیمی، بابک کی، خوررمیلر حرکاتینی اؤز " میلی آذربایجان خصوصیتلریندن " آیراراق، یالنیز ایران میلی روحو اوچون خاراکتربیکدیر، دئییه تقدیم ائتمیشدیر.²²²

آکادئمیک ضیا بونپادوو بابک حرکاتی نین دینی زمینده باش وئردیگینی ایضاح ائدنلرین علییه نه ایدی. او، بیر چوخ منبعلره اساسلاناراق ثبوت ائدیردی کی، بابک حرکاتی عباسیلر حاکیمیتی نین " وئرگی منگنه سینده " چیرپینان خالق کوتله لری نین موباریزه سییدی²²³

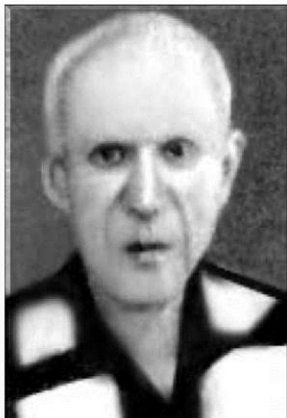
همچی نین " 9...- عصرده آذربایجان خالق کوتله لری نین حرکاتینی عوصیان کیمی قییمتلندیرمک آذیر. بو حرکات خارجی ایشغالچیلارا قارشى آذربایجان خالقى نین آپاردیغی اوزونسورن قدرتلی آزادلیق موحاریبه سی ایدی " 224 گؤرونديو کیمی، بابک حاکیم قوووه لرین دؤزولمز ظولم و ایستیشمارینا قارشى آزادلیق موباریزه سی آپاران میلی قهرمان، خالق سرکرده سی اولموشدور. بئله لیکله، بابک و اونون رهبرلیک ائدیگی عومومخالق حرکاتی قدیم قوللار دونیاسینی آیاغا قالدیران سپارتاکلا و اونون عوصیانچی حرکاتی ایله مقایسه ائدیله بیلر. رومادا قورخویا دوشن سننات ان گوجلو سرکرده لری مارک کراسسی و قئنی پومپئی (ا.ا. 1 عصرین 72-71 جی ایللری) سپارتاکین اوستونه گؤندرمیشدیسسه، بابکین هوجوملاریندان واهیمه کئچیرن خلیفه المعتمصم ده 835-جی ایلده ماهیر سرکرده سی " ...افشین حیدر بن کاووسو

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

خوررمیلرله دۇیوشه جک بوتون خلیفه قوشونلاری نین باش کوماندانى تعیین ائتدی " . و " آفشینین اؤزونه خزینه دن هر گون 5 مین دیرهم... دۇیوش گونلرینده ایسه 10 مین دیرهم اؤدنیلمه سی باره ده گؤستریش وئردی " .²²⁵

هر ایکی خالق حرکاتی خیانتله یاتیریلیمیش، قهره-مانلارا دیوان توتولموشدور.

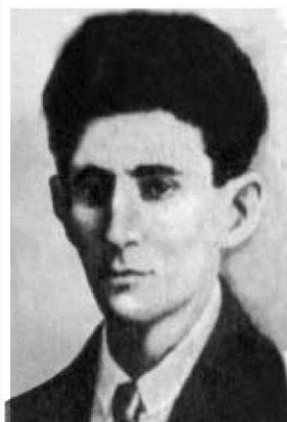
20- عصر اوروپا مدنیتی و ادبی-فلسفی جریانلار

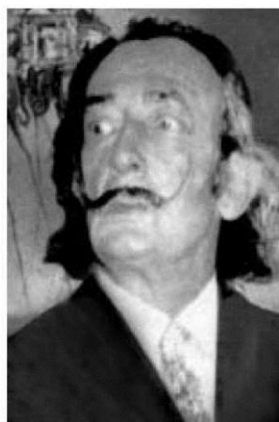
Pablo Picasso
(1881-1973)

Igor Fyodoroviç
Stravinski
(1882-1971)

Frans Kafka (1883-1924)

Salvador Dali (1904-1989)

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

" تورانا قلینجدان داها کسکین: اولو قووت، یالنیز مدنیت، مدنیت، مدنیت! "

حسین جاوید

© اورتقاییقاسستین فیکرینجه، مودرن اثرلر خصوصی قابیلیتی اولان و معاریفلنمیش آزلیق اوچوندور، بو دا، طبیعیدیر کی، کوتله نی، اکثریتی قیجیقلاندیریر... موعاصیر مدنیتین موهوم ضیدیتلی پروبلیمی چوخلوق ایله ائلیتار مدنیت آراسینداکی ضیدیتدیر.

© بئنئدئتو کروچی مدنیتی " اینسانین ایشیغا دوغرو اوزانان فاصیله سیز یولو " آدلاندیریر، بو یولدا حدسیز مانعه لرین اولدوغونو دئییر و فلسفه نین وظیفه سینی بو مانعه لری آرادان قالدیرماقدا گؤرور.

© فلسفی-ائتئتیک کاتئقوریا پرینسیپجه بیر-بیرینه یاخین اولان صنعتکارلارین عومومی یارادیجیلیق پلاتفورماسیدیر.

© زیقومند فرئید بو قرارا گلیر کی، یارادیجیلیغین ماهیتی درک اولونماز دیر.

ایتالیا یازیچیسی آ.موراویانین سؤزلرینه گؤره، 20- عصر آروپا مدنیتی " اؤز قاپیلارینی " پ.پیکاسونون ایلك رسم اثرلری و ای.ستراوینسکی نین " پئتروشکا " بالئتیه آچدی..

آروپانین آ.بئرقسون، اورتقاییقاسست، ژ.پ.سارتر، آ.کامیو، م.مئرلوپونتی، ژ.ماریتئن کیمی بؤیوک فیلسوفلاری اؤز اثرلرینده فلسفی پروبلملری مدنیت پروبلملرله، فلسفه نین اونتولوژی پروبلملرینی ایسه کولتورولوژی پروبلملرله عوض ائده رک، بوتون کاتئقوریالارین ماهیتینی دیشدیلر. اگر اؤتن عصرلرده عالمین فلسفی فعالیتی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اونون علمی فعالیتیله اؤلچولور و بو، تیپیک سایلیردیسا، آرتیق 20- عصرین فیلسوفو عینی زاماندا مشهور یازیچیدیر (سارتر، کامیو)، یاخود اونون فلسفی کونسئسییاسی بیرباشا یاراتدیغی ادبی بدیعی اثرلرله اؤلچولور (بئرقسون، مارسل پروست کیمی).

بئرقسون فلسفی فیکره " سورکلی " (اوزونموددتلی مه-ناسیندا) " حیاتی ائھتیراس "، " یارادیجیلیق اینتویسییاسی "، " آچیق جمعیت "، " شعور آخینی " و س. کیمی ایدئالار و آنلایشلار گتیرمیشدیر.

فلسفی، کولتورولوژی فیکرلریله سئچیلن، بؤوک فیلسوف یازیچیلار کیمی شؤھرتلنن سارتر و کامیو ایسه سونرالار ادبی-بدیعی اثرلرینه گؤره نوبئل موکافاتینا لاییق گؤرولدولر.

" حیاتین فلسفی معناسینی آچان " گؤرکملی ایسپان کولتورولوقو اورتثاقاسست (1883-1955) مشهور " اینجه صنعتده هومانیزمین تحریفی " اثرینده 20- عصر دونیا مدنیتی نین بحران کئچیردیگینی اساسلانديریدی. او یازیردی کی، خیخ عصرین سونوندا و 20- عصرین اووللرینده مئیدانا گلن مودرنیزم خالق کوتله لرینه یاددیر. قاسست حساب ائدیردی کی، مودرنیزم صنعت کوتلر طرفیندن درک ائدلمیر، چونکی او رومانیزم کیمی هامی اوچون دئیل. مودرنیزم خصوصی قابیلیتی اولان و معاریفلنمیش آزلیق اوچوندور، بو دا، طبیعیدیر کی، کوتلنی، اکثریتی قیجیقلاندیریر.

اورتثاقاسست اثرلرینده گؤستریردی کی، موعاصر مدنیتین موهوم ضیدیتلی پروبلمی چوخلوق ایله ائلیتار مدنیت آراسینداکی ضیدیتدیر. او، مده-نیت اوچون، ایستر توتالیتار شرایت اولسون، ایسترسه دئموکراتیک، فرقی یوخدور " چوخلوقون عوصاییندان " احتیاط ائدیردی. معلومدور کی، " کوتلوی مدنیت " " ائلیتار مدنیتی " اینکار اتمکله، چوخلوق آراسیندا داها گئنیش یاییلیر. چونکی مؤوجود بازار

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

قانونلاری شرایتینده بو مدنیه قارا جاماعاتین دؤوقونه اویغون بؤیوک احتیاج وار. بو مدنیتین خاراکتیریک جهتی اونون آیلنجه لی اولماسی، آسان و یونگول قاورانلیماسیدیر.

کوتلوی مدنیتین فعالیت دایره سی گئیشیدیر: پوپ-موسیقی، روک، رنکلام، ائروتیک و کریمینال سینما توقرافییا، دئتکتیو ادبیات، قزئت و ژورنال سئناسییا لاری، آسترولوگییا و س.

فرانسادا موقاویمت حرکاتی نین فعال ایشتیراکچیسی اولان یازچی، آکتیور، دراماتورق، ژورنالیست آ. کامیو " تاون " ادلی رومانیندا فاشیزمی " یولوخوجو خسته لیک " ، " ائپیدمییا " آدلاندریر و اونونلا دایمی موباریزه آپارماغین واجیبلیغینی گؤستریردی.

بؤیوک ایتالیان فیلسوفو، تاریخچیسی و پوبلیسیستی بئندئئتو کروچی (1866-1952) مدنیتی " اینسانین ایشیغا دوغرو اوزانان فاصیله سیز یولو " کیمی قییمتلندریر و بو یولون مانعه لرله دولو اولدوغونو دئییر؛ بونا گؤره ده او، فلسفه فنین و فیلسوفون وظیفه سینی بو مانعه لری آرادان قالدیرماقدا، " ... قارانلیغی، دومانلی داغیتماقدا و آیدین یولو گؤستمکده " گؤروردو.²²⁶

کروچنین فیکرینجه، پوئزییا " کایناتین وضعینی (ریتمینی) دویماقدیرسا، فیکیر اونو سیستئمه سالماقدیر " .²²⁷

بونونلا بئله، یارادیجیلیق اوسلوبو بو و یا دیگر صنعتکارین دونیانی درک ائتمک واسیطه سی اولدوغو حالدا، یارادیجیلیق مئتودو فلسفی-ائستتیک کانتقوریا کیمی گئیش آنا لیشیدیر. اصلینده، ایدئیا-بدیع پربنسیپلری " یاخین اولان صنعتکارلارین

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

عومومی یارادیجیلیق پلاتفورماسیدیر " ²²⁸. ینی، بیر سیرا ادبی-بدیعی مکتبلر، اوسلوبلار، جریانلار بیر یارادیجیلیق مئتودونو تمثیل ائده بیلرلر. ²²⁹

لاکین بو دا حاقیقئتدیر کی، هئج بیر بؤیوک صنعتکار فلسفی-ائتستتیک جریانلارین محدود چرچیوه سینه سیغیشا بیلیمیر؛ عکسینه، اؤزویله یئنی بیر فلسفی دونیاگؤروش، ادبی نؤو و ژانر، اوسلوب، یئنی تفکر طرزى و س. گتیریر، اؤزو بوتؤو بیر ابدی-فلسفی مرحله یه چئوریلیر. بونو بؤیوک صنعتین قانونایغون اینکیشاف پرنسیپلرینه مووافق یارادیجیلیق پروسئسی کیمی قییمتلندیرمک اولار و لازیمدیر.

آنتیک دؤور یونان و روما مدنیتینی، ایتالیا انتباهی نین یئتیشدیردیگی کوریفیلری، فرانسا معاریفچیلیک حرکاتی نین بیر سیرا نوماینده لرینی، موعاصیر قرب مه-دنیتی نین یارادیجیلارینی میثال گتیرمک، ائله بیلیرم، دئدیکلریمیزه کیفایت ائدر. بعضا بیر ژانردا یارادیلیمیش اثرده بیر نئچه ژانرین ائلی-مئنترلی ائله آیدین گؤرونور کی، اونو موطلق صنعتین بیر نؤ-وونه آید ائتمک مومکون اولمور. شوبهه سیز، بو، صنعتکارین بؤیوکلوگو، تکرارسیز ایستعدادی ایله علاقه داردیر و بعضا ده ایضاحولونماز صنعت سحریدیر، سانکتپئتربورقدا ام.فالكونئنین اوجالتدیغی " تونج آتلی " آبیده سینده اولدوغو کیمی. ²³⁰

ادبی-فلسفی جریانلار

P. Pikasso. "Gernika". 1937.

*Freydizmin
nəzəri əsasları*

*Salvador Dalí.
İspaniyada vətəndaş
müharibəsinin öncə
görümü (1936)*

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اڭکسپرئسسیونیزم (فرانسىز سۆزوندن گۆتورولوب: معنالى، تاثيرلى، سلیس ایفاده ائتمک دئمکدیر).

20- عصرین اوللرینده آوروپادا مئیدانا گلن ادبی-ائستتیک-فلسفی جریاندیر. بیرینجی دنیا موچاریه سی عرفه سینده آلمانیا و اوستریادا داها گئنیش یایلمیشدیر. بیرینجی دنیا موچاریه روسیادا باش وئرن اینقیلابی حادثه لر نتیجه سینده دونیانین خاوس شکلینه دوشدویو گۆسترلیر.

آوروپادا ائکسپرئسسیونیست صنعتکارلار و قاباقچیل ضیالیلار دونیاداکی قاریشیق، بیر-بیرینه ضد قوولرین درکولونمازلیغینی، اینسان طبیعتینه یاد، دوشمن اولدوغونو ایديعا ائدیر و بوندان خیلاص اولماق اوچون قطعی موباریزه آپارماغا چاغیریردیلار. ماهیت اعتباریه اولنار اؤز یارادیجیلیقلاریندا عوصیانکار و آنتیمیلیتاریست مؤوقع توتوردولار.

پوبلیسیستیکا آپاریجی ژانر سایلیردی. تئاتر " قیشقیریک پیئسلیرى " طلب ائدیردی.

بشریتی موچاریه لرین و اینقیلابلارین تۆرتدیگی فلاکتله قارشى دايم سفربر ائدیردیلر. بو، اوستریادا ف.وارفئلین، ی.بئخترین پوئزییاسیندا، ف.کافکانین نسر یارادیجیلیغیندا، فرانسایازچیسى م.فرومترین اثرلرینده داها باریز گۆرونوردو.

مودئرنیزم (فرانسىز سۆزوندندير، یئنی، موعاصیر دئمکدیر) خيخ عصرین آخیرلاری 20- عصرین اوللرینده آوروپادا مئیدانا چيخمیشدیر. مودئرنیزم نیسبتن مستقیل اولان ائکسپرئسسیونیزم، کوبیزم، فوتوریزم، سوررنالیزم، آبستراکسیونیزم کیمی ائستتیک-فلسفی آخینلاری اؤزنده بیرلشدیریر؛ لاکین آدلارینی سادالادیغیمیز یارادیجیلیق

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

جریانلاری نین هره سی نین اؤزونمخصوص خصوصیتلری، پرنسیپال فلسفی دونیاگۆروشو و عومومی سوسیولوژی-کولتورولوژی کۆکلری واردیر.

مودئرنیزم فورمالاشمیش بدیعی-ائتئییک سیستم کیمی، بیر نؤو، دنکادئنتیزم و اوانقاردیزم دونیاگۆروشونون اساسلارینا سؤیکه نیر. آنتینوی مقصد گودوب، اؤزوندن اولکی ادبی-مدنی پرنسیپلری قبول ائتمیر. عادتین، آ. کامیونون اثرلرینی مودئرنیزم نومونه لر ساییرلار. مودئرنیزم یازیچی نین و صنعت آدامی نین یارادیجیلیغیندا اولوب، مختلیفلیگینی اینکار ائتمیر. س. بنککتین، س. دالینین، پ. پیکاسونون، ای. ستراینسکی نین و ب. اثرلرینده اولدوغو کیمی.

کوبیزم (فرانسیزجا " کوب " سؤزوندن گۆتورولموشدور) 1907-20-جی ایللرده گئنیش اینتیشار تاپمیشدی. کوبیزمین تصویری صنعتده نظریه چیلری ژ. مئسنژر، آ. قلنز، پوئز یادا ایسه شاعیر گ. اپوللینئر اولموشدور.

نقاشلیقدا و تصویری صنعتده کوبیزمدن خصوصیه ایستیفاده ائدیلمیشدی. رسم اثرلری هنده سی خطر، دؤردکونج، اوچبوجاق و یاریمدا یروی کوبیکلر اساسیندا یارادیلمیشدی. بدیعی اثرلره دویمه لر، تراموا بیلتلری، سوفره پارچاسی، قزئت قیریقلاری و س. علاوه ائدیلمیش کی، بونولا دا کوبیزمده ناتورالیزم مئیللری نین گوجلر اولدوغو آشکار اولور.

کوبیزم رساملیقدا اویئکتلری ان ساده هنده سی فیقورلار شکلینده گۆستریر. بو جریانین ایلك گۆرکملی نوماینده لری پ. سئزانن، پ. پیکاسو (1881-1973) و

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ف.لئوئ (1881-1955) ساییلیر. اولار کوبلاردان، سیلیندرلردن، کونوسلاردان ایستیفاده یولو ایله تصویری صنعتی درینلشدیرمک مقصدی گودوردولر.

سیموولیزم (فرانسیز سؤزوندندير، ایشاره، رمز دئمکدير) ادبی جریان کیمی 19 عصرین 60-70-جی ایللرینده فرانسادا مئیدانا چیخمیشدیر. ایلك گؤرکملی نواینده لری ش.بودلئر، پ.وئرلئن آ.رئمبو، س.ماللارمی و ب. اولموشدور. زن.گیپپوس، ف.ک.سولوقوب، د.س.مئرژکووسکی، ک.د.بالمونت و بیر چوخلاری روس ادبیاتیندا سیموولیزم تانینمیشلار.

فرانسیز شاعیری ژ.مورئاس " سیموولیزمین مانیفئستی " (1886) اثرینده گؤستریردی کی، سیموولیک پوئزییا، ایلك نؤویه ده، روحلار عالمی نین عکس-صداسیدیر، اوبیئکتیو وارلیغین، یعنی رئال حیاتین تصویری نین علیه ایندیر.

سیموولیزم بدیعی یارادیجیلیقدا اینتویسیانی تبلیغ ائدیر و ثبوت ائتمه یه چالیشیرلار کی، اینجه صنعت اثرلری، ائلجه ده پوئزییا، فردین اؤزونوفاده سیندن باشقا بیر شئی دئییلدیر.

بودلئر، وئرلئن، رئمبو، اوئرخارن، و.بریوسو و آ.بلوک کیمی گؤرکملی صنعتکارلار سیموولیزمین محدود ائستتیک چرچیوه سینه سیغمامیش، رئالیست و دئموکراتیک تمایوللردن ایستیفاده یولو ایله " هومانیزم سیموولیزم " کیمی شهرتلنمیشلر.

سوسیالیست رئالیزمی سووئت ادبیاتیندا و اینجه صنعتینده عومومی یارادیجیلیق مئتودو کیمی اؤتن عصرین 30-جو ایللرینده تشککول تاپمیشدیر. کلاسیک رئالیزم اولوبونو یئنیلشدیرمک و یئنی سوسیالیست رئالیغینی اینقیلابی اینکیشافدا گؤسترمک - سوسیالیست رئالیزمی نین بدیعی-ائستتیک طلبی ایدی.

20- عصرین اوللرینده یئنی سوسیالیست ادبیاتی و اینجه صنعتی نین یارانماسی، هم ده اونون یارادیجیلیق مئتودونون پرینسیپ کیمی تعیین ائدیلمه سی مسله سی دورودو. ادبی - فلسفی-سیاسی دیسکوسسییالاردا بیر سیرا یارادیجیلیق مئتودلاری تکلیف اولونوردو؛ " سوسیالیست مضمونلو رئالیزم " و "س. نهایت، " سوسیالیست رئالیزمی " ادبی سیاسی یارادیجیلیق مئتودو کیمی 1934-جو ایله سووئت یازیچیلاری نین بیرینجی قورولتاییندا قبول ائدیلن نیظامنامه ده " ...حیاتی دوزگون، تاریخ کونکرئت و اینقیلابی اینکیشافدا عکس ائتدیرمک " کیمی اؤز ایفاده سینی تاپدی. پرولتار یازچیسی م. قورکینین " آنا " ، م. شولووون " ساکیت دون " ، ف. قلدکوون " سئمنت " کیمی اثرلری مئیدانا چیخدی.

گؤرکملی سووئت یازیچیلاری و. مایاکووسکی، آ. فادئیئو، ل. لئونوو، س. روستم، ص. وورگون، ر. رضا، ب. کترابایئو، ی. کوپالا، ق. قولام، آ. دووژنکو، آ. تولستوی و باشقالاری سووئت ادبیاتی نین گؤرکملی نوماینده لری اولموشلار. لاکین ائله صنعتکارلار وار ایدی کی، یارادیجیلیق آختاریشلاری ایله سئچیلیردیلر.

سوررئالیزم (فرانسیز سؤزدور، رئالیزمدن اوستون - مناسیندایر) 20- عصرین 20- جی ایللرینده فرانسادا مئیدانا گلیب. شاعیر گ. اپولینئر و رسام ج. کیریکو بو جریانین ایلك تبلیغاتچیلاریدیلر. سونرالار آ. برئتون " سوررئالیزمین مانیفستی " نی یازدی. سوررئالیستلر اینسانی اونون " من " دئیگی عنعنه وی انستتیکانین طلبلریندن خیلاص ائتمه یه چاغیریردیلر. اونلارین فیکرینجه، صنعتکار گرک روحون هر جور تجروبه سینه آرخالانا بیلسین، یاخود گؤردوکلرینه، قارا-باسمالارا، سایقلامالارا، اوشاقلیق خاطره لرینه، گؤزونه گؤرون و گؤرونمه ین طرفله، سونسوزلوقا و ابدیته قوووشماغا جان آتسین. یارادیجیلیق یولو بودور: شاعیر ب. رئوئردی نین فیکرینجه، اوبراز بیر-بیریندن اوزاق، کنار رئاللیقلارین یاخینلاشماسی اساسیندا مئیدانا گله بیلر

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

کی، اصل یارادیجیلیق موحیطی ده بو زامان یارانیر. " آبسورد تئاتری " نین گؤرکملی نوماینده لری ایونئسکو، س.بئککئت ده بو فیکیرده دیلر. انکزیستئسیالیزم (لاتین سؤزونندیر، یاشاماق، مؤوجود اولماق دئمکدیر) بیرینجی دنیا موحاریبه سی عرفه سینده یارانمیشدیر. صنعتین مختلیف نؤولریندن ائستی-تیک طلبلری بودور کی، فلسفه نین فعالیت ساحه سی یارادیجی شوور دایره سینده داخیلیدیر و علمدن فرقلی اولراق، بدیعی یارادیجیلیغا یاخیندیر. بو فیکری فرانساین بؤیوک فیلسوف یازیچیلاری کیمی دونیادا شؤهرتلنمیش ژان پول سارتر (1905-1980) و آلبئر کامیونون (1913-1960) اثرلریله تصدیقله ییرلر.

آ. کامیو یازیر کی، حیاتین اؤزو بیر معنا کسب ائتسیدی، او، هئچ مؤوجود اولمازدی. کامیونون فیکرینجه، اینجه صنعتین مقصدی معناسیز اولانا معنا وئرمکدیرسه، دئمه لی، اینسانین تسلیسی یالنیز ایللوزییا، خیال، خولیا اولا بیلر. باشقا بیر فیلسوف- یازیچیا گؤره ایسه بدیعی اثر معناسیز اولانا معنا وئرمیر، یالنیز اونو معناجا آچیر. اینجه-صنعت اثری نین اسل یارادیجیسی اینسان یوخ، وارلیغین اؤزودور، صنعتکار ایسه روحلارلا اینسانلار آراسیندا آنجاق وا-سیته چیدیر. فرئیڈیزم (اوستریالی حکیم نئوروپاتولوگ زیقمووند فرئیڈین (1856-1939) آدی ایله باغلیدیر) اینجه صنعت اثرلرینه موناسیبتده پسیخوانالیزین و پسیخوانالیتیک تحلیلین اساسینی قویموشدور. فرئیده گؤره، اینجه صنعت اثرلری شخصین، ینی فردین ائموسیونال وضعیتینی نین خصوصی ایفاده واسیطه سیدیر. او، مختلیف نؤو اثرلری ده محض بو باخیمدان تحلیل ائدیر.

میثال اوچون، شئکسپیرین " ماکبث " فاجیعه سینده " اؤولاد-والیدین موناسیبتلری " نی، لئوناردو دا وینچی نین " جوکوندا " اثرینده رسسامین اوشاقلیق دؤورونون خصوصیتلرینی اؤزوندە ساخلایان " سئکسوال ایضطیرابلاری "

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

، خصوصیلہ دوستویئوسکی نین یارادیجیلیغیندا یازیچی نین " سنکسوال باخیمدان " اخلاقا ضید مئیللرینی گؤرور.²³⁰

فرئیده گؤره، اینجه صنعت اثرلری، بوتؤولوکده، " اندیپ کومپلئکسی " له باغلی روحون، اورگین گیزلی ایضطرابلاری نین نتیجه سیدیر؛ اوغلان اوشاغی دایم آناسیلا یاشاماق مئیللری کئچیریر و آتاسی نین شخصینده اؤز رقیبینی گؤرور.

بو باخیمدان سوفوکلون " شاه اندیپ " ، سنکسپیرین " هاملت " و دوستویئوسکی نین " کارامازوو قارداشلاری " اثرلری فرئیدین پسیخوانالیتیک دونیاگؤروشونو تصدیقله یین اثرلر کیمی بشریدیر، صنعت اینجیلری ساییلیر.

بدیعی اثرلردن آلینان ائستتیک ذؤوق - اینسانی نه واختسا " اندیپ کومپلئکسی " زمینینده یارانان روحی گرگینلیکدن آزاد ائدیر.

فرئیدین تئزیسی بودور کی، صنعتکار عاغلینین غئیری-ثابیتلیگی ایله یاراتدیغی بدیعی اوبرازلار واسیطه سیله مباریزه آپاران پوتنسیالخسته، عصبی آدامدیر. گویا بو، اونون رئاللاشدیرا بیلمه دیگی اوشاقلیق آرزولاری ایله سوسیولوژی-کولتورولوژی رئاللیق آراسیندا سیخ علاقه یاراتماغا ایمکان وئریر. فروید اعتراف ائدیر کی، بدیعی یارادیجیلیغین پسیخوانالیزینده " سلاح یئره قویولمالیدیر " . یعنی زور ایشلمک یئری دئییل، چونکی بدیعی یارادیجیلیغین ماهیتی درکولونمازدیر.²³¹

20- عصر آذربایجان مدنیتی (1918-1991) "

Ümummilli lider Heydər Əliyevin Baka

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

...تورک میلیتیندیک، اسلام اوممتیندیک، قرب مدنیتیندیک... " تورک میلیتیندیک " دئدیگیمیز اوچون دیلده، ائستتیکادا، اخلاقدا، حقوقدا، حتی دین حیاتیندا و فلسفه ده تورک کولتورونه، تورک دؤوقونه و تورک شعورونا بیر اوریژیناللیق و بیر شخصیلیک گؤسترمه یه چالیشاغایق. " اسلام اوممتیندیک " دئدیگده، بیزیم اوچون ان مقدس اینسان حضرت محمد، ان مقدس معبد کعبه ، ان مقدس دین اسلامیت اولاقدیر. " قرب مدنیتیندیک " دئدیگیمیز اوچون ده، علمده، فلسفه ده، تئخنیکا و دیگر مدنی سیستملرده تام بیر اروپالی کیمی حرکت ائده جیک "

ضیا گؤبالپ

© سوسیولوژی-کولتورولوژی ائپوخانین اساسلانی 1917-1927-جی ایللر مدنی اینقیلابی تشکیل ائدیردی.

© رپرئسسیا دؤورونده " ...100میندن آرتیق آدام ائتاپلارلا دوشرگه لره گؤندریلمیش، مینلرله کندلی ایسه محو ائدیلمیشدیر "

© " آذربایجانلیلار، موسلمانلارا... اؤلکه ده دوردونجو، بئشینجی طبقه کیمی باخیردیلا. "

© قورباچوون گؤستریشیله " اهالی نین کؤچورولمه سی " آدلی پلان حاضرلانمیشدی و آرتیق حیاتا کئچیریلیردی. بو پلاندا " تورک رئسپوبلیکالارینداکی موسلمان اهالینین چوخونو روس یادا و باشقا اسلاویان رئسپوبلیکالارینا(جمهویت) کؤچورمک و یئرلر نه خریستیان اهل یئرلشدرمک نظرده توتولوردو "

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

یوزایللیبکده روسییا و سسری اراضیسینده یاشایان خالقلار ائله مورککب تاریخی اینکیشاف مرحله لریندن کئچدیله کی، بو دؤور حیاتین بوتون ساحه لرینده اؤز گوجلؤ تاثیرینی گؤسترده.

آذربایجان خالق جومهوریتی دئموکراتیک رۇسپولیکا کیمی جمعی 23 آی فعالیت گؤسترده. لاکین بو، خالقیمیزین تاریخینده، حقیقتاً، میثلسیز حادیثه کیمی یاددا قالدی. بو دؤورده دونیادا و بوتون رنگیوندا قارشیمی آلینماز مورکب سیاسی پروسئسلر گندیردی. گنج بیر دؤولتین ان واجیب میلی پروبلملری قیسا مودت عرضینده یولونا قویماسی، میلی کادرلار یئتیشدیرمه سی اولدوقجا مورککب و چتین ایدی. بوتون بونلارا باخمایاراق، بیرینجی نؤوبه ده، چاریزمدن میراث قالان تحصیل سیستمینده دیشیکلیک اندیلدی. بئله کی، ابتدایی تدریس موسسیسه لرینده تحصیل شاگردلرین اؤز آنا دیلینده، ائله ده دؤولت دیلینده ایجباری قایدادا آپاریلدی و بو، ناظرلر شوراسی نین 1918-جی ایل 28 آوقوست تاریخلی قراری ایله تثبیت اولوندو. قوری موعیملر سئمینارییاسی نین آذربایجان شؤعبه سی قازاخ شهرینه کؤچورولدو و موسقیل تحصیل اوجاغی کیمی فعالیتینی داوام ائتدیردی. باکیدا پئداقوژی اینستیتوتون اچیلماسی باره ده لایحه ترتیب اندیلدی، میلی کونسرواتوریانین یارادیلماسی گونده لیگه گتیریلدی. 1919-جو ایل سئنتیابرین 1-ده پارلامنت باکی دؤولت اونیورسیتتی نین اچیلماسی حاقیندا قانون قبول ائتدی.

اونیورسیتتین ایلک رنکتورو پروفئسسور وی.رازومووسکی تعیین اندیلدی. میلی علمی کادرلار و موتخصیصلر اولمادیغیندان موسکوا اونیورسیتتیندن، روستوو، یئکاتئرینسلاو، خارکوو و روسییانین باشقا شهرلریندن گؤرکملی عالیملر دعوت اندیلدیله.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

حکومتین تاسیس ائتدیگی " آذربایجان " قزئتیی نین باش رئاكتورو بسته کار،
پوبلیسیست اوزئییر بی حاجیبیوو تعیین اولوندو.

" ...م.ارسلوزاده، ع.م.توپچوباشوو، ن.یوسفیلی، او.حاجیبیوو، ج.حاجیبیوو، ا.آغاوغلو
و دیگر میلی مدنیّت موجهیدلری نین سییله آذربای-جان دیلی دؤولت دیلی ائلان
ائدیلدی " ²³².

حکومتین علامتدار تدبیرلیریندن بیرى ده قدیم گنجه نین آدینین برپاسی (1918)
اولدو. روسلاشمیش (میلیتجه گورجو ایدی) گئنئرال سیسیانوو 1804-جو ایله
گنجنی ضبط ائندن سونرا ایمپئراتور 1-جی آلکساندر آروادی نین شرفینه قدیم
تورپاغین آدینی دیشدیریب " یئلیزاوئتپول " ایله عوض ائتمیشدی. ²³³ گنجه نی اؤز
آدی ایله چاغیرانلار بیر مانات گوموش پوللا جریمه اولونوردولار. روایتله گؤره، هئچ بیر
هده قورخودان چکینمه ین گنجه لیلر اولجه دن اؤزلریله بیر مانات گوموش پول
گؤتوره رک، بلدیله ایداره سی نین قاباغیندا جریمه لیرینی وئریب آغیز دولوسو " گنجه
" دئییرلمیش. ²³⁴ " یئلیزاوئتپول " سؤزو گنجه نین اوستونده لکه کیمی 114 ایل
قالمیشدیر.

1920-جی ایلین یازیندا او.حاجیبیوو رهبرلیگی ایله آذربایجان آرتیستلری ایراندا
اولموش و تبریزده شیخ محمد خیابانی اونلاری قبول ائتمیشدیر. لاکین آذربایجان
خالق جومهوریتی نین دؤولتچیلیک قوروجولوغونو و دؤولت ایداره چیلیک ایشلرینی
بیر طرفدن داخیلی موسلمان پارتیالاری آراسینداکی سییاسی چکیشمه لر، ایکی ایله
یاخین بیر مودتده هؤکومت کابینئتی نین بئش دفعه دیشمه سی، اؤلکه نین ان
گوجلو پارتیاسی اولان " موساوات " این ایکی تیره یه بؤلونمه سی، قاراباغ اوستونده
آپاریلان موحاریبه ده یئرلی کوممونیستلرین داشناکلارا کؤمگی، ائلجه ده خاریجی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

موداخيله خى اوردونون ايشغالچى هوجوملارى ياريدا قويدو، هؤكومتين سوقوطونا گتيريب چيخاردى. بونونلا بئله، آذربايجان خالق جومهوريتى قيسا واخت عرضينده ميللى گئرب، ميللى اوردو، ميللى پول واحيدى، دؤولت هيمنى كيمي آتريوتلاريني دئموكراتيك عنعنه لر اساسيندا نومايش ائتديردي.

" 1920-جى ايل آپرئلين 27-دن 28-نه كئچن گئجه پارلامئنت حكومتى مووققتى اينقىلاب كوميته سينه تحويل وئردى ". بؤيوك وطنپرور يازيچى و دؤولت خاديمي نریمان نریمانو قيبابى سدر سئچيلمكله كوميته نين تركيبي معين اولوندو و آذربايجان سووئت روسيياسى نين ايخ-تيارينا وئريلدى. زيرھلى قاتارلا باكيا گؤندريلن آ.ي.ميكويان نریمان نریمانوودان خبرسيز، اونون ايمضاسى ايله سرانجاملارا قول چكمه يه باشلادى.

ايندىكى تحليللرده 1917-جى ايل روسييدا يئنى بير اجتماعى قورولوشون باشلانغيجى سايبليرسا، 20-جى، 60-جى ايللر بيرمعئالى ايضاح اولونمور. بو ايللر روسييدا و آيرى-آيرى ميللى رئسپوبليكالاردا اجتماعى-سياسى ديشيكليكلر، اينكىشاف پيلله سى و بوتون ساحه لرده يئنى آب-هاوانين يارانماسى دؤورو كيمي تقديم ائديلير.

سوسيولوژى-كولتورولوژى ائپوخانين اساسلاريني 1917-1927-جى ايللر مدنى اينقىلابى تشكيل ائتديردي.

*Moskva.
Kreml...*

Bakı. Şəhidlər Xiyabanı

*Bakı
Dövlət
Universiteti.
1919.*

*Azərbaycan
Milli Elmlər
Akademiyası. 1945.
(Rəyasət Heyətinin
binası).*

*Bakı şəhəri.
Heydər Əliyev adına Beynəlxalq hava limanı*

وای.نن اینفیلابین ایلک ایلرینده مدنی گئریلیگی آرادان قالدیرماق، ایلک نؤبه ده ایسه، ساوادیسیلیغی لغو ائتمک، زحمتکشلرین یارادیجیلیق قوووه لری نین اینکیشافینا شرایط یاراتماق، سوسیالیست ضیالیلاری نین فورمالاشماسی و گئنیش کوتلرین شعوروندا علمی کومونیزم ایڈیالاری نین تاثیرینی گوجلندیرمک کیمی وظیفه لری ره لی سوروردو.

حکومت 1919-جو ایل دئکابری 26-دا "رس ف سر اهالیسی آراسیندا ساوادیسیلیغین لغوی" باره ده دئکرئت وئردی. بو دئکرئت سککیز یاشلا اللی یاش آراسیندا اولانلارین روس، یاخود آنا دیلرینده ساوادیسیلیغی نین لغوینه یؤنلمیشدی. همین حرکات م.ی.کالینی نین، ن.ک.کروپسکایانین، آ.ولوناچارسکی نین نظارتینده ایدی.

طبیعییدیر کی، مؤوجود قورولوشون نظریه چیلرینی یئنی سوسیالیست مدنیتی نین یارادیلماسی وظیفه سی داها چوخ دوشوندوروردو. اولناری ناراحات ائدن کادر مسله سی و مدنیت ساحه سینده صینفی موباریزه نین گرگینلشمه سی پروبلئمیریدی. پئداقوژی و اجتماعی علملرین تدریسی، بدیعی یارادیجیلیق و کیلسه لره موناسیبت واجیب مسله لردن ایدی.

1921-جی ایلهده تحصیل حاقیندا دئکرئت وئریلدی و عالی مکتبلرده پارتییا تاریخی و دیالکتیک ماتریالیزم، سیاسی ایقتیصاد، علمی کومونیزم فنلری ایجباری تدریس اولونماغا باشلادی.²³⁵

سوؤت آذربایجانیندا دا مووافیق دئکرئتلر وئریلیدی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

بوتون مدنی-معاریف ایشلرینه رهبرلیک ائتمک ایختیاری خالق معاریف کومیسسارلیغینا تاپشیریلیمیشدی. قزا اینقیلاب کومیتته لری نزدینده معاریف شؤعبه لری یارادیلیردی. ن.نریمانووون ایضاسی ایله تئخنیکی پئشه تحصیلی کومیتته سی تاسیس ائدیلیمیشدی.

ماحمود بی ماحمودبیوو، عبدالله شایق، فرهاد آغازاده کیمی تجروبه لی پئداقوژی کادرلار آنا دیلینده یئنی درسلیکلرین یازیلماسی ایشینه جلب اولونوردولار.

آذربایجان خ ک س-ین و م یک-ین 1924-جو ایل 18 مارت تاریخلی " آذربایجان اهالیسی ایچریسینده ساوادیسیزلیغین لغوی حاقیندا " قراریندا یازماق و یا اوخوماق باجارمایان 15-25 یاشلیلارا ساواد اؤیرتمک بیر وظیفه کیمی تاپشیریلیردی.

آذربایجاندا سووئت حاکیمیتی قورولاندا عرب قرافیکالی اسکی ایفبادان ایستیفاده ائدیلیردی. 1922-جی ایل مارتین 6-دا آک (ب) پ- نین پلنومو آذربایجان ایفباسینی لاتین قرافیکاسینا کئچیرمک اوچون آذربایجان مرکزی ایجرائیه کومیتته سی نین سدری صمداغا آغامالیوغلونون باشچیلیغی ایله خصوصی کومیسسیا یاراتدی.

لاتین قرافیکاسینا کئچیلمه سی ساوادیسیزلیغین لغوینی سورعتلندیردی. ستاتستیک معلوماتا گؤره، 1920-27-جی ایل-لر ار-زینده 65.607 نفر آذربایجانلیلان 53.957 نفری یئنی ایفبانی اؤیرنمیشدی.²³⁶

1920-جی ایل آوقوستون 18-ده آذربایجان اینقیلاب کومیتته سی چاپ ایشی نین تشکیلی و مرکزلهدیریلمه سی حاقیندا دئکرئت وئردی. هفته لیک " کند فوقراسی " ، " آذر-بایجان فوقراسی " ، " کومونویست " قرئتلری نین نشرینه باشلانیلدی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

1922-جی ایلین ماییندان (سası 1906-جی ایلده قویولموشدو) " باکینسکی رابوچی " قزنتی یئینیدن نشره باشلادی. 1927-جی ایلین سونوندا 35 ژورنال و دیگر نشرلر چیخیردی.²³⁷

نریمان نریمانوو یازیردی: " ...شرقده دینه مونا سبیت مسله سی فؤوق العاده اهمیت داشیییر. " اونون بو فیکری 1920-جی ایلده آذربایجان حکومتی نین باشچیسی کیمی وئردیگی دئکرئتده ده اؤز عکسینی تاپمیشدی. لاکین دؤولت دینه مونا سبیتده بیطرف قالیردی، اونو ماددی و معنوی جهتنده ده مودافیعه ائتمیردی. گنج نسلین تربیه سی ایشلریله یالنیز خالق معاریف کومیسسارلیغی نین ایختییاریندا اولان مکتبلر مشغول اولور، دینی مراسیملر ایسه قاداغان ائدیلیردی.

1924-جو ایلده باکیدا " آلاهیسیزلار " جمعیتی یارادیلدی و زحمتکنشلی " معنوی کؤله لیکدن " خیلاص ائتمک مقصدیله " دؤیوشکن آتیزم " بایراغی قالدیریلدی. دین خادیملیری تعقیب اولوندولار.

آذربایجاندا قادین حرکاتی گئنیش وسعت آلیر، قادین کلوبلاری، ایستحصالات آرتئللری، اعمالاتخانالار تشکیل ائدیلیردی. 1922-جی ایلین مای آییندا باکیدا جنوبی قافقاز قادینلاری نین بیرینجی قورولتایی چاغریلمیشدی. قادینلار عالی مکتبلرده، تخنیکوملاردا، اورتا مکتبلرده تحصیل آلیر، درس دئییردیله؛ اوشاق موسسیسه لرینه، مکتبلره، کووپراتیولره، خالق محکمه لرینه و س. تحکیم ائدیلیردیلر.

موسکوا قونشو رئسپوبلیکالاردان داها چوخ، باکییا اهمیت وئیریدی. 1926-جی ایلده بورادا ای تور کولوژی قورولتاین کئچیریلمه سی ده تصادفی اولمامیشدی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ان قدیم مدنیت تاریخینه مالیک اولان شرق خالقلاری آذربایجاندا گئدن سیاسی-اجتماعی پروسئسلری ایزله ییر و مومکون قدر معنوی علاقه لری ساخلاپیردیلار. اصلینده، باکی شرقین قاپیسییدی.

لاکین استالی نین سوسیالیزمین گوجلنمه سیله علاقه دار آپاردیغی سینفی موباریزه سیاستی، بوتون اؤلکه ده اولدوغو کیمی، آذربایجاندا دا اجتماعی-سیاسی موحیطی گرگینلشدیریردی.

آرتیق گئت-گئده " برابر حقوقلو خالقلار " آراسیندا روس دیلی نین اؤنه چکیمه سی، چوخمیللتلی اؤلکه نین اینزیباتی یوللارلا موسکوادان ایداره ائدیلمه سی توتالیتار رژیمین میلی مسله لر ساحه سینده ایدئولوگیاسی کیمی تظهور ائدیردی.

آذربایجاندا " بورژوا میلئتچیلیری "، " پانتورکیستلر "، " دؤنوکلر "، " تمایولچولر "، " تروتسکیچیلر "، " جاسوسلار " و س. آختاریر و " تاپیر " دیلار.

" آذربایجان تاریخی " نین 7-جی جیلدینده قئید ائدیلمه کی، اویک(ب)پ زاقافقازییا اؤلکه کومیته سی نین بیرینجی کاتیبی بئرییا 1936-جی ایل آوقوستون 19-دا " پراودا " قزئتینده بؤیوک بیر مقاله ایله چیخیش ائده رک، باکییدا و کیرووا-باددا (گنجه ده ن.ح.) " عکسینقیلابچیلارین " تروتسکیچی-زینوویتوچی دوشمن قروپلارم اولدوغونو " آشکار " ائدیردی.

آک(ب)پ مک-نمین بیرینجی کاتیبی م.ج.باغیروون ایناندیغی و صلاحیت وئردیگی، سونرالار اؤزوبله بیرلیکده موها-کیمه اولونان سومباتوو-توپوریدزی، یئمئلیانوو، قریقوریان، بورشوو، آتاکیشییئو کیمیلر آذربایجان خالقینا قنیم کسلیمیشدیله. بعضی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

حسابلامالار آپاریلدیقدان سونرا معلوم اولموشدور کی، " 100... میندن آرتیق آدم
ائتاپارلا دوشرگه لره گؤندریلمیش، مینرله کندلی ایسه محو ائدیلمیشدیر. " 238

رئسپوبلیکانین گؤرکملی دؤولت و پارتییا خادیملیری، تانینمیش مدنیت و علم
نوماینده لری قانونسوز، محکمه سیز گوللله نیر، سورگونلره گؤندریلیدی.

ح.جاوید، م.موشفیق، ی.و.چمنزمینلی، ح.ک.سانلی، احمد جاواد، س.حسین،
ت.شاهبازی، ب.چوبانزاده کیمی یوزلره دوشونن باشلار محو ائدیلمیشدی.

13- عصر أوروبا اینکویزیسیاسینی آرخادا قویان سووئت اینکویزیسییا محکمه سی
نین محوئتمه اولسوبو چوخ موختصر ایدی: " ...خبردارلیق ائدیریک کی، یالان،
ایکیباشلی، غئیری-معین معلوماتلار وئرسنیز، سیز ان یوکسک جزایا گوللنمه یه
محکوم ائدیله جکسینیز " .

" متحم " اونا تقدیم اولونان ایتحامین آشاعی حیصه ینده یازیدی: " اوخودوم،
نظره آلیرام و قول چکیرم " . 239

اوزون ایللر عؤمرو حبسخانالاردا و حبس دوشرگه لرینده چوروین روس یازچیسی
اولئق وولکوو ایسه اونولا بیر یئرده سولووکی آداسیندا موصیبتلره دوچار اولان اوچ یوز
نفر آذربایجانلی نین آغیر و سون گونلریندن اورک آغریسی ایله یازیر و اونلارین بیر
چوخلاری نین آدینی چکیر. 240

سووئت حکومتی تئاتر صحنه مزین داهی آکتیورو عباس میرزه شریفزاده یه
گوللنمه سیندن 17 ایل سونرا برات وئرمیش، اونون گوناھکار اولمادیغینی
روسوایچیلیقلا اعتیراف ائتمیشدیر.

تدقیقاتچی-یازیچی رافائل حسین وو " جاویدلر " اثری نین بیر یئرینده بۇیوک صنعتکارین قیزیلا اولان تاثیرلی صحبتینی خاطرلاییر: " .ا.و زمانلار جاوید افندی آستا یئریشلرله هر دفعه کوممونیست کوچه سیندن کئچیب بو بینایا ائولرینه یاخینلاشاندا یولدان اؤتئر ایستر-ایسته مز آیاق ساخالاییر، حیرانلیقلا باخیرمیشلار اونا.

241 "

آذربایجاندا اجتماعی-سوسیال موحیطین دؤزولمزلیگی آییق گنجلری و گؤروب-گؤتورموش یاشلی نسلین نوماینده لرینی بیر چیخیش یولو آختراماغا وادار اندیر، میلی آزادلیق اوغروندا موباریزه حسلری سطیرالتی یازیلاردان اوزه چیخیردی. " 60-جی ایل-لرین اوللرینده آذربایجان دؤولت اونیوئرسیتتی نین آزاد فیکیرلی طلبه لریندن بیر قروپو ابوالفض علیوین (ائلچیبگین) رهبرلیگی ایله گیزلی سیاسی موباریزه یه باشلامیشدیلار " .²⁴²

" میلی آزادلیق قرارگاهی " اوقتای رفیلینین و خودو محمدوون نظارتیندی. اونلار آذربایجانلی کادارلارین مهم وظیفه لره ایره لی چکیلمه سینی طلب ائدیردیلر.²⁴³

گیزلی فعالیت گؤسترن " ایلدیریم " تشکیلاتی نین عوضولری آذربایجانین آزادلیغی اوغروندا سعیلرینی بیرلشدیرمیشدیلر. سورگونه گؤندریلن بو گنجلرین آراسیندا ایستعدادلی یازیچی و عالیملردن ایسمیخان رحیموو، گولحسین عبداللیئو (حسین اوغلو)، کامیل علیوو، آیدین واحیدوو و ب. وار ایدیلر.²⁴⁴

آذربایجان سسر عالی سووتتی نین ریاست هئیتی 1969-جو ایل 7 مای تاریخی قرار ایله آذربایجانین سرحد رایونلاریندان 2 مین هئکتاردان چوخ آذربایجان تورپاقلاری نین ائرمیلره وئرلمه سی باره ده 1938-جی ایل 5 مای قرارینی تصدیق ائتمیشدی. حیدر علیوو بو قرارین یئرینه یئتیرلمه سینه یول وئرمه دی.²⁴⁵

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

خالقین باشینا آچیلان دۆزولمز موصیبتلرله باغلی محکمه ده م.ج.باغیروو: " . من اونلارا ایناناراق، خ دی ک اورقانلارینی اونلارا اعتبار ائتمیشم. بو ایشده خالقین قارشیسیندا منی شاققالاماق، پارچا-پارچا ائلمک لازیمدیر " ، دئمیشدیر.²⁴⁶

بو تاریخی اعتراف بیر طرفدن، سووئت رئپرئسسییاسی نین اهالی قارشیسیندا سیاسی ایفشاسییدیس، دیگر طرفدن، خالقین و سیاسی رهبرین فاجیعه سیدی.

بؤیوک وطن موحاریبه سی ایلرینده آذربایجان خالقی عمومی دوشمنه قارشى میلی لیاقت و هئیسیت حسینى بیر داها نوماییش ائتدیردی؛ ان یئنی دؤیوش تئخنیکاسی ایله سلاهلانمیش فاشیزمله بئش (402، 223، 416، 271 و 77) آذر-بایجان دیویزییاسی اوز-اوزه دایانمیشدی. 1945-1941-جی ایلر عرضینده، عمومیتله، آذربایجاندا سووئت اوردوسونا 700 مینه قدر آدام چاغیریلیمیش، اونلارین 11 میندن چوخو قادین اولموشدور.²⁴⁷

هیتلئر آلمانیا سى نین ایشغالچیلیق پلانلاریندا باکی نئفتی خصوصی یئر توتوردو. سسرى اراضیسینده یاشایان تورک خالقلارینی " داغیدیجی قوووه " کیمی قلمه وئرن " منیم مباریزم " کیتابیندا هیتلر " موسلمان مونقولویدلری " حاقیندا یازیردی کی، " اونلار عالی عیرقین قوللارینا چئوریلمه لیدیرلر " .²⁴⁸

موحاریبه ایلرینده خالقین بوتون ماددی و معنوی قوووه لری سفربر اولموشدو. سسرى-نین نفت سنایسی بوتون موحاریبه دؤورونده 110 میلیون نفت حاصل ائتمیشدی کی، اونون 75 میلیون تونونو باکی وئردی.²⁴⁹ تانینمیش ادبیات و اینجه صنعت آداملاری جبهه لره، عسگرلرین گؤروشونه گئدیر، اونلاری دؤیوشلره روحلاندیریدیلار. کراسنودارا و نوووروسسییسکه گئتمیش ایلك آذربایجانلی نوماینده لر آراسیندا ص.وورغون، ر.رضا، ز.خلیل، میر جلال دا اولموشدور.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آذربایجانین گنج یازیچی و شاعیرلریندن ابوالحسن، ای.شیخلی، ح.جمیل، ب.قاسیمزاده، ای.سفرلی، ز.جابارزاده، ع.عباسزاده، ص.ولیئو، ح.محمدخانلی و ب. آییننه عسگر شینلی گئییب بیرباشا جبهه لره یوللانمیشدیلا. جبهه اوچون آذربایجان یازیچیلاری نین 12 کیتابی، جبهه چی شاعیرلرین خصوصی شعرلر توپلوسو چاپ ائدلمیشدی.

خالق آرتیستی بولبول، بسته کارلاردان ج.جاهانگیروو، س.روستموو، نیازی و ب. تئز-تئز جبهه یه گندیر، عسگرلرین یانیندا اولوردولار.

آذربایجانین فیرچا و تیشه اوستالاری نین موحاریبه مؤوضوسوندا یاراتدیقلاری اثرلر موسکوانین ترئتیاکوو قالئرئاسیندا نوماییش ائتدیریلیمیشدیر.

1945-جی ایل مارتین 23-ده سسری علملر آکادئمییاسی نین آذربایجان فیلیالی اساسیندا آذربایجان سسر علملر آکادئمییاسی (ایندیکی آذربایجان میلیلی علملر آکادئمییاسی) یارادیلدی و آکادئمیک م.میرقاسیموو اونون ایلك پرنزیدئنتی اولدو.²⁵⁰

آذربایجان عالیملری سئیسمولوگیا ساحه سینه خصوصی اهمیت وئریر، شاماخیدا، گنجه ده، ناخچیواندا و لنکراندا بنله سئیسیمیک ستانسییالار یارادیلیر. شاماخی رصدخاناسی نین بونؤوره سی قویولوردو و س.

سوؤت دؤورو آذربایجان اینجه صنعتی بؤیوک اوغورلار قازانمیشدیر. ق.قارایئوین، ج.حاجییئوین، س.حاجییوون، یئنی سیمفونیالاری، ف.میرووون " شور " و " کورداووشاری " ، نیازی نین " راست " ، س.علسگروون " بایاتی شیراز " سیمفونیک موغاملاری، ج.جاهانگیروون " فوضولی " کانتاتاسی 50-جی ایلرین سونلاریندا میئدانا چیخمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ابدلیلی نین " نظامی " ، ف.میروون " سئویل " ، ج.جاهانگیروون " آزاد " ،
ر.مصطفییئوین " واقیف " اوپترالاری، س.هاجیبیوون " گولشن " بالئی آذربایجان
موسیقی صنعتی تاریخینده بؤیوک اوزئییر مکتبی نین طنطنه سیدی. داهی اوزئییر
بین ابدییاشار اثرلری (" اصلی و کرم " ، " لئیلی و مجنون " ، " کوراوغلو " ،
آرشین مال آلان " ، " او اولماسین، بو اولسون " و س.) تئاترلارین رئپرتواریندا
مرکزی یئرلری توتوردو.

قارا قارائیو اوزئییر بی حاجیبیوو صنعتی نین بؤیوکلوگوندن دانیشارکن یازیردی: "
اونودولماز موعلیم، بؤیوک صنعتکار... اوزئییر حاجیبیوو بیزیم بسته کارلاریمیز اوچون
اونودولماز بیر نومونه اولمالیدیر . فیکرت امیروو - " من اوزئییر موعلیمیدن خالق
موسیقیسی نین پاکلیغینی منیمسه میشم " ، " بیز هامیمیز اوزئییر مکتبیدن
چیخمیشیق " ، دئییردی. داهی بسته کارلار ق.قارائیوین نظامی موضوعوسوندا "
یئددی گۆزل " ، آفریکا خالقلاری نین آزادلیق اوغوندا مباریزه سیندن بحث ائدن "
ایلدیریملی یوللارلا " بالئتری، ف.امیرون " مین بیر گئجه " بالئی قاباقجیل دنیا
موسیقی صنعتی نین ان یاخشی نومونه لری کیمی قییمتلندیریلیردی.

بسته کار عاریف ملیکوون " محبت افسانه سی " بالئی دونیانین بیر چوخ اولکه
لرینده اوغورلا تاماشایا قویو-لوردو. دنیا شؤهرتی قازانمیش موغنیلریمیزدن بولبول و
رشید بئهودون، همچنین فاطما موختارووا، شؤوکت محمدووا، خان شوشینسکی،
شؤوکت علی اکبرووا، سارا قدیمووانین، ق.پیریموو، ع.باکیخانوو، ب.مانصورو و
ع.محمدوو کیمی تارزنلرین ایفاچیلیق صنعتی یوکسک سوییه ده ایدی. ت.قولیئوین،
س.روستمووون، ق.حسینلی نین، ج.جاهانگیروون، س.علسگروون، ر.حاجیئوین ماهنی
ژانریندا بسته له دیگی اثرلر گنیش یاییلمیشدی.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

تصویری صنعت ساحه سینده ایسه تدقیقاتچیلار ع.عظیمزادین 30-40-جی ایللرده کی یارادیجیلیغینی داها محصولدار حساب ائدیرلر. بو دؤورده او، " 100 تیپ " آدلی مشهور سیلسیله رسملرینی یارادیر. " وارلی ائوینده اوروجلوق بایرامی " ، " کاسیب ائوینده اوروجلوق بایرامی " ، " قوربان بایرامی " کیمی اثرلری همین سیلسیله دندیر.

خالق رساملاری ق.خالیقوون، س.سالامزاده نین، ش.شهریفزاده نین موعاصیر موضوعولاردا ایشله دیکلری اثرلر بویاکارلیق صنعتی نین نایلیتی ساییلیر.

" قوبا منظره لری " ، " خینالیق " (س.بهلولزاده)، نیظامی مئتروسونا، " دده قورقود " آ، فوضولی نین " لئیلی و مجنون " اونا ایللوستراسییلار (م.عبداللایئو) " تعمیرچیلر " ، " ائستاکادا " ، " قارا قارائئو " (ت.صالحوو)، " تار " ، " موغام " (ت.نریمانبیوو) کیمی نومونه لر، حقیقتن، صنعت اینجیلریدیر.

خالچاچی رساملار لطیف کریموو و کامیل علیوین اثرلری گوجلومیللی کولوریتی و یوکسک ایشلمه مدنیتیله سرگیلرده سئچیلیردی.

باکیدا و باشقا شهرلریمیزده اوجالدیلان هیکلتراشلیق اثرلری صنعتکارلاریمیزین بؤیوک ایستعدادینی نومایش ائتدیریر. فواد عبدالرحمانوون " نظامی " ، " صمد وورغون " ، " چوبان " ؛ توکای محم دوو و عمر ائلداروون " فوضولی " ؛ ج.قاریاغدی نین " م.ع.سابیر " ،

" ن.نریمانوو " ، " بولبول " پورترئت-هئیکللری؛ ت.ممدوون " اوزئییر حاجیبیوو " ؛ ع.ئلداروون " ناتوان " ، " حسن علیوو " ، " حیدر علیوو " ، " ظریفه خانیم علیووا " و باشقا اثرلری مؤحتم آبیده لردیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

حیدر علیرضا اوغلو علییوین آذربایجان کپ مک-نین بیرینجی کاتیبی سئچیلمه سیله (1969-جو ایل) رئیسوبلیکانین موعاصیر تاریخینده دؤنوش مرحله سی نین بونؤوره سی قویولدو. تکجه نفت صنایعی نین، پامبیقچیلیغین، اوزومچولوگون سورعتلی اینکیشافی دئییل، هم ده ادبیاتین، مدنیتین، اینجسه-نتین انتباهی باشلادی. نظامی نین، عجمی نین، نسیمی نین، فوضولی نین، اوزئییر حاجیبیووون، موسلوم ماقومائیوین، حسین جاویدین، صمد وورغونون، م.توپچوباشووون و ب. علم، ادبیات، اینجه صنعت خادیمیری نین باکیدا و موسکوادا یوبیلئیرلی کئچیریلدی، کیتابلاری نشر ائدیلدی، آبیده لری اوچالدیلدی. ن.نریمانووون اوزون مودت هئیکلتراشین (ج.قاریاغدینین) اعمالاتخانا سیندا توز آلتیندا قالان عظمتلی هئیکه لی باکیدا و روسیادا اوچالدی.

" خالق دوشمنی " کیمی دامغالانمیش بؤیوک آذربایجان دراماتورقو و موتفکیر شاعیری حسین جاویدین جسدی 1982-جی ایلده ایرکوتسک ویلایتیندن گتیریلیب ناخچیوان تورپاغینا تاپشیریلدی.

" ایران آذربایجانلی " کیمی سیاسی مقصد داشییان تئرمین دیشدیریلیب، " جنوبی آذربایجان " کیمی، یعنی اولدوغو شکلده ایشلندی.سووت دؤورونده مکتبلریمیزده " آذربایجان تاریخی " ساختلاشدیریلیمیش درسلیکلر و پروقراملار اوزره تدریس اولونوردو... " 1958-59-جو درس ایلیندن ایسه اورتا مکتبلرده " آذربایجان تاریخی " (جمعی 40 ساعات) " سسری تاریخی " ایچیریسینده کئچیلیر، " اساسن، روسیانیین تاریخی تقدیم ائدیلیردی " ²⁵¹.

2-5 سینیفلرده روس دیلی و ادبیاتی نین تدریسینه هفته-ده 5-6 ساعات آیریلیردی. بونون موقابیلینده بو دؤورلرده نشر ائدیلن اوچجیلدلیک " موعاصیر

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

آذربایجان دېلی " کیتابی نین مؤلیفلری آذربایجان رۇسپوبلیکاسی نین دؤولت موکافاتینا لاییق گؤرولدو. بئله تاریخی آددیملار یارادیجیلیق تشببوسو، میلی غئیرت و سیاسی جسارت طلب ائدیردی.

آذربایجاندا حیدر علیوین " قوی، عدالت ظفر چالسین! " شعاری و اونین یئنی دؤولتچیلیک تفکرو اولکه ده میلی شعورون اوپانماسینا خیدمت ائدیر، دئموکراتیک طلبلر ایره لی سورمک اوچون موناسیب شرایط و ایمکانلار یارادیردی. " همین پلانلاردان بیرى، بلکه ده، بیرینجیسی خالقى اؤزونه تانیتماق، اونون نورمال ائتنوکولتورولوژی حیاتیینی برپا ائتمک ایدی " .²⁵²

آذربایجان رۇسپوبلیکاسی میلی مجلسی نین 1993-جو ایل 15 ایون تاریخی ایجلاسیندا چیخیش ائدن حیدر علیو دئمیشدیر: " آذربایجان رۇسپوبلیکاسی نین دؤولت موستقیلیگی 1918-جی ایلده یارانمیش ایلک آذربایجان دئموکراتیک رۇسپوبلیکاسی نین عنعنه لری اساسیندا موعاصیر طلبلرله، دونیادا گئدن پروسئسلرله باغلی اولاراق تمین اولونمالیدیر. بو ساحده من دایم چالیشاجام و هئچ کسین شوبهه سی اولماسین کی، عؤمرومون بوندان سونراکی حیصه سینى هارادا اولور-سا-اولسون، یالنیز و یالنیز آذربایجان رۇسپوبلیکاسی نین موستقیل دؤولت کیمی اینکیشاف ائتمه سینه حسر ائده جگم " .

بؤیوک تشببوسچو و یارادیجی موستقیل دؤولتین اساسلارینی مؤحکم و ابدی دایاقلار اوززینده قوردو، خالقیمیزی دئموکراتیک اینکیشاف یولونا ایستیقاملتن-دیردی، اورگی نین اودونو و ایشیغینی اوغروندا ووروشدوغو و جانیندان آرتیق سئودگی وطنینه حسر ائتدی، بو یولدا بؤیوک سرکرده لر کیمی هلاک اولدو، ادبی میلی آبیده کیمی اوجالدی.آذربایجانچیلیق، عومومیتله، اینسانا محبت حسی بو بؤیوک هومانیسستین

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

دامارلاریندا آخان قاندا ایدی. حیدر علیو اینسانا، میلیتیندن، عیرقیندن، دیلیندن، دینیندن آسیلی اولمایارق، اینسانی مونسیت ایسته بیردی. هانسی سوییه ده اولور اولسون، بونو گۆرمه دیکده اورگی نین آغریسینی گیزله ده بیلمیردی. او دئییردی کی، " ...آذربایجانلیلار، موسلمانلار... اۆلکه ده (سسر-ده ن.ح.) دۆردونجو، بئشینجی طبقه کیمی باخیرلار " ²⁵³.

" دۆردونجو " ، " بئشینجی " طبقه نی تمثیل ائدن و موسکوادا سیاسی بورنون نوفوذلو عوضولریندن بیر، یاخود بیرینجیسی اولان، تورک دونیاسی نین 20- عصرده یئتیردیگی ان شۆهرتلی و ان ذکالی اوغلو بونا دۆزموردو، دۆزه ده بیلمزدی. او گۆستیردی کی، بو سیاست قورباچووون تورک و موسلمان خالقارینا دوشمنچیلیگی نین نتیجه سییدی. اونون گۆستریشیله " اهالی نین کۆچورولمه سی " آدلی پلان حاضرلانمیش و آرتیق حیاتا کئچیریلیردی. بو پلاندا " ...تورک رئیسولیکالارینداکی موسلمان اهالی نین چوخونو روسیایا ویا و باشقا اسلاویان رئیسولیکالارینا کۆچورمک و یئرلرینه خریستیان اهالی یئرلشدیرمک نظرده توتو لوردو " ²⁵⁴.

بو، ایستر-ایسته مز 1099-جو ایلدن بری تاریخده یئددی دفعه تکرار اولونان و خریستیان-موسلمان قیرغینلارینی، آروپانین مالیشدیردیگی دهشتلی " صلیب یوروشلری " نی یادا سالمیرمی؟! ²⁵⁵

البته، بئله فیتنه-فساد یوواسی اولان و " مکرلی ایمپئریا " آدلاندیریلان بیر سیاسی-اجتماعی قورولوشون دایاقلاری اوچوب داغیلماغا محکوم ایدی.

نهایت، عالی سووتتین 1991-جی ایل اوکتیابرین 18-ده کئچیریلن ایجلاسیندا دئوتاتالار آذربایجانین مستقبیلیگینی ائلان ائدن بیانات قبول ائتدیلر. تاریخی تجروبه گۆستیر کی، مستقبیلیک آکتی نین ایضالانماسی هله گۆرولن ایشلرین یئکونو یوخ،

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

باشلانغیجیدیر. موباریزه دايم داوام ائتدیريلمه لیدیر. بو ایستیقامتده آذربایجانین صاباحینی بوتون آیدینلیغی ایله گۆرن حیدر علیوو میلیلی مجلسین ایجلاسیندا (1993-جو ایل 15 اییون) ان یئنی تاریخیمیزه ائپیرافوزی یازیلماق سۆزلرینی دئمیشدیر: "...آذربایجان رئسپوبلیکاسی بوندان سونرا اونون باشینا نه گلیرسه-گلین، موستقیللیگینی ایتیرمیه جک، یئنیدن هئج بیر دؤولتین ترکیبینه داخل اولما یاجاق، هئج بیر باشقا دؤولتین عسارتی آلتینا دوشمیه جکدیر".

بو سۆزلر - خالقین آندی ایدی.

نریمان حسن زادین " کولتورولوژی "

(دونیا مدنیتی تاریخی) درسلینه

رای

آذربایجانین موستقیللیک قازاندیغی ایلك ایللردن کولتورولوژی بیر علم کیمی اؤیره نیلمه یه باشلانمیش، پروقراملار، درسلیکلر حاضیرلانمیشدیر. لاکین اعتراف ائتمک لازیمدیر کی، گۆرولن ایشلر دونیا مدنیتی نین موکمل فلسفی-مئتودولوژی اینتئرپرئتاسیاسینی وئرمک، میلیلی اجتماعی تفکرو کولتورولوژی اساسلارلا تامین ائتمک اوچون کیفایت دئییل. خالق شاعیری میلیلی آواسییا آکادئمییاسی هومانیتار فلر کافئدراسی نین مودیری نریمان حسن زاده نین یازدیغی " کولتورولوژی " درسلیگی مؤوجود احتیاجی آرادان قالدیرماق ساحه سینده مهم آدیملاردان بیر سیایلا به لر.

درسلیگین ان بؤیوک مزیتی اوندان عیبارتدیر کی، مؤلیف:

- (1) دونیا مدنیتی نین اساسلارینا دریندن بلددیر؛
- (2) آذربایجان مدنیتی تئخنولوگیالاری نین بیلاواسیطه داشیییجیسیدیر؛
- (3) دونیا مدنیتی سیستئمین، یاخود سیستئملرینی محض آذربایجان فلسفی-کولتورولوژی مؤوقعیندن شرح ائتمه یه چالیشیر.

بو ایسه نریمان حسن زادنین درسلیگینی داها چوخ عموموی، یاخود نئیترال اوسلوبدا یازیلان، میلی ایدراکین، او جومله دن میلی علمی-پئداقوژی ایدراکین چتین داخیل اولا بیلدیگی درسلیکلردن فرقلندیریر. مؤلیف ان عمومومیشری مدنیت سترکتورلارینا بئله میلی تفکرون احتیوا ائده جگی، آنلاياجای، ائستتیک ذووق آلاجاغی راکورسدان باخیر. اونون تقدیمینده ان " یاد " مدنیت حادیثه سی بئله محض اینسان فعالیتی نین، یارادیجیلیغی نین محصول اولدوغو اوچون بیزه دوغما گورونور. دونیانین مختلف رنگیونلارینا (وه ائتنوسلارینا) مخصوص قدیم (ارخئولوژی) مدنیتلر، آنتیک دؤور، اورتا عصرلر، انتباه مدنیتلری، معاصر مدنیت تئخنولوگیالاری، خریستیان و موسلمان مدنیتی تیپولوگیالاری درسلیکده عموم-دونیا مدنیتی نین تاریخی بوتؤولوگونون ثبوت ائده جک بیر منطیقی آردیجیلیق، عوضو وحدت حالیندا وئرلمیش، آذربایجان مدنیتی نین دونیا مدنیتی تاریخیندکی فونکسیونال مؤوقعی دوزگون معین ائدلمیشدیر.

مؤلیف کیفایت قدر زنگین علمی-نظری ادبیاتا، مؤوجود فلسفی-کولتورولوژی مودعالارا ایستیناد ائتسه ده، نتیجه اعتباری ایله اوریژینال، معاصر آذربایجان

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

اونیوئرسیتتلرینده اوزون ایللر اوغورلا ایشله یه بیله جک و میللی-فلسفی ائستتیک، کولتورولوژی فیکرین اینکیشافینا تاثیر گؤستره جک بیر درسلیک یاراتمیشدیر.

نظامی جفروو، پروفئسسور، آذربایجان م ع آ-نین موخبیر عوضوو، امکدار علم خادیمی .

نریمان حسن زادنین " کولتورولوژی "

(دونیا مدنیتی تاریخی) درسلیگینه

رای

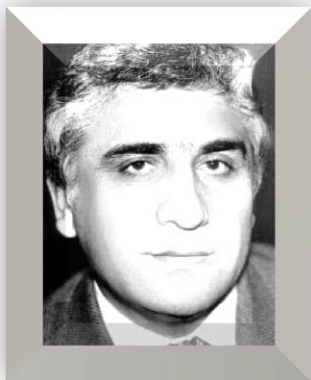
موضوعو اؤز بیلجیسی نین، صرافای نین ثمره لی آراشدیرمالاری سایه سینده زنگینلیک قازانیر. نریمان موعلیم شؤهرتلی شاعیرلیله برابر، ائستتیکا، مدنیت ساحه سی نین گؤرکملی موتخصیصی کیمی تانینیر. مختلیف دؤورلرین، خالقلارین فیکیر، صنعت اؤرنکلرینی شؤوقله آراشدیرماق اونون خصوصی ذؤوق منبعیدیر. دونیا مدنیتینده میللیلیکله بشری نین وحدتینی شرطلندیرن قانونا اویغونلوقلاری ایزله ییر. او جومله دن بوردا آذربایجان مدنیتی نین تاریخی یئرینی معینلشدیریر. مدنیتلرین اینکیشافیندا تاریخی وارینلیگین تظاهورلرینی ائستتیک جهتدن معنالاندیریر.

نریمان حسن زادنین همین اثری مدنیتشوناسلیغا حقیقتا دیرلی تۆهفه دیر. بو اثرین نشریندن سونرا " کولتورولوژی " دان درسلیک کیمی عالی مکتبلرده ثمره لی ایستیفاده ائتمک اولار.

جمال مصطفییئو، فلسفه علملری دوکتورو، پروفئسسور، امکدار علم خادیمی.

حسن زاده نريمان

علي محمد اوغلو

1931-جی ایل فئورال آیینم 18-ده قازاخ رایونونون پویلو ستانسیاسیندا (یندیکی آغستاڤا رایونوندا) آنادان اولموشدور. آتاسی پویلو دمیر یولوندا ایشله میشدیر. بیر یاشیندا آتاسینی، 23 یاشیندا ایسه آناسینی ایتیرمیش گنج نريمان ابتدایی و اورتا تحصیلینی اؤز رایونلاریندا آلمیش، 1949-53-جو ایللرده ایندیکی گنجه دؤولت پئداقوژی اونیورسیتتی نین فیلولوژی فاکولتسینی بیتیرمیشدیر. 1954-56-جی ایللرده سووت اوردوسو سیرالاریندا خیدمت ائتمیشدیر.

1961-جی ایلده موسکوادا م.قورکی آدینا ادبیات اینستیتوتونو بیتیره رک ایکینجی عالی تحصیل آلمیش، سونرا ایسه موسکوادا ایکیلیک عالی ادبیات کورسلا ریندا اوخوموشدور.

1962-1965-جی ایللرده آذربایجان دؤولت اونیورسیتتی نین " آذربایجان ادبیاتی تاریخی " کافئدراسی نین اسپیرانتی اولموش، " آذربایجان-اوکراین ادبی

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

علاقه لری " موضوعوسوندا دیسسئرتا-سییا مودافیعه ائده رک (1965) علملر نامیزدی، عالیملیک درجه سی آلمیشدیر.

1962-جی ایلده رئسپوبلیکا تئلئویزییا و رادیو وئرلیشلری کومیتته سینده بؤیوک رئداکتور، سونرالار " اوشاق و گنجلر ادبیاتی نشریاتی " ندا رئداکتور، " آذربایجان گنجلری " قزئتینده و " آذربایجان " ژورنالیندا شؤعبه مودیری، " ادبیات و اینجه صنعت " قزئتی نین باش رئداکتورو (1976-90) وظیفه لرینده ایشله میشدیر. سسری یازچییلاری ادبیات فوندو آذربایجان بؤلمه سی نین دیرئکتورو اولموشدور. امکدار اینجه صنعت خادیمیدیر. " شرف نیشانی " اوردئنی، آذربایجانین و بئلاروسون " فخری فرمان " لاری ایله تلطیف ائدیلمیشدیر. 1991-2001-جی ایلرده مطبوعات و اینفورماسییا ناظری نین بیرینجی معاوینی وظیفه سینده چالیشمیش، آذربایجان رئسپوبلیکاسی ناظرلر کابینئتی نین 221 ساییلی سرانجامی ایله مطبوعات و اینفورماسییا ناظرینی عوض ائتمیشدیر.

1954-جو ایلده آذربایجان یازچیلار ایتتیفاقی نین (بیرلیگینین)، سونرالار ایسه ایداره هئیتی نین عوضو سئچلمیشدیر.

آذربایجان یازچیلاری نین خی قورولتاییندا ادبیات فوندو ایداره هئیتی نین سدری تعیین ائدیلمیشدیر (2004-جو ایل).

او، شاعیر چوبان افقانین شعرلرینی توپلاییب ایلک دفعه کیتاب شکلینده چاپ ائتدیرمیشدیر (خالق یارادیجیلیغی ائوی. 1955).

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

1991-95-جی ایللرده آذربایجانین خالق دئوتاتی اولموشدور. حاضریدا میلی آویاسییا آکادئمیاسیندا " دیل و ادبیات " کافئدراسی نین مودیری، پروفئسسورودور. ماا علمی شوراسی نین عوضودور.

2002-جی ایلده بین الخالق علملر آکادئمیاسی نین (اوسترییا) آذربایجان بؤلمه سی نین موخبیر عوضوو، 2004-جو ایلده ایسه آکادئمیکی سئچیلیمیشدیر. مستقیل آذربایجان رئسپوبلیکاسی نین " شؤهرت " و " شرف " اوردئنلری (2001) ایله تلطیف اولونموش، فردی پرنزدئنت تقاودونه لاییق گؤرولموشدور. مطبوعاتدا 1953-جو ایلدن چیخیش ائدیر. اثرلری کئچمیش سسری و بیر چوخ خارجی اؤلکه خالقلاری نین (تورک، اینگیلیس، فرانسیز، آلمان، فارس، ایتالیان، چئخ، هیند، عرب، خوروات و س.) دیلرینه ترجمه ائدیلیمیشدیر.

1983-جو ایلده طیفلیسده (" مئرانى " نشر.)، 1987-جی ایلده باکیدا (" آذرشر ") سئچیلیمیش اثرلری، 1990-جی ایلده ایسه تئهراندا " سؤیود " آدلی شعرلر توپلوسو چاپ اولونموشدور. " نابات خالانین چؤرگی " پوئستی موسکوادا " مولودایا قواردییا " نشریاتیندا روس دیلینده (1987)، طیفلیسده گورجو دیلینده (1998)، ایستانبولدا تورک دیلینده " نابات آنانین چؤرگی " آدی ایله (2012)، تئهراندا فارس دیلینده (2012)، عومومیتله، دونیانین سککیز دیلینده نشر ائدیلیمیشدیر. بونلاردان علاوه ، شاعیرین " نورو پاشا " پوئماسی تورکییه نین 9 ژورنالیندا درج ائدیلیمیش، کیتاب شکلینده بوراخیلیمیش (2011) و " نظامی. معاصیریم حاقیندا پوئما " اثری ایسه تئهراندا فارس دیلینده (2012) آیریجا نشر ائدیلیمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

" سن ناسیل یوکسون " آدلی لیریک شعرلر کیتابی تورکییه نین بیر قروپ تانینمیش شاعیر و ادبیاتشوناسلاری نین خالق شاعیری حاقیندا یازدیقلاری اورک سؤزلری ایله بیرلیکده نشر اولونموشدور (تورکییه، اسکیشهر، 2010).

ن.حسن زاده ائپیک-دراماتیک پوئمالار مؤلیفی کیمی ده تانینمیشدیر: " نریمان " (" آذر نشر " ، 1968)، " زومرود قوشو " (" گنجلیک " ، 1976)، " کیمین سوالی وار؟ " (" گنجلیک " ، 1984) و س. هر اوچ پوئما روس دیلینده ده نشر ائدلمیشدیر. " بوتون شرق بیلسین " پیئسی اولجه سومقاییت دؤولت درام تئاتریندا (1980)، سونرا آکادئمیک میللی درام تئاتریندا (1982)، موسکوانین و.مایاکووسکی آدینا آکادئمیک درام تئاتریندا (1983) صحنه یه قویولموش و موکافاتلان دیرلمیشدیر. " آتابیلر " (1984) و " پومپئیین قافقازا یوروشو " (1997) منظوم پیئسلری آکادئمیک میللی درام تئاتریندا و ناخچیوان مر دؤولت موسیقیلی درام تئاتریندا تاماشایا قویولموشدور. عئینی زاماندا " آتابیلر " پیئسی ناخچیوان مر-ین 80 ایللیگی موناسیبتیله (2004) یوبیللی تاماشاسی کیمی گؤسترلمیشدیر.

آذربایجان رئسپوبلیکاسی پرئزیدئنٹی نین سرانجامی ایله ن.حسن زاده یه 2005- جی ایله خالق شاعیری فخری آدی وئرلمیشدیر.

ن.حسن زاده بیر سیرا آوروپا و شرق اولکه لرینده کنچیریلن علمی-ادبی کونفرانسلارین، پوئزییا سیمپوزیوملاری نین، رسمی دؤولت سفرلری نین ایشتیراکچیسیدیر. 1992-جی ایله تورکییه نین بؤیوک میلّت مجلسینده و بین الخالق بوداپئشت کونفرئسینده خالق دئپوتاتی کیمی نوماینده هئیتی آدیندان چیخیشلار ائتمیشدیر.

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

ن.حسن زاده 40-دان آرتیق ادبی-پوئتیک توپلونون، " تاریخیمیز، طالعیمیز " آدلی ایری حجملی علمی-ادبی-تنقیدی مقاله لر کیتابی نین مؤلیفیدیر. 2004-جو ایلده " سئچیلیمیش اثرلری " دؤولت طرفیندن لاتین قرافیکاسی ایله کوتلوی تیراژلا نشر اندیلیمیشدیر. 100 دن آرتیق شعرینه موسیقی بسطلنمیش، بسته کار ر.مصطفیوله " نریمان " و ن.علیوئردیبیوولا " وطن " کانتاتالارینی ایشله میشدیر.

اثرلری حاقیندا رئسپوبلیکا و خارجی مطبوعات صحیفه لرینده مقاله لر درج اولونموش، ادبی یارادیجیلیغی یوکسک قییمتلندیریلیمیشدیر. " نریمان حسن زادنین لیریکاسی " (گولدانه پناهووا)، " نریمان حسن زادنین یارادیجیلیغیندا تاریخیلیک و موعاصیرلیک " (اٹلمیرا مصطفیووا) موضوعولاریندا نامیزدلیک دیسسرتاسییلاری مودافیعه اندیلیمیش، " نریمان حسن زادنین یارادیجیلیق یولو " (پروف. صادق شوکوروو) و تئهراندا " نریمان حسن زاده " (اغشین آغکمرلی) آدلی مونوقرافییلار یازیلیمیشدیر. 2010-2013-جو ایللرده اثرلری نین یئنددیجیلدیگی نشر اندیلیمیشدیر. 2011- جی ایلده 80 ایلیک یوبیلئی دؤولت طرفیندن یوکسک سوییه ده کئچیریلیمیش، " نریمان حسن زاده. حاقیندا یازیلانلار " (2012) آدلی بیرینجی کیتاب مدنیت و توریزم ناظرلیگی طرفیندن نشره حاضیرلانمیش و چاپ اولونموشدور.شاعیرین " ایلر... پیله لر... طالعلر " کیتابی (" جبس " مطبه سی، 2011) و " بو دونیا نردیواندی " لیریک شعرلر توپلوسو (" آراز " نشریاتی، 2012) اوخوجولارین ایختییارینا وئرلیمیشدیر. بونلاردان علاوه " نریمان حسن زادنین سوز دونیاسی " آدلی عالی مکتب طلبه لری اوچون درس وسایطی (دوس.گ.پناهووا، ما-نین پولیقرافییا مرکزی، 2012)، ائلجه ده " سؤزو تارا وئرین " پوئماسی کیتاب شکلینده (" جبس " مطبه سی، 2013) بوراخیلیمیشدیر

Ə D Ə B İ Y Y A T

Əzərbaycan dilində:

Abdulla Əhədov. "Azərbaycanda din və din təsisatları". B., "Azərbayç", 1991.

Abdulla Əhədov. Qədim dünya fəlsəfəsi. B., "Azərbaycan ensiklopediyası nəşriyyat-poliqrafiya birliyi", 1995.

Abdulla Fazili. Atropatena eramızdan əvvəl IV - eramızın VII əsri. B., "Elm", 1992.

Ağalar Şükürov. Mifologiya. 5-ci kitab. B., "Elm", 1996.

Anri Masse. İslam. B., "Azərbaycan ensiklopediyasının baş redaksiyası", 1992.

Aristotel. Poetika. B., "Azərbayç", 1974.

Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası, 10 cildə, B., "Azərbaycan Sovet ensiklopediyasının Baş redaksiyası", 1976-1987.

Azərbaycan tarixi üzrə qaynaqlar. B., Azərbaycan Universiteti nəşriyyatı, 1989 (tərtibçilər: S.S.Əliyarov, F.P.Mahmudov, F.M.Əliyeva, L.L.Həsənova).

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 3 cildə, c.2, B., Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1960.

Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.1, B., "Elm", 1998.

Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.2, B., "Elm", 1998.

Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.4, B., "Elm", 2000.

Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.5, B., "Elm", 2001.

Azərbaycan filologiyası məsələləri. 2-ci buraxılış, B., "Elm", 1984.

Baloğlan Şəfizadə. Zərdüşt, Avesta, Azərbaycan, B.,

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

یادداشت...

Cəfərqulu Rüstəmov. Qobustan dünyası, B., "Azərbayç" 1994.

Cəvahirəl Nehru. Ümumdünya tarixində nəzər, B., "Gənclik", 1986.

Cəmil Həsənov. Azərbaycan beynəlxalq münasibətlər sisteminde (1918-1920-ci illər), B., 1993.

"Ədəbiyyat qəzeti". 2004, 10 sentyabr.

Fəlsəfə ensiklopedik lüğəti. B., "Azərbaycan ensiklopedi-yası nəşriyyat-poliqrafiya birliyi", 1997.

Fuad Qasımzadə. "Qəm qarvanı", yaxud zülmətdə nur, "Azərbayç", 1968.

Herodot. Tarix "Azərbayç", 1998 (tərcümə edəni: P.Xəlilov).

Hüseyn Baykara. Azərbaycan istiqlal mübarizəsi tarixi, B., "Azərbayç", 1992.

İslam Sadıq. Ermənilərin birinci Pyotrla görüşü, B., "Azərbayç", 1993.

Q.Voroşil. Qafqaz Albaniyası. B., "Öyrətmən", 1993. **Qəzənfər Paşayev.** Altı il Dəclə-Fərat sahillərində, B., "Yazıçı", 1987.

Quran (Z.Bünyadovun və V.Məmmədəliyevin tərcüməsində). B., "Azərbayç", 1991.

Mehdi Məmmədov. Azəri dramaturgiyasının estetik problemləri. B., "Azərbayç", 1968.

Məhəmməd Əli. Məhəmməd peyğəmbərin həyatı. B., Azərbaycan, 1993.

Mirzə Bala Məmmədzadə. Milli Azərbaycan hərəkəti, B., "Nicat", 1992.

Mir Cəfər Bağirovun məhkəməsi. B., "Yazıçı", 1993.

Moisey Kalankatuklu. Alban tarixi; Mixitar Qoş. Alban salnaməsi. B., "Elm", 1993.

Nizami Gəncəvi. İskəndərnamə, B., "Elm", 1983.

Nizami Cəfərov. Azərbaycançılığa giriş. B., Azərbaycanda Atatürk mərkəzi, 2002.

Nizami Cəfərov. Azərbaycanlılar: Etnokülturoloji birləşmənin siyasi-ideoloji üfəqləri. B., "Yeni nəşrər evi", 2001.

Rəfael Hüseynov. Vaxtdan uca, B., "İşıq", 1987.

Səid Nəfisi. Babək, B., Azərbaycan Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1960.

Solmaz Qaşqay. Manna dövləti, B., "Azərbayc", 1993.

Tofiq Hacıyev. Azərbaycan ədəbi dili tarixi. B., "Elm", 1961.

Ziya Bünyadov. Qırmızı terror, B., "Azərbayc", 1993. **Ziya Göyçalp.**

Türkçülüğün əsasları, B., "Maarif", 1991.

Türk dilində:

Prof. Dr. Abdülhalük M.Çay. Türk ergenekon bayramı Nevruz. Ankara, 1989.

E. Müftü Hasan Yavaş. Namaz kitabı, İstanbul, Hakikat kitabevi, 1989.

Prof. Dr. Laszlo Rasonyi. Tarihte türklük, Ankara, 1971.

Mehmet Altay Köymen, Salim Koca, Baykal Özel. Tarih, İstanbul, Kökten Kitabevi, 1990.

Prof. Dr. Mehmet Saray. Türk-İran münasibetlerinde şübligın rolü, Ankara, 1990.

Mehmet Niyazi. İslam devlet felsefesi, İstanbul, "Ötügen" nəşriyyatı, 1989.

Tadeusz Svietchowski. Rus Azərbaycanı. 1905-1920. Ankara, "Bağlam yayınlıq", 1988.

А.ЕаcTeG. *IleoHapao BЭЭЭЭИ, М.,* *Ғзғл."Моioғлаа рBap-ҒЭЭИ",* 1984.

Еereuib <D. *ӘcTeTҺKа. т.I, М.,* *Ғзғл."ҒcKycTBo",* 1968. **Еereuib <D.**

ӘcTeTҺKа. т.II, М., *Ғзғл."ҒcKycTBo",* 1969. **Еereuib <D.**

ӘcTeTҺKа. т.IV, М., *Ғзғл."ҒcKycTBo",* 1973. **ТioҺTep P.** *ҒcTopHa*

KyibTypби. C-IIeTep6ыр, ҒзғлаҒҒе А.С. CyBopҒҒа, 1901.

АәҺҺ АҺғғро. *ӘcTeTҺKа Һ TҺTepaTypHaa KpҒTҺKа. М.,*
Ғзғл.

"ХуaoғecTBeҒҒHaa TҺTepaTypa", 1980.

АpoO3eҺ H.r. *ҒcTopҒS 3TҒҒҒҒ3Ma (B TByX TOMax). Т.1,*
Ғзғл. "ӘКСМО", С06, 2003.

Аомоқоғи Bapra. *ByflanenT, АpeBҒҒҒ BOCТOK, Ғзғл."Kop-*
BҒҒа", 1979.

ҒҒiKaMaji MycTatbaeB. *үpҺpoga coҒҒҒaибҒbix yronҒҒ CTpaҒ*
BiҒXҒero BocTOKa. Bonpocби dҒioco ^ҒҒ. М., 1998, №8.

EpMoioBa B., ToјcTbix B. *Co ^ҒarҒCTҒҒҒecKҒҒ peaiҒ3M Һ*
niTaMnби бырхуа3ҺoҒ әcTeTҺKҒ, М., *Ғзғл. "CoBeTCKҒҒ xyғox-*
ҒҒҒ", 1967.

ҒciaM (KpaTKҒҒ cnpaBoҒҒҒҒK), *М.,* *Ғзғл."ҒayKa",* 1983.

ҒcTopHa cпуҒioccpни Һ Bonpocби KyјибTypби, *М.,* *Ғзғл. "ҒayKa",*
1975.

ҒccKycTBo apeBҒHero MҒpa. *М.,* *Ғзғл. TпocBemeҒҒе",* 1987.

ҒcTopHa (DҒҒiocotpҒҒ. М., *Ғзғл.-BO "FocнOTҒҒҒ3ғлаT",* 1941.

KҒaGe E.C. *KopҒeiҒҒ TauҒT, М.,* *Ғзғл. "ҒayKa",* 1981. **KoBajieB**

C.Ғ. *ҒcTopHa aҒTҒҒҒҒoro обmecTBa (ppeiҒи). М., Co ^3KҒҒ3,*
1937.

KoBaieB C.Ғ. *ҒcTopHa aҒTҒҒҒҒoro обmecTBa. Tocyflap-*
TBeҒҒOe COҒҒaiҒO-ӘҚOҒOМҒҒeCKOe ҒзғлаTeибCTBO",
ҒҒeҒҒ-

рaғлCKҒҒ OTғleib, 1957.

KyјибTypoјoma, *М.,* *Ғзғл."IOҒҒҒҒ-ҒҒ,aҒа",* 2000 (*ноғ. peg. нpo ^.*
А.Ғ. MapKOBoҒ).

Kyrycaae 3.A. *НЗ НСТОФНН АЗер6аHfflхаHCKOH dHioco ^HН VII-XVI BB., B., "АЗерHefflp", 1992.*

KoHeToB A.H. *ByffflH3M, H3fl. "HayKa", M., 1961.*

KypjaHacKJH B. *TaHJHb xpeuoB, M., H3fl. "ФHnoi Kiac-CHK", 2000.*

KpaBHыK AjeKcaHap. *ТpoаHCKaa BOJHа, M., H3fl. "HayKa", 1991.*

KyjbTypa anoxH BoqpoameHHa H petbopMama. *M., H3fl. "HayKa", 1981.*

KJHMOBHH JJ.H. *HciaM, M., "H3flaTeibCTBO AKageMJH HayK CCCP", 1962.*

KoHpaa H. *^noHCKaa no33Ha. M., H3fl. "XyaoxecTBeHaa iHTepaTypa", 1956.*

KaHT. *CoHHeHeHHa (B uecTH TOMax), т.6, M., H3fl. "Mbicib", 1966.*

KpaTKJH cjoBapb no aCTeHKe (nog peg. npo ^. M.O. OвcaHJHCKOBa). *M., H3fl. "IpscBeneHHe", 1983.*

KjaccHecKoe KoHтpyHaHCTBo: *KoHcdyHJH JJыHb IOH. üepeBOflH, CTaTbH, KOMMeHTapHЯ A.MapTHHOBa H H.Çopra ^. B 2 т. Т.1. - CИ6.: "H3flaTeibCKJH EOM "HeBa"; M., "OibMa-üpecc", 2000.*

KjeHrejH-BpaHaT 3BejniH. *ÄpeBHJH BaBHioH. CMOTeHCK, H3fl. "PYCHH", 2001.*

JLJoya CeToH. *ApxoTora MeconoTamJH, M., H3fl. "HayKa", 1984.*

JJeBeK nbep. *ӘJTTHHCTHHeCKJH MHp, M., H3fl. "HayKa", 1989.*

MamKJH H.A. *HcTopHa ÄpeBHepo ФHMa, M., "ТocиoтHT- H3äaT." 1956.*

ManiKJH H.A. *НСТОФНН apeBHepo MJpa. M., Тocyaapc- TBeHhoe H3flaTeibCTBO noiHTHHeCKOH iHTepaTypbi", 1948.*

MaKHaBeJьH HHKKojo. *H36paHbe COHHeHeHHS, M., H3fl.*

نریمان حسن زاده/کولتورولوژی

یادداشت...

MaMeaoB <D. KyibTypoTopHa. B., H3fl. "АБНТОВ, 3eHHai0B H ЧННОВба", 2002.

MoHTeHb MHinejib. OnbiTbi. B Tpeч KЧHpaч, KЧH.nepBaa H BTopaa., M., 1979.

MoMM3eHT. HcTopHa PHMa, T.III, M., H3fl-BO "HayKa", 1941.

MycyjбMaHcKЧH KajeHäapб. H3fl-BO "МОСКОВСКИЕ ВНС-ffHCH ayчoBHбиH KOTiefx", M., 1999.

MyсTatbaeB Ä`KaMajj. OHioco ^CKHe H ЭTHHeCKHe BO33pe-
HHa HИ3aMH, B., H3fl. AKafleMЧH HayK A3ep6aHflxaHCKoH
CCP, 1962.

HHinue (DpHapHx. TaK roBopiHi 3apaTycTpa. M., H3fl.
"MapTHH", 2005.

OnneHxeOM A. ÄpeBHaa MeconoTамHa. M., H3fl."HayKa",
1990.

ИИИИИИ ИИ. "PeaiH3M änoxH Bo3poxfleHHa". M., H3fl."Xy-
floxecTBeHHaa THTeaTypa", 1961.

nojHmyK B.H. KyibTypoiorHa, M., H3fl. "rapaapHKH",
1999.

ИjryTapx. H36paHИbie XH3HeonHcaHHa, M., H3fl."npaBfla",
1990.

ИjryTapx. CoHИHeHHa. M., H3fl."XyfloxecTBeHHaa THTea-
Typa", 1983.

ИлоTbi tppaHyycKopo BoçpoikaeHHa (AHTOToиHa), JJeHИH-
paff, H3fl. "XyaoxecTBeHHaa THTeaTypa", 1938.

neTpapKa (DpaHHeCKo. H36paHИaa THpHKa. M., "roc.H3fl.
xyfl. THTeaTypб", 1953.

PoHcap nber. H36paHИaa no33Ha, M., H3fl. "XygoxecTBeH-Haa
THTeaTypa", 1985.

CepreeB B.C. OнеpKH HCTOPИИ ÄpeBHepo PHMa. M., Tocy-
flapcTBeHhoe couHайbHO-ЭKOHOMИHeCKoe H3flaTeйCTBO,
1933.

СелєКа ЈЈуєНН АННєfi. НраВСТБєННbie нНсбМа κ ЈЈуиНиНро. ТрєфєНН. М., НЗfl."ХуфloxєCTБєННaa иНТєпаТпа", 1986.

СоБєТсКНН ӘНӘНКјјoneәННєсКНН doBapб. НЗfl-BO "Со-БєТсКaa ӘНННКТoneфНa", М., 1980.

Тafijop 3.В. иєрBO ^НННaa КуибТпа, М., НЗfl. "ИотННН-нєсКaa ННТєпаТпа", М., 1989.

ННТaН. М., НЗfl. "Моioflaa нBapфНa", 1977.

ОроММ Е. Ајфла НєТОБєКа, М., НЗfl."Pecny6иНKa, 1992.

НННєНКo CН. АрєВНННН ФНМ, М., НЗfl. "НayKa", 1969.

НННєНКo CН. ИЈуєроН Нєро ВрєМа, М., НЗfl. "Мbicib", 1986.

ИИуєроН. ОНТОco ^CKHe ТpaКTaНН, М., НЗfl. "НayKa", 1985.

А.Н.НaНМмєВ. Hanaro дНТОco ^НН, НЗfl. МокКОВсКоро γННВєрєНТєТa, 1982.

ИИoneНрayєр А. НЗ6paННbie нпоНЗБєфлєННaa, М., НЗfl. "иpocБє ^eННє", 1992.

ОН^MaН Н.ИИ. АиєКcaНфлр MaКєфлOHCKНН, ЈЈ., НЗfl. "Нay-Ka", 1988.

ОТаєрMaН Е.М. КрНЗHC АНННННОН КуибТпbi. М., НЗfl. "НayKa", 1975.

ЗcTeННKa (cuoBapб). М., "НЗflaTeibCTBO noiННННєсКoН ННТєпаТпб", 1989.

НноНсКaa нoд3Ha. М., "ХугохєCTБєННaa ННТєпаТпа", 1980.

XX

آلت يازيلار

¹ Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 3 cildə, 2-ci cild, B., "Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı", 1960, səh.820.

²Б.р.БєиННCKНН. НЗ6paННwe нпоНЗБєфлєННfl в 3-х т., т.1, М., НЗ/ј."Ху-фloxєCTБєННaa иНТєпаТпа", 1948, СТр.23.

³ Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. 3 cildə, 2-ci cild, B., "Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı", 1960, səh.820.

⁴ Б.р.БєиННCKНН. НЗ6paННwe нпоНЗБєфлєННfl в 3-х т., т.1, М., НЗ/ј."Ху-фloxєCTБєННaa иНТєпаТпа", 1948, СТр.23.

5Bax: AppHaH. noxoä AneKcaHäpa. М., 1962, сТр.238.

6Bax: AppHaH. noxoä AneKcaHäpa. М., 1962, сТр.238.

⁹ Sədi Şirazi. Gülistan, B., "Azəməşr", 1987, səh.350 (tərcü-məsi R.Sultanovundur).

¹⁰ Ә.çppoММ. Ајуна qenoБєKa. М., и3fl. "Pecny6juiKa" 1992, СТр.350.

Әкiнçilik мәдәниyyəti - (red.).

¹¹Б.Н.ноjunryK. КyибТпојории, М., НЗЈј. "Тарјј;ариКи", 1999, сТр.9.

¹²КаНТ. СоННННєННü, М., НЗЈј."MI>ICJI>", 1966, СТр.562.

¹³Ә.В.Тafijop. нєрBo6wННaa КyјјбТпа, М., "ИojjНННЗЈј;aТ", 1989,

СТр.10.

¹⁴ Bax: Ә.В.Тafijop. нєрBo6wННaa КyјјбТпа, М., "nonНННЗјаТ", 1989, СТр.18.

- ¹⁵ Бах: *P.IroHТep. HcTopna KyjibTypM. C.-neTep6ypr, H3fl. A.C.CyBopHHa, 1901, cTp.33-34.*
- ¹⁶ *KyjIhTypojJorHii. M., 'TOHHTH-ÄaHa', 2000, cTp.14 (noj. pejj. A.H.MapKOBon).*
- ¹⁷ Бах: *P.IroHТep. HcTopHh KyhbTypw. C.-neTep6ypr, H3fl. A.C.CyBopHHa, 1901, cTp.40.*
- ¹⁸ *KyjJKTypojJorHii. M., 'TOffliTH-ÄaHa', 2000, cTp.16.*
- ¹⁹ *Ә.Е.ТаHJjop. nepBo6wTHaa KyjIbTypa, M., 'TlojHHTH3JjaT', 1989, cTp.10.*
- ²⁰ *3.Е.ТаHJjop. "nepBoÖHTHaa KyjIbTypa", M., "nonHTHcjaT", 1989, cTp.11.*
- ²¹ *АHTHрааа jHТepaTypa. ФНМ.АHTonorHa. M., H3J. "BLicmaa iHKona", 1988, cTp.190-192.*
- ²² *Azərbaycan tarixi, 7 cildə, c.1, B., "Elm", 1998, səh.64-65.*
- ²³ *Bakı. "Azıx mağarası". 2233 saylı sifariş. səh.2-3.*
- ²⁴ *Yenə orada.*
- ²⁵ Бах: *P.TioHТep. HcropHa KyjibTypLi. C.-IITepöypr, H3j. A.C.CyBopH-Ha, 1901, cTp.40.*
- ²⁶ Бах: *Mania benaa H qepHaa. ЗАО "KHHPa", PocpoB-Ha-ÄoHy, 2002, cTp.103-105.*
- ²⁷ *B.H.ABJjueB. HcTopHh ÄpeBHero BocToKa, H3fl."Bwcrana niKojia", 1970, cTp.44.*
- ²⁸ *B.H.ABJjueB. HcTopHh ÄpeBHero BocToKa, H3fl."Bwcrana niKojia", 1970, cTp.90-92.*
- ²⁹ *A.OnneHxeÖM. ÄpeBHüü MeconoTамHh, M., H3fl."HayKa", 1990, cTp.13.*
- ³⁰ *Yenə orada, səh.208.*
- ³¹ *"Bilqamis dastanı" (çevirəni İsmayıl Öməröğlu). B., "Azər-baycan ensiklopediyası", 1999.*
- * *N.Gəncəvi. "İskəndərnamə", B., "Elm", 1983.*
- ³² *PTioHТep. HcTopHh KyjiTypbi, C.-neTep6ypr, H3fl. A.C.Cy-BopHHa, 1901, cTp.112-113.*
- ³³ *АОМОКОIII Bapra. ÄpeBHhÖ BocToK, EyyjaneniT, H3fl."KopBHHa", 1979, cTp.22.*
- ³⁴ *O.P.fepHh. XeTTH, M., H3fl."HayKa", 1987, cTp.114.*
- ³⁵ *ӘBejiHh KjeHrejiH-ЕpaHjiT. ÄpeBHhИ ВаBHJioH. CMOJKHCCK, H3fl."PYCHH", 2001, cTp.286.*
- ³⁶ *АОМОКОIII Bapra. ÄpeBHhИ BocToK, EyyjaneniT, H3fl."KopBHHa", 1979, cTp.43.*
- ³⁷ *O.P.repHh. XeTTW, M., H3fl."HayKa", 1987, cTp.71.*
- ³⁸ *Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.1, B., "Elm", 1998, səh.121.*
- ³⁹ *ӘflBapa Kjeпа. OHH iracajiH Ha mHHe, M., H3fl."HayKa", 1984, cTp.26.*
- ⁴⁰ *АОМОКОIII Bapra. ÄpeBHhИ BocToK, EyyjaneniT, H3fl."KopBHHa", 1979, cTp.41.*
- ⁴¹ *7 cildlik "Azərbaycan tarixi"ndə: Nəneviyə - "Nəneva" kimi verilir. c.1, B., 1998, səh.224.*
- ⁴² *njyTapx. CpаBHHTejIbHbie XH3HeopacaHh5i, M., 'TpaBjja', 1990, cTp.95.*
- ⁴³ *KyjIbTypojJorHh. M., 'KHHTH-ÄaHa', 2000, cTp.33.*
- ⁴⁴ *АОМОКОIII Bapra. ÄpeBHhИ BocToK, EyyjaneniT, "KopBHHa", 1978, cTp.107.*
- ⁴⁵ *Yenə orada, səh.111.*
- ⁴⁶ *АОМОКОIII Bapra. ÄpeBHhÖ BocToK, EyyjaneniT, "KopBHHa", 1978, cTp.108.*
- ⁴⁷ *Yenə orada.*
- ⁴⁸ *Бах: МаÖKji EefijxeHT, PHHarjji; JIH. HhKBH3HУHh, M., H3A. 'ӨКСМО', 2003, cTp.146.*

- ⁴⁹ P. İrohtep. HctopHH KyjibTypbi, C.-neTep6ypr, HçjjaHHe A.C. Cy-BopHHa, 1901, cTp.159.
- ⁵⁰ АОМОКОИИ Bapra. ÄpeBHÖ BOCTOK, EyyjaneniT, H3fl. "KopBHHa", 1979, cTp.54-55.
- ⁵¹ Herodot. Tarix, B., "Azərnəşr", 1998, səh.138 (tərc. edəni P.Xəlilov).
- ⁵² Yenə orada
- 53JKTypojjorHi. M., H3fl. "KHHTH-n,aHa", 2000, cTp.23-24.
- ⁵⁴ Ky¹ B.H.nojjHiuyK, KyjJKTypojjorHi. M., Hçfl. "TapjjapHKH", 1999, cTp.171.
- ⁵⁵ Ə.çPpoMM. Äynna HeuoBeKa. M., H3fl. "Pecny6nHKa", 1992, cTp.274.
- ⁵⁶ B.H.ABJjueB. HctopHH ÄpeBHero BocpoKa, M., H3fl. "Bwcranaa niKojja", 1970, cTp.115.
- ⁵⁸ B.H.ABJjueB. HctopHH ÄpeBHero BocpoKa, M., H3fl. "Bwcranaa niKojja", 1970, cTp.137.
- ² Yenə orada, səh.227.
- ⁵⁹ Bax: MHinejb MoHTem>. OIIWTW. M., H3fl. "HayKa", 1979, cTp.378-379.
- ⁶⁰ Yenə orada, səh.379
- 61Herodot. Tarix, B., "Azərnəşr", 1998, səh.121-12
- ⁶² Bax: B.H.nojjHiuyK, KynbTyponorHH. M., Hçfl. "TapjjapHKH", 1999, cTp.195.
- ⁶³ HT.ÄpoficeH. HctopHH əunHHHÇMa. T.I, M., "ƏKCMO", 2003, c.87.
- ⁶⁶ njjTapx. ComiHeHHH. M., "XyjjoxecTBeHHaHjjHTepaTypa", 1983, 416 c.
- ⁶⁷ Yenə orada.
- ⁶⁸ HctopHH cpHnocopHH H Bonpocw KyjibTypw, M., HçjJ: "HayKa", 1975, cTp.47-48.
- * Fikrimə, ingilis yazıçısı S.P.Kiplinq (1865-1936) Qərb Qərb-dir, Şərq - Şərq, onlar bir yerdə yaşaya bilməzlər - şəklində dediyi sözlər Ar stotel n rs l k konseps yası əsasında söyləm şd r.
- ⁶⁹ CoBeTCKH ƏHHHKijoneÄHqecKH cuoBapb, M., H3Ä. "CoBeTCkaa ƏHiniKijoneÄHa", 1980, cTp.783.
- ⁷⁰ Abdulla Əhədov. Qədim dünya fəlsəfəsi. "Azərbaycan ensiklopediyası", 1995, səh.60.
- ⁷¹ A.H.KoneTOB. EyyjjH3M, M., H3Jj. "HayKa", 1968, [cTp.11](#).
- ⁷² A.H.KoneTOB. EyyjjH3M, M., H3Jj. "HayKa", 1968, cTp.2.
- ⁷³ Yenə orada, səh.13.
- ⁷⁴ Abdulla Əhədov. Qədim dünya fəlsəfəsi. "Azərbaycan ensiklopediyası", 1995, səh.67.
- ⁷⁵ A.H.KoneTOB. EyyjjH3M, M., H3jj. "HayKa", 1968, cTp.74.
- ⁷⁶ Yenə orada, səh.84.
- ⁷⁷ АОМОКОИИ Bapra. ÄpeBHHi BOCTOK, EyyjaneHT, 1979, H3j. "Kop-BHHa", cTp.147.
- ⁷⁸ M.Hüseynov. Azərbaycanın qədim Paleolit dövrü. B., "Elm", 1985, səh.64.

⁷⁹ *Сапа АмырөеҺиҺ. ӘҚоҺоМираесКҖҺе Һ КҗибТырҺбие СВҺЗҺ Аҗер-әәфиҗаҺа с ҺҺҗҺеи В среҗҺҺе ВеҚа. ҺЗҗ. 'ӨҗИМ', 1990, сТр.7.*

⁸⁰⁴ *Yenə orada, səh.104.*

⁸¹ *Nizami Gəncəvi. "Yeddi gözəl". "Elm", 1983, səh.126.*

⁸² *Сапа АмырөеҺиҺ. ӘҚоҺоМираесКҖҺе Һ КҗибТырҺбие СВҺЗҺ Аҗер-әәфиҗаҺа с ҺҺҗҺеи В среҗҺҺе ВеҚа. ҺЗҗ. 'ӨҗИМ', 1990, сТр.128.*

⁸³ *Cəvahirbəl Nəhrü. Ümumdünya tarixinə nəzər, B., "Gənclik", 1986, səh.240 (tərcümə edən T.Paşazadə).*

⁸⁴ *Ф.ТюҺТер. ҺсТорна КҗибТырМ, С.-неТер6ыр, ҺЗҗҺаҺҺе А.С.СүБорҺҺа, 1901, сТр.85-86.*

⁸⁵ *Yenə orada, səh.86.*

⁸⁶ *Б.Һ.ноҗҺҺиҺиК, КҗибТырнорҺҺ, М., Һҗҗ. ТапҗарҺҺКҖҺ, 1999, сТр.222.*

⁸⁷ *КҗибТырорҗТорҺи. М., ҺЗҗ. "КҗҺҺТҺ-,наҺа", 2000, сТр.43.*

⁸⁸ *Fəlsəfə ensiklopedik lüğəti, "Azərbaycan Ensiklopediyası", B., 1997, səh.95.*

⁸⁹ *КҗибТырорҗТорҺи. М., ҺЗҗ. "КҗҺҺТҺ-АҺа", 2000, сТр.46.*

⁹⁰ *Ramiz Əsgərov. Qutadqu bilik, B., "Elm", 2003, səh.15.*

⁹¹ *Yenə orada, səh.136.*

⁹² *АҗОМОҚОҺИ Вапра. АреВҺҺи Восток, ВҗҗҺеиҺТ, ҺЗҗ. "ҚорВҺҺа", 1979, сТр.140.*

⁹³ *КҗнәсҗҗеҗКөе ҚоҺс ^ырааҺсТБо: ҚоҺс)ыраҺ җТҗҺб ҚҺ. ҺеҗеБоҗҺ, сТаТбҺ, ҚоММеҺТарҺҺ А.МаҗТҺҺоБа Һ Һ.Зорпа ^ . В 2 т. Т.1. - Снб.: "ҺЗәәТәҗбСҚҖҺ Аом "ҺеВа"; М., "ОҗбМа-Һреҗ", 2000, сТр.384 (срҗҺа "МҺроБое Һәҗҗеҗне").*

⁹⁴ *Ә.В.Тәҗҗор. нәҗБобвТҺаа КҗибТыра, М., Һҗҗ. ТТорҗҺҺТҺҺеҗКәи җҺТәҗТыра", 1989, сТр.449.*

⁹⁵ *Yenə orada.*

⁹⁶ *Ф.ноҺТер. ҺсТорҺҺ КҗибТырби, С.-неТер6ыр, ҺЗҗҺаҺҺе А.С.СүБорҺҺа, 1901, сТр.93.*

⁹⁷ *Ziya Göyalp. Türkçülüyyün əsasları, B., "Maarif", 1991, səh.62.*

⁹⁸ *Ф.ноҺТер. ҺсТорҺҺ КҗибТырби, С.-неТер6ыр, ҺЗҗҺаҺҺе А.С.СүБорҺҺа, 1901, сТр.94.*

⁹⁹ *Һ.ҚоҺпаҗ. МноҺсҚаа нә3ҺҺ. М., ҺЗҗ. "ХҗҗоҗеҗТБеҺҺа5и җҺТә-паТыра", 1956, сТр.153.*

¹⁰⁰ *Һ.ҚоҺпаә. МноҺсҚаа нә3ҺҺ. М., ҺЗҗ. "ХҗҗоҗеҗТБеҺҺаа җҺТә-паТыра", 1956, сТр.201.*

¹⁰¹ *Fəlsəfə ensiklopedik lüğəti. "Azərbaycan Ensiklopediyası", 1997, səh.373.*

¹⁰² *җҗ.ИҺҺс)МаҺ. АҗеҚсаҺҗр МаКеҗоҺсҚҖҺ, җҺҺҺҺҺҺаә, "ҺаҗҚа", 1988, сТр.83. ²Yenə orada, səh.186.*

¹⁰³ *Вах: Һ.Т.АроҺЗеҺ. ҺсТорҺа 3җҗҺҺҺҺЗМа. т.И. М., ҺЗҗ. "ЗҚСМО", 2003, сТр.261.*

¹⁰⁴ *Вах: Һрҗар АмәВ. ОҗеҗКҗсрҺҺ АТронаТәҺҺ, "АзәҗҺенү", 1989, сТр.58.*

¹⁰⁵ *Q. Vorosil. Zaqafqaziya mənbələrində Azərbaycan paleotoponimləri. /Вах: Azərbaycan filologiyası mənbələri. II buraxılış, B., "Elm", 1984, səh.136.*

¹⁰⁶ *Yenə orada.*

¹⁰⁷ *Gəncə (tarixi oçerk), B., "Elm", 1994, səh.8.*

- 139 *Yenə orada*, səh.25.
- 140 *H.A.ManiKjH. HCTopia apeBHero PFMa, M., "OrH3", 1948, CTp.68-77.*
- 141 *KyjibTypojorHa. M., H3Ä."K>HHTa-JLaHa", 2000, CTp.74.*
- 142 *C.H.KoBajieB. HCTopia AHTH^HOTo oömeCTBa TpenHh, M., "COEHTH3", 1937, CTp.23.*
- 143 *Yenə orada*, səh.23.
- 144 *H.A.ManiKjH. HCTopia jpeBHero PiMa, M., IIojHT. JHTep. H3ääT. "OrH3", 1948, CTp.319.*
- 145 *ЦjыTapx. H3ÖpaHhHe XH3HeonHCaHHa, M., H3ä."npaBja", 1990, CTp.437.*
- 146 *C.JJ.VTqeHKo. ÄpeBHhH PFM (CoÖHma, JJIOÄH, HÄei), M., 1969, CTp.219.*
- 147 *<t>.rerejb. 3CTeTHKa, M., "HCKJCCTBo", 1979, CTp.369.*
- 148 *Yenə orada*, səh.373.
- 149 *Cəvafürəl Nefru. Ümumdünya tarixinə nəzər. B., "Gənclik", 1986, səh.135.*
- 150 *Yenə orada*, səh.136.
- 151 *C.JJ.yTieHKo. HuneponH ero BpeMa, M., "MHCTIB", 1986, CTp.46.*
- 152 *Yenə orada*, səh.57.
- 153 *T.MoMM3eH. HCTopia PFMa. T.III, M., 1941, CTp.72.*
- 154 *Hunepon. çDujococpCKHe TpaKTaTH (sitat k̇itaba yazılmış ön sözdən götürülmüşdür), M., "HayKa", 1985, cTp.18.*
- 155 *Yenə orada*, səh.304.
- 156 *KyjJKTypojorHü, M., "KHHTH-ÄaHa", 2000, CTp.128.*
- 157 *MaHKJj EeöflxeHT, PHHapji; JIH. HHTKBNÇHEHH, M., "ӨКСМО", 2003, cTp.171.*
- 158 *Yenə orada*, səh.172.
- 159 *"Dirilik" jurnalı. 1916-cı il (sitat İ.Sadığın "Ermənilərin birinci Pyotrla görüşü" əsərindən götürülmüşdür). B., "Azərnəşr", 1993, səh.29.*
- 160 *Yenə orada*.
- 161 *B.H.IIojHnyK. KyjibTypojoran. M., "TapjapHKH", 1999, c.228.*
- 162 *KyjibTypojoran. M., H3jj. "KHHTH-ÄaHa", 2000, cTp.33.*
- 163 *MaiKj EeöflxeHT, PHHapfl JJH. HHTKBNÇHEHH, M., H3JJ."ӨКСМО", 2003, cTp.105.*
- 164 *Ziya Bünyadov. Qırmızı terror, B., "Azərnəşr", 1993, səh.3.*
- 165 *3CTeTHKa. M., "nojiHTH3,n;aT", 1989, CTp.294.*
- 166 *Yenə orada*.
- 167 *B.KypjJHflcKHİ. TaÖHW xpeoB, M., "PHIOJJ KJjaccHK", 2000, cTp.283-284.*
- 168 *B.KypjJHflcKHİ. Taiiffbi xpeuoB, M., "PHnoji KJjaccHK", 2000, CTp.274-275.*
- 169 *Yenə orada*, səh.190.
- 170 *cPpaHhecKo ILeTpaPKa, M., 1955, [CTp.11](#).*
- 171 *Yenə orada*, səh.12.

- ²⁰⁵ *Yenə orada*, səh.392.
- ²⁰⁶ *Azərbaycan tarixi*, 7 cildə, c.4, B., "Elm", 2000, səh.129.
- ²⁰⁷ *КытубТыпожронии. М., Һзфл."КҖҺҺТҺ-,n,aҺa"*, 2000, СТр.81.
- ²⁰⁸ *КраТКaa jҖҺТepaТыпҺan ӘҺиҺКҖjonejjҖҺ. М., Һзjj. "СоВеТСКан ӘҺиҺКҖjonejjҖҺ"*, 1968, СТр.815.
- ²⁰⁸ *КытубТыпожронии. М., Һзфл."КҖҺҺТҺ-,n,aҺa"*, 2000, СТр.91.
- ²⁰⁹ *БҺ6ҖҖҖҖ, 2-ҺКҖҺҺra, М., 1991, СТр.1.*
- 210 *БҺ6ҖҖҖҖ, 2-ҺКҖҺҺra, М., 1991, СТр.40.*
- ²¹¹ *БҺ6ҖҖҖҖ, 2-ҺКҖҺҺra, М., 1991, СТр.66.*
- ²¹² *БҺ6ҖҖҖҖ, 2-ҺКҖҺҺra, М., 1991, СТр.102-103.*
- ²¹³ *Җ.Һ.КҖҖҖҖҖҖҖҖ. ҺaaaМ. М., 1962, СТр. 13.*
- ²¹⁴ *Anri Masse. İslam*, B., "Azərbaycan ensiklopediyası", 1992, səh.33-34.
- ²¹⁵ "Quran" (V.Məmmədəliyəvin ön sözü), B., "Azərnaşr", 1991, səh.V.
- ²¹⁶ "Quran" (V.Məmmədəliyəvin ön sözü). B., "Azərnaşr", 1991, səh.344.
- ²¹⁷ "Quran", B., "Azərnaşr", 1991, səh.V.
- ²¹⁸ "Quran", B., "Azərnaşr", 1991, səh.VII.
- ²¹⁹ *Yenə orada*, səh.X.
- ²²⁰ *Azərbaycan tarixi*. 7 cildə, c.2, "Elm", 1998, səh.247-248.
- ²²¹ *Qafqazda İslam*. B., "Azərnaşr", 1991, səh.119.
- ²²² *Cəvahirbəl Nehru. Ümumdünya tarixinə nəzər*, B., "Gənclik", 1986, səh.258.
- ²²³ *Cəvahirbəl Nehru. Ümumdünya tarixinə nəzər*, B., "Gənclik", 1986, səh.253.
- ²²⁴ *Б.Җр.ИaҺOBa, B.БаxТҖҺ. ИпopoК MyxaMMefl. М., Һзфл."ҖPeҺҺКc"*, 1999, сТр.3
- ²²⁵ *A.Masse. İslam*, B., "Azərbaycan ensiklopediyası", 1992, səh.89.
- ²²⁶ *Yenə orada*, səh.119.
- ²²⁷ *A.Masse. İslam*, B., "Azərbaycan ensiklopediyası", 1992, s.145.
- ²²⁸ *A. Masse. İslam*, B., "Azərbaycan ensiklopediyası", 1992, səh.49-56.
- ²²⁹ *Azərbaycan tarixi*, 7 cildə, c.2, "Elm", 1998, səh.157.
- ²³⁰ *Azərbaycan tarixi*, 7 cildə, c.2, "Elm", 1998, səh.238.
- ²³¹ *Səmani. "Kitab əl-ənsab"; İbn əl-Əcir. "Əl-kamil fi-t tarix"; İbn əl-İbri. "Müxtəsər əl-düvəl"; Nizam əl-Mülk ət-Tusi. "Siyəstnamə"; Etimad-əc-Səltənə. "Müntəzəmi-Nasiri" və s. Bu barədə bax: Səid Nəfisi. Babəq, B., "Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı", 1960. səh.12-13.*
- ²³² *Səid Nəfisi. Babəq, B., "Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı", 1960. səh.14.*
- ²³³ *Səid Nəfisi. Babəq, B., "Azərbaycan Elmlər Akademiyası Nəş-riyyatı", 1960. səh.14.*
- ²³⁴ *Yenə orada.*
- ²³⁵ *Ziya Bünyadov. Azərbaycan VII-IX əsrlərdə, "Azərnaşr", 1989, səh.37.*

- 236 *Yenə orada*, səh.32.
- 237 *Yenə orada*, səh.271.
- 238 *H.A.ManiKƏH. HcTopna JJpeBHoro PnMa. M., OEH3, rocyäapcTBeHHoe H3äaTenBCTBOnonHTHqecKon jHTepaTypH, 1948, cTp.264-265.*
- 239 *Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.2, "Elm", 1998, səh.247-248.*
- 240 *KyjibTypojroriii, M., H3fl."KJHTH-JJ,aHa", 2000, CTp.274.*
- 241 *ƏcTeTKa. M., H3fl."nojHTH3JiaT", 1989, cTp.165.*
- 242 *Yenə orada*, səh.166.
- 243 *Mehdi Məmmədov. Azəri dramaturgiyasının estetik problemləri, B., "Azərbay", 1968, səh.126.*
- 244 *Yenə orada*, səh.127.
- 245 *ƏcTeTKa. M., H3fl."nojHTH3Jj;aT", 1989, cTp.88*
- 246 *ƏcTeTKa. M., H3fl."nojHTH3,o;aT", 1989, cTp.381.*
- 247 *ƏcTeTKa. M., H3fl."nojHTH3flaT", 1989, cTp.381.*
- 248 *Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.5, B., "Elm", 2001, səh.482.*
- 249 *Yenə orada*, səh.486.
- 250 *Yenə orada*, səh.488
- 251 *Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.5, B., "Elm", 2001, səh.491.*
- 252 *Gəncə (tarixi очерк), B., "Elm", 1994, səh.50.*
- 253 *Yenə orada*, səh.51.
- 254 *Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.5, B., "Elm", 2001, səh.520.*
- 255 *KyjibTypojroriii", M., H3fl."TOHHra-ÄaHa", 2000, CTp.288-289.*
- 256 *Azərbaycan tarixi, 7 cildə, c.6, B., "Elm", 2000, səh.208-212.*
- 257 *Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.6, B., "Elm", 2000, səh.214.*
- 258 *Azərbaycan tarixi, 7 cildə, c.6, B., "Elm" nəşr., 2000, səh.387.*
- 258 *Ziya Bünyadov. Qırmızı terror, B., "Azərbay", 1993, səh.43.*
- 259 *Yenə orada*, səh.49.
- 260 *Rafael Hüseynov. Vaxtdan uca, "İşıq", 1987, səh.166.*
- 261 *Azərbaycan tarixi, 7 cildə, c.7, B., "Elm", 2003, səh.160.*
- 262 *Yenə orada.*
- 263 *Yenə orada*, səh.145.
- 2645 *Yenə orada*, səh.161.
- 265 *Mir Cəfər Bağırovun məhkəməsi. "Yazıçı", 1993, səh.115.*
- 266 *Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.7, B., "Elm", 2003, səh.13.*
- 266 *Yenə orada*, səh.11.
- 267 *Azərbaycan tarixi. 7 cildə, c.7, B., "Elm", 2003, səh.21.*

² *Yenə orada*, səh.34.

²⁶⁸ *Bəstəqarın xatirəsi*. B., "Azərbayç", 1976, səh.24.

²⁷⁰ *Yenə orada*, 3

²⁷² *Azərbayç¹ Bax: Cəmilə Həsənzadə, Emin Hacımski. İncəsənət - bəşəriy-çətin misilsiz sərvəti*, B., "Ayna mətbu evi", 1999, səh.91-92.an tarixi. 7 cildədə, c.7, B., 2003, "Elm", səh.181-183.

²⁷³ *Azərbayçan tarixi*. 7 cildədə, c.7, B., "Elm", 2003, səh.231.

²⁷⁴ *Nizami Cəfərov. Azərbaycanlılar: etnokulturoloji birliyin siyasi ideoloji üfūqləri*, B., XXI- "Yeni nəşrlər evi", 2001, səh.146.

²⁷⁵ "Təhsil" qəzeti, 2000, N1.

²⁷⁶ "Respubliqa" qəzeti, 2000, 30 dekabr (hər iki qəzetlə bağlı bax: *Azərbayçan tarixi*. 7 cildədə, c.7, B., "Elm", 2003, səh.253).

²⁷⁹ *MaiİKJi EefiäçeHT. Pnqarjji; JIH. HİKВHЗHHHH. M., H3JI-BO "OKMO"*, 2003, cTp.15.

کیتابین ایچیندکیلر :

3	مؤلیفدن
11	بشریتین سوسیال یادداشی
18	ابتدایی مدنیت ائپوخاسی
27	مئسوپوتامییا (یکچایاراسی) مدنیتی
50	قدیم مصر مدنیتی
60	قدیم هیند مدنیتی
74	قدیم چین مدنیتی
89	قدیم ژاپن مدنیتی
97	آتروپاتئنا مدنیتی
109	آنتیک یونان مدنیتی
124	آنتیک روما مدنیتی
138	اورتا عصر لر غربی آوروپا مدنیتی
147	انتباه ائپوخاسی مدنیتی
163	معاریفچیلیک ائپوخاسی مدنیتی
174	خریستیان مدنیتی
187	اسلام مدنیتی
201	20 عصر آوروپا مدنیتی و ادبی-فلسفی جریانلار
213	20- عصر آذربایجان مدنیتی (1918-1991)
233	نظامی جعفریون رای
240	جامال مصطفیوین رای

Prof.NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

KULTUROLOGİYA

(Dünya mədəniyyəti tarixi)

Çevirən: Dr.Hüseyn şərqiđerəcək(soytürk)

Təbriz 2013.Xudafərin.say 500.Bakı 2013